

**DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
İŞLETME FAKÜLTESİ DERGİSİ**

**DOKUZ EYLÜL UNIVERSITY
JOURNAL OF FACULTY OF BUSINESS**

CİLT: 24 SAYI: 2 YIL: 2023

VOLUME: 24 NUMBER: 2 YEAR: 2023

ISSN: 1303 – 0027

İzmir – 2023

Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ İŞLETME FAKÜLTESİ DERGİSİ
DOKUZ EYLÜL UNIVERSITY JOURNAL OF FACULTY OF BUSINESS

Cilt / Volume: 24 Sayı / Number: 2 Yıl / Year: 2023

Yayın No / Publication No: 09.1700.0000.000/BY.023.071.1219

ISSN: 1303 – 0027

Derginin Sahibi / Owner: Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Adına / On behalf of Dokuz Eylül University Faculty of Business

Prof. Dr. Çağnur Balsarı (Dekan/Dean)

Sorumlu Müdür / Managing Editor: Prof. Dr. Yeşim Üçdoğruk Gürel

Editör / Editor: Prof. Dr. Yeşim Üçdoğruk Gürel

Editör Yardımcıları / Assistant Editors:

Arş. Gör. Dr. Gamze Öztürk

Doç. Dr. İlayda İpek

Alan Editörleri / Field Editors:

Prof. Dr. Banu Durukan Salı

Prof. Dr. Ebru Günlü Küçükaltan

Prof. Dr. Gökhan Karagonlar

Doç. Dr. İrem Aşkar Karakır

Dil Editörü / Language Editor:

Meltem Kolday

Yönetim Yeri / Journal Office: Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Tınaztepe Yerleşkesi 35390 Buca İzmir

Yayının Türü / Publication Type: Ulusal hakemli dergi – Yılda iki kez yayımlanır

Yayın Tarihi / Release Date: 31 Aralık 2023

Yazışma Adresi / Correspondence Address: Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi, Tınaztepe Yerleşkesi, 35390 Buca İzmir

Tel: (232) 3018101- **Faks:** (232) 4535062- **E-posta:** ifede@deu.edu.tr

Web sitesi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ifede>

Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi yılda iki kez yayımlanan hakemli bir dergidir. Bu dergide yayımlanan çalışmaların bilim, içerik ve dil bakımından sorumluluğu yazarlarına aittir.

Dokuz Eylül University Journal of Faculty of Business is a refereed journal, which is published twice a year. Responsibility of the articles, regarding content, ethics and language, belongs to the authors.

Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi TUBİTAK ULAKBİM TR Dizin Sosyal ve Beşerî Bilimler Veri Tabanına (SBVT) dahildir.

Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi Akademia Sosyal Bilimler İndeksi'nde (ASOS Index) taranmaktadır.

Indexed in TUBİTAK ULAKBİM TR Index and ASOS Index

Basım Yeri / Publisher: Dokuz Eylül Üniversitesi Matbaası

Basım Tarihi / Date of Publication: 31 Aralık 2023

Baskı Adedi / Print Run: 30 adet

Basım Yeri Adresi / Publisher's Address: Dokuz Eylül Üniversitesi Matbaası DEÜ Tınaztepe Yerleşkesi 35390 Buca – İzmir

Tel: 0(232) 301 93 00 – **Faks:** 0(232) 301 93 13

©Tüm Hakları Saklıdır.

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ İŞLETME FAKÜLTESİ DERGİSİ

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ İŞLETME FAKÜLTESİ ADINA SAHİBİ

Prof. Dr. Çağnur Balsarı

Kurucu Editör

Prof. Dr. Mete Oktav

YAYIN KURULU

Editör

Yeşim Üçdoğruk Gürel

Editör Yardımcıları

Gamze Öztürk
İlayda İpek

Alan Editörleri

Banu Durukan Salı
Ebru Günlü Küçükaltan
Gökhan Karagonlar
İrem Aşkar Karakır

Dil Editörü

Meltem Kolday

Bilgi için

Yeşim Üçdoğruk Gürel
Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi, Tınaztepe Yerleşkesi, 35390 Buca İzmir
Tel: (232) 3018101, Faks: (232) 4535062
E-posta: ifede@deu.edu.tr, yesim.ucdogruk@deu.edu.tr

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ifede>

Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi yılda iki kez yayımlanan hakemli bir dergidir.
Bu dergide yayımlanan çalışmaların bilim ve dil sorumluluğu yazarlarına aittir.

**Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi TUBİTAK ULAKBİM Sosyal Bilimler
Veri Tabanına dahildir.**

Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi Akademia Sosyal Bilimler İndeksi'nde (ASOS
Index) taranmaktadır.

ISSN: 1303 – 0027

Danışma Kurulu / Advisory Board

Beyhan Güçlü Marşap

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Anna Kuzior

University of Economics in Katowice

Selçuk Uslu

Başkent Üniversitesi

Dilek Önkal

Bilkent Üniversitesi

Zeynep Aycan

Koç Üniversitesi

Erol Taymaz

ODTÜ

Muzaffer Bodur

Boğaziçi Üniversitesi

Nakiye Boyacıgiller

Sabancı Üniversitesi

Tamer Çavuşgil

Georgia State University

Eriñ Yeldan

Kadir Has Üniversitesi

Cengiz Yılmaz

Celal Bayar Üniversitesi

Cemal Yükselen

Beykent Üniversitesi

Ömür Neczan Timurcanday Özmen

Dokuz Eylül Üniversitesi

Orhan İçöz

Yaşar Üniversitesi

Sine Kontbay Busun

Universität Bonn

Muzaffer Uysal

Virginia Tech University

Ferda Erdem

Akdeniz Üniversitesi

Yılmaz Kılıçaslan

Anadolu Üniversitesi

Nilay Bıçakcıoğlu Peynirci

Sussex University

Fulya Sarvan

Akdeniz Üniversitesi

Fatma Dilvin Taşkın Yeşilova

Yaşar Üniversitesi

Cihan Çobanoğlu

University of South Florida Sarasota-Manatee

HAKEMLER LİSTESİ (2023 – CİLT: 24) / LIST OF REFEREES (2023- VOLUME: 24)**HAZİRAN / JUNE 2023**

Hakem / Referee	Kurum / Institution
Prof. Dr. Ayşe Füsün TÜRKMEN	Galatasaray Üniversitesi
Doç. Dr. Ozan ÖRMECİ	İstanbul Kent Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Fatma Gamze BOZKURT	Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Olca SÜRGEVİL DALKILIÇ	Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. İlkin YARAN ÖGEL	Afyon Kocatepe Üniversitesi
Doç. Dr. Meltem KIYGI ÇALLI	Kadir Has Üniversitesi

ARALIK / DECEMBER 2023

Hakem / Referee	Kurum / Institution
Dr. Öğr. Üyesi Nevra B. BAKER ARAPOĞLU	İstanbul Aydın Üniversitesi
Doç. Dr. Zeynep HATİPOĞLU	İstanbul Arel Üniversitesi
Doç. Dr. Alptekin ULUTAŞ	İnönü Üniversitesi
Doç. Dr. Ayşegül TUŞ	Pamukkale Üniversitesi
Doç. Dr. Özgür KIZILDEMİR	Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi
Doç. Dr. Ayhan DAĞDEVİREN	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Doç. Dr. Ahmet AYTEKİN	Artvin Çoruh Üniversitesi
Doç. Dr. Gözde KOCA	Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi
Prof. Dr. Hasan Fehmi BAKLACI	Yaşar Üniversitesi
Doç. Dr. Efe Çağlar ÇAĞLI	Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Eda Rukiye DÖNBAK	Adıyaman Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Özlem GÜNÇAN	Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet Kenan TERZİOĞLU	Trakya Üniversitesi
Doç. Dr. Servet SAY	Selçuk Üniversitesi
Doç. Dr. Başak ALPAN	Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Yavuz YILDIRIM	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ

İŞLETME FAKÜLTESİ DERGİSİ

Cilt: 24

Sayı: 2

Yıl: 2023

İÇİNDEKİLER

Review Article

BEYOND THE SURFACE: A DEEP DIVE INTO CULTURE AND HAPPINESS AT WORK
YÜZEYİN ÖTESİNDE: İŞ YERİNDE KÜLTÜR VE MUTLULUĞA DERİN BİR DALIŞ 1

Arzu ATAN

Research Article

ANALYZING CLIMATE CHANGE PERFORMANCE OVER THE LAST FIVE YEARS OF G20 COUNTRIES USING A MULTI-CRITERIA DECISION-MAKING FRAMEWORK
G20 ÜLKELERİNİN SON BEŞ YILLIK İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ PERFORMANSININ ÇOK KRİTERLİ KARAR VERME ÇERÇEVESİ İLE ANALİZ EDİLMESİ 13

Nuh KELEŞ, Nazlı ERSOY

Araştırma Makalesi

MESUDIYE MUTFAK KÜLTÜRÜNE YÖNELİK NİTEL BİR DEĞERLENDİRME
A QUALITATIVE EVALUATION OF MESUDIYE CULINARY CULTURE 35

Aybüke TOKUR, Üzeyir KEMENT, Faruk YÜKSEL

Araştırma Makalesi

MAKİNE BAKIM PLANLAMASI PROBLEMİNİN AHP ve SAW YÖNTEMLERİYLE ÇÖZÜMÜNDE ASKERİ MATBAA ÖRNEĞİ
MULTI-CRITERIA DECISION-MAKING SOLUTION OF MACHINE MAINTENANCE PLANNING PROBLEM: EXAMPLE OF MILITARY PRINTING HOUSE 63

Emre EKİN, Burak Batuhan KIYMAZ, Gamze DOLANBAY

Araştırma Makalesi

DETECTING UNKNOWN CHANGE POINTS FOR HETEROSKEDASTIC DATA
HETEROSKEDASTİK VERİLERDE BİLİNMEYEN DEĞİŞİM NOKTALARININ TESPİT EDİLMESİ 81

Sıdika BAŞÇI, Asad UI Islam KHAN

Araştırma Makalesi

MÜZECİLİK ALANINDA YAYIMLANAN MAKALELERİN BİBLİYOMETRİK ANALİZİ (2000-2022 YILLARI)
BIBLIOMETRIC ANALYSIS OF ARTICLES PUBLISHED IN THE FIELD OF MUSEOLOGY (2000-2022) 99

Leyla KILICI, Özlem KÖROĞLU

Araştırma Makalesi

MEREC VE MABAC YÖNTEMLERİ İLE BİST 100'DE İŞLEM GÖREN ENERJİ FİRMALARININ FİNANSAL PERFORMANSLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

115

EVALUATION OF FINANCIAL PERFORMANCE OF ENERGY COMPANIES TRADED IN BIST 100 WITH MEREC AND MABAC METHODS

Selahattin BEKTAŞ

Araştırma Makalesi

MERKEZCİ-TEKNOKRATİK POPÜLİZM ÖRNEĞİ OLARAK EMMANUEL MACRON: 2023 EMEKLİLİK REFORMU SONRASI BİR DEĞERLENDİRME

129

EMMANUEL MACRON AS AN EXAMPLE OF CENTRIST-TECHNOCRATIC POPULISM: AN ASSESSMENT AFTER 2023 PENSION REFORM

İlkim ÖZDİKMENLİ ÇELİKOĞLU

Yazarlara Duyuru

i

Atıf/Citation:

Atan, A.. (2023). Beyond the Surface: A Deep Dive into Culture and Happiness at Work. *Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 24(2): 1-12. <https://doi.org/10.24889/ifede.1266973>

BEYOND THE SURFACE: A DEEP DIVE INTO CULTURE AND HAPPINESS AT WORK

Arzu ATAN*

ABSTRACT

The present study examines happiness and culture from a cross-cultural and interdisciplinary perspective. Addressing cultural barriers and aligning institutional values with cultural norms is crucial. Developing and precisely measuring a framework for a healthy culture can enhance wellness initiatives at work and foster inclusive workplaces. The cultural viewpoint on employee well-being and the effects of culture on relationships and values must thus be explored through research. Five research questions were designed to answer this purpose: 1) What is the relationship between happiness and culture in various settings? 2) What are the commonalities and differences across the studies? 3) What is the role of culture in promoting employee well-being and happiness? 4) What factors influence this relationship? 5) What are the limitations of the studies and the need for further research? The systematic literature search was conducted using the Web of Science, and the included studies were synthesized using a narrative synthesis approach. The studies demonstrate a complex relationship between happiness and culture in various settings. The research reveals that cultural differences significantly shape employees' perceptions of happiness and the factors impacting their subjective well-being at work. The findings indicate that cultural norms and values influence how employees express and regulate emotions in customer service interactions and the workplace. The research also suggests that the relationship between happiness and culture is complex and can be influenced by factors within and outside the employee. However, the studies have limitations, such as lack of generalizability, and may not fully account for other factors that can impact happiness and culture in the workplace.

Keywords: Happiness, Culture, Employee Happiness, Resilience, Positive Attitudes, Organizational Culture, Work Environment.

JEL Classification: I31, M1, M14.

YÜZEYİN ÖTESİNDE: İŞ YERİNDE KÜLTÜR VE MUTLULUĞA DERİN BİR DALIŞ

ÖZ

Bu çalışma, kültür ve mutluluğu disiplinler arası ve kültürler arası bir perspektiften incelemeyi amaçlamaktadır. Kültürel engelleri ele almak ve kurumsal değerleri kültürel normlarla uyumlu hale getirmek çok önemlidir. Sağlıklı bir kültür için bir çerçeve geliştirmek ve hassas bir şekilde ölçmek, işyerinde sağlıklı yaşam girişimlerini geliştirebilir ve kapsayıcı işyerlerini teşvik edebilir. Bu nedenle, çalışanların refahına ilişkin kültürel bakış açısı ve kültürün ilişkiler ve değerler üzerindeki etkileri araştırılmalıdır. Bu amaca cevap vermek için beş araştırma sorusu tasarlanmıştır: 1) Farklı ortamlarda mutluluk ve kültür arasındaki ilişki nedir? 2) Çalışmalar arasındaki ortak noktalar ve farklılıklar nelerdir? 3) Çalışan refahını ve mutluluğunu artırmada kültürün rolü nedir? 4) Bu ilişkiyi etkileyen faktörler nelerdir? 5) Çalışmaların sınırlılıkları ve daha fazla araştırma ihtiyacı nelerdir? Literatür sistematik olarak taranmış ve dahil edilen çalışmalar anlatı sentezi yaklaşımı kullanılarak sentezlenmiştir. Çalışmalar, çeşitli ortamlarda mutluluk ve kültür arasında karmaşık bir ilişki olduğunu göstermektedir. Araştırmalar, kültürel farklılıkların çalışanların mutluluk algılarını ve işteki öznel iyi oluşlarını etkileyen faktörleri önemli ölçüde şekillendirdiğini ortaya koymaktadır. Bulgular, kültürel normların ve değerlerin çalışanların müşteri hizmetleri etkileşimlerinde ve işyerinde duygularını nasıl ifade ettiğini ve düzenlediğini etkilediğini göstermektedir. Araştırmalar ayrıca mutluluk ve kültür arasındaki ilişkinin karmaşık olduğunu ve çalışanın içindeki ve dışındaki faktörlerden etkilenebileceğini öne sürmektedir. Bununla birlikte, çalışmaların genellenebilirlik eksikliği gibi sınırlamaları vardır ve işyerinde mutluluk ve kültürü etkileyebilecek diğer faktörleri tam olarak açıklayabilir.

Anahtar Kelimeler: Mutluluk, Kültür, Çalışan Mutluluğu, Dayanıklılık, Olumlu Tutumlar, Örgüt Kültürü, Çalışma Ortamı.

JEL Sınıflandırması: I31, M1, M14.

* Asst. Prof., World Peace University, Faculty of Economics, Administrative and Social Sciences, Department of Business Administration, Nicosia, TRNC. E-mail: arzu.atan@wpu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-3089-4108>

INTRODUCTION

Organizational culture has garnered widespread attention in organizational studies, attracting the interest of academics and practitioners (Alvesson & Sveningsson, 2015; Hartnell, Ou & Kinicki, 2011; Katzenbach, Steffen & Kronley, 2012; Lorsch & McTague, 2016). Despite this, a clear understanding of organizational culture remains elusive, including identifying the sources of cultural diversity, its underlying psychology, and its impact on individuals and organizations. Scholars have defined organizational culture in different ways. However, one view is that it is a collection of shared fundamental beliefs that a group has developed over time in response to challenges and obstacles related to external adaptation and internal integration (Schein, 2017, p.21).

As per Schein's (2017) perspective, these assumptions are considered satisfactory and are transmitted to new members as the accurate approach to perceiving, thinking, and feeling about these issues (p.24). Additionally, Burns and Needle (2019) argues that several variables, such as company origin, product, market, technology, strategy, HR practices, management philosophies, and national culture, play a role in shaping organizational culture, which Brown (1998) defines as a harmonization of beliefs, values, and learned practices reflected in an organization's physical setup and member behavior.

The relationship between organizational culture and employee happiness at work is vital for organizations (Di Fabio, 2017) as it has significant implications for organizational performance, employee retention, and community impact (Harter, Schmidt, Aspluna, Killman & Argrawal, 2010). Employees who are satisfied and content with their work tend to be more engaged, motivated, and productive, leading to better organizational performance and success (Kundi, Aboramadan, Elhamalawi & Shahid., 2021). Additionally, when employees feel valued and satisfied with their work, they are inclined to demonstrate a greater commitment to the organization. They are likelier to put in extra effort to achieve goals (Kundi et al., 2021). Organizations prioritizing employee well-being through a positive organizational culture are more likely to attract and retain top talent (Eversole, Venneberg & Crowder, 2012). Studies have shown that when employees feel content and satisfied in their work, they are less likely to leave the organization, thus reducing turnover costs and improving continuity and stability (Al-Suraihi, Samikon, Al-Suraihi & Ibrahim, 2021).

Organizational culture plays a crucial role in shaping employee experiences and influencing factors such as motivation, engagement, relationships, and overall organization perception (Connelly & Kelloway, 2003). A positive and supportive organizational culture can have numerous benefits for employee well-being. It can increase motivation and engagement, resulting in higher productivity and job satisfaction (Setiyani, Djumarno, Riyanto & Nawangsari, 2019). Furthermore, a culture that values collaboration, open communication, and mutual respect can foster positive and supportive relationships among employees, leading to a sense of community and belonging (Men & Yue, 2019). A

team-oriented culture, in particular, is associated with higher levels of organizational identification and lower levels of turnover intention (Dóra, Péter, Péter & Andrea, 2019).

On the other hand, a negative and toxic work culture can harm employee well-being. It can lead to demotivated and disengaged employees, lower productivity, and job satisfaction (Farris, 2021). A competitive, hierarchical culture and lacking trust can foster negative and unsupportive employee relationships (Alattas & Kang, 2016). Negative effects of a toxic work environment on employee happiness and well-being include increased stress and burnout, decreased job satisfaction, poor mental health, reduced motivation and productivity, and high turnover (Seppala & Cameron, 2015; Dóra et al., 2019; Iqbal, Guohao & Akhtar, 2017; Peart, 2019).

A cultural perspective on employee well-being is of utmost importance when considering the impact of culture on the formation of relationships, values, and organizational behavior. Such an approach prioritizes creating an inclusive work environment that values and respects employees' diverse backgrounds and perspectives to promote positive mental and physical well-being for all employees. Companies can develop a sense of belonging and inclusion by aligning corporate values and practices with cultural norms and expectations. Additionally, by understanding different cultural perspectives, organizations can create policies and practices that support diverse employees and alleviate potential cultural barriers that may affect their well-being (Findler, Wind & Barak, 2007). A framework for building a healthy culture is considered a vital step toward accurately measuring a healthy culture (Edington & Pitts, 2016). The growing interest in health culture is encouraging. It is hoped that the professional community can make meaningful progress in creating a healthy workplace culture, thereby increasing the effectiveness of traditional workplace wellness programs (Holt-Lunstad, 2018).

METHODS

This review was designed to answer five questions: 1) What is the relationship between happiness and culture in various settings? 2) What are the commonalities and differences across the studies? 3) What is the role of culture in promoting employee well-being and happiness and using other strategies? 4) What factors influence this relationship? 5) What are the limitations of the studies and the need for further research? A systematic search of the literature was conducted using the Web of Science. The search was limited to articles published between January 1, 2000, when positive psychology emerged, and January 1, 2023. The search terms were “organizational culture” and “happiness at work” relevant to the research questions. Web of Science listed 32 results. When the articles were selected and other document types were excluded, the number decreased to 26. Among these, only the ones written in English were included (22). Studies investigating the effect of culture on employee well-being or happiness at work as an independent or mediator variable were included in the review. Studies were excluded if they were not primary research studies, irrelevant to the research question, and /or

Beyond the Surface: A Deep Dive into Culture and Happiness at Work

duplicate publications. Fourteen articles meeting these criteria were included in this study. Then, the data from the included studies were synthesized using a narrative synthesis approach, taking care to be easy to understand (Savage & Yeh, 2019). Meta-analysis was not performed due to the heterogeneity in the study designs and outcome measures.

RESULTS

Results can be categorized under three different subheadings:

Cross-Cultural Studies

In 2010, Grandey, Rafaeli, Ravid, Wirtz, and Steiner studied countries with similar industrialization levels, including the USA, Singapore, France, and Israel. They wanted to see how relational characteristics, cultural differences, and perspectives on occupational/customer service influence display rules in customer service. The study showed that it's harder for customer service representatives to suppress their anger than to deal with other work interactions because of the unique target characteristics of customer interactions. Interestingly, the authors found that it's more acceptable to display anger towards customers in France than in Singapore or the USA but less acceptable than in Israel. The study also looked at how different countries and targets express happiness, with the highest mean scores found in the USA, followed by Israel and Singapore, and the lowest in France. It's generally more acceptable to express happiness towards coworkers than customers or supervisors, with a significant mean difference between the coworker and customer targets. In addition, the study suggests that expressing happiness is less acceptable to supervisors than to coworkers in Israel and France. Overall, the study provides interesting insights into how cultural differences and relational characteristics influence display rules in customer service.

Studies in Western Cultural Settings

Rego and Cunha's (2009) research took place in Portugal, where people are known for valuing working in groups over working alone. Interestingly, their study found that people who preferred working in groups or identified as collectivists were happier than those who preferred working alone. This suggests that collectivists are better equipped to tap into the social and emotional resources they value, resulting in increased emotional well-being. In addition, the study found that feeling a sense of camaraderie in the workplace was linked to higher levels of emotional well-being, further reinforcing the idea that collectivists tend to experience greater emotional well-being. On the other hand, individualists were more likely to experience lower emotional well-being. However, the study also found that an individual's preference for group work was a better predictor of emotional well-being than their belief in the importance of collective interests. Overall, the

study highlights the importance of promoting emotional well-being in the workplace, as it can boost productivity and create positive emotions that can spread throughout the team.

Jenkins and Delbridge (2014) found an interesting way to examine employee happiness through a relational sociological perspective. They believed examining how management practices and employee agency interact in their work environments was important as analyzing organizational practices in a broader context. To test this perspective, they studied VoiceTel, a successful family-run UK business. They discovered that striving for employee happiness was a top priority for the company, which benefited from various contextual factors like being a traditional high-volume call center and valuing care and trust within the organization. The researchers also found that employees' job satisfaction was influenced by several factors, including the company's values, the relationships among employees, and the nature of their work. Their findings suggested that a sociological approach to understanding employee identification mechanisms can help organizations better evaluate and explain happiness levels among their staff.

A study in the Victoria region of Australia by Dickson-Swift, Fox, Marshall, Welch, and Willis (2014) has revealed that workplace culture can significantly impact employees' overall well-being and happiness. According to their research, a company's culture plays a vital role in shaping its employees' emotional and mental health and organizational structure. In fact, something as simple as recognition and support from management can go a long way in boosting employee happiness levels. The study also showed that offering counseling services and implementing effective organizational practices such as communication and management support can create a healthier and happier work environment. Not only can these practices promote employee well-being, but they can also contribute to the financial success and productivity of the organization.

Another research conducted in the Australian Victoria region by Williams, Kern, and Waters (2015) found that an employee's psychological capital and the organization's perception of virtue impact happiness at work. The study revealed a positive relationship between psychological capital and perception of virtue leads to increased reported happiness at work. The authors suggest that organizations focus on individual and organizational-level resources to support employee well-being. However, the study's limitations, such as its correlational design and self-reported measures, make it difficult to establish a causal relationship between psychological capital, perception of virtue, and happiness at work.

Williams et al.'s subsequent study published in 2016 demonstrates that the happiness-culture relationship is intricate and influenced by factors inside and outside the employee, such as their positive attitudes and perception of the organization's culture. The study explored selective exposure and confirmation bias as potential processes underlying this relationship. Results indicate that higher positive attitudes at baseline are related to more positive perceptions of the organization's culture over time.

Beyond the Surface: A Deep Dive into Culture and Happiness at Work

In a separate examination, Williams et al. (2017) discovered a connection between happiness and culture with favorable employee attitudes and perceptions of a positive organizational culture. Results indicated that psychological capital and the perception of virtue in the organization were positively correlated and that the perception of virtue was linked to job satisfaction both in the present and over time. However, only the final assessment correlated psychological capital and job satisfaction. The study also analyzed the Iterative-Reprocessing Model of evaluation as the mechanism driving the relationships among psychological capital, the perception of virtue in the organization, and job satisfaction, which supports the idea that both internal and external factors impact job happiness. It emphasizes the significance of promoting positive employee attitudes and perspectives in the workplace to cultivate job satisfaction and the necessity for organizational culture to support and reinforce the outcomes of positive employee development programs.

A study carried out in Spain (Lopez-Martin & Topa, 2019) highlights that a positive organizational culture can lead to favorable outcomes such as increased personal resources, job satisfaction, and positive employee behavior. The study supports the Job Demands-Resources model and rejects previous criticisms that the model relies on other theories to explain its findings. The study found that employees' identification with different foci at work, such as their profession or organization, played a role in job satisfaction and positive behaviors. Moreover, specific dimensions of organizational culture, such as support and innovation, were found to be linked to employee attitudes and behaviors. Interestingly, the study also revealed that goal-oriented cultures could harm employees' health, whereas rule-oriented cultures can have a positive effect. The study emphasizes the importance of cultivating a positive organizational culture to increase employees' resources to deal with job demands and highlights that organizational culture is a critical factor in determining employee satisfaction and behavior.

Foncubierta-Rodríguez's (2021) study suggests that the happiness of Spanish entrepreneurs is tied to three key higher-order values: "Orientation towards the Well-being of the Collective," "Power and Control," and "Success through Innovation." These values were further broken down into three factors, with F1 representing a combination of traits such as conformity, security, benevolence, universalism, and self-direction. Factor 2 represents a desire for power and control, while Factor 3 encompasses the drive to succeed through innovation, breaking from routine, and embracing new challenges. The study also found a strong and direct relationship between Factor 1 values and the transformational leadership style, which has been linked to increased employee happiness. In other words, prioritizing collective well-being while maintaining a balance of power and control and fostering an innovation environment can lead to happier entrepreneurs and employees.

Studies in Non-Western Cultural Settings

Liu, Bao, and Liu (2013) conducted a study in China that used a tri-axial model to examine how happiness and culture are related in public settings. The model evaluated cultural values' significance and association with organizational outcomes, providing a comprehensive understanding of Chinese public-sector culture. The study found that the tri-axial model of emotional-developmental, ethical-social, and economic-pragmatic values captured almost all cultural values except acceptance, harmony, and optimism. The study highlighted that Chinese government civil servants considered emotional-developmental culture crucial to their cultural values. Happiness, belonging, achievement, efficiency, and leadership were the most important values. The study suggests that more research is needed to understand the relationship between cultural values and organizational outcomes. The study also found that demographic factors like gender, age, and working level did not affect the selection of essential values, emphasizing the need for culture building, particularly in the area of ethic-related culture. Overall, the study sheds light on the importance of understanding cultural values and their relationship with happiness and organizational outcomes in public settings in China.

Rastogi (2019) confirmed that the Short Scale of Happiness at Work (S-HAW), created by Salas-Vallina and Alegre (2018), is a reliable and valid measure of workplace happiness in India. This study is particularly relevant in the current globalized era, where promoting happiness in the workplace has become increasingly important for managing talent. While work-related happiness was once considered a secondary issue in developed countries, it has now become a pressing concern for Indian businesses due to the country's growing importance in international business. The study found that the S-HAW scale is an effective tool for measuring workplace happiness and provides valuable insights into the challenges and opportunities of promoting happiness in the Indian workplace.

Chhaing and Phon (2022) explored the complex relationship between happiness and culture in Cambodia's higher education sector. Their research showed that lecturers in Cambodian universities generally enjoy their work, but they have some concerns about their salaries and working conditions. Interestingly, the study found no significant difference in job satisfaction among academics in public and private universities or those working full-time, part-time, or on a casual basis. The authors believe this satisfaction could be due to the flexibility of academic positions in Cambodia, allowing individuals to pursue additional employment or entrepreneurial endeavors outside of the university. However, despite their satisfaction with organizational culture and values, academics in Cambodia expressed dissatisfaction with the research atmosphere and opportunities for professional advancement provided by their institutions. This suggests that factors such as low compensation, poor working conditions, insufficient resources, inadequate financial and non-financial rewards, and a lack of research interest and practical research applications are negatively impacting academic motivation in Cambodia.

Beyond the Surface: A Deep Dive into Culture and Happiness at Work

Aboramadan and Kundi (2022) recently conducted a study in Pakistan, which found that positive emotional culture in the workplace has a direct relationship with psychological safety, relational attachment, and overall happiness. Specifically, the study highlights the importance of an expressive culture of joy, which positively impacts psychological safety and relational attachment, ultimately leading to greater happiness at work. These findings align with three well-known theories that emphasize the significance of promoting joy, safety, and strong relationships in the workplace to promote happiness: the conservation of resources theory, the broaden-and-build theory, and the self-determination theory. Overall, the study provides valuable insight into the importance of cultivating a positive emotional culture to enhance workplace happiness in Pakistan.

Ho, Hou, Poon, Leung, and Kwan (2022) discovered that virtues such as collective gratitude, kindness, caring, and forgiveness positively impact employee well-being and organizational commitment. The study, conducted in Hong Kong, revealed that cognitive reappraisal and psychological capital mediated the relationship between these organizational virtues and employee outcomes. Interestingly, the study found that cognitive reappraisal has a direct positive effect on psychological capital, which, in turn, directly influences well-being and organizational commitment. While the authors acknowledge that caring had a weaker impact on certain outcomes, they suggest that cultural or contextual variables may play a role in the relationship between organizational virtuousness and employee outcomes. They recommend that future research examine the specific role of each virtue dimension and potential moderating factors to better understand how organizations can promote employee well-being and commitment.

CONCLUSION

The present study examines happiness and culture from a cross-cultural and interdisciplinary perspective. Through an analysis of several empirical studies, the paper provides a comprehensive overview of how cultural differences shape employees' perceptions of happiness and the factors that impact their subjective well-being at work. The research suggests that cultural norms and values influence how employees express and regulate emotions in customer service interactions and the workplace more broadly. Specifically, the studies reveal differences across cultures in the extent to which employees are expected to display positive and negative emotions and variation in the perceived acceptability of such displays towards different targets. Additionally, all the studies suggest that the relationship between happiness and culture is complex and can be influenced by factors both within and outside of the employee, such as their positive attitudes (Ho et al., 2022; Williams et al., 2015, 2016, 2017), and perception of the organization's culture (Williams et al. 2015, 2016, 2017). The disparities between the studies include the diverse settings and circumstances under which the research was carried out, and the suggested approaches and mechanisms for enhancing happiness

within organizations. For instance, a study examines the correlation between emotional culture and psychological safety in the workplace (Aboramadan & Kundi, 2022).

Furthermore, some studies concentrate on specific cultural contexts, such as entrepreneurship in Spain (Foncubierta-Rodríguez, 2021) or public settings in China (Liu et al., 2013), which might possess distinctive characteristics that impact the connection between happiness and culture. The findings also highlight the importance of group orientation, camaraderie, and organizational culture in promoting employees' happiness and well-being, particularly in collectivist societies. Additionally, the studies highlight the importance of using intentionality in work culture design and development to drive purposeful, meaningful work and the need to differentiate display rules for emotions by work targets to understand better the relationship between culture and emotions in the workplace. Furthermore, the studies indicate that the relationship between happiness and culture is complex and can be influenced by factors both within and outside the employee, such as their positive attitudes and perception of the organization's culture, which are positively associated with each other and with work happiness. The studies propose various mechanisms and strategies for promoting happiness within organizations, such as fostering positive employee attitudes, promoting healthy organizations, focusing on personal resources, identifying with different foci at work, promoting a culture of innovation, encouraging group work, promoting organizational virtuousness, and developing both individual-level and organizational-level resources.

Finally, if we consider the implications of managing customer anger in a culturally diverse setting, the investigation conducted by Grandey et al. (2010) reveals that companies and organizations must train their customer service representatives to handle irate customers to avoid detrimental consequences such as business loss and reputation harm. Moreover, the research highlights the importance of comprehending and considering cultural differences in developing customer service policies and training programs, as display rules governing emotions vary across targets and countries. For example, customer service representatives in different countries may require distinct training to conform to cultural norms and values. Displaying anger towards customers is more tolerable in France than in Singapore or the USA but less so than in Israel. Additionally, the study suggests that companies must be cautious when displaying excessive happiness toward customers, as it may not be perceived as genuine. Thus, companies operating in culturally diverse countries must adapt their communication styles and expressions of emotions to align with cultural norms and values, especially when dealing with irate customers.

Overall, the studies conducted in Western and non-western cultures emphasize the importance of promoting employee well-being and happiness in organizations. Organizations must recognize cultural and organizational factors influencing employee happiness and implement practices aligning with their values and preferences. Should focus on creating a positive workplace culture that supports the well-being and happiness

Beyond the Surface: A Deep Dive into Culture and Happiness at Work

of employees, which can improve employee well-being, productivity, and financial outcomes.

In particular, the studies conducted in non-western cultures highlight the significance of understanding cultural values and promoting a positive emotional culture in workplace happiness. Organizations operating in these contexts can use these insights to improve organizational outcomes, talent management, and employee well-being.

This research contributes to a comprehensive understanding of how cultural differences affect employees' perceptions of happiness and subjective well-being at work. It sheds light on the impact of cultural norms and values on expressing and regulating emotions in the professional setting. The studies underscore the crucial role of group orientation, camaraderie, and organizational culture in fostering employee happiness, particularly in collectivist societies. Additionally, the findings provide critical strategies for cultivating positive attitudes, promoting organizational well-being, and nurturing individual and collective resources within organizations. Future research should investigate the relationship between emotional culture and psychological safety, consider specific cultural contexts, and appreciate how emotions should be displayed across various audiences and nations. The ramifications of handling customer anger in workplaces with varied cultural perspectives are also emphasized, highlighting the need for customer service agents to get cultural norms and values training.

However, it is essential to note that the studies have limitations. The limitations of these studies include a lack of generalizability as they are based on specific cultures and contexts. They also may not have a diverse sample and may not represent the studied population.

Furthermore, the studies may not fully account for other factors that can impact happiness and culture in the workplace, such as individual differences and external factors. Also, some studies may be based on self-reported measures, subject to bias and social desirability. Furthermore, most of the studies are cross-sectional, which limits the ability to draw causal conclusions about the relationship between happiness, culture, and work.

REFERENCES

- Alattas, M., & Kang, K. (2016). *The relationship between organization culture and knowledge sharing towards business system success*. arXiv preprint arXiv:1606.02460.
- Al-Suraihi, W. A., Samikon, S. A., Al-Suraihi, A. H. A., & Ibrahim, I. (2021). Employee turnover: Causes, importance and retention strategies. *European Journal of Business and Management Research*, 6(3), 1-10.
- Alvesson, M., & Sveningsson, S. (2015). *Changing organizational culture: Cultural change work in progress*. Routledge.

- Brown, A. D. (1998). *Organizational culture* (2 nd ed). London: Financial Times Management.
- Burns, J., & Needle, D. (2019). *Business in Context: An Introduction to Business and its Environment* (7th ed.). Cengage Learning EMEA.
- Connelly, C. E., & Kelloway, E. K. (2003). Predictors of employees' perceptions of knowledge sharing cultures. *Leadership & Organization Development Journal*, 24(5), 294-301.
- Di Fabio, A. (2017). Positive Healthy Organizations: Promoting well-being, meaningfulness, and sustainability in organizations. *Frontiers in psychology*, 8, 1938
- Dóra, K., Péter, R., Péter, S. Z., & Andrea, C. (2019). The Effect of Organizational Culture on Employee Well-Being: Work-Related Stress, Employee Identification, Turnover Intention. *Journal of International Cooperation and Development*, 2(2), 19-19.
- Edington, D. W., & Pitts, J. S. (2016). *Shared Values, Shared Results: Positive Organizational Health as a Win-Win Philosophy*. Edington Associates.
- Eversole, B. A., Venneberg, D. L., & Crowder, C. L. (2012). Creating a flexible organizational culture to attract and retain talented workers across generations. *Advances in Developing Human Resources*, 14(4), 607-625.
- Farris, K. B. (2021). *Are You Happy? How Employee Satisfaction Affects Employee Productivity in Private Hospitals* (Doctoral dissertation, University of South Alabama).
- Findler, L., Wind, L. H., & Barak, M. E. M. (2007). The challenge of workforce management in a global society: Modeling the relationship between diversity, inclusion, organizational culture, and employee well-being, job satisfaction and organizational commitment. *Administration in Social Work*, 31(3), 63-94.
- Harter, J. K., Schmidt, F. L., Aspluna, J. W., Killman, E. A., & Argrawal, A. (2010). Casual impact of employee work perceptions on the bottom line of organizations. *Perspectives on Psychological Science*, 5(4), 378-379.
- Hartnell, C. A., Ou, A. Y., & Kinicki, A. (2011). Organizational culture and organizational effectiveness: a meta-analytic investigation of the competing values framework's theoretical suppositions. *Journal of applied psychology*, 96(4), 677.
- Holt-Lunstad, J. (2018). Fostering social connection in the workplace. *American Journal of Health Promotion*, 32(5), 1307-1312.
- Iqbal, S., Guohao, L., & Akhtar, S. (2017). Effects of job organizational culture, benefits, salary on job satisfaction ultimately affecting employee retention. *Review of Public Administration and Management*, 5(3), 1-7.
- Katzenbach, J. R., Steffen, I., & Kronley, C. (2012). Cultural change that sticks. *Harvard Business Review*, 90(7), 110-117.

Beyond the Surface: A Deep Dive into Culture and Happiness at Work

- Kundi, Y. M., Aboramadan, M., Elhamalawi, E. M., & Shahid, S. (2021). Employee psychological well-being and job performance: exploring mediating and moderating mechanisms. *International Journal of Organizational Analysis*, 29(3), 736-754.
- Lorsch, J. W., & McTague, E. (2016). Culture is not the culprit. *Harvard Business Review*, 94(4), 21.
- Men, L. R., & Yue, C. A. (2019). Creating a positive emotional culture: Effect of internal communication and impact on employee supportive behaviors. *Public relations review*, 45(3), 101764.
- Peart, N. (2019). Making work less stressful and more engaging for your employees. *Harvard Business Review Digital Articles*, 2-6.
- Salas-Vallina, A., & Alegre, J. (2021). Happiness at work: Developing a shorter measure. *Journal of Management & Organization*, 27(3), 460-480.
- Savage, V., & Yeh, P. (2019). Novelist Cormac McCarthy's tips on how to write a great science paper. *Nature*, 574(7777), 441-443.
- Schein, E. H. (2017). *Organizational culture and leadership* (5th ed.). John Wiley & Sons, Inc.
- Seppala, E., & Cameron, K. (2015). Proof that positive work cultures are more productive. *Harvard Business Review*, 12(1), 44-50.
- Setiyani, A., Djumarno, D., Riyanto, S., & Nawangsari, L. (2019). The effect of work environment on flexible working hours, employee engagement and employee motivation. *International Review of Management and Marketing*, 9(3), 112-116.

Atıf/Citation:

Keleş, N. and Ersoy, N. (2023). Analyzing Climate Change Performance over the Last Five Years of G20 Countries Using a Multi-Criteria Decision-Making Framework. *Dokuz Eylül University Journal of Faculty of Business*, 24(2): 13-34. <https://doi.org/10.24889/ifede.1284974>

ANALYZING CLIMATE CHANGE PERFORMANCE OVER THE LAST FIVE YEARS OF G20 COUNTRIES USING A MULTI-CRITERIA DECISION-MAKING FRAMEWORK

Nuh KELEŞ*, Nazlı ERSOY**

ABSTRACT

Today, limited resources are decreasing/depleting with the increase in the human population living on Earth. The increased human population brings with it various problems. Different events cause important climate events at the global level, such as the decrease or depletion of water resources with the increase in demand, damage to the ecosystem, health risks, and deterioration of biological diversity. Due to the use of fossil fuels, the formation of GHG (greenhouse gas) emissions and global warming cause significant climate changes. Climate change causes the restriction of environmental and vital activities, the increase of natural disasters, and the extinction of species. This study aimed to evaluate the climate change performance of G20 countries which emit more than 75% of the world's GHG emissions from 2019 to 2023, using MCDM methods. An objective method, LOPCOW, was used to assign weights while SPOTIS, WISP, and RSMVC methods were used to determine the climate change performances of G20 countries. The findings showed that among G20 countries, the highest performance was found in the United Kingdom and India, while the United States, Canada and Saudi Arabia were found in the last ranks.

Keywords: Climate Change Performance, G20, MCDM, Decision Making, Comparative Analysis.

JEL Classification: C44, D81, Q54.

G20 ÜLKELERİNİN SON BEŞ YILLIK İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ PERFORMANSININ ÇOK KRİTERLİ KARAR VERME ÇERÇEVESİ İLE ANALİZ EDİLMESİ

ÖZ

Günümüzde Dünya nüfusunun hızla artması, sınırlı kaynakların azalmasına/hızla tükenmesine neden olmaktadır. Artan nüfus, talebin artmasına bağlı olarak su kaynaklarının azalması veya tükenmesi, ekosistemin zarar görmesi, sağlık sorunları ve biyolojik çeşitliliğin bozulması gibi küresel düzeyde önemli sorunları da beraberinde getirmektedir. Fosil yakıtların kullanılmasına bağlı olarak GHG (sera gazı) emisyonlarının oluşumu ve küresel ısınma önemli iklim değişikliklerine neden olmaktadır. İklim değişikliği ise çevresel ve yaşamsal faaliyetlerin kısıtlanmasına, doğal afetlerin artmasına ve türlerin yok olmasına neden olmaktadır. Bu çalışmada, Dünyadaki sera gazı emisyonlarının %75'inden fazlasını oluşturan G20 ülkelerinin 2019-2023 dönemi iklim değişikliği performansının ÇKKV yöntemleri kullanılarak değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Kriter ağırlıklarının belirlenmesinde objektif bir yöntem olan LOPCOW kullanılırken, G20 ülkelerinin iklim değişikliği performanslarını belirlemek için ise SPOTIS, WISP ve RSMVC yöntemleri kullanılmıştır. Bulgular, G20 ülkeleri arasında en yüksek performansa İngiltere ve Hindistan'ın sahip olduğunu, Amerika Birleşik Devletleri, Kanada ve Suudi Arabistan'ın ise son sıralarda yer aldığını göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: İklim Değişikliği Performansı, G20, ÇKKV, Karar Verme, Karşılaştırmalı Analiz.

JEL Sınıflandırması: C44, D81, Q54.

INTRODUCTION

So as to understand the importance of the challenge facing society/humanity, it is sufficient to look at the intense heat waves followed by severe storms, hurricanes, rising sea levels, floods, environmental degradation, wildfires, and some developments such as ecosystem damage and extinction, leading to remarkable transformations and significant economic losses (Puertas & Marti, 2021, p. 2). Events such as extreme

* Dr., Tarsus University, Faculty of Applied Sciences, Department of Customs Management, Mersin, Türkiye, nhkls01@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-6768-728X>

** Assoc. Prof., Osmaniye Korkut Ata University, Faculty of Business, Department of Business Administration, Osmaniye, Türkiye, nazliersoy@osmaniye.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-0011-2216>

Analyzing Climate Change Performance over the Last Five Years of G20 Countries Using a Multi-Criteria Decision-Making Framework

meteorological movements, natural disasters, water scarcity, and species extinction worldwide generate an intense increase in risks of climate change. These changes can have crucial impacts on human health, agriculture, and ecosystems, and can lead to economic, social, and political instability. Research has been increasing recently to draw attention to climate change's crucial-adverse effects and analyze minimum necessities. Countries in different parts of the world are influenced by climate change, which is a global problem, in different ways (Bozkus, Kahyaoglu, Lawali, 2020, p. 413). The consequences of climate change are deeply felt worldwide and humanity is becoming more likely to be exposed to the severe and intense results of climate change in the near future (Tam, Chan, Clayton, 2023, p. 1). Global greenhouse gas (GHG) emissions from population growth and industrial processes as the leading causes of global warming and climate change are at their highest in history, recently (Leal Filho et al., 2023b, p. 21). With the effects of climate change, the global average temp has increased by 0.74°C since the late 1800s, and the rate of warming has more increased in recent decades. It is foreseen that the temperature will rise between the range of 1.4-5.8 °C between 1990 and 2100. Further warming is expected due to the ever-increasing GHG emissions (Ooi, Goh, Yeap, Loo, 2018, p. 234). This warming trend is primarily driven by human activities, particularly the burning of fossil fuels, and released CO₂ emissions. Among the biggest part of the GHG emissions which is carbon dioxide (CO₂) is the biggest damaged/responsible to global temperature, trap heat in the Earth's atmosphere and contribute to the warming of the planet, and also makes the biggest contribution to increasing climate change. And the others are methane, and nitrous oxide. The share of CO₂ emissions arising from various reasons, especially from the transportation, energy, industry, and waste-management sectors, constitutes much more than half of all GHG emissions (Khan & Khan, 2019, p. 623).

So as to manage the challenges posed by climate change, countries around the world are working to reduce their GHG emissions and transition to cleaner sources of energy such as wind and solar power. On the subject of climate change, the Paris Agreement was signed in 2015 nearly 200 countries to strengthen the capacity of countries to respond to climate change by keeping global warming below 2 °C. In the Paris Agreement, there are suppressive elements such as national climate action plans aimed at reducing emissions, a commitment to transparency between countries and citizens about the progress made, and a commitment to adapt to the consequences of climate change. Another suppressive/positive element regarding climate change is the Council of the European Parliament's commitment in April 2021 to reduce GHG by 55% by 2030 and to become climate neutral by 205 (Puertas & Marti, 2021, p. 2). By the way, CCPI (Climate Change Performance Index) measures emissions, efficiency, renewable energy, and climate policy components CCPI sets weighting for 40% GHG emissions, 20% renewable energy, 20% energy use, and 20% climate policy in the overall score (Codal, Ari, Codal, 2021, p. 2). The CCPI consists of four components and a total of 14 sub-components. Standard and rough weights are given to components such as 20%, and 40% and sub-components such as 5% and 10%. It is controversial how accurate these rough weights are given in the presence of the decision matrix of the alternatives and components.

Nuh KELEŞ and Nazlı ERSOY

The weights of the components could be determined by expert groups on the subject. However, it would also be controversial how the subjectively determined weights would be valid due to reasons such as how the experts of the subject were determined, how expert they were, and their level of knowledge. Instead of these, it would be much more realistic, reasonable, and valid to use objective methods to find criterion weights from the existence of the decision matrix. This study aimed to determine the weights of the CCPI components of G20 countries, which have the world's largest economy, and to evaluate the CCPI performances of G20 countries. LOPCOW (LOgarithmic Percentage Change-driven Objective Weighting), which is an objective method, was preferred in determining the criterion weights, and SPOTIS (Stable Preference Ordering Towards Ideal Solution), WISP (Simple Weighted Sum-Product Method), and RSMVC "(Ranking the Solutions based on the Mean Value of Criteria) methods were used to identify and compare the CCPI performances of G20 countries. The originality and contribution of this study to the literature can be summarized as follows:

- The comparative climate change performance of G20 countries has been evaluated for the first time retrospectively using MCDM methods.
- The proposed model in this study is used for the first time in the literature.
- The SPOTIS and RSMVC methods are tested for the first time in the domestic literature. Besides, the determination of criteria weights with an objective method and the comparison of country performances with each other within the scope of efforts to protect the climate highlight the importance of the study.

The remainder of the study is organized as follows. In the second part, the literature is examined. In the third part, the methods used in the study are explained. In the fourth part, results and discussion are shown. In the final part, overall important conclusions about the study are underlined.

LITERATURE REVIEW

Climate change has been a fairly limited research topic in terms of multi-criteria decision-making (MCDM) methods although the issue of climate change has been researched by many authors in many different fields. In a study (Altıntaş, 2021a) in the field of MCDM based on the subject of climate change, ROV and MAUT methods were used without determining any criterion weight, and G20 countries were ranked according to their performance. In a second study which is the same author, Altıntaş (2021b) investigated the CCPI of G7 countries' performance using CODAS and EDAS methods. On the other hand, some other studies discussed climate change from different perspectives.

Bernauer & Böhmelt (2013) measured the climate change cooperation index by presenting a new data set of 172 countries in the 1996-2008 periods for a valid and reliable measurement of the climate policy performance of countries concerning political behavior and emissions, as well as overall performance. Balsara, Jain, Ramesh (2019) used an integrated approach for evaluating the climate change reduction strategies using AHP and DEMATEL in the cement industry. Golfam,

Analyzing Climate Change Performance over the Last Five Years of G20 Countries Using a Multi-Criteria Decision-Making Framework

Ashofteh, Rajaei, Chu (2019) determines the most appropriate scenario for prioritization of water distribution in adapting to climate change in agriculture for Northwest Iran over 30 years using the AHP and TOPSIS methods. Khan & Khan (2019) analyze the relationship between gas emissions and global temperature. Codal et al. (2021) examined the performance evaluation of G20 countries on climate change actions from a balanced scorecard approach and a multidimensional perspective of their national situation. Puertas & Marti (2021) used CCPI indicators to cluster 57 countries and compare countries by CCPI clusters and GDP per capita. Ding & Beh (2022) evaluated sustainability and climate change in ASEAN countries, which are among the biggest victims of climate-related disasters and economic losses, it was found that despite the concerted and comprehensive efforts of environmental performance to reduce emissions and construct capacity to adapt to climate-related disasters, shows that it lags behind other regions. Gokasar, Deveci, Kalan (2022) evaluated the impact on the environment from the perspective of prioritizing bridge maintenance projects based on CO₂ emissions using T2NN-based WASPAS and TOPSIS. Simic, Gokasar, Deveci, Švadlenka (2022) investigated the reduction of climate change impacts on urban transportation according to the T2NN-MEREC-MARCOS model to change the rate of spread of climate change. Arndt (2023) argues that it is the balance between climate change and energy security that affects energy supply choices. Leal Filho et al. (2023a) focused on threats to human health due to the increase in temperature and emphasized the health risks related to the livability of cities around the world. Leal Filho et al. (2023b) investigated climate change's impact on mental health which tending extreme events and reported the relationship between climate change and others. Tam et al. (2023) investigated the differences in climate change sensitivities and durability between countries from the top emitters (China, Japan, India, and the United States) using the climate change anxiety scale.

No other study has been found in the literature that measures the CCPI performances of countries with MCDM methods, except for Altıntaş's (2021a, 2021b) study. However, Altıntaş (2021a, 2021b) did not make an effort to find the weights of the CCPI components. In the current study, it will be an important contribution to finding the weights of the CCPI components by using various MCDM methods.

On the other hand, although the SPOTIS, WISP, and RSMVC methods applied in the study are relatively new, the number of studies conducted with these methods in the literature is quite limited. No study was found in the domestic literature that uses the SPOTIS and RSMVC methods. The RSMVC method developed by Van Dua & Think (2023) is presented by considering two case examples. The SPOTIS method proposed by Dezert, Tchamova, Han, Tacnet (2020) is applied based on two case examples in the relevant study. Bączkiewicz et al. (2021a) addressed the solar panel selection problem using COMET, TOPSIS, and SPOTIS methods. Bączkiewicz et al. (2021b) used the COMET, SPOTIS, VIKOR, and TOPSIS methods for the monitor selection problem. Although it is new, it is possible to come across many studies in the literature on the WISP method. Pala (2023) measured the financial performance of companies operating in the BIST food sector using the WISP method. Ulutaş et al. (2022a) used the MEREC-WISP-S model for pallet truck selection. Ulutaş et al.

(2022b) selected the most sustainable supplier for a textile manufacturer using the Grey BWM-Grey WISP model. Kirmizi, Karakas, Uçar (2023) used integer linear programming, TOPSIS, and WISP methods for the selection of design alternatives for optimal naval ship drainage systems. Deveci et al. (2022), used MEREC, SWARA, and WISP models to prioritize sustainable public transport in the Metaverse based on q-ROFS. Zavadskas, Stanujkic, Karabasevic (2022a) aimed to test the max normalization procedure used in the WISP method. Stanujkić et al. (2021a) compared the WISP method with various MCDM methods (TOPSIS, SAW, ARAS, WASPAS, and CoCoSo) using Python programming language and its NumPy library.

In addition, this study contributes to the literature by considering the climate change problem from a broader perspective and presenting an assessment specific to G20 countries.

METHODS

This section provides descriptions, concepts, and mathematical notations of the LOPCOW, SPOTIS, WISP, and RSMVC methods applied in the study.

LOPCOW Method

The LOPCOW method proposed by Ecer & Pamucar (2022) is a relatively new method where the criterion weights are objectively determined. Using both positive and negative data in the weighting process has significant advantages, including eliminating gaps in the data caused by its wider dimensionality (Keleş, 2023, p. 124). The steps of the method are as follows (Ecer & Pamucar, 2022, pp. 4-5).

Step 1. A decision matrix is created.

Step 2. The decision matrix is normalized using Equations 1-2.

$$r_{ij} = \frac{x_{max} - x_{ij}}{x_{max} - x_{min}} \quad \text{cost criterion} \quad (1)$$

$$r_{ij} = \frac{x_{ij} - x_{min}}{x_{max} - x_{min}} \quad \text{benefit criterion} \quad (2)$$

x_{max} and x_{min} represent the highest and lowest values in the relevant column.

Step 3. Percentage values (PV) of criteria are calculated using Equation 3.

$$PV_{ij} = \left| \ln \left(\frac{\sqrt{\frac{\sum_{i=1}^m r_{ij}^2}{m}}}{\sigma} \right) * 100 \right| \quad (3)$$

σ and m represent the standard deviation and the number of alternatives, respectively.

Step 4. The criterion weights are calculated using Equation 4.

$$w_j = \frac{PV_{ij}}{\sum_{i=1}^n PV_{ij}} \quad \sum_{i=1}^n w_j = 1 \quad (4)$$

SPOTIS Method

The SPOTIS method developed by Dezert et al. (2020) has a highly simple algorithm as well as being resistant to the rank reversal problem (Bączkiewicz et al., 2021b, p. 993). The main presumption of the method is the definition of data boundaries used to determine the “Ideal Solution Point” (ISP) (Więckowski & Zwiach, 2021, p. 4597). The steps of the method are as follows (Więckowski & Zwiach, 2021, p. 4597):

Step 1. Normalized distances to the Ideal Solution Point are calculated using Equation 5.

$$d_{ij}(A_i, S_j^*) = \frac{|S_{ij} - S_j^*|}{|S_j^{max} - S_j^{min}|} \quad (5)$$

For each criterion C_j , it is necessary to select the maximum and minimum S bounds. The ISP S_j^* is defined as $S_j^* = S_j^{max}$ and $S_j^* = S_j^{min}$ for the benefit and cost-oriented criteria, respectively.

Step 2. Weighted normalized distances ($d(A_i, S^*) \in [0,1]$) are calculated using Equation 6.

$$d(A_i, S^*) = \sum_{j=1}^N w_j d_{ij}(A_i, S^*) \quad (6)$$

Step 3. The final ranking is specified based on the values of $d(A_i, S^*)$. Smaller values of $d(A_i, S^*)$ are desirable.

WISP Method

Stanujkić et al. (2021b) proposed the WISP method, which is based on “Weighted Sum” (WS) and “Weighted Product” (WP) methods, Stanujkić and determines the impact of beneficial and non-beneficial criteria. The steps of the method are as follows (Zavadskas, Stanujkic, Turskis, Karabasevic, 2022b, pp. 3-5; Stanujkić et al., 2021a, pp. 2-3).

Step 1. A decision matrix is constituted and criterion weights are determined.

Step 2. The decision matrix is normalized using Equation 7.

$$r_{ij} = \frac{x_{ij}}{\max_i x'_{ij}} \quad (7)$$

Here, r_{ij} is a dimensionless number representing the normalized i -th alternative concerning the j -th criterion. $\max_i x'_{ij}$ represent the highest values in the relevant column.

Step 3. Four different benefit scores are calculated using Equations 8-11.

$$u_i^{sd} = \sum_{j \in \Omega_{max}} r_{ij} w_j - \sum_{j \in \Omega_{min}} r_{ij} w_j \quad (8)$$

$$u_i^{pd} = \prod_{j \in \Omega_{max}} r_{ij} w_j - \prod_{j \in \Omega_{min}} r_{ij} w_j \quad (9)$$

$$u_i^{sr} = \frac{\sum_{j \in \Omega_{max}} r_{ij} w_j}{\sum_{j \in \Omega_{min}} r_{ij} w_j} \quad (10)$$

$$u_i^{pr} = \frac{\prod_{j \in \Omega_{max}} r_{ij} W_j}{\prod_{j \in \Omega_{min}} r_{ij} W_j} \quad (11)$$

u_i^{sd} and u_i^{pd} represent the additive and multiplicative difference scores of the i-th alternative, while u_i^{sr} and u_i^{pr} represent the sum and product ratios. Ω_{max} and Ω_{min} indicate the benefit and cost criteria, respectively.

Step 4. The benefit scores are standardized using Equations 12-15.

$$\bar{u}_i^{sd} = \frac{1 + u_i^{sd}}{1 + \max_i u_i^{sd'}} \quad (12)$$

$$\bar{u}_i^{pd} = \frac{1 + u_i^{pd}}{1 + \max_i u_i^{pd'}} \quad (13)$$

$$\bar{u}_i^{sr} = \frac{1 + u_i^{sr}}{1 + \max_i u_i^{sr'}} \quad (14)$$

$$\bar{u}_i^{pr} = \frac{1 + u_i^{pr}}{1 + \max_i u_i^{pr'}} \quad (15)$$

Here, \bar{u}_i^{sd} , \bar{u}_i^{pd} , \bar{u}_i^{sr} , and \bar{u}_i^{pr} represent the recalculated values of u_i^{sd} , u_i^{pd} , u_i^{sr} , and u_i^{pr} , respectively.

Step 5. The final scores of the alternatives are calculated using Equation 16 and the alternatives are ranked. It is desirable for an alternative to have a high score.

$$u_i = \frac{1}{4} (\bar{u}_i^{sd} + \bar{u}_i^{pd} + \bar{u}_i^{sr} + \bar{u}_i^{pr}) \quad (16)$$

The authors of the WISP method initially proposed a method for solving decision problems involving benefit and cost criteria. However, decision problems may include only benefit or only cost criteria. In such a case, Equations 10 and 11 are modified as follows:

$$u_i^{sr} = \sum_{j \in \Omega_{max}} r_{ij} W_j \quad (17)$$

$$u_i^{pr} = \prod_{j \in \Omega_{max}} r_{ij} W_j \quad (18)$$

when $\Omega_{min} = \emptyset$

$$u_i^{sr} = \frac{1}{\sum_{j \in \Omega_{min}} r_{ij} W_j} \quad (19)$$

$$u_i^{pr} = \frac{1}{\prod_{j \in \Omega_{min}} r_{ij} W_j} \quad (20)$$

when $\Omega_{max} = \emptyset$

RSMVC Method

The RSMVC method proposed by Van Dua & Thinh (2023) ensures the ranking of alternatives even when the decision matrix includes interval values, which sets it apart from other MCDM methods. The steps of the method are as follows (Van Dua & Thinh, 2023, p. 2):

Step 1. A decision matrix is created.

Analyzing Climate Change Performance over the Last Five Years of G20 Countries Using a Multi-Criteria Decision-Making Framework

$$\begin{matrix} A1 \\ A2 \\ \vdots \\ A_m \end{matrix} \begin{bmatrix} a_{11} + b_{11} & \cdots & a_{1n} + b_{1n} \\ \vdots & \ddots & \vdots \\ a_{m1} + b_{m1} & \cdots & a_{mn} + b_{mn} \end{bmatrix} \quad (21)$$

Step 2. The average values of the criteria are calculated using Equation 21.

$$\bar{x}_{ij} = \frac{a_{ij} + b_{ij}}{2} \quad (22)$$

Equation (21) is used when the criterion value is in the range of $[a_{ij}, b_{ij}]$. If the criterion value is an integer, the same formula is used while taking into account the $a_{ij} = b_{ij}$ case.

Step 3. Each criterion is ranked based on its average value

Benefit criterion: The solution with the highest and lowest average value is ranked first and last, respectively.

Cost criterion: The solution with the lowest and highest average value is ranked first and last, respectively.

If there are n criteria, the rankings for the solutions need to be made in n time.

Step 4. The scores of the alternatives are calculated using Equation 22.

$$S_i = r_{ij} * w_j \quad (23)$$

r_{ij} represents the ranking of the criterion determined in step 3, and w_j represents the weight of criterion j .

Step 5. The alternatives are ranked

The alternative with the lowest S_i score is the best solution.

RESULTS AND DISCUSSION

This study aimed to evaluate the climate change performance of G20 countries using MCDM methods. The study is based on the period of 2019-2023 due to the unavailability of 2018 and previous year data. The LOPCOW method was used to determine the weights of the criteria, while SPOTIS, WISP, and RSMVC methods were used to rank the alternatives. The data was obtained through CCPI on 08/04/2023.

The CCPI has been published annually since 2005 and is an independent monitoring tool used to monitor the climate protection performance of 59 selected countries. The CCPI purposed to increase transparency in international climate policies and provides a comparison of climate protection efforts and progress made by each country. The selected 59 countries account for 92% of GHG emissions, the CCPI is evaluated in four categories: GHG emissions, renewable energy, energy use, and climate policy (Burck, Uhlich, Bals, Höhne, Nascimento, 2023, p. 3). In this study, The G20 countries were selected because they represent 85% of global economic output and 75% of world trade, as well as emitting more than 75% of global GHG emissions (Burck, Hagen, Bals, Höhne, Nascimento, 2022, p. 6). Nineteen countries of the G20 have been identified as alternatives to the study. GHG emissions (C1), renewable energy (C2), energy use (C3), and climate policy (C4) are the indicators used in the study, and all criteria are the larger the better criteria.

Determining the Criteria Weights Using the LOPCOW Method

So as to calculate the criteria weights using the LOPCOW method, first, a decision matrix was created (Table 1). In this study, the 2019-2023 periods is considered, and only the 2023 analysis results will be included to maintain the integrity of the text. The results for all years will be presented in the final section.

Table 1: Decision Matrix

2023	C1	C2	C3	C4
United Kingdom	30.38	6.44	16.37	9.88
India	29.69	7.77	16.03	13.85
France	26.52	4.97	13.15	8.33
Brazil	20.63	11.46	14.66	1.65
Italy	22.81	6.87	13.93	9.29
Germany	27.36	6.82	13.76	13.17
Türkiye	21.89	10.25	10.7	0.48
South Africa	20.09	3.17	15.16	7.27
Russia	15.17	1.27	8.85	0
Mexico	26.52	2.38	15.97	6.9
Japan	19.92	4.62	12.98	3.33
Australia	18.39	2.94	7.43	7.51
Indonesia	20.97	11.09	13.16	9.37
Argentina	17.9	4	15.43	3.87
China	11.56	9.59	5.95	11.7
Canada	10.45	3.3	4.45	8.26
United States	14.24	2.65	8	13.64
Korea	10.51	3.49	5.93	4.98
Saudi Arabia	6.43	5.81	6.01	4.17

Source: (<https://ccpi.org/downloads/>).

In the second step, decision matrix elements were normalized using Equation 2, and the results are presented in Table 2. In the third step, the percentage values (PV) of each criterion were calculated using Equation 3, and in the final step, alternatives were ranked using Equation 4 (Table 3).

Table 2: Normalized Decision Matrix

	C1	C2	C3	C4
United Kingdom	1.0000	0.5074	1.0000	0.7134
India	0.9712	0.6379	0.9715	1.0000
France	0.8388	0.3631	0.7299	0.6014
Brazil	0.5929	1.0000	0.8565	0.1191
Italy	0.6839	0.5496	0.7953	0.6708
Germany	0.8739	0.5447	0.7810	0.9509
Türkiye	0.6455	0.8813	0.5243	0.0347
South Africa	0.5704	0.1865	0.8985	0.5249
Russia	0.3649	0.0000	0.3691	0.0000
Mexico	0.8388	0.1089	0.9664	0.4982
Japan	0.5633	0.3288	0.7156	0.2404

Analyzing Climate Change Performance over the Last Five Years of G20 Countries Using a Multi-Criteria Decision-Making Framework

Australia	0.4994	0.1639	0.2500	0.5422
Indonesia	0.6071	0.9637	0.7307	0.6765
Argentina	0.4789	0.2679	0.9211	0.2794
China	0.2142	0.8165	0.1258	0.8448
Canada	0.1678	0.1992	0.0000	0.5964
United States	0.3261	0.1354	0.2978	0.9848
Korea	0.1704	0.2179	0.1242	0.3596
Saudi Arabia	0.0000	0.4455	0.1309	0.3011

Table 3: PV Values and Criterion Weights

Year		C1	C2	C3	C4
2019	PV	88.7027	68.9688	79.6435	73.4757
	w	0.2854	0.2219	0.2563	0.2364
2020	PV	81.8676	75.1120	73.2637	62.8495
	w	0.2793	0.2563	0.2500	0.2144
2021	PV	75.3370	62.8449	75.7829	59.4053
	w	0.2756	0.2299	0.2772	0.2173
2022	PV	66.5459	54.6617	73.0135	60.0377
	w	0.2617	0.2150	0.2872	0.2361
2023	PV	67.7924	48.5795	61.6849	60.7935
	w	0.2838	0.2034	0.2583	0.2545

According to the results presented in Table 3, C1 (GHG emissions) was identified as the most important criterion for the years 2019, 2020, and 2023, while C3 (energy use) was identified as the most important criterion for the year 2021, and 2023, respectively. On the other hand, C4 (climate policy) and C2 (renewable energy) were identified as the criterion with the lowest importance degree for the years 2019-2023, respectively. The criteria weights by year can be presented as a whole.

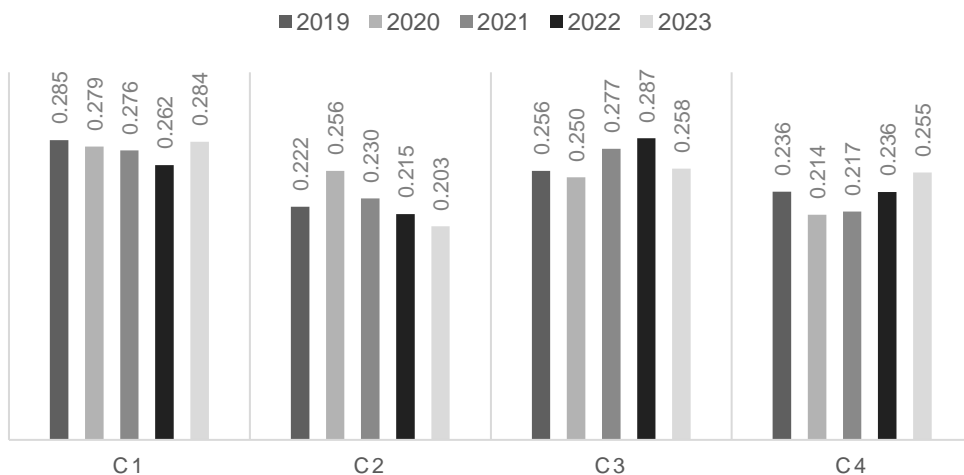

Figure 1: LOPCOW Method Weights for 2019-2023

It can be seen that the criteria weights for different years do not differ much from each other, and there are very close weights for 2019-2023 years.

Evaluating Alternatives Using the SPOTIS Method

Firstly, the decision matrix was normalized using Equation 5 to evaluate the alternatives using the SPOTIS method. Then, weighted normalized distances were calculated using Equation 6, and the final ranking was obtained (Table 5).

Table 4: Normalized Decision Matrix

	C1	C2	C3	C4
United Kingdom	0.0000	0.4926	0.0000	0.2866
India	0.0288	0.3621	0.0285	0.0000
France	0.1612	0.6369	0.2701	0.3986
Brazil	0.4071	0.0000	0.1435	0.8809
Italy	0.3161	0.4504	0.2047	0.3292
Germany	0.1261	0.4553	0.2190	0.0491
Türkiye	0.3545	0.1187	0.4757	0.9653
South Africa	0.4296	0.8135	0.1015	0.4751
Russia	0.6351	1.0000	0.6309	1.0000
Mexico	0.1612	0.8911	0.0336	0.5018
Japan	0.4367	0.6712	0.2844	0.7596
Australia	0.5006	0.8361	0.7500	0.4578
Indonesia	0.3929	0.0363	0.2693	0.3235
Argentina	0.5211	0.7321	0.0789	0.7206
China	0.7858	0.1835	0.8742	0.1552
Canada	0.8322	0.8008	1.0000	0.4036
United States	0.6739	0.8646	0.7022	0.0152
Korea	0.8296	0.7821	0.8758	0.6404
Saudi Arabia	1.0000	0.5545	0.8691	0.6989

Table 5: Weighted Matrix and Ranking Results

	C1	C2	C3	C4	Σ	Rank
United Kingdom	0.0000	0.1002	0.0000	0.0730	0.1732	2
India	0.0082	0.0737	0.0074	0.0000	0.0892	1
France	0.0457	0.1295	0.0698	0.1014	0.3465	6
Brazil	0.1155	0.0000	0.0370	0.2242	0.3768	8
Italy	0.0897	0.0916	0.0529	0.0838	0.3180	5
Germany	0.0358	0.0926	0.0565	0.0125	0.1974	3
Türkiye	0.1006	0.0242	0.1228	0.2457	0.4933	10
South Africa	0.1219	0.1655	0.0262	0.1209	0.4345	9
Russia	0.1803	0.2034	0.1629	0.2545	0.8011	19
Mexico	0.0457	0.1812	0.0087	0.1277	0.3634	7
Japan	0.1240	0.1365	0.0734	0.1933	0.5273	13
Australia	0.1421	0.1701	0.1937	0.1165	0.6224	15
Indonesia	0.1115	0.0074	0.0695	0.0823	0.2708	4
Argentina	0.1479	0.1489	0.0204	0.1834	0.5006	11

Analyzing Climate Change Performance over the Last Five Years of G20 Countries Using a Multi-Criteria Decision-Making Framework

China	0.2230	0.0373	0.2258	0.0395	0.5256	12
Canada	0.2362	0.1629	0.2583	0.1027	0.7600	16
United States	0.1913	0.1758	0.1813	0.0039	0.5523	14
Korea	0.2355	0.1591	0.2262	0.1630	0.7838	17
Saudi Arabia	0.2838	0.1128	0.2245	0.1779	0.7990	18

According to Table 5, India (0.0892), United Kingdom (0.1732), and Germany (0.1974) ranked in the top three in terms of climate change performance, while Korea (0.7838), Saudi Arabia (0.7990), and Russia (0.8011) rank last three.

Evaluating Alternatives Using the WISP Method

So as to evaluate the alternatives using the WISP method, first, the decision matrix was normalized using Equation 7 (Table 6). Then, since there was no cost-oriented criterion in the study, the benefit scores were calculated using Equations 8-9 and 17-18, and then standardized using Equations 12-15. Finally, total performance scores were determined using Equation 16 (Table 7).

Table 6: Normalized Decision Matrix

	C1	C2	C3	C4
United Kingdom	1.0000	0.5620	1.0000	0.7134
India	0.9773	0.6780	0.9792	1.0000
France	0.8729	0.4337	0.8033	0.6014
Brazil	0.6791	1.0000	0.8955	0.1191
Italy	0.7508	0.5995	0.8509	0.6708
Germany	0.9006	0.5951	0.8406	0.9509
Türkiye	0.7205	0.8944	0.6536	0.0347
South Africa	0.6613	0.2766	0.9261	0.5249
Russia	0.4993	0.1108	0.5406	0.0000
Mexico	0.8729	0.2077	0.9756	0.4982
Japan	0.6557	0.4031	0.7929	0.2404
Australia	0.6053	0.2565	0.4539	0.5422
Indonesia	0.6903	0.9677	0.8039	0.6765
Argentina	0.5892	0.3490	0.9426	0.2794
China	0.3805	0.8368	0.3635	0.8448
Canada	0.3440	0.2880	0.2718	0.5964
United States	0.4687	0.2312	0.4887	0.9848
Korea	0.3460	0.3045	0.3622	0.3596
Saudi Arabia	0.2117	0.5070	0.3671	0.3011

Table 7: Total Performance Scores and Ranking

	\bar{u}_i^{sd}	\bar{u}_i^{pd}	\bar{u}_i^{sr}	\bar{u}_i^{pr}	u_i	Rank
United Kingdom	0.9559	0.9991	0.9559	0.9991	0.9775	3
India	1.0040	1.0000	1.0040	1.0000	1.0020	1
France	0.8859	0.9982	0.8859	0.9982	0.9420	6
Brazil	0.8656	0.9978	0.8656	0.9978	0.9317	8
Italy	0.9010	0.9985	0.9010	0.9985	0.9497	5

Nuh KELEŞ and Nazlı ERSOY

Germany	0.9586	0.9991	0.9586	0.9991	0.9788	2
Türkiye	0.8167	0.9976	0.8167	0.9976	0.9071	11
South Africa	0.8442	0.9978	0.8442	0.9978	0.9210	9
Russia	0.6808	0.9975	0.6808	0.9975	0.8392	19
Mexico	0.8714	0.9978	0.8714	0.9978	0.9346	7
Japan	0.8010	0.9977	0.8010	0.9977	0.8994	14
Australia	0.7724	0.9976	0.7724	0.9976	0.8850	15
Indonesia	0.9256	0.9989	0.9256	0.9989	0.9622	4
Argentina	0.8108	0.9977	0.8108	0.9977	0.9043	13
China	0.8287	0.9979	0.8287	0.9979	0.9133	10
Canada	0.7196	0.9976	0.7196	0.9976	0.8586	16
United States	0.8130	0.9977	0.8130	0.9977	0.9053	12
Korea	0.7024	0.9976	0.7024	0.9976	0.8500	17
Saudi Arabia	0.6969	0.9975	0.6969	0.9975	0.8472	18

As can be seen from Table 7, India (1.0020), Germany (0.9788), and the United Kingdom (0.9775) are the top three countries in terms of climate change performance, while Korea (0.8500), Saudi Arabia (0.8472), and Russia (0.8392) are among the countries with the lowest performance.

Evaluating Alternatives Using the RSMVC Method

So as to rank the alternatives using the RSMVC method, the criteria in the decision matrix (Table 1) were first ranked according to their optimization directions (Table 8). As there was no interval value in the decision matrix, it was directly used. In the second step, a weighted matrix was created using Equation 22 and the alternatives were ranked. The results obtained are presented in Table 9.

Table 8: Criteria Rankings

	C1	C2	C3	C4
United Kingdom	1	8	1	5
India	2	5	2	1
France	4.5	10	10	8
Brazil	9	1	6	17
Italy	6	6	7	7
Germany	3	7	8	3
Türkiye	7	3	12	18
South Africa	10	15	5	11
Russia	14	19	13	19
Mexico	4.5	18	3	12
Japan	11	11	11	16
Australia	12	16	15	10
Indonesia	8	2	9	6
Argentina	13	12	4	15
China	16	4	17	4
Canada	18	14	19	9
United States	15	17	14	2

Analyzing Climate Change Performance over the Last Five Years of G20 Countries Using a Multi-Criteria Decision-Making Framework

Korea	17	13	18	13
Saudi Arabia	19	9	16	14

Table 9: Weighted Matrix and Ranking Results

	C1	C2	C3	C4	Σ	Rank
United Kingdom	0.2838	1.6271	0.2583	1.2726	3.4418	1
India	0.5677	1.0169	0.5165	0.2545	2.3556	2
France	1.2772	2.0339	2.5826	2.0362	7.9299	6
Brazil	2.5545	0.2034	1.5495	4.3269	8.6343	7
Italy	1.7030	1.2203	1.8078	1.7817	6.5128	4
Germany	0.8515	1.4237	2.0661	0.7636	5.1048	3
Türkiye	1.9868	0.6102	3.0991	4.5815	10.2775	10
South Africa	2.8383	3.0508	1.2913	2.7998	9.9802	9
Russia	3.9736	3.8644	3.3573	4.8360	16.0313	19
Mexico	1.2772	3.6610	0.7748	3.0543	8.7673	8
Japan	3.1221	2.2373	2.8408	4.0724	12.2726	14
Australia	3.4059	3.2542	3.8739	2.5453	13.0793	15
Indonesia	2.2706	0.4068	2.3243	1.5272	6.5289	5
Argentina	3.6898	2.4407	1.0330	3.8179	10.9813	12
China	4.5412	0.8136	4.3904	1.0181	10.7633	11
Canada	5.1089	2.8474	4.9069	2.2907	15.1540	17
United States	4.2574	3.4576	3.6156	0.5091	11.8397	13
Korea	4.8251	2.6441	4.6486	3.3088	15.4266	18
Saudi Arabia	5.3927	1.8305	4.1321	3.5634	14.9187	16

According to the ranking results of RSMVC in Table 9, the top three countries with the highest and lowest climate change performance are the United Kingdom (3.4418), India (2.3556), and Germany (5.1048); Russia (16.0313), Korea (15.4266), and Canada (15.1540), respectively. The ranking results for all years are presented in Table 10.

Table 10. Comparative results

	SPOTIS					WISP					RSMVC				
	2019	2020	2021	2022	2023	2019	2020	2021	2022	2023	2019	2020	2021	2022	2023
United Kingdom	1	1	1	1	2	1	1	1	1	3	1	1	1	1	1
India	2	2	2	2	1	2	2	2	2	1	2	2	2	2	2
France	5	5	7	4	6	5	5	7	4	6	5	5	6	4	6
Brazil	3	3	5	6	8	3	3	5	6	8	3	3	3	5	7
Italy	4	6	6	7	5	4	6	6	7	5	4	6	7	7	4
Germany	7	4	3	3	3	7	4	3	3	2	7	4	4	3	3
Türkiye	12	11	11	11	10	12	12	11	11	11	12	7	11	12	10
South Africa	11	10	10	10	9	11	10	10	10	9	11	11	10	10	9
Russia	14	15	15	15	19	14	14	15	15	19	16	14	15	15	19
Mexico	6	8	9	8	7	6	8	9	9	7	6	8	8	8	8
Japan	13	14	12	13	13	13	13	12	13	14	13	13	13	13	14
Australia	16	16	16	16	15	17	17	16	16	15	17	16	17	16	15
Indonesia	9	9	4	5	4	9	9	4	5	4	8	10	5	6	5
Argentina	10	12	13	12	11	10	11	13	12	13	10	12	12	11	12

Nuh KELEŞ and Nazlı ERSOY

China	8	7	8	9	12	8	7	8	8	10	9	9	9	9	11
Canada	15	17	18	19	16	15	15	18	18	16	15	18	18	18	17
United States	18	19	19	14	14	18	19	19	14	12	18	19	19	14	13
Korea	17	18	14	17	17	16	16	14	17	17	14	15	14	17	18
Saudi Arabia	19	13	17	18	18	19	18	17	19	18	19	17	16	19	16

According to Table 10, rankings obtained by three different methods have shown slight deviations. The results obtained by different MCDM methods with different algorithms may vary using the same dataset. Many studies in the literature (Mathew & Sahu, 2018; Goswami et al. 2021; Ecer & Pamucar, 2022; Nguyen, Le, Nguyen, Tran, Vu, 2022; Pamučar & Ćirović, 2015) can serve as examples of this situation.

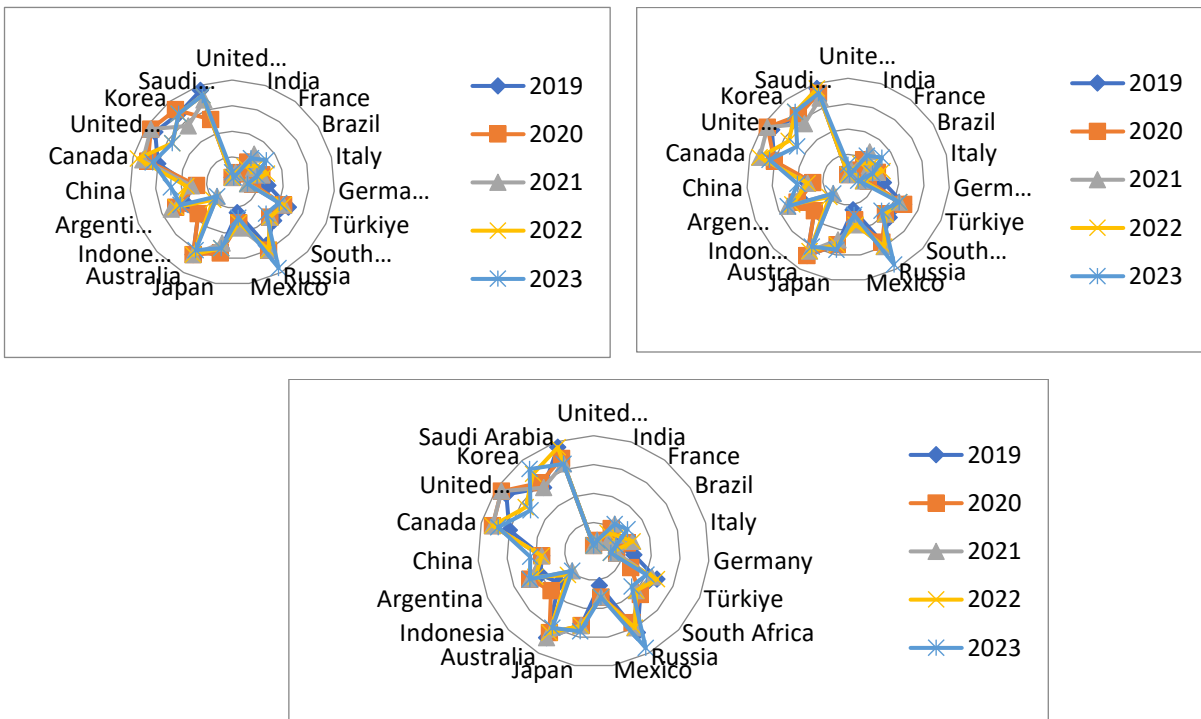

Figure 2: Rankings for SPOTIS, WISP, and RSMVC Methods for 2019-2023

The relationships between the methods can be examined in more detail by Spearman Rank correlation analysis.

Table 11: Spearman Rank Correlation Coefficients

	Spearman p	SPOTIS	WISP	RSMVC
2019	SPOTIS		0.996	0.986
	WISP	0.996		0.989
	RSMVC	0.986	0.989	
	Spearman p	SPOTIS	WISP	RSMVC
2020	SPOTIS		0.946	0.942
	WISP	0.946		0.982

Analyzing Climate Change Performance over the Last Five Years of G20 Countries Using a Multi-Criteria Decision-Making Framework

2021	RSMVC	0.942	0.982	
	Spearman p	SPOTIS	WISP	RSMVC
	SPOTIS		1	0.989
	WISP	1		0.989
2022	RSMVC	0.989	0.989	
	Spearman p	SPOTIS	WISP	RSMVC
	SPOTIS		0.993	0.995
	WISP	0.993		0.991
2023	RSMVC	0.995	0.991	
	Spearman p	SPOTIS	WISP	RSMVC
	SPOTIS		0.991	0.991
	WISP	0.991		0.986
	RSMVC	0.991	0.986	

* shows significance at the 1% level.

According to Table 11, a strongly positive relationship was found among the results obtained by three different methods (SPOTIS, WISP, RSMVC).

On the other hand, in all three methods, some countries are in the same rank. The United Kingdom and India for 2019-2022 ranked first and second in all rankings, respectively. Saudi Arabia for 2019 and the United States for 2020-2021, and Russia for 2023 ranked last. Others differed from each other. For this and a better analysis, the ranking findings found by different methods can be integrated with the Borda ranking.

Table 12. Borda Results

	2019	2020	2021	2022	2023	Total
United Kingdom	1	1	1	1	2	1
India	2	2	2	2	1	2
France	5	5	7	4	6	5
Brazil	3	3	4	6	8	4
Italy	4	6	6	7	5	6
Germany	7	4	3	3	3	3
Türkiye	12	10	11	11	10	11
South Africa	11	11	10	10	9	10
Russia	14	14	15	15	19	14
Mexico	6	8	9	8	7	8
Japan	13	13	12	13	14	13
Australia	17	16	16	16	15	15
Indonesia	9	9	4	5	4	7
Argentina	10	12	13	12	12	12
China	8	7	8	9	11	9
Canada	15	18	18	18	16	18
United States	18	19	19	14	13	17
Korea	16	16	14	17	17	15
Saudi Arabia	19	15	17	19	17	19

By using the ranking results of SPOTIS, WISP, and RSMVC methods, the Borda ranking was separately integrated for the years 2019-2023, and then the total ranking results were found.

Nuh KELEŞ and Nazlı ERSOY

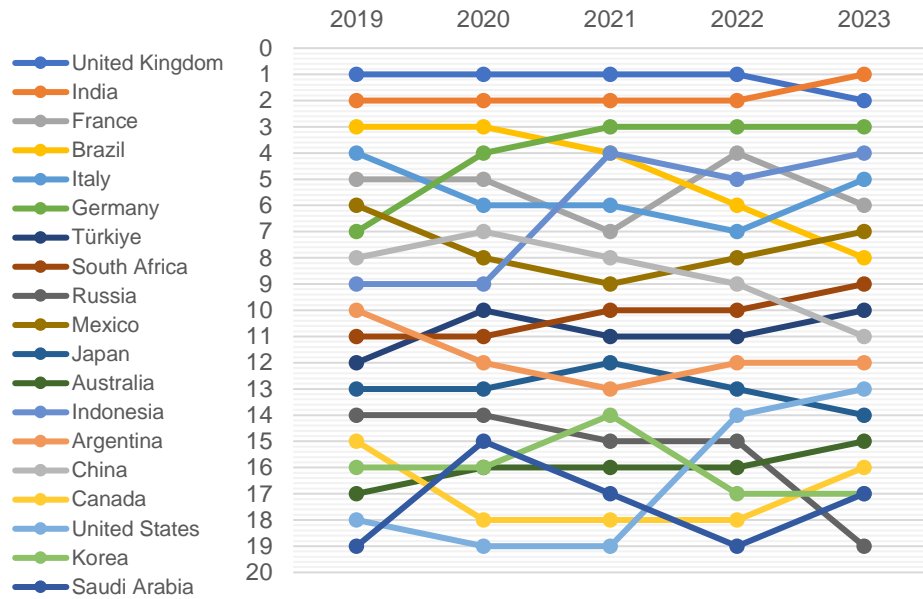

Figure 3: Compromise Rankings for 2019-2023

According to different methods, the United Kingdom was in the first rank, followed by India, Germany, Brazil, France, and Italy. The last three ranks are the United States, Canada, and Saudi Arabia.

The impact of criterion weights on the results was tested using the equal weighting technique, and the results are presented in Figure 4. Accordingly, the results obtained based on LOPCOW and Mean Weight (MW) techniques have shown the slight deviations.

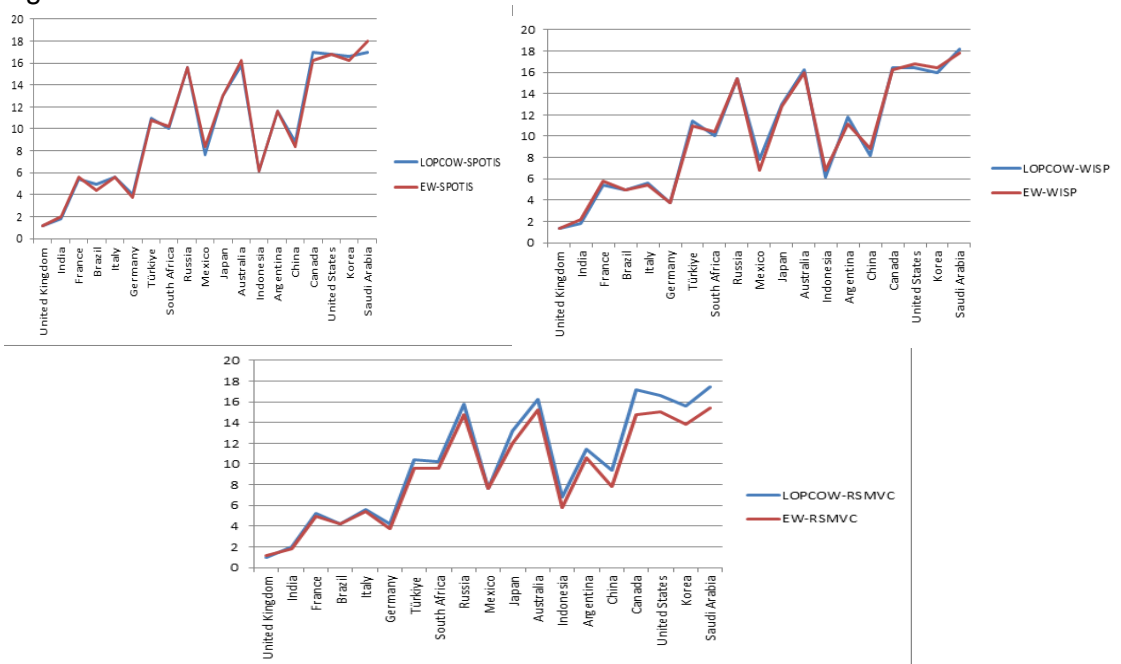

Figure 4: The Impact of Criterion Weights on the Results

Analyzing Climate Change Performance over the Last Five Years of G20 Countries Using a Multi-Criteria Decision-Making Framework

No study has been found in the literature that measures the climate change performance of G20 countries retrospectively using MCDM methods. However, Altintas (2021a) measured the climate change performance of G20 countries in 2021 using the MAUT and ROV methods. In mentioned study using CCPI data, the equal weight technique was used and the rankings obtained with MAUT and ROV methods showed small deviations. In that study, in terms of climate change performance, the United Kingdom, India, and Indonesia ranked in the top three, while Saudi Arabia, Canada, and Korea ranked in the bottom three. In the current study, the top three countries in terms of climate change performance in 2021 were the United Kingdom, India, and Germany/Brazil, while the bottom three were the United States, Canada, and Saudi Arabia/Australia. There may be a slight similarity. However, for more overall comparison, it can be said that there are very little similarities in the integrated ranking according to different methods because England, India, and Germany are in the first 3 rankings, and then the United States, Canada, and Saudi Arabia are in the last 3 rankings. On the other hand, when the similarities between the total ranking results and Altintas (2021a) were analyzed on the basis of Spearman rank correlation analysis, low levels of negative correlations (for MAUT $r=-0.137$, for ROV $r=-0.123$) were found.

CONCLUSION

The CCPI sets weighting for 40% GHG emissions, 20% renewable energy, 20% energy use, and 20% climate policy in the overall score. These weights are standard and rough. Evaluation and ranking of multiple alternatives can be better done by using varying criterion weights, which are obtained when mathematical methods are used, rather than using rough and same weights like that. When the objective LOPCOW method calculations are used according to the decision matrix, weights of 26-28% for the C1 (GHG emissions) criterion, 20-25% for the C2 (renewable energy) criterion, 25-28% for the C3 (energy use) criterion, and 21-25% for the C4 (climate policy) criterion were found. It has been shown that more valid and reasonable weights can be used with decision making methods. The G20 country rankings obtained by SPOTIS, WISP, and RSMVC methods based on LOPCOW showed a small deviation. Besides, the rank of the first and last countries remained the same for the rankings obtained by all three methods. United Kingdom for 2019-2022 ranked first and second in all rankings. Saudi Arabia for 2019 and the United States for 2020-2021, and Russia for 2023 ranked last. The overall performance in the G20 countries, the United Kingdom was in the first rank, followed by India, Germany, Brazil, France, and Italy. The last three ranks are the United States, Canada, and Saudi Arabia. Three countries draw attention in the increase/decrease in climate change performance over the years. Brazil ranked 3rd in 2019, 4th in 2021, and 6th in 2022 and 8th in 2023. Germany ranked 7th in 2019 and 3rd in 2021, 2022 and 2023. Indonesia performed well, ranking 9th in 2019 and 2020, 4th in 2021, 5th in 2022, and 4th again in 2023.

The impacts of climate change are already being felt around the worldwide. In order to achieve climate change aims, countries can invest in renewable energy sources, increase energy efficiency and promote sustainable transportation. For low-performing countries, it may be advisable to follow up on agreements on climate change and adapt. Low-performing countries can revise their targets on climate change and increase their ambitions. Countries can adopt new technologies that help reduce emissions, such as using energy efficient buildings and transportation, such as carbon capture and storage. Cooperation can be made with countries that perform better on climate change. An upper limit for carbon emissions may be determined by the countries and taxes may be imposed on factories and businesses that do not comply with this limit. It is important that they make more efforts to reduce CO₂ rates in preventing climate change. Low-performing countries can strive to adapt to the effects of climate change, such as improving water management, building seawalls, and implementing agricultural practices that are more resistant to drought and floods. Educational campaigns and promotional advertisements can be implemented by governments through mass media to raise public awareness of reducing emissions.

In future studies, the climate change components used in this study can be examined by assigning subjective weights according to the decision maker's preference or by using other different objective weight determination methods. Then, if desired, the findings can be compared using different MCDM methods.

REFERENCES

- Altıntaş, F. F. (2021a). Measuring the climate change protection performance of G20 group countries with ROV and MAUT methods. *Journal of Current Researches on Social Sciences*, 11(1), 147-166. doi: 10.26579/jocress.429.
- Altıntaş, F. F. (2021b). G7 grubu ülkelerin iklim değişikliği koruma performanslarının CODAS ve EDAS yöntemleri ile incelenmesi. *Electronic Turkish Studies*, 16(4), 1181-1201. doi: 10.7827/TurkishStudies.51022.
- Arndt, C. (2023). Climate change vs energy security? The conditional support for energy sources among Western Europeans. *Energy Policy*, 174(2023), 1-11. doi: 10.1016/j.enpol.2023.113471.
- Bączkiewicz, A., Kizielewicz, B., Shekhovtsov, A., Wątróbski, J., Więckowski, J., & Sałabun, W. (2021b, December 7-8). Towards an e-commerce recommendation system based on MCDM methods. In 2021 International Conference on Decision Aid Sciences and Application (DASA).
- Bączkiewicz, A., Kizielewicz, B., Shekhovtsov, A., Yelmikheiev, M., Kozlov, V., & Sałabun, W. (2021a). Comparative analysis of solar panels with determination of local significance levels of criteria using the MCDM methods resistant to the rank reversal phenomenon. *Energies*, 14(18), 1-21. doi: 10.3390/en14185727
- Balsara, S., Jain, P. K., & Ramesh, A. (2019). An integrated approach using AHP and DEMATEL for evaluating climate change mitigation strategies of the Indian cement manufacturing industry. *Environmental pollution*, 252, 863-878. doi: 10.1016/j.envpol.2019.05.059.
- Bernauer, T., & Böhmelt, T. (2013). National climate policies in international comparison: the climate change cooperation index. *Environmental Science & Policy*, 25, 196-206. doi: 10.1016/j.envsci.2012.09.007.

Analyzing Climate Change Performance over the Last Five Years of G20 Countries Using a Multi-Criteria Decision-Making Framework

- Bozkus, S. K., Kahyaoglu, H., & Lawali, A. M. M. (2020). Multifractal analysis of atmospheric carbon emissions and OECD industrial production index. *International Journal of Climate Change Strategies and Management*, 12(4), 411-430. doi: 10.1108/IJCCSM-08-2019-0050.
- Burck, J., Hagen, U., Bals, C., Höhne, N., & Nascimento, L. (2022). 2023 Climate Change Performance Index – Results, 1-32. Retrieved April 8, 2023, from <https://ccpi.org/wp-content/uploads/CCPI-2023-Results-3.pdf>
- Burck, J., Uhlich, T., Bals, C., Höhne, N., & Nascimento, L. (2023). CCPI Climate Change Performance Index, 1-17. Retrieved April 8, 2023, from <https://www.germanwatch.org/sites/default/files/ccpi-ksi-2023-kurzfassung.pdf>
- Climate Change Performance Index, Retrieved April 8, 2023, from <https://ccpi.org/downloads/>
- Codal, K. S., Ari, I., & Codal, A. (2021). Multidimensional perspective for performance assessment on climate change actions of G20 countries. *Environmental Development*, 39(2021), 1-14. doi: 10.1016/j.envdev.2021.100639.
- Deveci, M., Mishra, A. R., Gokasar, I., Rani, P., Pamucar, D., & Özcan, E. (2022). A decision support system for assessing and prioritizing sustainable urban transportation in metaverse. *IEEE Transactions on Fuzzy Systems*, 31(2), 475-484.
- Dezert, J., Tchamova, A., Han, D., & Tacnet, J. M. (2020, July 6-9). The SPOTIS rank reversal free method for multi-criteria decision-making support. In 2020 IEEE 23rd International Conference on Information Fusion (FUSION).
- Ding, D. K., & Beh, S. E. (2022). Climate Change and sustainability in ASEAN countries. *Sustainability*, 14(2), 1-17. doi: 10.3390/su14020999.
- Ecer, F., & Pamucar, D. (2022). A novel LOPCOW-DOBI multi-criteria sustainability performance assessment methodology: An application in developing country banking sector. *Omega*, 112(2022), 1-17. doi: 10.1016/j.omega.2022.102690
- Gokasar, I., Deveci, M., & Kalan, O. (2022). CO2 Emission based prioritization of bridge maintenance projects using neutrosophic fuzzy sets based decision making approach. *Research in Transportation Economics*, 91, 1-13. doi: 10.1016/j.retrec.2021.101029.
- Golfam, P., Ashofteh, P. S., Rajaei, T., & Chu, X. (2019). Prioritization of water allocation for adaptation to climate change using multi-criteria decision making (MCDM). *Water Resources Management*, 33, 3401-3416. doi: 10.1007/s11269-019-02307-7.
- Goswami, S. S., Behera, D. K., Afzal, A., Razak Kaladgi, A., Khan, S. A., Rajendran, P., ... & Asif, M. (2021). Analysis of a robot selection problem using two newly developed hybrid MCDM models of TOPSIS-ARAS and COPRAS-ARAS. *Symmetry*, 13(8), 1-35. doi: 10.3390/sym13081331
- Keleş, N. (2023). Türkiye'nin 81 İlinin Sağlık Performansının Güncel Karar Verme Yöntemleriyle Değerlendirilmesi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (75), 120-141. doi: 10.51290/dpusbe.1134082
- Khan, M. Z., & Khan, M. F. (2019). Application of ANFIS, ANN and fuzzy time series models to CO2 emission from the energy sector and global temperature increase. *International Journal of Climate Change Strategies and Management*, 11(5), 622-642. doi: 10.1108/IJCCSM-01-2019-0001.
- Kirmizi, M., Karakas, S., & Uçar, H. (2023). Selecting the optimal naval ship drainage system design alternative based on integer linear programming, TOPSIS, and simple WISP methods. *Journal of Ship Production and Design*, 1-12.

- Leal Filho, W., Krishnapillai, M., Minhas, A., Ali, S., Nagle Alverio, G., Hendy Ahmed, M. S., ... & Kovaleva, M. (2023b). Climate change, extreme events and mental health in the Pacific region. *International Journal of Climate Change Strategies and Management*, 15(1), 20-40. doi: 10.1108/IJCCSM-03-2022-0032.
- Leal Filho, W., Tuladhar, L., Li, C., Balogun, A. L. B., Kovaleva, M., Abubakar, I. R., ... & Donkor, F. K. K. (2023a). Climate change and extremes: implications on city livability and associated health risks across the globe. *International Journal of Climate Change Strategies and Management*, 15(1), 1-19. doi: 10.1108/IJCCSM-07-2021-0078.
- Mathew, M., & Sahu, S. (2018). Comparison of New multi-criteria decision making methods for material handling equipment selection. *Management Science Letters*, 8(3), 139-150. doi: 10.5267/j.msl.2018.1.004
- Nguyen, H. Q., Le, X. H., Nguyen, T. T., Tran, Q. H., & Vu, N. P. (2022). A comparative study on multi-criteria decision-making in dressing process for internal grinding. *Machines*, 10(5), 1-14. doi: 10.3390/machines10050303
- Ooi, S. K., Goh, S., Yeap, J. A., & Loo, K. S. (2018). Linking corporate climate change and financial performance: Evidence from Malaysia. *Global Business & Management Research*, 10(1), 231-246.
- Pala, O. (2023). SD ve WISP yaklaşımları ile gıda sektöründe finansal performans analizi. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 24(1), 59-79. doi: 10.31671/doujournal.1118061.
- Pamučar, D. and Ćirović, G. (2015). The selection of transport and handling resources in logistics centers using multi-attributive border approximation area comparison (MABAC). *Expert Systems with Applications*, 42(6), 3016-3028. doi: 10.1016/j.eswa.2014.11.057
- Puertas, R., & Marti, L. (2021). International ranking of climate change action: An analysis using the indicators from the climate change performance index. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 148(2021), 1-11. doi: 10.1016/j.rser.2021.111316.
- Simic, V., Gokasar, I., Deveci, M., & Švadlenka, L. (2022). Mitigating climate change effects of urban transportation using a type-2 neutrosophic MEREC-MARCOS model. *IEEE Transactions on Engineering Management*, 1-17. doi: 10.1109/TEM.2022.3207375.
- Stanujkić, D., Karabašević, D., Popović, G., Zavadskas, E. K., Saračević, M., Stanimirović, P. S., ... & Meidute-Kavaliauskiene, I. (2021a). Comparative analysis of the simple WISP and some prominent MCDM methods: A Python approach. *Axioms*, 10(4), 1-14. doi: 10.3390/axioms10040347.
- Stanujkić, D., Popovic, G., Karabasevic, D., Meidute-Kavaliauskiene, I., & Ulutaş, A. (2021b). An integrated simple weighted sum product method—WISP. *IEEE Transactions on Engineering Management*, 1933-1944, doi: 10.1109/TEM.2021.3075783
- Tam, K. P., Chan, H. W., & Clayton, S. (2023). Climate change anxiety in China, India, Japan, and the United States. *Journal of Environmental Psychology*, 87, 1-14. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2023.101991>.
- Ulutaş, A., Stanujkić, D., Karabasevic, D., Popovic, G., & Novaković, S. (2022a). Pallet truck selection with MEREC and WISP-S methods. *Strategic Management-International Journal of Strategic Management and Decision Support Systems in Strategic Management*, 27(2022), 23-29. doi: 10.5937/StraMan2200013U.
- Ulutaş, A., Topal, A., Pamučar, D., Stević, Ž., Karabašević, D., & Popović, G. (2022b). A New Integrated Multi-Criteria Decision-Making Model for Sustainable Supplier

Analyzing Climate Change Performance over the Last Five Years of G20 Countries Using a Multi-Criteria Decision-Making Framework

- Selection Based on a Novel Grey WISP and Grey BWM Methods. *Sustainability*, 14(24), 1-20. doi: 10.3390/su142416921
- Van Dua, T., & Thinh, H. X. (2023). RSMVC: A new-simple method to select the cutting tool base on multi criteria. *Journal of Applied Engineering Science*, 21(1), 167-175. doi: 10.5937/jaes0-39772.
- Wiğckowski, J., & Zwiech, P. (2021). Can weighting methods provide similar results in MCDA problems? Selection of energetic materials study case. *Procedia Computer Science*, 192, 4592-4601. doi: 10.1016/j.procs.2021.09.237.
- Zavadskas, E. K., Stanujkic, D., Karabasevic, D., & Turskis, Z. (2022a). Analysis of the simple WISP method results using different normalization procedures. *Studies in Informatics and Control*, 31(1), 5-12.
- Zavadskas, E. K., Stanujkic, D., Turskis, Z., & Karabasevic, D. (2022b). An intuitionistic extension of the simple WISP method. *Entropy*, 24(2), 1-11. doi: 10.3390/e24020218.

Atıf/Citation:

Tokur, A., Kement Ü., ve Yüksel F. (2023). Mesudiye Mutfak Kültürüne Yönelik Nitel Bir Değerlendirme. *Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 24(2): 35-61.
<https://doi.org/10.24889/ifede.1311954>

MESUDIYE MUTFAK KÜLTÜRÜNE YÖNELİK NİTEL BİR DEĞERLENDİRME*

Aybüke TOKUR*, Üzeyir KEMENT, Faruk YÜKSEL*****

ÖZ

Bu araştırmanın amacı, Doğu Karadeniz'in bir ili olan Ordu'nun Mesudiye ilçesinin geçmişten günümüze ulaşan mutfak kültürünü incelemektir. Bu amaç doğrultusunda ilçede yaşayan, ilçe kültürüne hakim ve yöre yemeklerini deneyimlemiş yedi kişi ile görüşmeler yapılmıştır. Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak görüşme tekniğinden yararlanılmıştır. Görüşmeler sonucu elde edilen veriler, Maxqda analiz programı kullanılarak deşifre edilmiş ve içerik analizi yapılmıştır. Araştırmada toplam altı ana tema oluşturulmuştur. Bu temalar; öğünler, kutsal günler, eğlence amaçlı etkinlikler, sofrada yemek, araç gereç ve gelenek-göreneklerdir. Kelime bulutunda en fazla kodlama yapılan kelimeler yemek, börek, keşkek, sarma, fasulye ve pilav şeklindedir. Öğünler ana teması altında en çok kodlama öğle ve akşam alt temasına yapılmıştır. Öğle ve akşam öğününde en çok tüketilen yemek keşkek olmuştur. Sabah öğününde kahvaltılarda en çok peynir, tereyağı ve yumurta tüketilmektedir. Kutsal günler bağlamında en çok kodlama Kurban Bayramı, mevlit okutma ve Ramazan Bayramı'na yapılmıştır. İlçede bayramlara özel sofralar hazırlandığı tespit edilmiştir. İlçede mevlit okutma en çok cenaze sonrasında yapılmaktadır. Eğlence amaçlı etkinlikler ana teması altında şenlikler, Nevruz ve Hıdırellez alt temaları açılmıştır. İlçede sofrada yemek, araç gereç ve gelenek-görenekler ana teması altında tespit edilmiştir. Konu ile ilgili yöneltilen sorulara verilen yanıtlardan hâlâ eski sofraların devamlılığını koruduğu ancak bunun bir saygı göstergesi olarak sürdürüldüğü belirtilmiştir. Araç gereç içerisinde en sık kodlama, yer sofrası ve sac kelimesine yapılmıştır. Gelenek ve görenekler ana teması altında söz-nişandüğün, imece usulleri, yol misafiri, cenaze, asker uğurlama ve doğum dönemine dair ritüeller üzerine alt temalar açılmıştır. Son bölümde araştırma sonuçları, diğer araştırma sonuçları ile ilişkilendirilmiş ve Mesudiye mutfak kültürüne yönelik önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Mutfak Kültürü, Mutfak, Gastronomi, Ordu, Mesudiye.
JEL Sınıflandırması: L83, L66.

A QUALITATIVE EVALUATION OF MESUDIYE CULINARY CULTURE

ABSTRACT

The aim of providing this is to examine the culinary culture of the Mesudiye district of Ordu, a province of the Eastern Black Sea Region, which the world has reached today. For this purpose, interviews were conducted with seven people living in the district, who experienced the region and experienced local dishes. Qualitative research method was used in the research. Interview technique was used as a data collection tool in the research. The data obtained as a result of the interviews were deciphered using the Maxqda analysis program and content analysis was made. There will be a total of six main themes in the research. However, the themes are; meals, holy days, entertainment activities, table manners, tools and equipment. The most abbreviated words in the word cloud are food, pastry, keşkek, wrap, beans and rice. Meals were made under the main theme, most evenings, lunches and dinners under the sub-theme. It was the most consumed meal at lunch and dinner. In the morning meals, the most cheese, meal and eggs are consumed at breakfast. The holy day's church is mostly celebrated for the feast of sacrifice, mawlid reading and Eid al-Fitr. It was determined that the tables were prepared together for the feast in the district. Mevlit readings in the district are mostly done after the funeral. Within the scope of the main holiday, the sub-themes of the holidays, Nevruz and Hıdırellez, were opened. It has been determined in the interviews that table manners are given great importance in the district. From the answers to the questions asked on the subject, it is explained that the old table consensus courage has preserved its continuity, but this has been maintained as a sign of respect. The most common seating arrangement, floor table and sheet metal expression were used in the hardware. Under the main theme of traditions and customs, sub-themes of word-engagement-marriage, communion procedures, hospitality, funeral, military farewell and birthday rituals were opened. The research results obtained from the latest

+ Bu çalışmanın etik kurul izni Ordu Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'nun 2021/151 sayılı ve 04/10/2021 tarihli onay formu ile alınmıştır.

* Ordu Üniversitesi, aybuketokur@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-5040-990X>

** Doç. Dr., Ordu Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü, Ordu, Türkiye.
E-mail: uzeyirkement@odu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-3190-9079>

*** Dr. Öğr. Üyesi, Ordu Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü, Ordu, Türkiye. E-mail: farukyüksel@odu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-4724-0007>

Mesudiye Mutfak Kültürüne Yönelik Nitel Bir Değerlendirme

researches were used together with the other research results and suggestions were made for the kitchen areas of Mesudiye.

Keywords: Cuisine Culture, Cuisine, Gastronomy, Ordu, Mesudiye.

JEL Classification: L83, L66.

GİRİŞ

Kültür, toplumları bir arada tutan ve millet yapan en önemli bağ olarak ifade edilmektedir. Kültür kavramının pek çok unsuru bulunmaktadır. Bu unsurlar arasında yemeğin varlığı bilinmektedir (Kabacık, 2016). Türk mutfak kültürü, geçmişten günümüze değin yeme ve içme konusunda geleneklerine bağlı bir özelliğe sahiptir. Bu özellik, Türk mutfak kültürünü diğerlerinden farklı kılmaktadır (Cömert ve Özata, 2016). Mutfak kültürü, bir bölgenin kendine has yemeklerini, içeceklerini ve yemek pişirme yöntemlerini kapsayan bir kavramdır (Yarış ve Özkaya, 2015). Türkiye’de her bölgenin ayrı bir mutfak kültürü vardır. Bu açıdan bakıldığında Türkiye, farklı bölgelerin çeşitli mutfak kültürlerini barındıran köklü ve oldukça zengin bir mutfak kültürüne sahiptir. Yerel gastronominin oluşum sürecinde etnik kökenlerin, bölgenin coğrafi konumunun ve tarih içerisindeki sürecin önemli bir rolü vardır (Yazıcıoğlu, Işın ve Özata, 2017). Karadeniz Bölgesi, Türkiye’nin yedi bölgesinden bir tanesidir. Bölge 146.178 km² alanı ile Türkiye topraklarının %18’lik kısmını oluşturmaktadır. Ordu ili, konum olarak Karadeniz Bölgesinin orta kısmında yer almaktadır. İl, Türkiye’nin hem iç kesimlerine yakındır hem de Karadeniz’e kıyısı olan bir şehirdir. Yiyecek ve içecek açısından ilçeler farklı coğrafi konumlarından ötürü çeşitlilik içermektedir. Bu çeşitlilik bölgenin gastronomik açıdan zenginliğini göstermektedir.

Kültür, bulunduğu topluma şekil veren bir unsur olarak değerlendirildiğinde yemeğin kültürün özelliklerini barındıran bir kavram olduğu ifade edilmektedir (Sağır, 2012, s.2676). Bir bölgenin kültür kimliği bölgede yapılan yerel yemekler ile yakından ilişki içerisinde. Yerel yemeklerin yapım aşamasında, ana malzeme olarak kullanılan ürünler, bu ürünlerin pişirilme teknikleri ve hangi mevsimlerde yendiği, ürünlerin hangi koşullarda yetiştiği, nasıl işlendiği ve servis yöntemi gibi teknikler, bölgeden bölgeye değişiklik göstermektedir. Bu bağlamda bölgelerin yerel yemekleri özel olarak araştırılması gereken bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır (Sormaz ve Kaya, 2019).

Ordu’nun kıyı şeridinde bulunan yerleşim yerlerinde deniz mahsullerine, iç kesimlerinde bulunan illerinde ise Orta Anadolu mutfak kültürünün sahip olduğu yemek ve sofraya adabına rastlamak mümkündür. İl, çeşitli ot ve sebze yemeklerini içeren bir mutfaka sahiptir (Kement, 2022, s.102). Mesudiye, Karadeniz Bölgesinde yer alan Ordu iline bağlı bir ilçedir. İlçe, özgün mutfağıyla Ordu ilinde öne çıkar. Dolayısıyla özgün mutfağının sürdürülebilir olması, bu bağlamda Mesudiye’nin geleneksel mutfak kültürünün araştırılması, unutulmaya yüz tutmuş yemeklerinin tespit edilmesi önem arz etmektedir.

Araştırmada, Karadeniz Bölgesi’nde yer alan Ordu’nun Mesudiye ilçesine ait yerel gastronomik kültür incelenmiştir. Bu kapsamda araştırma iki temel bölüme ayrılmıştır. İlk bölümde kavramsal çerçeve çizilmiş ve bu kavramsal çerçeve içerisinde yerel gastronomi, Ordu mutfak kültürü ve Mesudiye ele alınmıştır. Çalışmanın ikinci

bölümde ise araştırmanın yöntemine, bulgulara, sonuç-tartışma ve önerilere yer verilmiştir. Araştırmanın bulgular kısmında Mesudiye'nin gastronomik kimliği detaylıca ele alınmıştır. Sonuç bölümünde ise genel olarak araştırma sonuçları tespit edilip, alanyazında geçmişte yapılan benzer çalışmalar incelenerek sonuçlar karşılaştırılmıştır. Araştırma konusunun gelişimine yönelik öneriler geliştirilmiştir.

LİTERATÜR TARAMASI

Mutfak Kültürü Ve Gastronomi

Gastronomi kavramı, Antik Yunan'da mide anlamına gelen "gaster", yasa anlamına gelen "nomus" kelimelerinden türemiştir (Santich, 2004, s.16). Gastronomi, "Seçme, hazırlama, servis etme, iyi yiyeceklerden zevk alma sanatı" olarak tanımlanmaktadır (Kivela ve Crofts, 2005, s. 41). Literatürde gastronomi kavramı üzerine yapılmış pek çok tanımda iyi yemek yemenin bilimi ve sanatı şeklinde ifadeler kullanılmaktadır (Kızıldemir vd., 2022). Gastronomi, bir bölgenin çevresel ve kültürel mirasını yansıtmaktadır. Bölgeyi ziyaret eden turistlerin tatmininde önemli rol oynadığı bilinmektedir. Diğer bir ifadeyle "bir destinasyonda misafirlere sunulan yiyecekler, misafirlerde tatmin duygusunu açığa çıkarmaktadır". Ayazlar ve Gün (2018) yapmış oldukları araştırmada lüks restoranlara ziyarette bulunan misafirlerden elde edilen bulgular neticesinde gastronomik deneyimin müşteri tatmini üzerinde olumlu etkisi olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Bir destinasyonda misafirlere sunulan yiyecekler misafirlerde tatmin duygusunu açığa çıkarmaktadır (Lai vd., 2018). Özellikle destinasyonların sunmuş oldukları özel gıda ürünleri, misafirlerin tatmini üzerinde pozitif yönlü bir etki bırakmaktadır (Lai vd., 2019).

Yerel mutfak, kavram olarak incelendiğinde bir bölgenin ya da ülkenin kültürüne ait yemekleri ve yemeklerin hazırlanma yöntemlerini kapsamaktadır (Kivela ve Crofts, 2005; Molz, 2007). Hamdani ve Maulani (2018, s.248) tarafından yerel mutfak kavramı, "yiyecek ve gıda sosyal işlevlerini kavramsallaştırmada kolektif kimliği ve sosyokültürel değerleri temsil eden topluluk yaşamı modellerinin bir tanımı olarak işlev gören bir yerel bilgelik biçimidir" şeklinde tanımlanmıştır. Yerel mutfaklar buldukları destinasyona kültürel bir çekicilik kazandırmaktadır. Bu çekicilik, bölgeye seyahat eden turistler için oldukça önemli bir etken olabilmektedir (Karim, 2006). Yerel gastronomi, Ramírez-Gutiérrez vd. (2021, s.1) tarafından "Hem kültürel bir form hem de sosyal bir koddur" şeklinde tanımlanmaktadır. Yerel gastronomi kültürü, toplumların kültürel varlıkları içerisinde yerini almakla beraber, turizm çekicilik unsurları arasında, önemli bir yere de sahiptir. Ayrıca yerel gastronomik kültürün, bireylerin destinasyon seçimlerine etkisi bulunmaktadır (Şimşek ve Aytuğ, 2021).

Gastronomik Kimlik

Gastronomik kimlik kavramı, belirli bir bölgenin ikliminin, coğrafyasının, kültürünün gıda ürünlerinde hâkim olan tatlar ve dokular üzerindeki etkilerini içermektedir. Gastronomik kimlik, başlığı altında farklı yiyecekler incelenebilmektedir (Harrington, 2005). Gastronomik kimlik kültür ve çevre olmak üzere iki ana başlığa ayrılmaktadır. Bu ana başlıklar da kendi içerisinde alt boyutlara ayrılmaktadır. Kültür

Mesudiye Mutfak Kültürüne Yönelik Nitel Bir Değerlendirme

ana başlığı altında; etnik çeşitlilik, değerler, gelenekler, inanç, tarih, deneme ve yanılma, yenilikler, yetenekler alt boyutları yer almaktadır. Çevre ana başlığı altında ise yerli ürünler, iklim, yeni ürünlerin kârlı uyarlanabilirliği, mikro iklimler ve coğrafya alt boyutları yer almaktadır (Harrington, 2005; Nebioğlu, 2017, s.41). Çevresel faktörler, bölgede yetiştirilen gıda ürünlerinin hangi koşullarda üretildiğiyle ilgili unsurları içermektedir. Bölgede yaşayan insanların beslenme şekilleri ve üretimi yapılan gıda ürünlerinin çeşitliliği; coğrafi ve iklimsel değişimler, toprak farklılığı, sıcaklık, nem, rüzgâr ve yağış miktarından etkilenmektedir. Bu bağlamda bir bölgede üretilen yerel gıda ürünleri, yetiştirildiği bölgenin özelliklerini taşıyan, yüksek kaliteli gıda ürünleri olarak değerlendirilir (Çalışkan ve Yılmaz, 2016, s.43). Bir destinasyonun kültürünü oluşturan tarihi ve etnik temelli unsurların yemek, tat, lezzet, doku üzerinde etkisinin varlığından söz etmek mümkündür (Nebioğlu, 2017, s.41; Suna ve Alvarez, 2019, s.171). Gastronomik kimlik modelinde verilmek istenen mesaj, mutfak ve gastronomik unsurların, tarih, farklı kültürler, etnik nedenler ile sınırlı ürünlerin bulunabilirliği ve teknik bilgi birleşiminin sonucunda içerik ve yöntemlerin bir araya gelmesiyle oluşan çerçevedir (Çevik, 2019, s.21). Gıda ve gıda tüketim alışkanlıkları, gastronomi kültürünün gelişmesine ve bireyler arasında aktarılmasına katkı sağlamaktadır (Almerico, 2014, s. 6). Gastronomik kimlik başlığı altında yer alan kültür, gıda ürünlerin pişirilmesi, depolanması veya sunum şekillerini barındıran bir unsurdur (İdikut-Şahin, 2023). Destinasyonlar ve destinasyonda yaşayan insanların kültür algısı, birbirinden farklılık göstermektedir. Bahsedilen farklılık, her destinasyon için belirli bir anlam ifade etmektedir. Yemek ile ilgili inançlar, gelenekler ve uygulamalar farklılıkları etkilemektedir. Yemek, inanç, gelenek ve uygulamaların birleşmesi neticesinde destinasyonlar için önem teşkil eden bir kültür ifadesi haline almaktadır (Dixit ve Mawroh, 2019, s.143). Çevresel ve kültürel etmenler destinasyonda yapılan yemeklerin reçetelerini, lezzet yapısını ve sofrada adabını etkileyerek şekillenmesini sağlamaktadır. Bu sebeple temel olarak bir destinasyonun kültürel ve çevresel özelliklerinin yerel yemekler üzerinde etkisi olduğu söylenebilir (Harrington, 2005; Nebioğlu, 2017, s.41). Bu araştırmada Mesudiye ilçesindeki yemek kültürüne odaklanılmıştır. Bu nedenle diğer yemek çeşitleri yapılan araştırmanın kapsamı dışında tutulmuştur.

Ordu Mutfak Kültürü ve Mesudiye

Karadeniz mutfak kültürü, geleneksel özelliklerini koruyarak günümüze kadar ulaşmıştır. Bu mutfak kültürü geçirmiş olduğu tarihsel süreç içerisinde yapısını korumuştur (Yılmaz, 2021). Karadeniz bölgesi coğrafi yapısı bakımından incelendiğinde bölgede tarım yapmak için elverişli düz alanların yokluğu bölgede yaşayan insanların hayatlarını ve yerleşim düzenlerini oldukça zorlamaktadır. Bölgede yaşanan iklim, Akdeniz iklimi kadar cömert yapıya sahip değildir. Bölge halkı zamanla bu durumdan dolayı diğer kıyı coğrafyalarıyla kıyaslanamayacak düzeyde bir mutfak kültürü oluşturmuştur (Yazıcıoğlu vd., 2017). Karadeniz Bölgesinde, Türkiye’de yer alan diğer bölgelere göre farklı çeşitte tarım ürünlerinin üretimi yapıldığı bilinmektedir. Bu özellik yerel bölge mutfağının diğer bölgelere göre farklı özellik göstermesine neden olmaktadır (Cömert ve Özata, 2016). Bölge, fazla yağış alan bir iklime sahip olduğu için

dolayısıyla mutfak kültürünü de etkilemiş ve çeşitli sebzelerin yetiştirilip tüketilmesini sağlamıştır (Kızılırmak vd., 2014).

Ordu ili, çeşitli lezzetleri bir arada barındıran zengin bir mutfak kültürüne sahiptir. Bu çeşitliliğin nedeni ise Ordu'nun hem iç kesimlerinde hem de kıyı kesimlerinde oldukça farklı lezzetlere sahip olmasıdır. Şehrin kıyı kesimlerinde balık tüketimi yoğundur (Ordu Valiliği, 2013; Ordu Büyükşehir Belediyesi, 2021; Kement, 2022). Aynı zamanda et tüketimi şehir merkezinde ve İç Anadolu Bölgesine yakın kısımlarda daha baskındır. İl, etnik köken yapısı ele alınarak incelendiğinde birçok farklılığı bünyesinde barındırmaktadır. Çerkez ve Gürcü lezzetlerine ilde rastlamak olağandır. Ordu gastronomi açısından ele alındığında ot ve sebze yemekleri bakımından incelenebilecek niteliklere sahip bir ildir. İlde birçok yeşillik çeşidi yetişmektedir. İlkbahar ve yaz mevsimlerinde bölgede yetişen otlar yaygın bir şekilde tüketilmektedir. İl, coğrafi olarak çoğunlukla engebeli arazilere sahiptir ve iç kesimlerde genelde hava şartları zorlu geçmektedir. Bu gibi faktörler il genelinde hayvancılığın daha az yapılmasına sebep olmuştur. Dolayısıyla bölgede yaşayan insanların ot yemeklerine daha fazla yönelim gösterdiği görülmektedir (Kement, 2022). Sebzelerin Ordu mutfak kültüründe geleneksel pişirme teknikleri kullanılarak hazırlandığı bilinmektedir (Pir, 2020). İl genelinde balıkçılık, mısır, yaylacılık, fındık ve arıcılığa bağlı olarak yapılan ekonomik faaliyetler bölge mutfak kültürünün oluşmasında önemli rol oynamaktadır (Dağdeviren, 2022).

Mesudiye, Orta ve Doğu Karadeniz bölgelerinin kesiştiği bir noktada bulunmaktadır. İlçe Türkiye'nin ve Ordu'nun en eski ilçelerinden biridir. Mesudiye, Karadeniz iklimi ve karasal iklim arasında bir geçiş özelliği taşımaktadır. Bu özellik, ilçe topraklarının zengin floraya sahip olmasının önemli bir nedenidir. İlçe, 120.000 hektarı aşan arazileriyle Ordu ilinin yaklaşık olarak %19'unu oluşturmaktadır (Baş, 2022, s.326). İlçenin rakımı, 1000 metrenin üzerindedir. Bu rakım, Mesudiye'nin tarımsal faaliyet çeşitliliğini kısıtlayan en önemli etkidir. Ancak ilçenin yaylaları, Karadeniz bölgesi özelinde ele alındığında hayvancılık için Türkiye'nin en elverişli bölgelerinden bir tanesi olarak nitelendirilmektedir (Baş, 2022). Yörede tarihsel olarak oldukça eski yıllardan itibaren hayvancılıkta, koyun ve sığır cinsleri ön plana çıkmaktadır. Mesudiye ilçesinde uzun yıllardır insanlar geçimlerini yaylalarda hayvancılık yaparak sağlamaktadır. İlçe hayvancılığında oldukça eski yıllardan itibaren koyun ve sığır yetiştiriciliği ön plana çıkmaktadır. Mesudiye'de kurulan sofralarda ise; hamurlu, etli, buğdaylı, mısırlı ve patatesli yemeklere yer verilmektedir (Kement, 2022).

YÖNTEM

Araştırmada nitel araştırma veri toplama yöntemlerinden yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinden yararlanılmıştır. Araştırmada kapsamında detaylı bilgi elde edilmesi, bu bilgilerin deneyimli kişiler tarafından verilmesi, görüşme yapılan kişilerin görüşleri dikkate alınarak ve araştırmacı etkisi dahil edilmeden yeni fikirlerin ve yorumların ortaya konulması amaçlanmıştır (Aslan, 2014). Bu doğrultuda Mesudiye ilçesinde yaşayan ve bölge mutfağına hâkim olan katılımcılara ulaşılmış ve görüşmeler

Mesudiye Mutfak Kültürüne Yönelik Nitel Bir Değerlendirme

gerçekleştirilmiştir. Katılımcılara 5 ana başlıktan oluşan çeşitli sorular sorulmuş ve bu yönde bilgi toplanmıştır.

Araştırmada sorulacak soruların konu başlıkları belirlenirken alanında uzman kişilerin görüşleri dikkate alınmıştır. Bu bağlamda sorular oluşturulurken Kabacık'ın (2020) araştırmasından yararlanılmıştır. Katılımcılarla gerçekleştirilen görüşme türü açık uçlu soruları barındıran bir görüşmedir. Katılımcılar ile görüşme yapılmadan iletişime geçerek telefonla görüşmek için uygun oldukları saate göre görüşme planı oluşturulmuştur. Görüşmeler esnasında katılımcılardan izin alınarak ses kayıtları derlenmiş ve daha sonra bu kayıtlar deşifre edilmiştir. Görüşmeler, yaklaşık 55 ile 60 dakika aralığında sürmüştür. Görüşmeye başlamadan önce katılımcının gönüllü bir şekilde görüşmeye katılıp katılmayacağı sorulmuş, görüşmeler gönüllülük esasına göre yapılmıştır. Araştırma kapsamında katılımcılara ulaşmada kartopu örneklem yönteminden yararlanılmıştır. Katılımcılara, muhtarlıklar, belediyeler veya araştırma kapsamında görüşme yapılan kişilerden yardım alarak iletişime geçilmiştir. Bu doğrultuda Mesudiye'de yaşayan 7 kişi ile görüşme yapılmıştır. Katılımcılar; K1, K2, K3, K4, K5, K6 ve K7 şeklinde kodlanmıştır. Yapılan görüşmeler sonucu elde edilen veriler, Maxqda nitel araştırma programında analiz edilmiştir. Veriler analiz edilmeden önce kod ve alt kod olmak üzere ayrıştırılmıştır. Temalar oluşturulurken araştırma kapsamında katılımcılara yöneltilen sorular dikkate alınarak tündengelim yönteminden faydalanılmıştır. Elde edilen verilere içerik analizi uygulanmıştır. Analiz sonuçları betimsel olarak bulgular başlığı altında yorumlanmıştır. Araştırmada ana temalar, araştırma kapsamında sorulan soruları kapsamaktadır. Katılımcıların sorulara vermiş oldukları yanıtlar doğrultusunda temalar oluşturulmuştur. Bu bağlamda oluşturulan temalardan alt temalar, katılımcıların araştırma sorularına vermiş oldukları yanıtlara göre şekillenmiştir.

Yapılan araştırma sonucu elde edilen veriler betimsel açıdan analiz edilmiştir. Araştırma kapsamında yapılan görüşmelere içerik analizi yapılmıştır. Analiz öncesinde elde edilen veriler sistematik bir şekilde verilmiştir. İçerik analizi yaparken kodlama sistemi kullanılmıştır. Görüşme süreci sona erdikten sonra raporlar incelenmiştir. İnceleme sonucunda ana ve yardımcı temalar oluşturulmuştur. Tema ve alt tema sistemini kullanarak kodlar arası ilişki analiz edilmiştir. Aynı zamanda tema ve alt tema sürecini açıklayabilmek adına kod haritaları oluşturulmuştur. Bunlar haricinde kelime frekansı analizi yapılmıştır ve kelime bulutu oluşturulmuştur.

BULGULAR

Araştırmada altı ana tema kullanılmıştır. İlk olarak demografik özelliklerin incelendiği bir ana tema açılmıştır. Araştırmaya 7 katılımcı dahil edilmiştir. Katılımcıların 3'ü erkek, 4'ü kadındır. Katılımcıların yaş aralıkları 38 ile 75 yaş arasındadır. Katılımcılar "K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7" şeklinde kodlanmıştır. Katılımcılara ait demografik bilgiler Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Demografik Bilgiler

Katılımcılar	Cinsiyet	Yaş
K1	Erkek	67
K2	Erkek	75
K3	Erkek	67
K4	Kadın	65
K5	Kadın	67
K6	Kadın	38
K7	Kadın	40

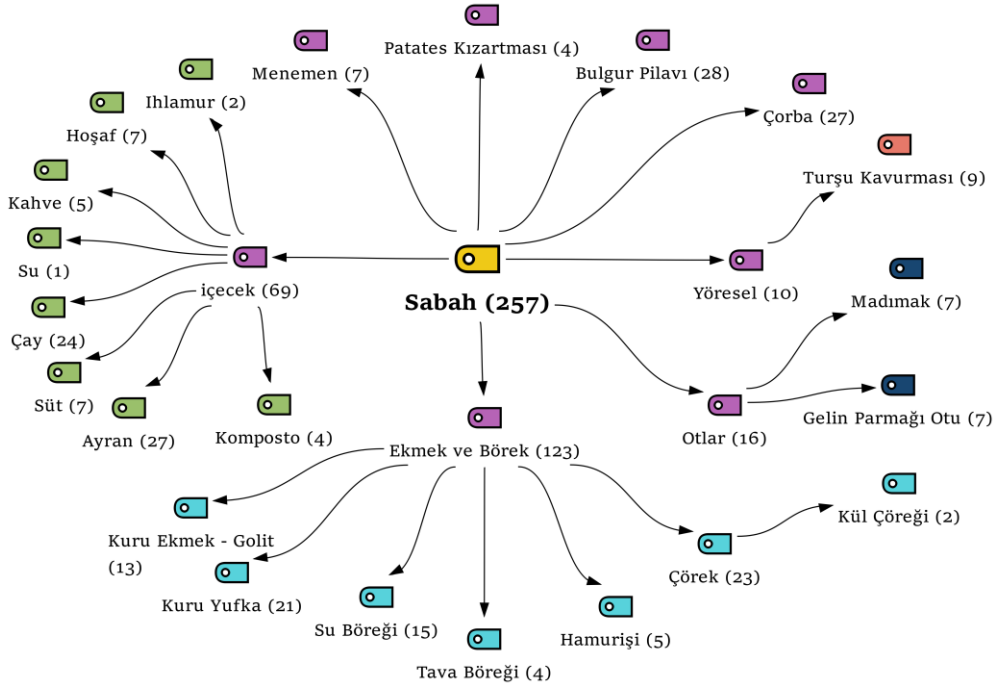
Ana temalardan ikincisini  g nler oluşturmaktadır. Bu temada katılımcıların hangi  g nde yemek tükettiği ve yemek eşitleri ile ilgili bilgiler kodlanmıştır.   nc  ana tema, kutsal günlerdir. Bu temada ilçede hangi kutsal günlerde neler yendiği ile ilgili sorular sorulmuştur. Dördüncü ana tema, eğlence amaçlı etkinliklerdir. Temanın alt boyutları şenlikler, Nevruz ve Hıdırellez olarak kodlanmıştır. Beşinci ana tema sofrada adabıdır. Katılımcılara sofrada adabı ile ilgili geçmişten günümüze nasıl bir değişim yaşandığı, sofranın kimler tarafından hazırlandığı gibi sorular y neltirmiştir. Altıncı ana tema araç gereçlerdir. İlçede kullanılan araç gereçler arasında en çok kodlama yer sofrası ve saca yapılmıştır. Son ana tema gelenek ve görenekler olarak açılmıştır. Bu kodun alt boyutunda diş buğdayı, söz-nişan, imece usulleri, yol misafirleri, cenaze, düğün, asker uğurlama, sünnet, doğum dönemi ile ilgili kodlamalar yapılmıştır. Araştırmada Mesudiye ilçesinden katılımcılar ile yapılan görüşmelerin değerlendirilmesi amacıyla kelime frekans analizi yapılmıştır. 1500 kelime üzerinden analizi yapılmış, kelime bulutunda toplamda 100 kelime yer almıştır. Şekil 1'de Mesudiye ilçesi mutfak kültürü görüşmesine ilişkin kelime bulutu verilmiştir. Elde edilen bulgulara göre en fazla tekrar edilen kelimeler; yemek (198), börek (85), keşkek (75), sarma (56), fasulye (49) ve pilav (47) olmuştur.

Şekil 1: Mesudiye İlçesi Mutfak Kültürü Görüşmesine İlişkin Kelime Bulutu

Araştırmada;  g nler, kutsal günler, eğlence amaçlı etkinlikler, sofrada adabı, araç- gereçler, gelenek ve görenekler ana temalarının alt temalarını açıklamak amacıyla hiyerarşik kod-alt kod modeli oluşturulmuştur.  g nler ana teması; "sabah", " gle ve akşam", "ikindi" ve "yatsı" olmak üzere 4 alt temada ele alınmıştır.

Mesudiye Mutfak Kültürüne Yönelik Nitel Bir Değerlendirme

Şekil 2: Sabah Alt Kod Hiyerarşik Kod-Alt Kod Modeli

Şekil 2’de öğünler ana teması sabah alt kod hiyerarşik kod-alt kod modeli verilmiştir. Öğünler ana temasının ilk alt boyutu sabah alt temasıdır. Katılımcılar ile yapılan görüşmeler neticesinde sabah öğününde ekmek ve börek, içecek, otlar, yöresel, çorba, bulgur pilavı, patates kızartması ve menemen kodları açılmıştır. Sabahları çok eskiden kahvaltılık kültürünün olmadığı zamanlarda yemek olarak çorba ve bulgur pilavı tüketilmektedir. Bir başka alt kod olan ekmek ve börek kodunun altında ise en fazla çörek, kuru yufka, su böreği ve golit tüketildiği görülmektedir. Golit ekmeği ilçenin tescilli ürünüdür. İlçe halkı tarafından bu ekmeğe ayrıca “kuru ekmek” denilmektedir. İçecek olarak en sık tüketilen içecekler çay ve ayrandır. Bu içecek çeşitleri haricinde sabah kahvaltılarında süt, hoşaf, kahve, ıhlamur tüketilen içecekler arasında yerini almaktadır. Katılımcılar arasında K4 sabahları “İçecek olarak süt, çay, ayran tükettirdik.” ifadelerini kullanmıştır. K3, ilçede sabahları börek ve çörekleri pişirildiği ve bunun eski ocaklarda yapıldığını belirterek şu ifadelerde yer vermiştir: **(K3)** Her türlü börekler, çörekler olurdu. Küll çöreği mesela sabahları da akşamları da yenirdi. Küll çöreği yapılışı da şu şekildedir: Bizim eski ocaklar vardı şömine tarzı orda sürekli ateş yanardı. İçerisinde sac ayak vardı yemek falan orda pişirdi. Hem ev içerisini ısıtırdı hem yemekler de orada pişirilirdi. Oradaki ateş kor haline gelince ateş kenara çekilir. Onun altı taşır. Taş iyice silinir ve hazırlanan çörek taş zemin üzerine serilir ve sonra çöreğin üzeri o korla yani ateşle kapatılır. Ateş doğrudan çöreğe temas eder. Çörek o kadar lezzetli hale gelir ki buna küll çöreği denir. Kahvaltıda yenirdi. Yanına çay, ıhlamur, komposto olurdu. Komposto da vazgeçilmezdi.3 öğün yoktu. Genellikle çocukluk yıllarımda insanlar genellikle 2 öğün beslenirlerdi. Bugün ne kadar doğru bir şey yaptıklarını da görmüş oluyoruz.” Mesudiye’de sabah kahvaltılarında özellikle madımak ve gelinparmağı otundan yemekler hazırlanmaktadır. K3 sabahları

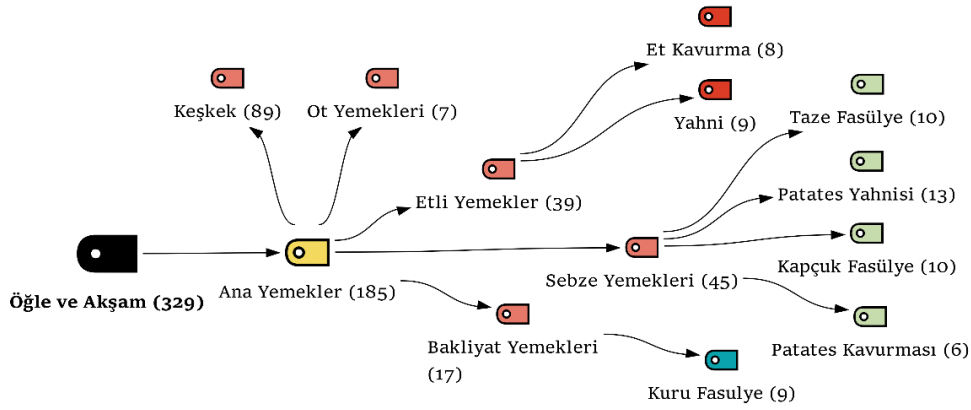
otlardan kavruarak yemek yapıldığını şu şekilde dile getirmiştir: *“Doğadaki otların tamamı işte madımak varsa madımak ebegümeci varsa o aynı şekilde gelinparmağı gibi otlar tüketilirdi. Otlar sabah kahvaltı zamanı veya öğlenden saat 9 da veya 10 da hafif haşlanarak kavrulmasıyla yapılan yemekler olurdu.”*

Katılımcılardan K1 sabahları genel olarak çorba tükettiklerini, günümüzde kahvaltı sofralarının daha zengin içeriğe sahip olduğunu şu şekilde dile getirmiştir: *“Genellikle çorba olurdu. Yani çay ve şeker daha sonraları oldu. Bizim zamanımızda bulunmazdı. Çorba ağırlıklı olurdu. Zeytin falan olmazdı. Peynir zaten doğal olarak annemiz yapardı. Keş peyniri vardı. Şimdi sofralarımız daha zengin, o zamanlar tarım toplumuyduk sebze ağırlıklı olurdu.”* Aynı şekilde K3 de K1’in ifadelerini destekler şekilde sabahları kahvaltılıktan ziyade yemek tüketildiğini destekler ifadeler kullanmıştır. *“Aslında sabah kahvaltısı diye bir şey yoktu öyle söyleyeyim. Bizim beslenme kültürümüzde genellikle bütün dünyadaki gıda bilimcilerde bilir günde iki öğün yemek yenir. Ben günde iki öğün yemek yendiğini hatırlıyorum. Sabah kahvaltı işi yoktu. Sabah erkenden kalkılırdı güneş doğar doğmaz tarlaya bostana araştırmaya giderlerdi. Sabah kalkarlardı, mesela annemin babasının yani dedemin çorba içip, bulgur pilavıyla turşuyu kaşıklayarak yediğini ve araştırmaya gittiğini iyi hatırlıyorum. Günde iki öğün yemek yenirdi. Sabah yemeğinden sonra kahvaltıda demeyeyim yemekten sonra, akşam tarladan geldikten sonra yenir ve artık çay, ıhlamur, kahve tüketilirdi. Ama sabah, öğle, akşam yemekleri diye günde 3 öğün yemek yeme ritüelimiz yoktu.”* Katılımcıların belirttiği ifadelerden de anlaşılacağı üzere eski zamanlarda ilçede kahvaltılık tüketiminden ziyade sabah öğününde yemek tüketimi durumu söz konusudur. Sabah öğününde kahvaltılık olarak en fazla tercih edilen peynir çeşidinin çökelek ve küp peyniri olduğu tespit edilmiştir. Özellikle çökelek yörede bayramların ve özel günlerin vazgeçilmezi böreklerin iç harcında kullanılmaktadır. K5, böreklerde iç harç olarak peynir kullanımını şu şekilde ifade etmiştir: *“Su böreği, babaannemin bükme böreği, iç yağlılar vardı. Bükme böreğinde iç harç olarak genelde çökelek olurdu.”* Bahsedilen peynirler haricinde ilçede hayvancılığın bir getirisi olarak farklı peynir çeşitlerinin tüketimi mevcuttur. Keş peyniri, tulum peyniri ve köy peyniri bu peynirlere örnek olarak verilebilir. İlçede kahvaltılarda peynir dışında en çok sırasıyla yumurta, tereyağı, pekmezler, bal, kaymak, zeytin, reçel ve sucuk tüketimi mevcuttur. Katılımcılardan alınan yanıtlara göre pekmezler içerisinde en sık armut ve kuşburnu pekmezi daha sonra elma pekmezi tüketilmektedir. K4 çocukluğunda kahvaltılık olarak yumurta, pekmez, peynir tükettiklerini şu ifadeleri kullanarak belirtmiştir: *“Çocukluğumuzda köyde yaşadık, pekmez, yumurta, peynir türü şeyler yerdik. Hayvanımız vardı. Günümüzde olmayan çok şey var. Şimdi doğal şeyler yemiyoruz. Önceden hayvanlarımız vardı. Doğal peynir yapardık, tavuklarımız vardı. Yumurtamız doğaldı. Şimdi onu bulamıyoruz. Kuşburnu pekmezi yenirdi; ama bu hâlâ devam ediyor, hâlâ yapıyoruz.”* K4, kahvaltılıklarda önceki doğallığı, lezzeti bulamadığını belirtmiştir. Aynı şekilde görüşmeler yapılırken eskiden kahvaltılarda olan şuan tüketemediğiniz ürünler var mıdır, varsa nelerdir? Sorusuna K5, eski doğal ürünleri şu an bulamadığını ve eski lezzeti özlediğini ifade etmiştir. Sabah kahvaltılarında; bal, çökelek, yumurta, salata, turşu kavurması, tereyağı olduğunu da ifadelerine eklemiş ve özellikle çökeleğin, kaymağın, sucuğun, yumurtanın eskisi gibi yapılıp tüketilmediğini

Mesudiye Mutfak Kültürüne Yönelik Nitel Bir Değerlendirme

“Kahvaltılarda çökelek, yumurta, salata, turşu kavurması, tereyağı, bal olurdu. Çay demlerdik. Önceden babaannemim toprağa gömdüğü çökelek olmuyor. Küpün içine çökelek konurdu kışın da topraktan çıkarılıp tüketilirdi. Yapabildikleri her zaman bu yapılırdı. Babam sucuğu kendi yapardı. Şimdi hiç sucuk yiyemiyorum. Kaymak yapardık şimdi eskisi gibi kaymak yok. Yumurtayı kümeden alıp kırmayı özledim.” ifadeleriyle dile getirmiştir.

Öğünler ana teması altında ikinci olarak öğle ve akşam yemeği alt tema kodu oluşturulmuştur. Başlık altında içecekler, tatlılar, çorbalar, yardımcı yemekler ve ana yemekler olmak üzere 5 alt kod oluşturulmuştur. Şekil 3'te öğle ve akşam öğünü ana yemekler alt kod hiyerarşik kod-alt kod modeli verilmiştir.

Şekil 3. Öğle ve Akşam Ana Yemekler Alt Kod Hiyerarşik Kod-Alt Kod Modeli

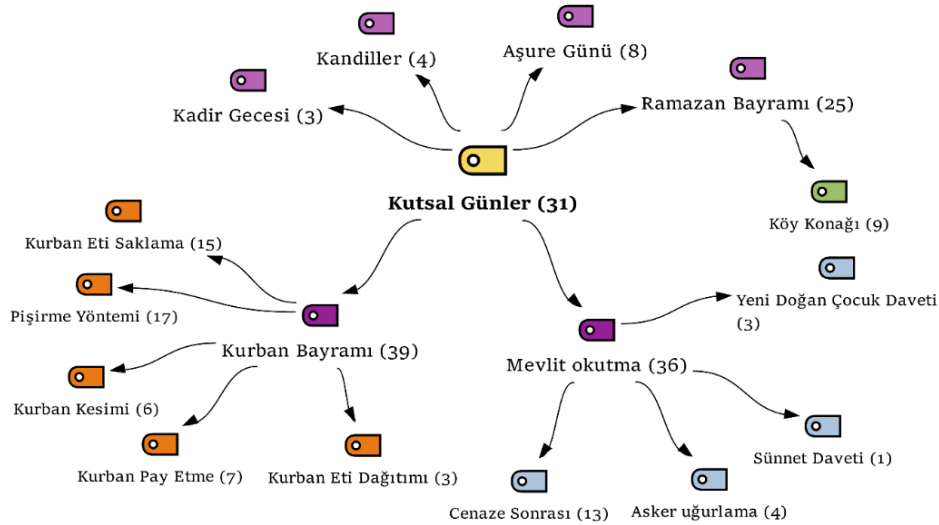
İlçede öğle ve akşam öğünlerinde genel olarak aynı yemekler tüketildiği için tek bir kod açılmıştır. Şekilde görüldüğü gibi ana yemekler arasında en çok tüketilen yemek keşkek olmuştur. Keşkek ilçede özel günlerin, bayramların, davetlerin ilk sırada yer alan yemeğidir. K1 keşkeğin düğünlerde oldukça önemli bir yemek olduğunu şu ifade ile belirtmiştir; *Düğünlerde özellikle keşkek baş yemek olur.* Aynı şekilde K2’de K1’i destekler nitelikte keşkeğin sıklıkla yapılan bir yemek olduğunu dile getirmiştir. Öğlen ve akşam yemeklerinde patates ve fasulye yemekleri olduğunu belirtmiştir. *“Patates, fasulye yemeği olurdu. Kuru fasulye veya yaş fasulye olurdu. Bir de şey gendüme deriz biz buğdayın dövülmüş haline. Keşkek mi? Keşkek. Keşkek de çocukluğumuzun önemli yemeklerinden birisidir. Bizim köyümüzde çok yaygındı keşkek. Düğünlerde, bayramlarda, etli de etsiz de yapılır. Ama et olunca suyundan ya da etinden konur içine. O şekilde yenirdi.”* Keşkeği sebze yemekleri, etli yemekler, bakliyat yemekleri ve ot yemekleri takip etmektedir. Katılımcılara yöneltilen sorular neticesinde ilçede tüketilen sebze yemekleri arasında en fazla patates yahni tüketildiği tespit edilmiştir. K1’in öğle ve akşam yemeği hakkındaki görüşleri şu şekildedir: *“Yaz mevsimi ise patates yahnisi olabilirdi. Taze fasulye olurdu. Kapçuk fasulye olurdu. Patates kavurması olurdu. En çokta yemekler düğünlerde olurdu, börek falan. Patates yahnisi bizim oradaki yemeklik patatesten yapılırdı. Yağlı biberli sosla karıştırıyoruz o şekilde yapılıyor. Şimdiki soslara biz sokarız deriz. Sokarız; yağda soğan, biber kavrulup yemeğe dökülür ya ona deriz.”* Patatesli yahniyi, fasulye yemeği takip etmektedir. İlçede fasulyenin hem tazesini hem de kurutulmuş hali tüketilmektedir. Patates

kavurması ilçede tüketilen bir başka sebze yemeğidir. Etlı yemekler arasında yahni ve et kavurması tüketilmektedir. Sebze ve etli yemeklerin yansıra bakliyat yemekleri de ilçede yapılmaktadır. En sık yapılan bakliyat yemeği kuru fasulye olarak tespit edilmiştir. Baklava ve sütlaç ilçede sıklıkla yapılan ve tüketilen tatlılar arasında yer almaktadır. Öğle ve akşam öğününde özellikle bayramlarda ve özel günlerde sütlaç ve baklava tatlıları sıklıkla tüketilmektedir. İçeceklerden en fazla ayran tüketilmektedir. Tüketilen diğer içecekler arasında çay, hoşaf ve ıhlamur yer almaktadır. Bölgede hayvancılık yapılması yemek kültüründe etkisini göstermektedir. İlçede keşkek sıklıkla et ile yapılan bir yemek çeşididir. Et yokluğunda etsiz de yapılabilir. Et kavurma, yahni ve etli yapılan keşkek bölgede yapılan hayvancılığın yemek kültürüne etkisine örnektir.

Öğle ve akşam öğünlerinde en fazla buğday aşı çorbası tüketilmektedir. K4 öğle ve akşam yemeklerinde mercimek ve buğday aşı çorbası yaptıklarını ifade etmiştir. Aynı zamanda buğday aşı çorbasının tarifine ifadelerinde yer vermiştir: *“Mercimek çorbası, yoğurtlu buğday çorbası yapardık. Buğday çorbası yaparken aşurelik buğdayı gecedan ıslatıyoruz. Sabah onu haşlıyoruz. Haşladıktan sonra yoğurt ve yumurtayı terbiye edip içerisine koyuyorsun pişince yağ ve nanesini koyup servis ediyorsun.”* İlçede çorba çeşitleri diğer yemekler gibi mevsimden mevsime değişiklik göstermektedir. K3, Lahana çorbasını mevsimine göre tükettiklerini, bulgur hasat edildiğinde bulgur çorbası tükettiklerini şu ifadeleri kullanarak belirtmiştir: *“Köydeki evde muhakkak evin bir çorbası olurdu, yanına yardımcı yemeği ve ana yemeği olurdu. Mevsime göre yemekler yapılırdı. Mevsimde lahana varsa lahana çorbası olurdu. Yayla çorbası, yoğurtlu çorba, ayran çorbası, bulgur çorbası olurdu. Mesela bulgur çıktığı zaman bulgur çorbası yapılırdı.”* Ayran çorbası, mercimek çorbası, bulgur çorbası, pancar çorbası, mısır çorbası, gendüme (buğday ve fasulye) çorbası, yoğurtlu çorba, ısırgan ve yayla çorbası yörede tüketilen çorbalar arasında yerini almaktadır. Isırgan çorbası ile ilgili K5, *“Isırgan çorbası olurdu, hem tazesı pişerdi hem kurutulmuş haliyle tüketilirdi. Babaannem tazesini toplar bol süt ile pişirirdi. Daha sonrada tereyağında pul biber yakar içine dökerdi mis gibi olurdu. Kurutulmuşu da şöyle olur toplanan ısırgan otları kurutulur. Kışın öksürükte, soğuk algınlıklarında kullanılırdı. Çorbası da yapılır tabi ki. Isırgan kurusunu hafif ılık suya koyarsanız zaten hemen yemyeşil oluyor taze gibi.”* yorumunu yapmıştır. Yapılan görüşmeler neticesinde sabah, öğlen ve akşam muhakkak çorba tüketimi olduğu tespit edilmiştir. K2 sabah, öğle ve akşam öğünlerinde neredeyse aynı çorbaların tüketildiğini ifade etmiştir. *“Sabah, öğle, akşam hemen hemen aynıdır. Evde ne bulduysa köylü o böyle bir seçme hakkı yok. Mısır çorbası, arpa çorbası, gendüme çorbası tüketilir.”* Öğle ve akşam öğününde yardımcı yemek olarak en fazla börek tüketilmektedir. Bölgede sarma, pilav, makarna, erişte, yoğurt, turşu, ziron, çörek, hamur işi ve sokariç olarak bilinen sos tüketilen yardımcı yemekler arasında yer almaktadır. İlçede pilav çeşidi olarak etli pilav, bulgur pilavı ve pirinç pilavı tüketilmektedir. Bu pilav çeşitleri dışında ilçede patatesli bulgur pilavı tüketimi olduğu K7 tarafından ifade edilmiştir. K7, patatesli bulgur pilavı tarifini şu ifadeleri kullanarak anlatmıştır: *“Tavada patatesli bulgur pilavı yapılırdı. Patatesli bulgur pilavı; bulgur sıvıyağ ya da tereyağı, salça ile kavrulur içine patates doğranır ve pişirilir. Biz çok severdik.”*

İkinci ve Yatsı Öğünü

İlçede ikindi öğününde yemek tüketimi yoktur. Meyve, kuruyemiş ve kahvaltılık tüketimi mevcuttur. K4, bu durumu şu şekilde ifade etmiştir: *“İkinci saatinde çocukluğumuzda yemek yemezdik. Öyle bir alışkanlığımız yoktu. Ama çok acıkırsak ekmeğin arasına peynir koyar yerdik. Sofra kurulmazdı. Elimizde sokakta yerdik.”* Meyvelerden ahlat (yaban armudu) hakkında K3 tarafından şu şekilde bir yorum yapılmıştır: *“Ahlat vazgeçilmezdir. Ahlat, armudun daha küçük ve yabani halidir. Çok sert ve ekşidir. Herkes yiyemez. Samanın içerisinde bekletilir ve rengi çikolata gibi olur. Kurutulur ve değirmen taşıyla un haline getirilir. Islatılır ve yenilir. Bizim çocukluk çikolatamızdır. Protein değeri yüksektir. Antioksidan özelliği çok yüksektir.”* Katılımcılara sorulan sorular neticesinde yatsı öğününde çay, turşu, patates közleme, kuru meyveler, kuruyemiş tüketildiği sonucuna varılmıştır. K1 yatsı öğünü hakkındaki fikirlerini şu şekilde ifade etmiştir: *“Yatsıda yemek yoktu. Şöyle olurdu oturmada falan olduğumuzda çay demlenirdi. Patates közlemesi olurdu, turşu olurdu. Sohbet ederdik. Günümüzde akşam yemeğinden sonra çay faslı olur ya öyle düşün.”* Yapılan görüşmeler sonucunda yatsı öğününde yemek tüketiminin olmadığı daha çok aperatif gıda ürünlerinin tüketildiği tespit edilmiştir.

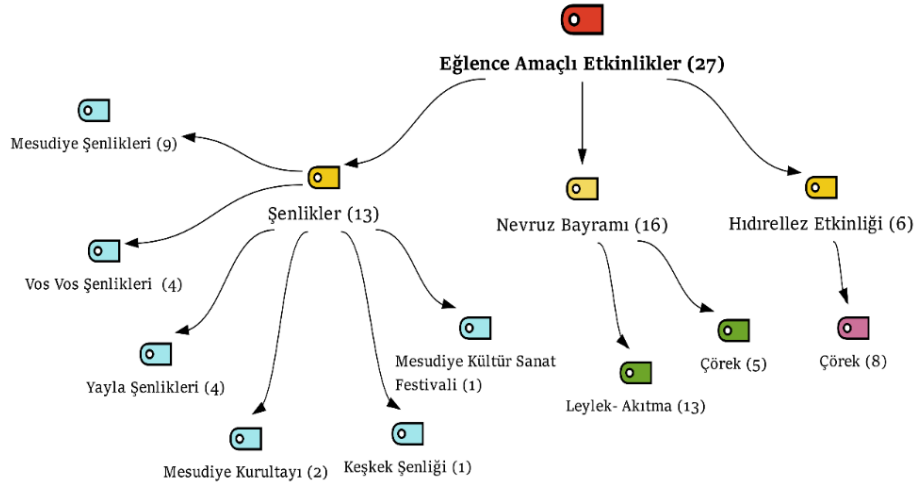

Şekil 4. Kutsal Günler Ana Teması Hiyerarşik Kod-Teori Modeli

Kutsal günler ana temasının kod-teori modeli, Şekil 4'te verilmiştir. Katılımcılarla kutsal günler bağlamında sorular yöneltilmiştir. İlçede kutsal günler bağlamında Kurban Bayramı, Ramazan Bayramı, Aşure Günü, kandiller, kadir gecesi, mevlit okutma gibi etkinliklerinin yapıldığı sonucuna varılmıştır. İlçede kadir gecesi ve kandillere özgü yapılan özel bir etkinlik ve yemek olmadığı tespit edilmiştir. K4, bu durumu şu şekilde ifade etmiştir: *“Kandile ait hiçbir yemek hazırlanmazdı sadece camiye giderdik. Mevlit dinlenir, vaazlar dinlenir, namaz kılınıp eve gidilirdi.”* Yalnızca K5 ile yapılan görüşmede kandillerde tavuk kızartılıp pilav üzerinde tüketildiği ve helva ya da lokma dağıtıldığı tespit edilmiştir. *“Kadir gecesinde günlük yemeklerden farklı olarak tavuk kızartırdık tavuklu pilav yapardık. Kendi yetiştirdiğimiz tavuğu kadir gecesi öncesi temizlerdik. Kadir*

gecesinde özel olarak yaptığımız bu tavuklu pilavı büyük bir leğenin içinde pilav üzeri tavuk şeklinde tüketilirdi. Tavuğun tüm kısımları parça parça olurdu. Ayrıca lokma olurdu. Maya ile hazırlanan hamur yağa dökülürdü. Daha sonra şerbetlenirdi. Her kandilde lokma veya un helva olurdu.” Ramazan ve Kurban Bayramı’nın büyük bir özen ile kutlandığı özel masalar ve yemekler hazırlandığı tespit edilmiştir. Genel olarak Ramazan ve Kurban Bayramlarında aynı çeşitte yemekler hazırlanmaktadır. Bu yemekler arasında keşkek, baklava, sarma, su böreği ilk sıralarda yerini almaktadır. K2 ve K8, bu durumu şu şekilde dile getirmiştir: “**(K2)**Bizim kültürümüzde bayramlarda ve düğünlerde keşkek en yaygın yiyecekti”, “**(K8)** Su böreği, baklava ve sarma mutlaka her bayramda olur.” Kurban Bayramı’nda ayrıca mutlaka et kavurma ve etli yemeklerin pişirilip misafirlere sunulduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kurban bayramlarında kurbanlık genelde evin büyüğü tarafından kesilmektedir. İlçede hayvancılık yaygın olarak yapıldığı için çoğu aile kurbanlığını evinde beslemektedir. Kurban Bayramı’nda evde kesilen kurbanlıktan mutlaka 7 pay oluşturularak komşulara, kurban kesemeyenlere dağıtılır. K4, konu ile ilgili olarak fikirlerini şu şekilde dile getirmiştir; “Bizim oralarda hayvancılık yapıldığı için kurbanlık alınmazdı. Dağıtmaya gelince kesemeyen 7 kişiye dağıtılırdı”. İlçede genel olarak kurban kesildikten hemen sonra bir miktar et ayrılıp, kavrulmaktadır. Kurban kesen hissedarlardan oruçlu olanlar var ise bu kurban etiyle orucunu açar. K5 bu konu hakkında şu ifadeleri kullanmıştır: “Kurban kesilip paylanana kadar evdeki büyükler oruç tutardı, kurban eti kavrulduktan sonra onunla oruçlar açılırdı.” Kurban kesimi tamamen bittiğinde ise eşit şekilde hissedarlar arasında et paylaşımı yapılmaktadır. Bu esnanda kimsenin kimseye hakkının geçmemesine özen gösterilir. İlçede Kurban Bayramı’nda et en çok kavurma ve haşlama olarak misafirlere sunulmaktadır. K4 bu konu hakkında “Pişirme yöntemi olarak önce kurban sabahı kavurma yapılıp yenirdi. Sonra ise genelde haşlama yapılırdı” ifadelerini kullanmıştır. Etler günümüzde evlerde dondurucularda saklansa da dondurucunun olmadığı dönemlerde bölge halkı etleri tuzlayarak, kurutulmuş ve kavrulmuş olarak saklamıştır. K2 ve K4 kurban etlerinin saklama yöntemleri ve etin saklanan bölümleri ile ilgili şu ifadeleri kullanmışlardır: “**(K2)** Evde kalan et eskiden iki türlü saklanırdı. Birincisi tuzlanarak ikincisi kurularak. Kurularak saklanan etler tellerle baca içerisine asılırdı. Etleri kuruturlardı. 2-3 ay bu et dayanırdı. Sürekli olarak ateş yanması ile baca asılı olan et kururdu. Et kurutulmadan önce tuzlanır. Kurutulan et yemeklerin içine atılırdı. Çok güzel bir lezzet verirdi. Saklan et, daha çok hayvanın kaburga kısmı ve sırt kısmından elde edilen kemikli etler olurdu.”, “**(K4)** Çok eskiden buzdolabı yoktu. Zaten et serin yerlerde saklanıyordu. Bir de çok çabuk tüketmek zorunda kalırdık ondan dolayı daha çok kavurma yapılırdı. Daha uzun dayandığı için. Evde tüketeyeğimiz kadar ayırırdık. Dolap olmadığı için en fazla birkaç gün kalabilirdi. Bozulacak etimiz olursa köpeklerimize verirdik. Evde saklanan bölüm genel olarak lop et denilen, but kısmıydı.” İlçe halkının mevlit okutma etkinliğini daha çok cenaze sonrasındaki günlerde yaptığı tespit edilen bilgiler arasında yerini almaktadır. K1 ve K2’nin konu hakkında görüşleri şu şekildedir: “**(K1)** Mevlit özellikle vefat etmiş kişiler için okutulur. Cenaze ardından öncelikle 7 gün sonra, 40 gün sonra ve 52 gün sonra mevlit okutulur.”, “**(K2)** Bütün ölmüşlerin ruhuna gitsin diye dua edilirdi. Mevlit bir duadır zaten. Ölüm sonrası, ölmüşlerin ruhuna gitsin diye okutulur.”

Mesudiye Mutfak Kültürüne Yönelik Nitel Bir Değerlendirme

Şekil 5. Eğlence Amaçlı Etkinlikler Ana Teması Hiyerarşik Kod-Teori Modeli

Eğlence amaçlı etkinlikler ana teması hiyerarşik kod-teori modeli Şekil 5'te verilmiştir. Ana tema altına 3 alt kod açılmıştır. Bunlar; şenlikler, nevruz bayramı, Hıdırellez etkinliğidir. Yapılan görüşmeler neticesinde ilçede yapılan şenlikler arasında en fazla kodlanan şenliğin Mesudiye şenlikleri olduğu tespit edilmiştir. Mesudiye şenliklerinin K5 tarafından 20 Temmuzda düzenlendiği şu şekilde ifade edilmiştir: “Yaz festivalleri olurdu. İnsanlar köylerinde ne yetiştiriyorlarsa onu getirirlerdi satış yapılırdı. Sanatçı gelirdi. Belediye bu festivallerde etli pilav ve ayran dağıtırdı. Günümüzde yaz festivalleri hâlâ devam etmektedir. Bu festivaller Mesudiye Şenlikleri diye de geçmektedir. Temmuz 20’sinde falan olur. Bu şenlikler çok kalabalık olur.” Mesudiye Şenlikleri’nde sanatçılar bölgeye gelerek ilçe halkını eğlendirmektedir. Bu şenliklerde keşkek mutlaka pişirilmektedir. K7, Mesudiye şenlikleri ile ilgili olarak; “Mesudiye Şenlikleri’imiz vardır. Mesudiye şehir dışına çok fazla göç vermiş bir ilçedir. Okuma ve yazma oranı çok yüksektir. Gittikleri yerde göç eden kişiler Mesudiyeli dernekleri kurarlar. Bunlar belirli dönemlerde bir araya gelirler. Bu Mesudiye Şenlikleri’dir. Milliyetçi bir bölgedir Mesudiye. Bu şenliklere sanatçı gelir, yenir içilir, piknik yapılır. Keşkek mutlaka olur. Büyük kazanlarda pişer. Ordunun keşkeği ile Mesudiye keşkeği farklıdır. Bizim keşkeklerde buğdayın üzerine etli yahni konur. Ordu’da böyle değil. Ordu’da keşkeğin üzerine sadece yağ yakılıyor. Keşkek haricinde börek, sarma, baklava yapılır.” ifadelerini kullanmıştır. İlçede nevruz bayramı kutlanmaktadır. Nevruz bayramlarında leylek-akıtma ve çörek yiyecekleri en sık pişirilen yemekler olarak karşımıza çıkmaktadır. Nevruz bayramı için ilçede özel olarak bir etkinlik düzenlenmemektedir. Leylek yiyeceği baharın gelişine özel olarak ilçe halkı tarafından yapılan bir üründür. Aynı zamanda yöre halkı tarafından nevruz bayramına bahar bayramı denildiği tespit edilmiştir. İlçede leylek yapımı ile ilgili pek çok katılımcıdan bilgi toplanmıştır. K5, leylek-akıtma hakkındaki görüşlerini ifade ederken şu ifadeleri kullanmıştır; “Mart ayında cemre toprağa düştüğü zaman, leylek yapılırdı. Cıvık bir hamur hazırlanır ve sacın üzerinde pişirilirdi. İster bal ile ister peynir ile tüketilirdi.” Yine nevruz bayramında sık sık pişirilen bu yemek ile ilgili K6 da K5’i destekler nitelikte

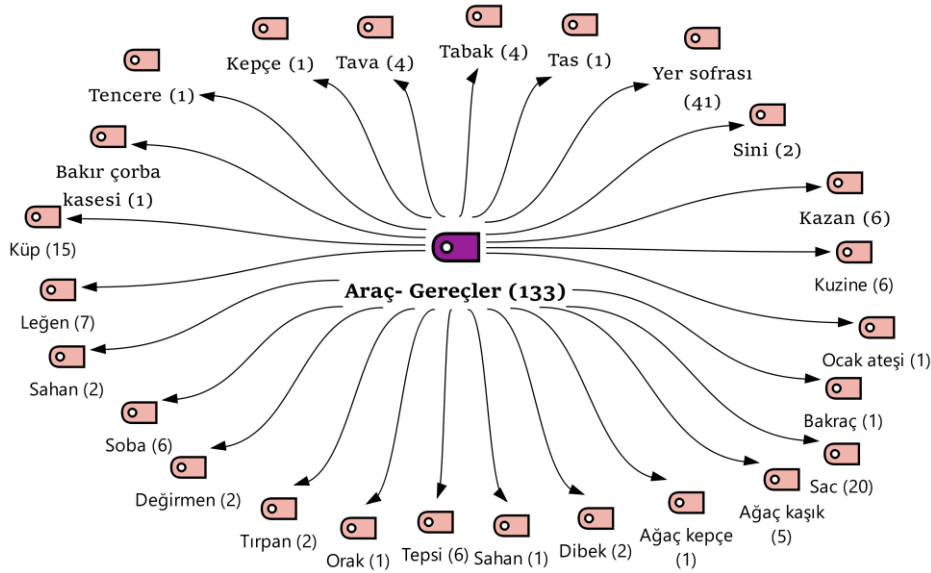
görüşlerini *“Leylek derler sacın üzerinde krep tarzı hamur yapılırdı baharın geldiği dönemlerde. Leylek hamuru, cıvık bir yapıya sahiptir. Yumurta, un, su veya süt, tuz ile hazırlanır. Sacın üzerindeki şeklini alır. Özel bir şekli yoktur.”* şeklinde belirtmiştir. İlçede yapılan görüşmeler neticesinde Hıdırellez etkinliğinin çok az kişi tarafından kutlandığı sonucuna varılmıştır. Hıdırellez’e yönelik sorulan soruların cevapları içerisinde nevrusta yapılan çöreğin pişirildiği tespit edilmiştir. İlçede geçmiş dönemlerde yılbaşı gecelerinde kutlamalar yapılmaktadır. Bahsedilen bu yılbaşı gecelerinde çeşitli eğlenceler düzenlenmektedir. Gençler, damat ve gelin kılığına girerek köydeki evleri kapı kapı gezerler. Yüzlerine tanınmamak adına kara boyalar sürerler. İlçe sakinlerinin kapılarını çalan bu gençlerin gelin ve damat şeklinde oynadıkları *“Gelin damat oynar, işte geldim kapınıza selam verdim yapınıza “* cümlesini kurdukları K1 tarafından ifade edilmiştir. Bu şekilde birkaç grup olarak organize olan gençler, köyün çeşitli evlerini ziyaret ederler ve yağ, bulgur, un vb. şeyler toplarlar. Sabah olunca köy meydanında toplanan malzemeler bir araya getirilir. Toplanan malzemelerin bir kısmının gençler tarafından satıldığı bir kısmının da yemek yapıp yenildiği tespit edilmiştir.

Sofra Adabı

Yapılan araştırmada ilçedeki sofrada üç başlık altında incelenmiştir. Bu başlıklar sofrada kültürü, sofrada hazırlığı ve servis kültürü olarak belirlenmiştir. İlçede sofrada adabına oldukça önem verildiği tespit edilmiştir. Katılımcılardan alınan yanıtlar neticesinde ailenin büyüğü yemeğe başlamadan diğerlerinin başlamadığı; sofraya önce büyük, daha sonra küçüklerin oturduğu tespit edilmiştir. K3, bu durumu şu şekilde ifade etmiştir: *“Evin en büyüğü kimse o başlardı. Örneğin dede varsa dede elini sofraya uzatmadan kimse yemeğe başlamazdı.”* Kalabalık misafir grupları geldiğinde çocuklara mutlaka ayrı sofralar kurulmaktadır. Mesudiye’de kadınlar ve erkekler aynı masada yemek yer ve sohbet eder. Erkekler ve kadınlar için bazen misafirlerin rahat etmesi amacıyla ayrı kurulabilen sofralar genel olarak bir kurulmaktadır. Yemeği biten misafirin veya ev halkının sofradan kalması ile ilgili K1 şunları ifade etmiştir: *“Yemeği biten kimse sofradan yemese bile hemen kalkmazdı, en son beraber kalkılırdı.”* İlçede sofrada yapılan aile içi sohbetlerin konusu çoğunlukla aile hayatı, köydeki komşuların ne yaptığı, tarlalarına ne ekip biçtiği, ertesi günün nasıl planlanacağı ve gündelik olaylar olmaktadır. Bu konu hakkında K7 şanslı olduğunu ve aile içi sofralarda günlük yaşamdan sohbetlerin edildiğini belirtmiştir: *“Biz şanslıydık, sohbetli bir ailede büyüdük. Günlük yaşamdan sohbetler edilir.”* K6 ise *“Aile ilgili konular konuşulur. O günün nasıl geçtiği hakkında veya bir sıkıntı yaşayan, derdi olan anlatır.”* şeklinde görüşlerini ifade etmiştir. İlçede yemeklerin servisini evdeki kadınlar yapmaktadır. K1 yemeklerin sofraya servisini kimlerin yaptığına yönelik soruya şu şekilde yanıt vermiştir: *“Annelerimiz veya kız kardeşlerimiz yani kadınlar servis ederdi.”* Sofra hazırlığında ve servis kültüründe kadının her zaman ilk sırada yer aldığı tespit edilmiştir. İlçe halkı yemeğini önceden yer sofrasında ve ortadan tek bir tabakta yemiştir. Günümüzde herkes için ayrı servis açılmaktadır. K1 ve K2 eskiden yemeklerin ortadan ve tek bir tabakta yenildiğini ifade etmiştir: *“(K1) Herkes ortadan yer. Ayrı yemek yoktur. Bir tabaktan yenirdi.”, “(K2) Geniş sahanlar, tepsiler vardı. Yemekleri onlara koyar ve*

Mesudiye Mutfak Kültürüne Yönelik Nitel Bir Değerlendirme

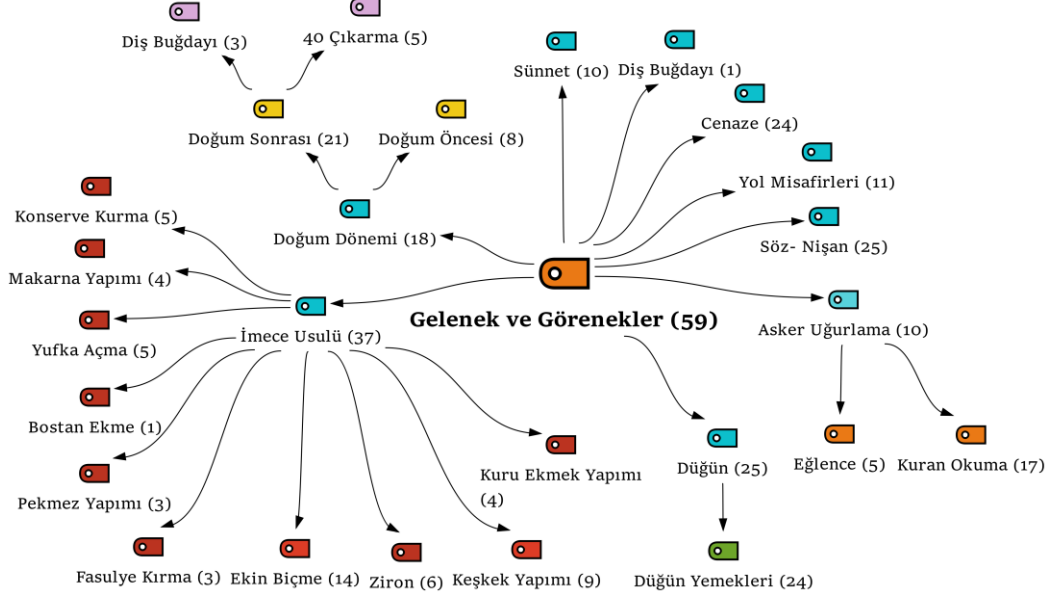
ortadan yerdik.” K1 günümüzde kişiye özel servislerin olduğunu eski zamanlar gibi tek bir tabaktan yemek yenmediğini “Şimdi herkesin tabağı ayrı o zaman tek tabakta ortak yenyordu. Kaşıklar tek bir tabağa dalıyordu. Ama şimdi öyle değil herkes kendi tabağına alıyor tabaklar ayrıldı.” ifadelerini kullanarak belirtmiştir. Mesudiye’de evlere misafir geldiğinde yemeklerin servisi daha özenli bir şekilde yapılmaktadır. Günlük yemekler haricinde daha özenerek yemekler hazırlanmaktadır. Bu konu hakkında K2, şunları ifade etmiştir: “Misafir sofraları daha özenli olurdu. Servis usulü aynıydı ama özen gösterilirdi. Misafire ikram edilen yiyeceği, gündelik sofralarda yiyemezdik. Misafire börek, çörek, köy makarnası yapılırdı. Özenli yemekler hazırlanırdı.” İlçede aile büyüklerine oldukça saygı duyulmaktadır. Aile büyüğü sofraya oturup yemek yemeden önce kimsenin yemek yemediği tespit edilmiştir. Bu bir kuraldan ziyade saygı göstergesi olarak kabul edilmektedir. K7 konu ile ilgili “Yemeğe, dedem olduğu zaman önce o başlardı. Dedem yoksa babam başlardı. Bu kural gibi değil de saygı gereği yapılır.” ifadelerini kullanmıştır. Aynı şekilde sofradan yemek bitinceye kadar kalkılmaması da büyüklere gösterilen saygıya örnek bir durumdur.

Şekil 6. Araç- Gereçler Ana Teması Hiyerarşik Kod- Teori Modeli

Araç gereç ana temasının kod-teori modeli Şekil 6’da verilmiştir. Alt kod oluşturulurken 25 kod oluşturulmuştur. Kodlama sonuçlarına göre en fazla kodlama yer sofrası (41), sac (20) ve küp (15) sözcüklerinde yapılmıştır. Yapılan görüşmeler neticesinde geçmişte yer sofrasında ortadan tek tabakta yemek yeme kültürünün yaygın olduğu tespit edilmiştir. Leğen olarak kodlanan araç, sofranın ortasına konmaktadır. Eskiden oldukça geniş olan bu kaptan çorba ve yemek çeşitleri tüketilmiştir. Küp aracının genellikle küp peynirinin yapımında kullanıldığı sonucuna varılmıştır. Aynı şekilde sacın da nevrüz bayramlarında yapılan leylek-akıtma yiyeceğinin yapımında sıklıkla kullanıldığı yapılan görüşmeler neticesinde belirlenmiştir. Tepsi ve kazan; daha çok düğünlerde, mevlitlerde ve toplu yemek yapılan diğer etkinliklerde sıklıkla kullanılmıştır. Bu etkinliklerdeki yemekler konusunda K6, şunları ifade etmiştir: “Büyük kazanlarda keşkekler, sarmalar, fasulye yemekleri, pilavlar,

tatlılar hazırlanır ve ikram edilirdi.” Tepsi, su böreği için kullanılırken kazan, keşkek ve et yahnisi gibi yemeklerin yapımında kullanılmaktadır.

Şekil 7. Gelenek ve Görenekler Ana Teması Hiyerarşik Kod-Teori Modeli

Gelenek ve görenekler ana temasının kod-teori modeli Şekil 7’de verilmiştir. Yapılan görüşmelerden elde edilen bilgiler neticesinde ana tema altına imece usulü, diş buğdayı, sünnet, yol misafirleri, cenaze, söz- nişan, düğün, asker uğurlama ve doğum dönemi başlıkları altında alt kodlar açılmıştır. İlçede imece usulünün oldukça yaygın olarak yapıldığı tespit edilmiştir. İmece çeşitlerinden ekin biçme katılımcılar tarafından en sık tekrarlanan imece çeşidi olmuştur. Alt kodlardan bir tanesi olan doğum dönemi öncesi ve sonrası olmak üzere iki alt koda daha ayrılmıştır. İlçede yaşayanların doğum dönemi sonrasında diş buğdayı etkinliğini çok sık yapmadıkları sonucuna varılmıştır. Buna karşılık olarak doğum sonrasında en sık yapılan etkinlik bebeğinin doğumunun ardından 40 gün geçtikten sonra yapılan kırk çıkarma geleneğidir. Bu güne özgü olarak evlerde özel yemeklerin pişirilmediği katılımcılar tarafından ifade edilen bilgiler arasında yer almaktadır. 40 çıkarma geleneğinde bebeğin 40 delikli bir ilistir altında yıkandığı ve 40 çıkarıldıktan sonra misafirlığe götürüldüğü, aynı zamanda misafirlığe gidilen evden bebeğin kundağına yumurta saklandığı ifade edilmiştir. Mesudiye’de yapılan düğünlerde misafirlere özenle yemekler hazırlanmaktadır. Düğünlerde hazırlanan yemekler içerisinde ilk sırada keşkek yer almaktadır. Sarma, su böreği, yahni veya etli bir yemek, ziron, sütlaç ve pilav katılımcıların ifade ettiği diğer düğün yemek çeşitleri arasındadır. Nişan ve söz merasimleri birbiri ile benzerlik gösteren gelenek ve görenekler olduğu için ikisi için tek bir alt kod oluşturulmuştur. Nişan ve söz merasimleri kız evinde yapılmaktadır. Kız evine giden erkek tarafı genel olarak damat ve aile büyükleridir. Bu merasimler aile içinde gerçekleştirilen ufak çaplı merasimlerdir. Genel olarak erkek tarafı eğer uzak yoldan geliyorsa büyük yemek sofraları kurulmaktadır. Bu sofralarda keşkek, baklava, su böreği, etli yemek, sarma, pilav, ziron olduğu tespit edilmiştir. Yakın mesafeden gelen erkek tarafına ise daha çok atıştırmalık yiyecek ve

Mesudiye Mutfak Kültürüne Yönelik Nitel Bir Değerlendirme

İçecekler (çay, bisküvi ve börek gibi) sunulmaktadır. İlçede eve gelen misafir hiçbir şekilde aç gönderilmemektedir. Yemek yendikten sonra kahve içilip kız istenir. İlçede gelenek ve görenekler kapsamında cenaze törenleri de yapılmaktadır. Cenaze merasimi, evin önünde veya cami yanında bir alanda yapılır. Bu törenlerde cenaze evine taziyeye gelen misafirlere yemek verilmektedir. Bu yemeklerin çevredeki komşular tarafından hazırlanıp cenaze evine getirildiği, cenaze evinde yemek pişirmediği katılımcılar tarafından ifade edilen bilgiler arasında yer almaktadır. Cenaze kaldırıldıktan 7, 40 ve 52 gün sonra mevlit okunur. Bu mevlitlerde ekonomik duruma göre yemekler yaptırılır. Genel olarak cenaze sonrası mevlitlerde tas kebap, ayran, pilav ve tatlı ikram edilir. Mesudiye ilçesinde cenazelerde ve bayramlarda köy merkezinde bulunan köy konağı oldukça aktif olarak kullanılmaktadır. Cenaze için şehir dışından gelen misafirler bu konakta ağırlanır. Bayramlarda namaz sonrasında bu konaklarda büyük kahvaltılar düzenlenir. Gelenek ve görenekler ana teması altında açıklan bir diğer alt kod yol misafirleridir. İlçe halkı tanıdık veya tanımadık olsun evlerine gelen misafirlere mutlaka bir ikramda bulunurlar. Evde o an ne varsa en güzeli misafire sunulur. Ev sahibinin gönlünden ne kopuyorsa misafire ikram edilir. Kuru ekmek, yumurta, peynir, tereyağı, bahçede yetiştirilen sebzelerden mutlaka ikram edilir, misafir aç gönderilmez. Başka bir alt kod olan sünnet düğünleri ile ilgili olarak çok önceleri köylerde toplu sünnetlerin olduğu ve özel bir hazırlığın yapılmadığı ifade edilmiştir. Biraz daha günümüze yaklaştıkça sünnet düğünlerinin davullu zurnalı, yemekli yapıldığı tespit edilmiştir. Sünnetlerde sunulan yemekler keşkek, et kavurması, pilav ve tatlıdır. İçecek olarak ise ayran ikram edilmektedir.

Köyde yaygın bir şekilde imece yoluyla faaliyetler yapıldığı tespit edilmiştir. Bu konuda en yaygın yapılan faaliyet ekin biçmedir. K2, K6, K1 ve K3 bu konu hakkındaki fikrini ifade etmiştir. “**(K2)** Köyümüzde en yaygın imece ekin biçme imecesidir.”, “**(K6)** Yufka açma vardır ve hala imece usulü yapılır. Bir sene boyunca hazır bulundurulur. Kete gibi yağımız vardır. Gözleme gibidir. Her katı yağlı olur. Sac üzerinde pişirilir. Genellikle yufka açan kişi son yufkadan sonra yapardı. Konserve kurulurdu. Biz küçükken annem fasulye konservesi falan da kurardı; ama şimdi dondurucular çıkmalı kurmuyor. Bu da imece usulü olurdu. Türlü konserve (sebzelerden) yapılırdı. Menemen, kuşburnu pekmezi çok zahmetlidir. Onun yapımında, erik marmelatı yapımında, ekin biçilirken, bahçe kurtarılırken, yani ot taşıma sebze meyve toplamada imece usulü olurdu. Ot taşıma artık yapılmıyor. Eskisi gibi kuşburnu pekmezi de yapılmıyor. Sanırım çok zahmetli olduğu için çok nadir evlerde yapılır artık.”

Katılımcılardan K6 ve K1 imece usulü yapılan etkinliklerde, tarlada yemek yediklerini ifade etmişlerdir. “**(K6)** Tarlalarda çaylar demlenir. Börek, kahvaltılık malzeme, et veya tavuk sote tükettirdik. Yapılan farklı imece etkinliklerinde yediğimiz yemeklerde farklılıklar olmazdı. Kimin gücü hangi yemeğe yetiyorsa o yemek yapılır ve yenirdi. Dolma doldurulurdu. Mesela patatesi bahçeden söktüklerinde, patatesleri suya koyup haşlarırdı sonra hep birlikte yerdik.”

Tablo 2. Mesudiye İlçesinin Gastronomik Kimliği

Çevresel Faktörler	Coğrafya ve İklim	
		• Mesudiye'nin kuzeyinde (Topçam yöresi) Karadeniz iklimi hâkimdir. Mısır, fındık (3049 hektar fındık alanı mevcuttur), karabacak pancarı, patates yetişir. Yemek kültürü Karadeniz sahili kültürü ile aynıdır. Mesudiye'nin güney kısımları,

Aybüke TOKUR, Üzeyir KEMENT ve Faruk YÜKSEL

	<p>Karadeniz ve karasal ikliminin geçiş bölgesidir. Bölgede nem oranı azdır. Gece gündüz sıcaklık farklı fazladır. Bölgede kırağı, don, ağıyel (sıcak hava akımı) görülmektedir. Ekin, sebze ve meyvelerin verimi iklim şartına göre değişmektedir. İlçenin Güney kısmında arpa, buğday ekimi yapılır. Bölgede yemekler genelde tahıl ağırlıklıdır. İlçe bu özelliği ile Karadeniz kıyı kesimlerinden farklıdır.</p> <ul style="list-style-type: none">• İlçe konum olarak diğer Karadeniz ilçelerinden farklıdır. Kıyı kesimde yer almamaktadır. Karadeniz mutfağı ile az da olsa ortak özellikler göstermektedir. Bölgenin Karadeniz sahil illeri ile ortak yemekleri fasulye turşusu, galdirik turşusu, mısır çorbası, fasulye yemeği, patates yemeği, armut ve elma pekmezi şeklinde örneklendirilebilir. Ahlat (yabani armut) ağacı Karadeniz bölgesi sahil kısımlarda yetişmezken Karasal iklimin yaşandığı Mesudiye topraklarında yetişmektedir.• Tahıl (buğday, arpa, mısır, çavdar, siyez, yulaf, nohut, mercimek), fasulye, patates, dürme lahanası (beyaz lahana) ekimi yapılır.• Bölge coğrafi olarak meralara ve yaylalara sahiptir. Büyük ve küçükbaş hayvan yetiştirilir. Kuzu pırzola kızartması yaylalarda yapılan bir yemektir. Eski dönemlerde küçükbaş hayvan bakımı daha rahattır. Günümüzde büyükbaş hayvancılık daha yaygındır.
Yöreye Ait Ürünler	<ul style="list-style-type: none">• Eski zamanlardan itibaren bölgede ekin, mısır, buğday, fasulye ve patates yetiştirilmektedir. Evelik, kızılca, madımak, gelinparmağı otu, kulumçak, gücüktenne, hoşhören, sütlüce, sakarca, tikenlice, melocan, çalıpancarı otları yörede tüketilmektedir.• Mantar çeşitleri olarak; geyik mantarı, çam mantarı, kuzugöbeği mantarı, şabadun mantarı, tel tel mantarı, namazloğ mantarı, kirtinoz mantarı, yeryaran mantarı, kanlıca mantarı, gökçeöbek mantarları yağ, soğan karışımı ile kavrulmuş tüketilir. Salamurası yapılır. Sağrak mantarı tuzlanır, közde pişirilerek yenir. Cücül mantarı ise bulgur pilavı yapılarak yenir.• Yabani meyve olarak ilçede kuşburnu (pekmezi yapılır),dağ çileği, çalı çileği (yaban mersini), böğürtlen, tavşan elması, yabani elma, güvem eriği, ahlat (yaban armudu) yetişmektedir.
Yeni Ürünlerin Yöreye Uyumu	<ul style="list-style-type: none">• Bölgede yeni ürün yetiştirilmemektedir.
Tarih	<ul style="list-style-type: none">• Mesudiye M.Ö. 3000'li yıllara dayanan köklü bir geçmişe sahiptir. Bu durum mutfak kültürünü de etkilemiştir. Mesudiye'de kullanılan mutfak araç-gereçleri tarihin izlerini taşır niteliktedir.
Etnik Farklılık	<ul style="list-style-type: none">• Farklı etnik gruplar Mesudiye'de yer almamaktadır.• Mutfak kültüründe Selçuklu ve Osmanlı mutfağının etkisi mevcuttur. İlçede yapılan borani yemeği Osmanlı ve Selçuklu dönemlerinde de tüketilmektedir. Mıhlama (ilçede yağlaş denir), sütlaç (düğün yemeğinin söz keseni diye bilinir. Yemek sonunda sunulan tatlıdır), sarma, yoğurtlu çorba, pilav, nohutlu yemeği, patates yahnisi, un helvası ve mercimek çorbası Osmanlı döneminde tüketilen yemeklerdir. Aynı şekilde ilçede bu yemekler sıklıkla tüketilmektedir.• İlçede yörük kültürünün etkileri mevcuttur. Yörük kültürü Çepni kültürü olarak da bilinmektedir. Özellikle yayla göçleri yörükler tarafından ilçeye kazandırılmıştır. Yayla göçlerinde göç sarması yapmak, hayvanları süslemek, öküzlerin boğazlarına, boynuzlarına boncuk ve nazar boncukları takmak, ineklere renkli iplerden örülmüş süsler ile süsleme, boğazlarına çan takmak, göç sırasında güzel giyinmek yörük kültürünün ilçe kültürüne yansımalarıdır. Mesudiye'de yapılan düğünler yörük kültürünü andırmaktadır. Yine yörük kültüründe ilçede olduğu gibi tahıl tüketimi oldukça fazladır.
Deneme ve Yanılma	<ul style="list-style-type: none">• Deneme yanılma yöntemine dayanarak bölgede çilek yetiştiriciliği ve sera üretimi bazı köylerde deneme usulü ile yapılmaktadır. Lavanta üretimi denenmektedir. Önceki yıllar vişne üretimi denenmiştir.
İnançlar ve Değerler	<ul style="list-style-type: none">• Mesudiye ilçesinde gerçekleştirilen düğün, cenaze, bayram geleneklerinde yemek özel bir anlam ifade etmektedir. Özellikle keşkek, sarma, börek, sütlaç ve baklava özel günlerde mutlaka yapılır ve misafirlere sunulur.• Yemeklerle ilgili Mesudiye lehçesinde yer etmiş sözcükler bulunmaktadır. Örneğin buğdaya ilçede gendüme denmektedir. Buğdayla yapılan çorbaya da gendüme çorbası denmektedir. Yaban armuduna ahlat denmektedir. Beyaz lahanaya turşusuna ise dürme turşusu denmektedir.• Dini değer yargılarının halkın beslenmesindeki rolü kurban bayramında karşımıza çıkmaktadır. Kurban bayramlarında mutlaka her evde kurban etinden kavurma yapılmaktadır. Cenazelerde helva ve ekmeğin dağıtımı gerçekleştirilmektedir. Dağıtılan ekmeğin günlük tüketilen ekmeğidir. Cenazelere özgü, un helvası yapılır dağıtılır. Önceleri mezarlıkta ekmeğin dağıtımı mevcutken günümüzde köy sosyal tesislerinde yemek verilmektedir. Yemekler

Mesudiye Mutfak Kültürüne Yönelik Nitel Bir Değerlendirme

genellikle lokantacılarla anlaşarak verilir. Cenazelerde etli ekmeğin dağıtımını da olmaktadır. Yörede cenazelerde insanlara dağıtılan ekmeğe iskat denir. Iskat geleneği günümüzde yerini pide ve yemeğe bırakmıştır.

Kaynak: Nebioğlu (2017, s.48)'nun çalışmasından uyarlanmıştır.

Mesudiye ilçesinin gastronomik kimliğinin oluşumunda yer alan faktörler Tablo 2'de verilmiştir. Tablo 3'te görüldüğü gibi Mesudiye ilçesinin gastronomik kimliği, "çevresel faktörler" ve "kültürel faktörler" olmak üzere 2 ana temadan oluşmaktadır. Çevresel faktörler; coğrafya, iklim, yöreye ait ürünler ve yeni ürünlerin yöreye uyumunu içerirken kültürel faktörler; tarih, etnik farklılık, deneme ve yanılma, inançlar ve değerleri içermektedir.

Tablo 3'te Mesudiye ilçesine ait bazı yöresel yemeklerin tüketildiği öğünler, etkinlikler, yemeklerin adı ve yapılışı verilmiştir.

Tablo 3. Mesudiye Yöresel Yemekleri

Yemeğin Türü	Yemeğin Tüketimi	Yemeğin Adı ve Yapılışı
Ana Yemekler	Bayramlar, Eğlence amaçlı etkinlikler, Öğünler, Cenaze, Mevlit Amaçlı Etkinlikler	<p>Keşkek, Gelecoş, Kavurma, Yahni, Bakliyat yemeklerinden kuru fasulye yemeği.</p> <p>Keşkek: Tavuk veya kırmızı etin bulgur ile dövülmesi hazırlanır. Yörede daha çok kırmızı et ile yapılır. Keşkeklik buğday bir gece öncesinde ıslatılır. Sabaha kadar şişen buğday et suyu ile pişirilir. Buğday piştikten sonra üzerine hazırlanan yahni ilave edilir.</p> <p>Gelecoş: Kurutulmuş fırın ekmeğinin üzerine tuzluk adı verilen yoğurt katılır ve ezilerek ayran haline getirilir. Tavada tereyağı eritilir. Elde edilen ayran karışımı yağın içersine ilave edilir. Kesmeden karıştırılır ve kaynatılır. Daha sonra kırılmış ekmeğin üzerine dökülür ve servis edilir.</p> <p>Kavurma: Kuşbaşı doğranan etler, ısıtılan tencerede suyunu salıp tekrar çekene kadar kavrulur daha sonra isteğe bağlı soğan eklenir. Baharatlar eklenir ve tekrar kavrulur.</p> <p>Yahni: Kuşbaşı doğranan et tereyağında kavrulur. Daha sonra soğan, salça, baharat ve kaynar su ekleyip pişmeye bırakılır.</p>
Sebzeye Yemekleri	Öğünler	<p>Kapçuk fasulye, Patates yahni, patates kavurması, taze fasulye, Şello yemeği.</p> <p>Kapçuk Fasulye: Tavanda, gölgede kurutulur. Kurutularak saklanan bu fasulye kurutulduktan sonra kışın tüketilmeden önce kaynar suya basılır. Fasulye haşlanır, normal fasulye yemeği yapar gibi pişirilir içine patates ve bulgur atılarak yemek yapılır.</p> <p>Patates Yahni: Etili, salçalı sulu bir yemektir. Etler tencerede kavrulur. Salça, soğan, biber ve baharatlar eklenir. Ardından patatesler eklenir. Su eklenip pişmeye bırakılır.</p> <p>Patates Kavurma: Haşlanmış patatesin salça ve soğan ile kavurulması ile hazırlanır.</p> <p>Taze Fasulye: Taze fasulyeler temizlenir. Zeytinyağında soğan kavrulur, fasulyeler eklenir. Domates, baharatlar ve şeker eklenir kısık ateşte pişirilir.</p> <p>Şello: Fasulye, kabak (balkabağı) ,bulgur, erik ekşisi koyarlar koyu bir kıvamda ekşi bir tada sahiptir. Standart fasulye yemeği gibidir ama daha koyu kıvamlıdır.</p>
Yardımcı Yemekler	Öğünler, Cenaze, Düğün, Nişan, Söz, Sunnet, Eğlence Amaçlı Etkinlikler, Ramazan ve Kurban Bayramları, Mevlit.	<p>İlçede sarma, ziron, pilav, sokarıç (sos), turşu, borani, erişte, su böreği vb. yemeklerin tüketimi mevcuttur.</p> <p>Sarma: lahanaya- üzüm yaprağı-tevek-fasulye yaprağı gibi yapraklardan sarılır. Üzüm yaprağından sarmalar genelde baharda, lahanaya genelde hep olur. Tevek lahanamsı bir bitkidir yaprakları tüylü tüylüdür. Dolma içi pirinç, bulgur, soğan, isteğe bağlı et ve baharatlar ile hazırlanır. Dolma pişirilirken tencere dibine kemikli et koyulabilir. Su eklenip pişirilir.</p> <p>Ziron: Yufkaların rulo yapılarak dilimlendikten sonra kurutulması ile elde edilen hamur işinin sarımsaklı yoğurt ve sos ile lezzetlendirilmiş halidir.</p> <p>Erişte: Un, su, tuz karışımından elde edilir. Hamur makarna şeklinde kesilir ve fırınlanır.</p> <p>Yörede pirinç, sade olarak, bulgur ve etli olmak üzere 3 çeşitte yapılan pilav yardımcı yemek rolü üstlenmektedir.</p>

Aybüke TOKUR, Üzeyir KEMENT ve Faruk YÜKSEL

		<p>Dürme Turşusu Kavurması: Yörede dürme olarak bilinen turşu beyaz lahana turşusudur. Oturmalarında özel günlerde kavurulmuş hali de tüketilmektedir. Turşu bol soğan ile kavurulur.</p> <p>Borani: Ebegümece, pezik pancarı veya gelmüt otu ile yapılabilir. Otlardan herhangi biri kavrulur daha sonra üzerine sarımsaklı yoğurt ilave edilerek tüketilir.</p> <p>Sokarıç: Yörede yemeklere yapılan soslara sokarıç denir. Nane ve tereyağı ile hazırlanabildiği gibi farklı çeşitleri de vardır.</p> <p>Su böreği: Böreklik hamur yoğrulur. Hamur içinde un, yumurta, az su, tuz vardır. Yoğrulan hamur ince şeklide açılır ve haşlanır. Haşlanmış yufka katmanları arasına köy peyniri, çökelek harcı koyulur. Tepsilerde kızaran kadar pişirilir.</p>
Çorbalar	Öğünler, Cenaze, Düğün, Mevlit.	<p>Yörede buğday aşısı çorbası, mercimek çorbası sıklıkla pişirilmektedir.</p> <p>Buğday (Gendüme) Aşısı: Bir gece öncesinde buğday ve fasulye ıslatılır. Sabah haşlanır. Haşladıktan sonra yoğurt ve yumurtayı terbiye edilip buğday ve fasulyenin içine dökülür. Yağ ve yağ yakılıp çorba üzerine dökülür ve servis edilir.</p> <p>Mercimek Çorbası: Mercimekler yıkanır. Tereyağda Patates, havuç, mercimek kavrulur ve su eklenir. Baharatlar da eklenip kaynatılır.</p>
Tatlılar	Düğün, Nişan, Söz, Cenaze, Eğlence Amaçlı Etkinlikler, Sünnet, Ramazan ve Kurban Bayramları, Doğum Dönemi, Öğünler.	<p>Baklava: Fındıklı ve cevizli olmak üzere iki çeşit yapılır. Baklavalık hamurda un, yoğurt, yumurta, sirke, süt, sıvıyağ, tuz ve kabartma tozu vardır. Hazırlanan hamur incecik açılır. 40 kat olur. Arasına fındık veya ceviz konur.</p> <p>Sütlac: Sütlü bir tatlıdır. Özellikler bayramlarda ve düğünlerde mutlaka yapılır. Kaynatılırken sürekli karıştırılan bu tatlı süt, şeker, nişasta ve haşlanmış pirinçten yapılmaktadır.</p> <p>Lokma: Un, su, şeker, tuz ve mayadan hamur yapılır. Kızgın yağda pişirilir. Ve şerbet içine atılır. Şerbet soğuk olmalıdır.</p> <p>Helva: Öncelikle süt veya su ile şerbet hazırlanır. Şeker eridikten sonra şerbet ocaktan alınır. Bir tencerede sıvıyağ ve tereyağ eritilir. Un eklenir ve un kokusu çıkana kadar kavrulur. Ceviz veya fındık eklenir kavurmaya devam edilir. Kavrulana şerbet eklenir ve çekene kadar karıştırılır.</p> <p>Puşut: Yaban armuduna ahlata denmektedir. Ahlatın kurutulmuş hali un haline getirilir ve toprak halinde helva yapılır bu helvaya puşut denmektedir.</p>
Hamur işleri	Nevruz Bayramı, Hıdırellez, Öğünler	<p>Leylek-Akıma: Özellikle nevruz bayramında yapılan bir hamur işidir. Sacda pişirilir. Ayrıca öğünlerde de tüketimi mevcuttur.</p> <p>Golit-Kuru Ekmek: Yuvarlak simit şeklinde ve kurutulmuş bayatlamayan ekmek yalnızca Mesudiye'ye özgü olarak yapılmaktadır. Taş fırınlarda pişirilen golitin uygun koşullarda yıllarca bayatlamadan saklanabilir.</p> <p>Kül Çöreği-Çörek: Çörek hamuru su, un, tuz ve yağ karıştırılarak yapılmaktadır. Eski ocaklarda sac üzerinde pişirilir.</p>
Ot Yemekleri	Öğünler	<p>Gelinparmağı otu, madımak otu, madımak, pezik pancarı kavurmaları yörede tüketilen ot kavurmalarıdır.</p> <p>Gelinparmağı Otu Kavurması: Ot, bulgur ile birlikte haşlanır daha sonra soğan ile kavrulur ve üzerine yumurta kırılır.</p> <p>Madımak ve pezik pancarı kavurmaları aynı mantık ile yapılır. Otlar haşlanır ve bol soğan ile kavrulur.</p>

SONUÇ, TARTIŞMA ve ÖNERİLER

Yapılan araştırma kapsamında Ordu ilinde bulunan Mesudiye ilçesinin yerel gastronomik kimliği ve kültür analizi nitel araştırma deseni kullanılarak incelenmiştir. Araştırmada Mesudiye ilçesinden yedi katılımcı ile görüşme yapılmıştır. Katılımcılara Mesudiye ilçesindeki öğünler, kutsal günler, eğlence amaçlı etkinlikler, sofrada adabı ve gelenek-görenekler gibi konularda sorular yöneltilmiştir. Yöneltilen sorular doğrultusunda elde edilen veriler, Maxqda programı ile analiz edilmiştir.

Araştırma bulgularından yola çıkarak Mesudiye ilçesinde, öğünler arasında bireylerin en çok önem verdiği ve yemek tükettiği öğünün ikindi ve yatsı öğünlerinden

Mesudiye Mutfak Kültürüne Yönelik Nitel Bir Değerlendirme

ziyade öğle ve akşam öğünleri olduğu tespit edilmiştir. Yapılan görüşmeler neticesinde öğlen pişen yemeğin akşam da tüketildiği sonucuna varılmıştır. İlçede ikinci öğününde daha çok beş çayı muhabbetleri yapılmaktadır. Yatsı öğününde ise yemek tüketilmediği daha çok meyve ve kuruyemiş tüketildiği sonucuna ulaşılmıştır. Öğün atlama ile ilgili Türk vd. (2007, s.82) tarafından yapılan araştırmada, bireylerin iştahsız olması önemli bir sebep olarak belirtilmiştir. Yapılan farklı bir araştırmada konu ile ilgili olarak maddi olanaksızlıklar, belirli bir alışkanlığın olmaması öğün atlama nedeni olarak sunulmuştur (Korkmaz, 2010, s.405). Vançelik vd. (2007, s.246)'ye göre öğün atlamanın iki temel nedeni; fırsat bulamama ve unutkanlıktır.

Sabah öğününde sıklıkla, peynir, yumurta, tereyağı, çay ve ayran tüketimi olduğu tespit edilmiştir. Yapılan görüşmeler neticesinde ilçede çok eski zamanlarda sabahları kahvaltı kültürü olmadığı için daha çok yemek çeşidi olarak bulgur pilavı ve çorba tüketimi olduğu sonucuna varılmıştır. Güldemir vd. (2018) yapmış oldukları araştırmada Türkiye'de sabah öğününde tüketilen çorbaları listelemişlerdir. Araştırma sonucunda günümüzde kahvaltılarda çorba tüketiminin eski zamanlara oranla daha az yaygın olduğu sonucuna varılmıştır. Çorba çeşitlerinin farklı illere göre dağılım gösterdiği görülmüştür. Ordu ilinde sabahları karalahana ve sütlü pirinç çorbası tüketimi olduğu tespit edilmiştir.

Kutsal günler bağlamında kandil gecesi ve kandiller ile ilgili sorulan sorulara katılımcıların çoğu, kandil gecelerinde ilçede özel bir yemek pişirilmediğini, daha çok dini ibadetlerin yapıldığı ifade etmişlerdir. İlçede Ramazan ve Kurban Bayramı'nda özenli sofralar ve yemekler hazırlanmaktadır. Misafirlere Kurban ve Bamazan Bayramı'nda çoğunlukla keşkek, börek, baklava, sarma, sütlaç, çay ve ayran ikram edilmektedir. Kurban bayramında bu ikramlıklara ek olarak mutlaka evde et kavurma ve etli yemekler pişirilmektedir. Kurban Bayramı'nda kurbanı evin büyüğünün kestiği, etlerin hissedarlara eşit bir şekilde dağıtıldığı, mutlaka kurban kesemeyen komşulara pay gönderildiği ve bu payın hissedar başına 7 paydan oluştuğu sonucuna varılmıştır. İlçede Kurban Bayramı'nda hissedarlardan isteyenlerin oruç tuttuğu kurban kesildikten sonra kurban eti ile orucunu açtığı tespit edilmiştir. Işık vd. (2017, s.91) yapmış olduğu araştırmada Ilgın mutfak kültüründe de benzer durumun olduğu sonucuna varmıştır. Kurban Bayramı'nda derin dondurucu olmadığı dönemlerde kesilen etlerin kavurma, kurutma ve tuzlama yapılarak saklandığı tespit edilmiştir. İlçede özellikle Ramazan Bayramı'nda köy konağında toplu kahvaltılar yapıldığı bilinmektedir. Bayramlarda gün içerisinde bu konakta mutlaka yemek olmaktadır. Yemeği köyün kadınları kendi aralarında imece usulü yapmaktadır. Örneğin; sabah kahvaltı hazırlayanlar öğlen yemek yapmaz, sabah hazırlayanlar öğle yemeğini pişirir. Köyde yer alan köy konağı cenazelerde uzaktan gelen misafirleri ağırlamak için de kullanılmaktadır. Mevlit okutma ilçe de daha çok cenaze sonrasında yapılan bir etkinliktir. Genellikle cenazenin kalktığı gün, 7, 40 ve 52. gün sonra mevlit okutulur. Bu okumalarda misafirlere mutlaka ikramda bulunulur. Katılımcılar ile yapılan görüşmeler sonrasında bu ikramlıkların keşkek, börek sarma, baklava, sütlaç, pilav, tas kebabı olduğu sonucuna varılmıştır. Türklerde kalabalık şekilde yeme yeme geleneği oldukça eski zamanlara dayanmaktadır. Bu gelenek günümüzde devamlılığını korumaktadır. İnsanların doğumlarında ölümlerine kadar geçen süreç içerisinde yemek ve içmek bir

kuralmışçasına yerine getirilmektedir. Anadolu'da dinsel törenler düzenlendiği zaman mutlaka misafirlere yemek ikramında bulunulur. Bu bir gelenek haline gelmiştir. Yemek, cenazenin olduğu gün ve cenazenin ardından 40 gün geçtiğinde akrabalara, komşulara verilmektedir (Tezcan, 1997: 142). Yapılan araştırmada günümüzde hâlâ bu geleneklerin devamlılığının sağladığı sonucuna ulaşılmıştır. İlçede düğün, cenaze gibi merasimlerde mutlaka misafirlere yemek sunulmaktadır. Güler (2010, s.29) yapmış olduğu araştırmada Türk mutfak kültüründe düğünlerde misafirlere yemek ikram edilmesinin önem taşıdığını belirtmiştir. Katılımcıların gelenek ve görenekler başlığı altında sorulan sorulara vermiş oldukları yanıtlar neticesinde ilçede imece usullerinden en çok ekin biçme imecesi yapıldığı tespit edilmiştir. Mesudiye'de yol misafirleri, tanıdık olsun veya olmasın, her zaman misafirperver bir şekilde karşılanır ve mutlaka karnı doyurulur. Evdeki en güzel yiyecekler gelen misafire sunulur. Örneğin; golit, tereyağı ve bal bunlara örnek olarak verilebilir. Toprak (2019, s.80) "Türk Kültüründe Misafirperverlik ve Sofra Açmak/ Sofra Çekmek (Samsun Örneği)" başlıklı araştırmasında eve gelen herhangi bir misafire mutlaka sofraya açıldığını, gerekli bir durumda misafirlerin birkaç gece ağırladığı vurgulamıştır. Yapılan bu çalışmada misafirperverlik yönünden mevcut çalışma ile aynı sonuca ulaşılmıştır.

İlçede doğum sonrası etkinliklerden 40 çıkarma ve diş buğdayı yapıldığı tespit edilmiştir. Yapılan diş buğdayı etkinliğinde hedik (buğday) kaynatılıp komşulara dağıtılmaktadır. Halıcı (1997, s.65) yapmış olduğu araştırmada Anadolu'da bebeğin ilk kez dişi çıkmaya başladığında haşlanmış buğday olarak bilinen hedik'in ikram edilmesini eski bir gelenek olarak ifade etmiş ve bu uygulamanın halen de devam ettiğini belirtmiştir. İlçede asker uğurlama ya da davullu zurnalı eğlenceli olur ya da kuran okutularak mevlit yapılır. Askere gidecekler bir hafta öncesinde komşular ile vedalaşmak için ev ev gezerler. Yapılan görüşmeler neticesinde bazı askerlerin askere gitmeden önce komşulardan güzel yaptıkları bir yemeği istediği tespit edilmiştir. Mesudiye'de eğlence amaçlı yapılan etkinlikler arasında yayla şenlikleri ve Mesudiye Şenlikleri katılımcılar arasında en çok bahsedilen şenlikler arasında yerini almaktadır. Mesudiye Şenliklerinde ilçeye sanatçıların geldiği, insanların toplanarak piknik yaptıkları tespit edilmiştir. Bu şenliklerde büyük kazanlarda keşkek pişmektedir. Keşkek üzerinde etli yahni ile sunulmaktadır. Katılımcılara yöneltilen sorular neticesinde ilçede Nevruz kutlandığı tespit edilmiştir. İlçe halkı Nevruz gününe özel olarak leylek-akıtma ve çörek yapmaktadır. Leylek sac üzerinde pişirilen akışkan kıvama sahip bir hamur işidir. Sağır (2012, s.2688) tarafından yapılan araştırmada Tokat yöresinde Nevruz için özel etkinlikler yapıldığı ve yemekler pişirildiği tespit edilmiştir. Pişirilen yemekler için bir gün öncesinden çocuklar tarafından evlerden yumurta, bulgur ve yağ toplanmaktadır. Mesudiye'de Hıdırellez için bazı katılımcıların çörek pişirdiği tespit edilmiştir. Benzer şekilde Küçükyıldız-Gözelce'nin (2021, s.67) yaptığı araştırmada Rize'de yılbaşında kısımet çöreği yapıldığı, ilçede bulunan evlerden yiyecek malzeme toplandığı tespit edilmiş ve bu etkinliklerin yerel kimliği güçlendirdiği sonucuna varılmıştır. İlçede sofraya adabı önem verilen bir başka ana tema olarak karşımıza çıkmaktadır. Yöre halkı sofraya kurallarına önem vermektedir. Büyük masaya oturmadan veya yemeğe başlamadan kimse yemek yemeye başlamamaktadır. Sofrayı genellikle evin kadınları hazırlamaktadır. Uğur-Çerikan (2019, s.495-496) "Türk Ailesinde Sofra Adabı, Denizli Örneği ve

Mesudiye Mutfak Kültürüne Yönelik Nitel Bir Değerlendirme

İşlevselliği" başlıklı araştırmasında Denizli'de günlük yemekleri çoğunlukla yapanın, servis edenin kadın olduğu, davet etkinliklerinde yer yer yemekleri erkeklerin yaptığı sonucuna ulaşmıştır. Eski dönem sofraya düzeni hakkında sorulan sorular neticesinde yemeğin, sofraya büyük bir tabakta geldiği ve herkesin o tabaktan yemek yediği sonucuna varılmıştır. Ancak günümüzde bu sofraya düzeni uygulamamaktadır. Sofraya her birey için ayrı servis açılmaktadır. Benzer şekilde İlban ve Uluer-Savgın (2020, s.520) yapmış oldukları araştırmada Balıkesir'in Burhaniye ilçesinde yer alan bazı köylerde, insanların geçmiş dönemlerde ayrı tabak olmadan, yer sofrasında yemek yedikleri sonucuna varılmıştır. Mesudiye'de en çok kullanılan araç gereçler arasında yer sofrası ve sac yer almaktadır. İlçede yemekler geçmiş dönemlerde yer sofrasında yenmektedir. Günümüzde ise yemekler masada yenmektedir.

Bu araştırma sonucunda Mesudiye ilçesinin hem İç Anadolu hem de Karadeniz Bölgelerinin mutfak kültürlerinden etkilendiği ve karma bir gastronomik zenginlik oluşturduğu saptanmıştır. Yerel sakinlerin gastronomik açıdan ekonomik kazanç sağlaması için yöreye özgü olan yiyeceklerin coğrafi işaret başvurularının yapılması ve ilçede yöresel yemeklerin profesyonel olarak sunulduğu bir konak tarzı mekanın açılması önerilmektedir. Türkiye'de her il ve ilçelerin kültürünü yansıtan yiyecek ve içecekleri ön plana çıkarması, bu konuda gerekli tanıtım çalışmalarını yapması ülkede turizm hareketliliğine katkı sağlayacaktır. Yiyecek ve içecek sektörünün gelişimi ve özellikle kırsal bölgelerde nitelikli hale getirilmesi için yerel yönetimlerin altyapı çalışmaları yapması, hijyen ve sanitasyon konulu eğitim ve seminerlerin verilmesi ve sektör çalışanlarına yönelik hizmet içi eğitim programlarının yapılması önerilmektedir. Alanyazında kırsal bölgelerin mutfak kültürleri son zamanlarda yapılan çalışmalarda daha fazla ele alınmaya başlanmıştır. Bu çalışma kırsal mutfak kültürünün geliştirilmesi ve kültürel değerlerin gelecek nesillere aktarılması bakımından önem arz etmektedir. Yöre mutfak kültürünün gelecek nesillere aktarılması ve gerektiğinde turistik açıdan pazarlanabilmesi için sadece envanter veya kimlik belirleme değil aynı zamanda görsel veya belgesel gibi farklı yöntem ve tekniklerle değerlendirilmesi önerilmektedir.

Yapılan araştırma, yalnızca Mesudiye ilçesi ile sınırlı tutulmuştur. Mesudiye ilçesi özelinde yerel gastronomik kimliğin kültürel analizi yapılmıştır. Yapılan araştırmanın sınırlılığı yalnızca Mesudiye ilçesi ile sınırlı kalmış olması olabilir. Ordu ili genelinde çok sayıda ilçe bulunmaktadır. Yalnızca Mesudiye ilçesinden elde edilen bilgiler, diğer ilçeleri kapsamayabilir. Bu araştırmadan sonra Mesudiye ilçesinin yakın ilçelerle yemek kültürü açısından bağlantısı detaylı bir şekilde araştırılmalıdır. Yapılan araştırma gelecekte yapılacak olan araştırmalara örnek teşkil edebilir. Bu araştırma tarzında gelecekte yapılacak olan araştırmalarda katılımcılar ile yüz yüze görüşmeler sağlanması ve soruların daha sade bir şekilde tekrara düşmeden sorulması ilçe hakkında daha detaylı bilgilerin elde edilmesini sağlayacaktır. Bu öneriler dışında Mesudiye ilçesine yönelik gastronomi turları düzenlenip, ilçenin yerel gastronomi kimliği anlatılabilir. İlçe yemeklerinin unutulmaması adına Mesudiye yemeklerinin detaylıca reçeteleri çıkartılıp, Ordu merkezde yer alan restoran menülerinde yer alması sağlanabilir. İlçe yemeklerinin, geleneklerinin anlatıldığı etkinlikler düzenlenebilir. Böylece ilçenin yerel gastronomisi sürdürülebilir bir hal alacaktır.

KAYNAKÇA

- Almerico, G. M. (2014). Food and identity: food studies, cultural, and personal identity. *Journal of International Business and Cultural Studies*, 8(1), 3-8.
- Ayazlar A., R. & Gün G. (2018). Yiyecek deneyiminin müşteri memnuniyeti ve davranışsal niyetine etkisi. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(18), 377-397.
- Baş, M. (2022). *Mesudiye tarihi ve kültürel özellikleri*. İstanbul: Mesudiye Belediyesi Yayını.
- Cömert, M., & Özata, E. (2016). Tüketicilerin yöresel restoranları tercih etme nedenleri ve Karadeniz mutfağı örneği. *Journal Of International Social Research*, 9(42), 1963-1973.
- Çalışkan, O. & Yılmaz, G. (2016). Gastronomy and tourism. C. Avcıkurt, M. S. Dinu, N. Hacıoğlu, R. Efe, A. Soykan, N. Tetik (Ed.), *İçinde, global issues and trends in tourism* içinde (s. 33- 50). St. Kliment Ohridski Üniversite Yayınları.
- Çevik, S. (2019). Gastronomik Kimlik. M. Yıldırım Saçılık. & S. Çevik (Ed.), *Bir yerin tabaktaki kimliği içinde*, (s. 15-30). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Dağdeviren, A. (2022). Ordu mutfak kültürünün yerel halk tarafından tanınma durumu. *Journal of Gastronomy, Hospitality and Travel*, 5(4), 1733-1746.
- Dixit, S. K. & Mawroh, H. (2019). Cultural manifestation of food in branding destination: A case of Khasi food of Meghalaya, India. *In Food Tourism in Asia*, 143-154.
- Güldemir, O., Haklı, G., & Işık, N. (2018). Türk mutfağında kahvaltıda tüketilen çorbalar ve illere göre dağılımı. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (39), 56-66.
- Güler, S. (2010). Türk mutfak kültürü ve yeme içme alışkanlıkları. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26, 25-30.
- Halıcı, N. (1997). Anadolu bayramlarında beyaz renkler. *Türk mutfak kültürü üzerine araştırmalar*. Ankara: Türk Halk Kültürünü Araştırma ve Tanıtma Vakfı Yayınları, ss.65-67.
- Hamdani, N. A. & Maulani, G. A. F. (2018). The influence of E-WOM on purchase intentions in local culinary business sector. *International Journal of Engineering ve Technology*, 7(2), 246-250.
- Harrington, R. J. (2005). Defining gastronomic identity: The impact of environment and culture on prevailing components, texture and flavors in wine and food. *Journal of Culinary Science and Technology*, 4(2), 129-152.
- Işık, N., Kılıçarslan, A., Güldemir, O., Derin-Önay, D., & Barı, N., (2017). İlgin mutfak kültürü ve yemekleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (38), 86-94.
- İdikut-Şahin, S. (2023). *Gastronomik kimlik ve destinasyon imajı arasındaki ilişkide yöresel yemek tüketim motivasyonunun rolü*. [Doktora tezi]. Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- İlban, M. O., & Uluer Savgın, C. (2020). Nerede o eski mutfaklar. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 17(3), 509-523.
- Kabacık, M. (2016). *Yöresel Mutfaklar*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Kabacık, M. (2020). *Türk mutfak kültürünün türküllerdeki yansımaları*. [Doktora tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Karim, A, S. (2006). *Culinary tourism as a destination attraction: an empirical examination of the destination's food image and information sources*. (Yüksek lisans tezi). Oklahoma State University.
- Kement, Ü. (2022). Ordu ili mutfak kültürü, Y. Oğan (Ed.), *Gastronomi alanında tematik araştırmalar-1*, İçinde, (ss. 102-110). İstanbul: Çizgi Kitapevi Yayınları.

Mesudiye Mutfak Kültürüne Yönelik Nitel Bir Değerlendirme

- Kızıldemir, Ö., Önem, E. Ö., Torusdağ, G. B., & Sami, F. (2022). Yerel mutfakların gastronomi turizmi çerçevesinde değerlendirilmesi. *Journal of Gastronomy, Hospitality and Travel*, 5(1), 66-82.
- Kızılırmak, İ., Albayrak, A., & Küçükali, S. (2014). Yöresel mutfağın kırsal turizm işletmelerinde uygulanması: Uzungöl örneği. *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, 4(1), 75-83.
- Kivela, J. & Crotts, C. J. (2005). Gastronomy tourism: A meaningful travel market segment. *Journal of Culinary Science ve Technology*, 4(3), 39-55.
- Korkmaz, N. H. (2010). Uludağ üniversitesi öğrencilerinin spor yapma ve beslenme alışkanlıklarının incelenmesi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23(2), 399-413.
- Küçükyıldız-Gözelce, D. (2021). İşlevsel halkbilimi kuramı bağlamında Rize sofrası kültürü. *Culture and Civilization*, 1(1), 51-77.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı, (2022). *Genel bilgiler*. Erişim tarihi: 01.04.2023, <https://Ordu.Ktb.Gov.Tr/TR106498/Genel-Bilgiler.Html>.
- Lai, I. K.W. Lu, D. & Liu, Y. (2019). Experience economy in ethnic cuisine: a case of chengdu cuisine. *British Food Journal*, 122(6), 1801-1817.
- Lai, M.Y. Khoo-Lattimore, C. & Wang, Y. (2018). A Perception gap investigation into food and cuisine image attributes for destination branding from the host perspective. *The Case of Australia. Tourism Management*, 69, 579-595.
- Molz, J. G. (2007). Eating difference: The cosmopolitan mobilities of culinary tourism. *Space and Culture*, 10(1), 77-93.
- Nebioğlu, O. (2017). Gastronomik kimlik ve gastronomik turizm ürünlerinin sınıflandırılması üzerine nitel bir araştırma: Alanya örneği. *Journal of Tourism & Gastronomy Studies*, 5(2), 39-60.
- Ordu Büyükşehir Belediyesi, (2021). Ordu mutfağı: Yöresel ev yemekleri. Z. Demiröz (Ed.) Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Kültür Yayınları-2.
- Ordu Valiliği. (2013). Ordu mutfak kültürü: doğal ürünler, sağlıklı beslenme ve nefis yemekleri. Erişim tarihi: 06.04.2023. <https://Ordu.Ktb.Gov.Tr/Eklenti/60343,Ordu-Mutfak-Kulturu-Pdf.Pdf?0>.
- Uğur Çerikan, F. (2019). Türk ailesinde sofrası adabı, Denizli örneği ve işlevselliği. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 8(1), 481-511.
- Pir, R. (2020). *Yiyecek içecek işletmelerinde mutfak çalışanlarının yöresel mutfağa hâkimiyetlerinin araştırılması: Ordu ili örneği*, (Yüksek lisans tezi), İstanbul Okan Üniversitesi, İstanbul.
- Ramírez-Gutiérrez, D., Santana-Talavera, A., & Fernández-Betancort, H. (2021). Tasting experiences of a destination's local gastronomy on tourist communications. *Tourism Recreation Research*, 46(3), 345-359.
- Santich, B. (2004). The study of gastronomy and its relevance to hospitality education and training. *International journal of hospitality management*, 23(1), 15-24.
- Sağır, A. (2012). Bir yemek sosyolojisi denemesi olarak Tokat mutfağı. *Electronic Turkish Studies*, 7(4), 2675-2695.
- Sormaz, Ü., & Kaya, Ş. (2019). Yiyecek içecek işletmelerinde yöresel mutfak uygulamaları: Gaziantep örneği. *Gastroia, Journal of Gastronomy and Travel Research*, 3(2), 304-323.
- Suna, B. & Alvarez, M. D. (2019). Gastronomic identity of Gaziantep: perceptions of tourists and residents. *Advances in Hospitality and Tourism Research*, 7(2), 167-187.
- Şimşek, A. & Aytuğ, S. (2021). Bolu ilinin gastronomi turizmi potansiyelinin belirlenmesi, *Sivas İnterdisipliner Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 110-124.

Aybüke TOKUR, Üzeyir KEMENT ve Faruk YÜKSEL

- Tezcan, M. (1997), Yemek kültürü üzerine dinsel etkiler. K. Toygar (Ed.). *Türk mutfak kültürü üzerine araştırmalar*, İçinde (ss. 139-146). Ankara: Türk Halk Kültürünü Araştırma ve Tanıtma Vakfı Yayınları.
- Toprak, A. (2019). Türk kültüründe misafirperverlik ve sofraya açmak/sofraya çekmek (Samsun örneği). *Mecmua*, (7), 74-81.
- Türk, M., Gürsoy, Ş. T. & Ergin, I. (2007). Kentsel bölgede lise birinci sınıf öğrencilerinin beslenme alışkanlıkları. *Ege Tıp Dergisi*, 17(2), 81-87.
- Vańçelik, S., Önal, S., G., Güraksın, A. & Beyhun, E. (2007). Üniversite öğrencilerinin beslenme bilgi ve alışkanlıkları ile ilişkili faktörler. *TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni*, 6(4), 242-248.
- Yarış, A., & Özkaya, F. D. (2015). Amerikan mutfak kültürünün gelişim süreci. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 3(3), 90-101.
- Yazıcıoğlu, İ., Işın, A., & Özata, E. (2017). Üniversite öğrencilerinin yöresel mutfaklara yönelik algısı: Karadeniz mutfağı örneği. *DOKAP Bölgesi Uluslararası Turizm Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 35, 44.
- Yılmaz, B. (2021). Sosyal medyada aldığı eleştiriler bağlamında Karadeniz mutfağının sorunları ve çözüm önerileri. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 14(34), 510-523.

Atıf/Citation:

Ekin, E., Kıymaz, B. B. ve Dolanbay, G. (2023). Makine Bakım Planlaması Probleminin AHP ve SAW Yöntemleriyle Çözümünde Askeri Matbaa Örneği. *Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 24(2): 63-80. <https://doi.org/10.24889/ife.1302103>

MAKİNE BAKIM PLANLAMASI PROBLEMİNİN AHP ve SAW YÖNTEMLERİYLE ÇÖZÜMÜNDE ASKERİ MATBAA ÖRNEĞİ

Emre EKİN*, Burak Batuhan KIYMAZ, Gamze DOLANBAY*****

ÖZ

Askeri matbaalar; birçok kamu kurumuna ve özel kuruluşa baskı haritalar, siparişe bağlı kitap ve dergi basımı yapan çok yoğun bir faaliyet içerisindeki matbaa birimleridir. Bu yönüyle her baskı makinesi hayati öneme sahiptir ve hızlı ilerleyen iş akışının sekteye uğramaması ve sürekliliğin sağlanması için baskı makineleri düzenli bakıma ihtiyaç duymaktadır. Askeri matbaa şubesindeki baskı makineleri, her elektronik cihazda olduğu gibi fazla kullanım sonucu oluşabilecek ısınma vs. gibi durumlar neticesinde arıza vermekte ve baskı sekteye uğrayabilmektedir. Bu durum ise devamlılığı ve verimi azaltıp, tamir masrafı çıkararak kurumu zora sokmaktadır. Bunun için de optimal bir bakım planlamasına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu çalışmada, askeri matbaada yer alan makinelerin dört alternatif ve beş kriterle uzman görüşü eşliğinde AHP ve SAW yöntemleriyle bakım planlamalarının yapılması ve önceliklendirilmesi amaçlanmıştır. Çıkan bulgular doğrultusunda bakım planlamasında AHP ile 0,451 ağırlıkla, SAW ile 9,909 değer ile en öncelikli makinenin "Çok Renkli Ofset Baskı Makinesi" olduğu sonucuna varılmış ve ulaşılan bulgular kurum çalışanlarına da sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Çok Kriterli Karar Verme, Askeri Matbaa, Bakım Planlama, AHP, SAW.

JEL Sınıflandırması: M10, C44, D81.

MULTI-CRITERIA DECISION-MAKING SOLUTION OF MACHINE MAINTENANCE PLANNING PROBLEM: EXAMPLE OF MILITARY PRINTING HOUSE

ABSTRACT

Military printing presses; are the printing units that are in a very busy activity, printing maps, books and magazines to many public institutions and private institutions. In this respect, every printing machine is vital and printing machines need regular maintenance to ensure that the fast-moving workflow is not interrupted and its continuity is ensured. The printing machines in the military printing branch, as in every electronic device, may cause heating etc. as a result of excessive use. As a result of such situations, it may malfunction and the printing may be interrupted. This situation, on the other hand, puts the institution in a difficult situation by reducing the continuity and efficiency, and by incurring repair costs. For this, an optimal maintenance planning is needed. In this study, it is aimed to make maintenance plans and prioritize the machines in the military printing house with AHP and SAW methods in the presence of expert opinion with four alternatives and five criteria. In line with the findings, it was observed that the most priority machine with AHP with a weight of 0,451 and with a SAW with a value of 9,909 was the "Multi-Color Offset Printing Machine" and the findings were presented to the employees of the institution.

Keywords: Multi Criteria Decision Making, Military Printing, Maintenance Plan, AHP, SAW.

JEL Classification: M10, C44, D81.

GİRİŞ

Günümüzde teknolojiye gelişmelerin etkisiyle makineler her sektörde yoğun olarak kullanılmaya başlanmıştır. Makinelerin bu yoğun kullanımının sonucu olarak süreklilik ile verimliliğin sağlanması açısından son derece önemli bir konu olan makine tamir bakımlarının yapılması zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Bu sebeple makinelerin faal halde bulundurulması için makine bakımlarının planlanması tüm sektörlerde, tüm işletmeler için son derece kritik bir konu haline gelmiştir. Makine arızası nedeniyle

* Dr., Marmara Üniversitesi, <https://orcid.org/0000-0002-4043-9750>

** Endüstri Mühendisi, burakbatuhankiyamaz@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-2694-8970>

*** Araş. Gör. Dr. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Erciş İşletme Fakültesi, İşletme Bölümü, Van, Türkiye. E-mail: gamzedolanbay@yyu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-1771-3520>

Makine Bakım Planlaması Probleminin AHP ve SAW Yöntemleriyle Çözümünde Askeri Matbaa Örneği

yaşanacak olan iş kaybı işletmenin tüm fonksiyonlarını olumsuz yönde etkileyecek, üretimde aksamalar, iş kayıpları, verimlilik kaybı, maliyetlerin artışı ve karlılığın azalması ile birlikte şirket hedeflerinden uzaklaşılmasına sebep olacaktır. Böylece herhangi bir sektörde fonksiyonu ne olursa olsun bir makinenin arıza yapması ve işlevsiz durumda olması işletmenin darboğaza girmesine sebep olacaktır. Globalleşen dünyada hem işletmelerin rekabet edebilmeleri, karlılıklarını artırıp, devamlılık sağlamaları hem de kamu sektöründe işlerin aksamaması için üretimde devamlılık esastır. Bu devamlılık için makinelik üretim yapan işletmeler ile kamu sektöründe makinelik üretim yapan kurumlarda makineler büyük bir öneme sahiptir. Üretimin makineye bağlı olarak gerçekleşmesinden dolayı makine arızalarının giderilmesi ve arıza oluşmadan önce gerekli rutin bakımlarının yapılması maksadıyla bakım planlaması yapılması zaruridir. Makinelere ilişkin bakım planlamasının yapılmaması durumunda arıza oranları ve makinelerin atıl kalma süreleri artacak, üretimde aksamalar meydana gelecektir. Hem kamuda hem özel sektörde işlerin aksamadan devam etmesi, üretimde darboğazların engellenmesi, optimal üretim koşullarının sağlanması verimlilik ve etkinlik ile beraber hem kar elde etme hem de kamu faydası sağlama isteğini çıkarmaktadır. Bu durumlar bakım planlaması önemini tekrar gözler önüne sermektedir. Bu çalışmada bakım planlama konusu ele alınmış ve makine problemi için ÇKKV (Çok Kriterli Karar Verme) yöntemleri ile optimal bir bakım planlaması yapılması amaçlanmıştır. Çalışmanın yapıldığı yer askeri bir uygulama yeri olan askeri matbaanın bir şubesidir. Çalışmanın yapıldığı matbaada baskı makinelerinin sürekli ve optimal bir performansta çalışabilir halde olması için baskı makinelerine düzenli bir bakım planı hazırlanması acil bir gerekliliktir. Bakımsız bir makine her an arıza verebileceği için baskı işlerini sekteye uğratabilir ve planlanan iş takviminde gecikmelere sebep olarak iş yükünü artırır. Bu durum ise hem kurumu hem kurumdan yanıt bekleyen diğer kurumları zora sokar. Örneğin Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü ya da mahkemelerden gelen davalık, icralık arsalar için o arsaya ait ada parsellerinin harita basımı Harita Genel Komutanlığı tarafından yapılmaktadır. Bu kurumlara gerekli olan harita basımları vaktinde gitmezse davalarda gecikme yaşanabilir. Her gün sadece mahkemeden, ortalama 200 adet baskı talebi geldiğini de göz önüne alırsak baskı makineleri için iş yükünün oldukça fazla olduğu görülmektedir. Bu iş yüküne yetişebilmek için makineler daima baskıya hazır halde bulunmak zorundadırlar. Bu durumlar haricinde de askeri matbaalar bir kurum olduğu için TSK (Türk Silahlı Kuvvetleri) ve MSB'nin (Milli Savunma Bakanlığı) kritik düzeydeki istekleri için 7/24 faal olması bir ihtiyaç değil zorunluluktur. Bu nedenle baskı makineleri kurum ve kurumdan iş bekleyen kuruluşlar için hayati öneme sahiptir ve bu makinelerin bakımının düzenli olarak yapılması gereklidir. Bu düzen için ise bir bakım planlanmasına ihtiyaç duyulmaktadır. 7/24 aktif çalışır halde olması istenilen makinelerin gerekli bakım çizelgelemesini çıkarılarak optimal şekilde çalışmasını sağlanmalıdır. Bu yolla yıpranmayı ve eskimeyi en düşük düzeye indirerek kurumun değerini korumak ve kurumun makine donanımlarının ömrünü uzatmak sağlanmaktadır. Bunun gerçekleşmesi ve kurumun isteklerinin yerine gelmesi ise bakım planlaması ile mümkündür. Çalışmada makinelerin bakım planlamalarının yapılmasında Analitik Hiyerarşi Prosesi (AHP; Analytic Hierarchy Process) ve Basit

Toplamlı Ağırlıklandırma (SAW; Simple Additive Weighting) yöntemleri kullanılmıştır. Askeri matbaa bakım planlama çalışmasının uygulaması için ÇKKV yöntemleri arasında yaygın ve kullanımı kolay olan AHP, matematiksel basitliği sebebiyle de SAW yöntemleri kullanılmıştır. Bu yöntemler ÇKKV yöntemleri arasında yaygın ve kullanımı kolay yöntemlerdendir. AHP (Analitik Hiyerarşi Prosesi) yöntemi; önem derecelerini hesaplaması, sıralama yapmaya elverişli olması, en iyi alternatifi seçebilmesi, nesnel ve nesnel olmayan düşünceleri karar aşamalarında kullanabilmesi, problemi detaylı bir şekilde ortaya koyup ayrıştırabilmesi, kaynak paylaşımı, değerlendirme, tasarlama ve iyileştirme, tahmine uygun oluşu, tek bir uygulama alanında sınırlı kalmaması gibi nedenlerle tercih edilmiştir. SAW (Basit Toplamlı Ağırlıklandırma) yöntemi; matematiksel kolaylığı, skorumla tekniği olması, iki aşama ile uygulanabilme özelliğine sahip olması, kriterlerin teker teker toplam puana olan katkısının diğerlerinden bağımsız olması nedeniyle tercih edilmiştir. Çalışmada önce bakım planlamasına ve yöntemlere ilişkin literatür taramasına yer verilecek yöntemlerin anlatımından sonra probleme ilişkin uygulama safhasına geçilecektir.

LİTERATÜR TARAMASI

Çalışmanın uygulama konusu olan bakım planlaması ve makinelerin bakım planlamasına ilişkin yapılan literatür taramasında, 2004-2021 yılları arasında yayınlanan teorik ve pratik uygulamalar içeren Türkçe çalışmalar aşağıdaki tabloda kaydedilmiştir. Yapılan literatür taramasında özellikle ÇKKV ile yapılmış bakım planlaması çalışmaları başta olmak üzere ilgili çalışmalara yer verilmiştir. TSK ve MSB için öncelikli olmak kaydıyla farklı kamu kurumlarının ve gerekli olduğu durumlarda özel kurumların da baskılarını sağlama görevi gören Askeri matbaalardaki baskı makineleri için literatürde daha önce bir çalışmaya rastlanmamıştır. Çalışmanın bu yönüyle özgün oluşu ve elde edilen sonuçların ve problemin ele alınış şeklinin diğer askeri matbaalar için yol göstereceği düşünülerek literatüre katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Bakım Planlamasına İlişkin Literatür Çalışması

Tablo 1: Bakım Planlaması Literatür Araştırması

Nu.	Yazar/lar	Yıl	Çalışmanın		Uygulama		
			Amaç	Yöntem	Teorik	Pratik	Alan
1	Kınacı vd.	2022	Raylı ulaşım sistemlerinde bakım yöntemlerinin verimlilik açısından önceliklendirilmesi	AHP- PROMETHEE-		X	Ulaşım
2	Akgönül vd.	2021	Medikal işletmesi için bakım stratejisi seçimi	Bulanık ANP- TOPSIS- ELECTRE		X	Üretim

Makine Bakım Planlaması Probleminin AHP ve SAW Yöntemleriyle Çözümünde Askeri Matbaa Örneği

3	Dünder vd.	2021	Makine öğrenmesine dayalı kestirimci bakım ile ilgili çalışmaların incelenmesi	ML ve PDM	X		Makine Bakım Planlama
4	Gedikli vd.	2021	Bir gıda işletmesinde en uygun bakım stratejisi seçimi	Bulanık TOPSIS-Bulanık AHP		X	Gıda Üretim
5	Kasap vd.	2021	Makine öğrenme yaklaşımlarıyla motor arıza tespiti	ML ve IM		X	Makine Bakım Planlama
6	Özcan vd.	2020	Hidroelektrik santrali için hibrid bir bakım çizelgeleme modeli	TOPSIS-AHP-YSA-TP		X	Enerji
7	Özdemir ve Özcan	2020	Demiryolu Araçlarında Bakım Planlaması	AHP-COPRAS-Tamsayı Programlama		X	Lojistik
8	Özcan vd.	2019	Bir hidroelektrik santralindeki strateji optimizasyonu	AHP-TOPSIS		X	Enerji
9	Abdulgader vd.	2018	Bir bakım planı seçmek için karar destek modelinin geliştirilmesinde teorik bir çerçeve	Fuzzy DEMATEL-Fuzzy AHP-Fuzzy TOPSIS	X		Üretim
10	Yağlı ve Arıkan	2018	Hava Kuvvetleri Komutanlığı malzeme ihtiyaç planlaması tedarik tavsiye listesinin analizi	TOPSIS-AHP		X	Savunma
11	Karahan	2015	Bir işletmenin arıza verilerini alarak, gelecekte ortaya çıkması muhtemel arızaların tahmini	Monte Carlo Simülasyonu		X	Makine Bakım Planlama
12	Aghaee ve Fazli	2012	Bakım yaklaşımı seçimi için geliştirilmiş bir ÇKKV yöntemi	ANP-DEMATEL		X	Otomotiv

Emre EKİN, Burak Batuhan KIYMAZ ve Gamze DOLANBAY

13	Gürbüz ve Cömert	2012	Uçakların fabrika seviyesinde bakım planlama modeli	Tamsayılı Doğrusal Programlama		X	Ulaşım
14	Papakostas vd.	2010	Çoklu kriter analiziyle uçak bakım planlaması	Operasyonel Risk Değerlendirmesi		X	Ulaşım
15	Rosqvist vd.	2009	Bir gaz üretim tesisi için değer odaklı bakım planlaması	VDMP		X	Enerji
16	Liu ve Frangopol	2004	Olasılıksal tahmine dayalı köprü bakım planlaması	Monte Carlo Similasyonu	X		Ulaşım
17	Öztürk	2004	Makinelerin gözlemlenerek alınan veriler ışığında yapılan bakım planlama ile en yüksek verimliliğe ulaşmak	Monte Carlo Simülasyonu		X	Makine Bakım Planlama

AHP ve SAW Yöntemlerine İlişkin Literatür Çalışması

Uygulamada makine bakım planlamasına ilişkin problemin çözümünde kullanılan AHP-SAW yöntemlerine ilişkin literatür araştırmasında, 2010-2018 yılları arasında yayınlanan teorik ve pratik uygulamalar içeren Türkçe çalışmalara aşağıdaki tabloda yer verilmiştir.

Tablo 2: Kullanılan Yöntemlerle İlgili Literatür Araştırması

Nu.	Yazar/lar	Yıl	Çalışmanın		Uygulama		
			Amaç	Kullanılan Yöntem	Teorik	Pratik	Alan
1	Akın vd.	2018	İş ahlakı standartlarını etkileyen ve literatür taraması sonucunda elde edilmiş faktörlerin önem sırasına göre hiyerarşik sıralanması amaçlanmıştır.	AHP	X		Ahlak
2	Bedirhanoğlu ve Lezki	2018	Eskişehir KOBİ Organize Sanayi Bölgesinde faaliyette bulunan KOBİ'lerin banka tercihlerinde etkili olan kriterlerin neler olduğunun ve bu kriterlerin önem derecelerinin, AHP yöntemi ile belirlenmesi amaçlanmıştır.	AHP		X	Bankacılık

Makine Bakım Planlaması Probleminin AHP ve SAW Yöntemleriyle Çözümünde Askeri Matbaa Örneği

3	Nart vd.	2017	Otomotiv sektöründe yer alan işletmelerde inovasyonu ortaya çıkaran işletme yeteneklerinin görece önem derecelerinin belirlenmesi	AHP	X		Otomotiv
4	Urmak vd.	2017	Ülkemizde gerçekleştirilen ormancılık faaliyetlerinin il bazında değerlendirilmesi	AHP-SAW	X		Ormancılık
5	Hamurcu vd.	2016	Ders kitabı yazan bir yazarın belli kriterler doğrultusunda en uygun basımevi seçimini sağlamak amaçlanmıştır.	AHP ve TOPSIS	X		Basım
6	Ömürbek vd.	2016	Çalışmada; firma imajı, kalite, fiyat, güvenilirlik, tanınmışlık, daha önce çalışılmış olmak ve referans kriterleri doğrultusunda yapı denetim firmaları değerlendirilmektedir.	AHP-SAW		X	İnşaat
7	Erdem vd.	2014	Belirlenen alternatif ve kriterlere göre enerji santrali seçimi	AHP	X		Enerji
8	Kazançoğlu ve Ada	2010	Belirlenen kriterler doğrultusunda en uygun tedarikçi seçimi	AHP	X		Ticaret

YÖNTEM

Askeri matbaa bakım planlama çalışmasının uygulaması için ÇKKV yöntemlerinden AHP ve SAW yöntemleri kullanılmıştır. ÇKKV yöntemleri içinde ikili karşılaştırma yoluyla kriter ağırlıklandırmaya yarayan BWM, SWARA, AHP, ANP gibi çok sayıda yöntem mevcuttur. Bu yöntemler ikili karşılaştırma yoluyla sayılamayan kriterlerin yeniden ölçülerek sayılabilir hale getirilmesine olanak sağlar. Bu çalışmada kriter ağırlıklandırmak için ikili karşılaştırma esasına dayanan bu yöntemlerden AHP kullanılmıştır. AHP yöntemi hem karar kriterlerinin ağırlıklandırmasında hem de alternatiflerin sıralanmasında kullanılabilirdiği için diğer yöntemlere tercih edilmiştir. Öte yandan SAW yöntemi de ARAS, TOPSIS, ELECTRE ve PROMETHEE gibi sıralama yöntemlerine göre literatürde daha az uygulanmış olması nedeniyle tercih edilmiştir. SAW yöntemi ayrıca TODIM, RAFSI gibi yöntemlerin işlem adımları fazla olduğundan o yöntemlere tercih edilmiştir. CoCoSo yöntemi SAW ve EWP yöntemlerinin bütünleşmesinden oluştuğu için SAW yöntemi CoCoSo yöntemine tercih edilmiştir. Çalışma kapsamındaki askeri matbaadaki alternatif dört makine beş farklı kriterle öncelikle AHP daha sonra SAW yöntemleriyle sıralanmıştır. Daha sonra her iki yöntemle yapılan sıralamalar karşılaştırılarak uygulamanın güvenilirliği belirlenmiştir. AHP ve SAW yöntemlerinin uygulama adımlarına aşağıda yer verilmiştir.

AHP (Analitik Hiyerarşi Prosesi)

AHP, karar problemlerini hiyerarşik bir model ile inceleyen ve ikili karşılaştırmalara dayanan çok kriterli karar verme yöntemidir (Felek, Yuluğkural ve Aladağ, 2007). Bir karar alma sistemine dayanan yöntem, tahminleme ile karar alma ve karar unsurlarının yüzdelik oranlarını yorumlamaktadır. (Saaty, 1994). AHP yönteminin uygulama adımları şu şekilde özetlenebilir.

Adım 1: Karar probleminin tanımlanarak, karar modelinin oluşturulması:

AHP hiyerarşik modeli kurulurken, en tepede problemin amacı, bir sonraki aşamada kriterler ve son aşamada karar alternatifleri bulunur (Saaty, 2008).

Adım 2: İkili karşılaştırma matrislerinin oluşturulması:

İkili karşılaştırma matrisleri, her alternatife her kriterle tek tek karşılaştırması ile elde edilir. Amaç, kriterler, alt kriterler ve alternatifler belirlendikten sonra kriterlerin ve alt kriterlerin kendi aralarında önem ağırlıklarının belirlenmesi için 1 numaralı gösterimdeki gibi ikili karşılaştırma matrisi oluşturulur. İkili karşılaştırmada karar verici kriterleri ve seçenekleri ikili olarak karşılaştırılır.

$$A = \begin{bmatrix} 1 & a_{12} & a_{13} & \dots & a_{1n} \\ 1/a_{12} & 1 & a_{23} & \dots & a_{2n} \\ 1/a_{13} & 1/a_{23} & 1 & \dots & a_{3n} \\ \vdots & \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ 1/a_{n1} & 1/a_{n2} & 1/a_{n3} & \dots & 1 \end{bmatrix} \quad (1)$$

İkili karşılaştırmada Saaty'nin aşağıdaki tabloda tanımlanan 1-9 önem ölçeği baz alınır (Saaty, 1980).

Tablo 3: AHP Ölçeğinin Dereceleri

Puanlama	Açıklama
1	Her iki faktör birbirine eşit ise 1 değeri alır,
3	1.Faktör 2. faktörden daha önemli olması durumunda 3 değeri alır,
5	1.Faktör 2. faktörden çok önemli olması durumunda 5 değeri alır,
7	1.Faktör 2. faktöre kıyasla çok güçlü bir öneme sahip olması durumunda 7 değeri alır.
9	1. Faktörün 2. faktöre göre mutlak üstünlüğü durumunda 9 değerini alır.

Adım 3: Kriter ağırlıklarının elde edilmesi:

İkili karşılaştırma matrisinin oluşturulmasının ardından matristeki tüm elemanların diğer elemanlara göre önemini belirten öz vektör hesaplanır. Matrise ait $n \times 1$ boyutlu öz vektör aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır.

$$i = 1, 2, 3, \dots, n \text{ ve } j = 1, 2, 3, \dots, n$$

Makine Bakım Planlaması Probleminin AHP ve SAW Yöntemleriyle Çözümünde Askeri Matbaa Örneği

için kriterlerin önem yüzdelerini belirlerken $W=[w_i]_{n \times 1}$ şeklindeki sütun vektörleri hesaplanmalıdır. W sütun vektörü iki numaralı eşitlikte belirtilen b_{ij} değerlerinin oluşturduğu matrisin satır elemanlarının aritmetik ortalamasından oluşur.

$$b_{ij} = \frac{a_{ij}}{\sum_{i=1}^n a_{ij}} \quad W_i = \frac{\sum_{j=1}^n b_{ij}}{n} \quad (2)$$

Adım 4: Tutarlılık analizlerinin yapılması:

AHP ile elde edilen bulguların geçerli olabilmesi için, karşılaştırılmalı matrisin tutarlılık hesabı yapılmalıdır. Tutarlı olan bir A matrisinde, $\sum W_j = 1$, $n_j = 1$ olmak üzere, kriterlerin önem ağırlıklarını gösteren W sütun vektörü hesaplanır.

CI=tutarlılık indeksi, λ_{max} = maksimum özdeğer, n = matrisin boyutunu göstermek üzere;

Tutarlılık indeksi $CI = \frac{(\lambda_{max}-n)}{(n-1)}$ eşitliğinden hesaplanır. CR=Tutarlılık oranı, RI = Rasgelelik indeksini göstermek üzere; $CR = \frac{CI}{RI}$ eşitliği ile hesaplanır. RI, Tablo 4'te gösterilen değerlere göre seçilmektedir:

Tablo 4: 1-15 Ölçeğinde Rasgelelik İndeks Değerleri

N	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
R	0.0	0.0	0.5	0.9	1.1	1.2	1.3	1.4	1.4	1.4	1.5	1.4	1.5	1.5	1.5
I	0	0	8	0	2	4	2	1	5	9	1	8	6	7	9

Tutarlılık oranının 0.1'den küçük ($CR < 0.1$) olması istenir.

Adım 5: En iyi alternatifin seçilmesi:

Tüm hiyerarşik yapı için dört işlem adımı uygulanır ve beşinci işlem adımında hiyerarşik yapı içindeki n tane kriterin tümünün oluşturduğu $m \times 1$ boyutlu üstünlük sütun matrisleri bir araya getirilerek $m \times n$ boyutlu karar matrisi oluşturulur. Karar matrisinin kriterler arası W üstünlük matrisi ile çarpılması sonucunda sonuç matrisine ulaşılır ve sıralamalar elde edilir.

SAW (Simple Additive Weighting)

SAW -Ağırlıklı Toplam Model (Weighted Sum Model) yöntemi ilk olarak 1954'te Churchman ve Ackoff tarafından portföy seçim problemine uygulanmıştır. (Çakır ve Perçin, 2013, s.452). Matematiksel altyapısının rahat anlaşılması nedeniyle tercih edilen bir yöntemdir. Yöntemde, tüm kriterlerin toplam puana olan katkısı birbirinden bağımsızdır ve kriterler birbirinden etkilenmezler. Yöntemin işlem adımları aşağıda gösterilmektedir.

Adım 1: Karar matrisinin yazılması:

SAW Yöntemi Tipik Karar Matrisi

$$\begin{bmatrix} a_{11} & a_{12} & \dots & a_{1m} \\ a_{21} & a_{22} & \dots & a_{2m} \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ a_{n1} & a_{n2} & \dots & a_{nm} \end{bmatrix} \quad (3)$$

Ağırlıklar=[W_1 W_2 ... W_m]

Adım 2: Karar matrisinin normalize edilmesi:

SAW yönteminde eğer kriter faydayı ifade ediyorsa; her bir alternatifin her bir kriter açısından aldığı skorun maksimum değere bölümü kriter ağırlığı ile çarpılır ve alternatif tercih değeri elde edilir. Eğer kriter maliyeti ifade ediyorsa; her bir alternatifin her bir kriter açısından aldığı skorlar içinden minimum değere bölümü kriter ağırlığı ile çarpılır ve alternatif tercih değeri elde edilir (Afshari vd., 2010: 511). SAW yönteminde tüm kriterlerin mukayese edilebilme özelliğine sahip sayısal verilerden oluşmasına dikkat edilmelidir. Bu gereklilik yöntemin uygulanabilmesi için oldukça önemlidir (Yoon ve Hwang, 1995, s.33).

Sonuç olarak; SAW yönteminde alternatif seçimi, karar vericilerin değerlendirilmeleri sonucunda oluşan karar matrisinin normalizasyon işleminin gerçekleştirilerek karar vericilerin belirlediği ve toplamları 1 olan faktör ağırlıklarıyla çarpılması ve alternatiflerin toplam puanlarının toplanarak maksimum puana sahip alternatifin seçilmesi şeklinde gerçekleşmektedir.

SAW Yönteminde ilk aşamada m sayıda alternatif ve n sayıda değerlendirme kriterinden oluşan karar matrisi oluşturulur ve ardından aşağıda belirtilen eşitlik yardımıyla matris normalize edilir.

$$r_{ij} = \begin{cases} \frac{x_{ij}}{\max x_{ij}} & i=1,\dots,m ; j=1,\dots,n \text{ fayda kriteri için} \\ \frac{\min x_{ij}}{x_{ij}} & i=1,\dots,m ; j=1,\dots,n \text{ maliyet kriteri için} \end{cases} \quad (4)$$

Adım 3: Alternatiflerin tercih skorlarının hesaplanması:

Alternatiflerin toplam tercih skorları aşağıdaki eşitlik yardımıyla hesaplanır.

$$V_i = \sum_{j=1}^n w_j r_{ij} \quad j = 1, \dots, m \quad (5)$$

UYGULAMA

Uygulamaya konu olan askeri matbaalar çeşitli kamu kurumlarına ve özel kuruluşlara etkin bir şekilde baskı hizmeti vermektedir. Bu matbaalar, gündüz mesai saatleri içerisinde genel olarak Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü ve Adalet Bakanlığına bağlı mahkemelerden gelen dava süreci devam eden veya icralık arazilerin baskısının yapılmasıyla meşguldür. Ayrıca okullara ve diğer işletmelere normal harita (kabartmalı, siyasi... vs.) basımı da yapmaktadır. Gece mesaisinde ise TSK veya MSB'den gelebilecek acil kodlu baskı taleplerine karşılık verebilmek için makineler hazır halde bulunmaktadır. Askeri matbaada baskı bölümünde "Çok Renkli Ofset Baskı Makinesi",

Makine Bakım Planlaması Probleminin AHP ve SAW Yöntemleriyle Çözümünde Askeri Matbaa Örneği

“Sıvama ve Tutkal Sürme Makinesi”, “Sürekli Form Baskı Makinesi” ve “Ofset Kalıp Delme Makinesi” olmak üzere dört çeşit makine bulunmaktadır. Diğer şubelerde daha farklı baskı makineleri vardır. Makinelerin önem önceliğine göre kriterler göz önünde bulundurularak dört alternatif makine ve beş kriterle problem ele alınmıştır. Bu problem sonucunda hangi alternatif makinenin bakım önceliğine sahip olması gerektiği ortaya konulacaktır. Problemin çözümünde problemin ele alındığı baskı matbaa bölümünde çalışmakta olan bir harita mühendisi, iki harita teknikeri ve iki makine teknikeri olmak üzere toplam 5 uzman görüşünden yararlanılmıştır. Görüşlerinden yararlanılan uzmanların özelliklerine Tablo 5’te yer verilmiştir.

Tablo 5: Karar Verici/Uzman Özellikleri

Uzman	Görevi	Görev başlangıç yılı	Yaş	Cinsiyet
1	Harita mühendisi	1994	57	Erkek
2	Harita teknikeri	1994	55	Erkek
3	Harita teknikeri	1996	50	Erkek
4	Makine teknikeri	1995	52	Erkek
5	Makine teknikeri	1996	48	Erkek

Kriterler ve Alternatiflerin Belirlenmesi

Askeri matbaa basım makinesi bakım planlaması problemine ilişkin kriterler belirlenirken bu birimde uzun yıllar hizmet vermiş olan beş uzman eşliğinde karar verilmiştir. Bu amaçla baskı sürecini sekteye uğratmayacak makine sayısı, makine bakımına ayrılabilen azami süre, makinenin baskı aşamasındaki kritik rolü, baskı biriminin maksimum çalışma sınırı gibi faktörler göz önüne alınarak karar kriterleri belirlenmiştir. Bu süreçte çoğu kriterde uzmanlar hemfikir olmakla beraber, fikir ayrılıklarının ortaya çıktığı kriterler için çoğunlukta olan kriter tekrardan uzman görüşlerine sunularak ortak karar alınmıştır. Karar alternatifleri ise matbaada kullanılan baskı makineleri arasından seçilmiştir.

Kriterler;

K1: Makine bakımı için gereken iş gören saati- minimum

K2: Bakım süresi dolan makine sayısı- minimum

K3: Bakıma alınabilecek en fazla makine sayısı- minimum

K4: Makinenin önem ağırlığı- maksimum

K5: Matbaanın aylık toplam iş gücü kapasitesi- maksimum

Alternatifler;

A1: Çok Renkli Ofset Baskı Makinesi

A2: Sıvama ve Tutkal Sürme Makinesi

A3: Sürekli Form Baskı Makinesi

A4: Ofset Kalıp Delme (Punch) Makinesi

Çalışmada kullanılacak olan kriterler, Askeri matbaada baskı bölümünde çalışan konunun uzmanları ile yapılan yüz yüze mülakat yöntemi ile belirlenmiştir. Bu doğrultuda Makine bakımı için gereken iş gören saati, Bakım süresi dolan makine sayısı, Bakıma alınabilecek en fazla makine sayısı, Makinenin önem ağırlığı, Matbaanın aylık toplam iş gücü kapasitesi şeklinde belirlenen beş kriter Tablo 6'da gösterilmiştir.

Tablo 6: Kriterler ve Kodları

Kriterler	Kodlar	
Makine bakımı için gereken iş gören saati	K1 4	0,100
Bakım süresi dolan makine sayısı	K2 1	0,420
Bakıma alınabilecek en fazla makine sayısı	K3 3	0,160
Makinenin önem ağırlığı	K4 2	0,260
Matbaanın aylık toplam iş gücü kapasitesi	K5 5	0,060

Makinenin bakımı için gereken iş gören saati: Bakımı gereken makine, bakım süresince faal olamayacağından baskı işini sekteye uğratıp biriken iş sayısını artıracaktır. Bu da üretimin kesilmesine ve dolayısıyla planlanan teslimat süresinde gecikmeye sebep olacaktır.

Bakım süresi dolan makine sayısı: Bir bakım planlaması olmadığından ve iş yükü fazla olduğundan baskıyı sekteye uğratmamak için bakım süresi gelen makineler bazen bakıma alınamamaktır.

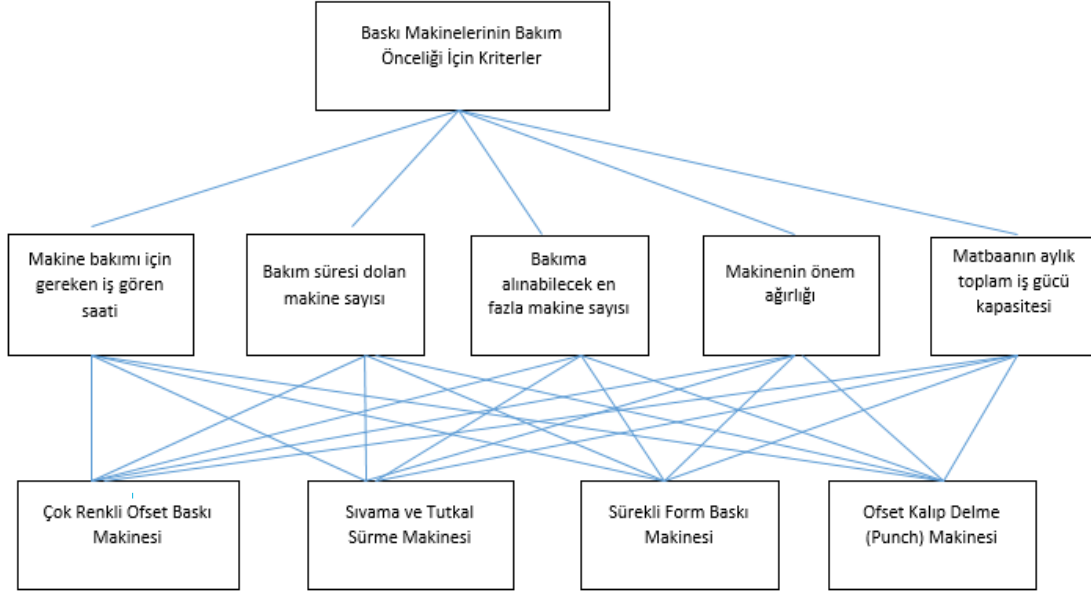
Bakıma alınabilecek en fazla makine sayısı: Bakım ile ilgilenen tekniker sayısı kısıtlı olduğundan (2 personel) ve bakım süresi de o an ki koşullara göre değişkenlik gösterdiğinden aynı anda bakıma alınabilecek makine sayısı kısıtlıdır.

Makinenin önem ağırlığı: Her makine eşit öneme sahip değildir. Bazı baskı makineleri iş yüküne göre 7/24 faal kullanılabilirken bazı makinelerin kullanım sıklığı azdır.

Matbaanın aylık toplam iş gücü kapasitesi: Kamu personelinin (10 personel) çalışma saatleri 09.00-18.00 saatleri arası, nöbetçi personelin (1 personel) ise 18.00-09.00 şeklindedir. Bu sebeple personel sayısı ve çalışma saatleri göze alındığında matbaa şubenin aylık toplam iş gücü kapasitesinin bir sınırı vardır.

Makine Bakım Planlaması Probleminin AHP ve SAW Yöntemleriyle Çözümünde Askeri Matbaa Örneği

Uygulamanın Hiyerarşik Yapısı

Şekil 1: Hiyerarşik Yapı

AHP Yönteminin Uygulanması

Çalışmada AHP yönteminin seçilme nedeni; yöntemin önem değerlerine göre hesaplanması, sıralama yapmaya elverişli olması, en iyi alternatifi seçmesi, nesnel ve nesnel olmayan düşünceleri karar sürecine dahil etmesi, problemi detaylı olacak şekilde ortaya koyup ayrıştırabilmesidir. Aynı zamanda kaynak dağılımı, değerlendirme, planlama ve geliştirme, tahminleme yönleri ve tek bir uygulama alanında sınırlı kalmaması da bu nedenler arasındadır. AHP'nin uygulama safhasında ise karar vericiler olan kurum çalışanlarının kriterleri değerlendirmesi sonucu her bir kriter kendi arasında değerlendirilerek aşağıdaki tablodaki veriler elde edilmiştir.

Tablo 6: Kriterlerin AHP Karşılaştırma Matrisi

Karşılaştırma Matrisi	K1	K2	K3	K4	K5
K1	1,000	0,250	0,330	0,500	2,000
K2	4,000	1,000	2,000	3,000	5,000
K3	2,000	0,330	0,500	1,000	3,000
K4	3,000	0,500	1,000	2,000	4,000
K5	0,500	0,200	0,250	0,330	1,000
Toplam	10,500	2,280	4,080	6,830	15,000

Karşılaştırma matrisinden elde edilen sonuçlar ışığında ise her bir kriterin ağırlığı hesaplanarak aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 7: AHP Yöntemine Göre Kriterlerin Ağırlıkları

Ağırlık Vektörü	
K1	0,100
K2	0,420
K3	0,160
K4	0,260
K5	0,060

Kriter ağırlıkları ile alternatifler değerlendirmeye alınıp matris cebiri uygulanarak her bir alternatifin ağırlığı hesaplanarak, alternatiflerin kendi arasında sıralaması aşağıda elde edilmiştir.

Tablo 8: AHP Sonuç Sıralaması

Alternatif	Sonuç	Sıralama
A1	0,451	1
A2	0,109	4
A3	0,311	2
A4	0,128	3

Elde edilen veriler sonucunda makinelerin bakım planlaması sırasıyla A1>A3>A4>A2 olmalıdır.

SAW Yönteminin Uygulanması

SAW (Basit Toplam Ağırlıklandırma) yöntemi; matematiksel kolaylığı, skora tekniği olması, iki aşama ile uygulanabilmesi, rahat uygulanabilir bir yöntem olması, her bir kriterin toplam puana olan katkısının diğerlerinden bağımsız olması nedeniyle seçilmiştir.

Karar vericilerin ışığında fayda ve maliyet kriterleri belirlenmiş ve kriter ve alternatiflerin başlangıç matrisi elde edilmiştir.

Tablo 9: SAW Başlangıç Karar Matrisi

	Min	Min	Min	Max	Max
	K1	K2	K3	K4	K5
A1	47	47	19	56	56
A2	16	10	19	6	13
A3	28	28	51	26	27
A4	10	16	11	12	4

**Makine Bakım Planlaması Probleminin AHP ve SAW Yöntemleriyle Çözümünde Askeri Matbaa
Örneği**

Tablo 10: SAW Normalize Karar Matrisi

Kriter değerlerinden oluşan matris ile ağırlıkların oluşturduğu matris çarpılarak alternatif sıralamaları elde edilir.

	K1	K2	K3	K4	K5
A1	0,212	0,212	0,578	1,000	1,000
A2	0,625	1,000	0,578	0,107	0,232
A3	0,357	0,357	0,215	0,464	0,482
A4	1,000	0,625	1,000	0,214	0,071

Tablo 11: SAW Alternatiflerin Tercih Skorları

	Ai	Sıralama
A1	9,909	1
A2	2,649	4
A3	5,646	2
A4	3,482	3

Sonuç tablosunda ise bakım planlama önceliklerinin sırasıyla A1>A3>A4>A2 şeklinde olması gerektiği görülmüştür.

A1: Çok Renkli Ofset Baskı Makinesi

A2: Sıvama ve Tutkal Sürme Makinesi

A3: Sürekli Form Baskı Makinesi

A4: Ofset Kalıp Delme (Punch) Makinesi

Tablo 11. SAW ve AHP Sonuçlarının Karşılaştırılması

	SAW	AHP
	Sıralama	Sıralama
A1	1	1
A2	4	4
A3	2	2
A4	3	3

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere çok kriterli karar verme yöntemlerinden olan AHP ve SAW baskı makinalarının bakım planlarının önceliklendirilmesini aynı sıralama ile sonuçlandırmıştır.

TARTIŞMA SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu çalışmada, Askeri matbaalarda faaliyet gösteren baskı makinelerinin bakım planlaması problemi ele alınmıştır. MSB ve TSK başta olmak üzere kamu kurum ve kuruluşlarının ve özel kurumların basım ihtiyaçlarına karşılık veren ve bu yönüyle önem arz eden askeri matbaalar; mevcut iş gücü kapasitesini aşmadan, ürün hizmet dengesini koruyarak, kendisine ayrılan bütçeyi aşmayarak, kullanılan makinelerin çalışma ömrünü en uzun solukta tutarak sürekli faal halde çalışması gereken çalışma ofisleridir. Uygulama kısmında, bir askeri matbaada yirmi yılı aşkın süredir hizmet veren çeşitli harita mühendisi, harita teknikeri ve makine teknikerlerinin görüşlerine başvurularak maksimum iş performansı ve minimum maliyet başta olmak üzere belirlenen hedeflere uygun şekilde uzmanların karar kriterlerini belirlenmesi istenmiştir. Bu kriterler; K1: Makine bakımı için gereken iş gören saati, K2: Bakım süresi dolan makine sayısı, K3: Bakıma alınabilecek en fazla makine sayısı, K4: Makinenin önem ağırlığı, K5: Matbaanın aylık toplam iş gücü kapasitesidir. Bu kriterlerle Askeri matbaada faaliyet gösteren dört farklı baskı makinesinin bakım öncelik sıralaması yapılmıştır. Çalışmada ÇKKV yöntemlerinden AHP ve SAW yöntemleri kullanılarak her iki yöntemden elde edilen sıralamalar karşılaştırılmıştır. Çıkan sonuçlar analiz edildiğinde; A1: Çok Renkli Ofset Baskı Makinesinin bakım planlamasının diğer makinelere göre daha öncelikli olduğu sonucuna varılmıştır. Bu makineyi sırasıyla; A3: Sürekli Form Baskı Makinesi, A4: Ofset Kalıp Delme Makinesi ve A2: Sıvama-Tutkal Sürme Makinesi izlemektedir. Buna göre makinelerin bu sırayla bakım planlamasına alınması gerekmektedir. Bakım planlarının bu sıra ile olması makinelerin daha istikrarlı çalışmasını sağlayacağından kurumdaki baskı işlerini verimli hale getirecektir. Her iki yöntemde de aynı önceliklendirme sırasının elde edilmesi ise çalışmanın tutarlı ve yöntemler bakımından güvenilir sonuçlar verdiğini göstermektedir. Daha önce bakım planlaması konusunda “Demiryolu araçlarında bakım planlaması, Medikal işletmesi için bakım planlaması, Raylı ulaşım sistemlerinde bakım planlaması, Gıda işletmesinde bakım planlaması, Uçakların fabrika seviyesinde bakım planlaması vs. gibi birçok farklı alanda çalışmalar olmakla birlikte askeri matbaa alanında böyle bir bakım planlama çalışması olmadığından çalışmanın literatüre önemli bir katkı sağlayacağına ve bu alanda örnek teşkil edeceğine inanılmaktadır.

Bu çalışmadan yola çıkarak, makine bakım planlaması çalışması yapmak isteyen araştırmacılar çalışmalarını için özellikle kriter belirlerken çalışmadaki kriter belirleme sürecinden yararlanabilirler. Fuzzy AHP ve Fuzzy TOPSIS gibi farklı bulanık yöntemler ile farklı makine sayıları ve kısıtlar eklenip farklı uygulama alanlarında inceleme yapabilirler. Askeri yetkililer çalışma sonuçları doğrultusunda matbaalarda farklı makineler veya matbaanın işlevine göre farklı kısıtlarla makine bakım önceliklerini belirleyebilirler. Bakım sürecinde mevcut koşullar ve benzer makineler olması durumunda süreci daha kolay tamamlayabilirler. Askeri bir uygulama alanı olarak harita genel komutanlığı matbaa şubesinde çalışma yeniden yapılabilir. Üreticiler, bakım öncelik sırasına ve kriter önceliklerine göre makinelerin üretim safhasında gerekli önlemleri alarak üretimi yenileştirmeye ve iyileştirmeye gidebilirler. Tüm bu hedeflerin aksamadan devam etmesi ve savunma sektörü gibi önemli bir alanda hizmet sunan bu

Makine Bakım Planlaması Probleminin AHP ve SAW Yöntemleriyle Çözümünde Askeri Matbaa Örneği

birimlerin iş performansının artırılması gibi amaçlardan yola çıkılarak çalışmanın bundan sonra yapılacak olan bakım planlama konulu çalışmalara rehber olacağı ve literatüre katkı sunabileceği değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

- Adnan Akın, T. A. (2018). Örgütlerdeki ahlaki standartları etkileyen faktörlerin AHP yöntemi ile belirlenmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, 27(1), 57-68.
- Ahmet Ergülen, H. K. (2005). Tamsayı Doğrusal Programlama yöntemiyle maliyetin optimize edilmesi: Gıda sektöründe örnek uygulama. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, 10(1), 101-116.
- Akın, N. G. (2019). Makine Seçimi Probleminde ENTROPI-ROV ve CRITIC-ROV yöntemlerinin karşılaştırılması. *Dumlupınar University Journal of Social Sciences*, 62, 20-39.
- Ali Reza Afshari, M. M. (2010). Simple additive weighting approach to personnel selection problem. *International Journal of Innovation and Technology Management*, 1(5), 511-515.
- Aşkın Özdağoğlu, E. Y. (2017). Machine selection in a dairy product company with Entropy and SAW methods integration. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 32(1), 341-359.
- Aşkın Özdağoğlu, S. B. (2017). Bir süt ürünleri fabrikasında Bulanık AHS ile makine seçimi. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 24(2), 296-308.
- Ayşe Cansu Gök Kısa, S. P. (2017). Bütünleşik Bulanık DEMATEL-Bulanık VIKOR yaklaşımının makine seçimi problemine uygulanması. *Journal of Yasar University*, 12(48), 249-256.
- Damla Rana Dünder, İ. S. (2021). Kestirimci bakımda makine öğrenmezi: Literatür araştırması. *ESOGÜ Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 29(2), 256-276.
- Ertuğrul, İ. (2007). Bulanık AHS süreci ve bir tekstil işletmesinde makine seçim problemine uygulaması. *H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 25(1), 171-192.
- Evrencan Özcan, T. D. (2019). Hidroelektrik santralların en kritik elektriksel ekipman gruplarının bakım stratejilerinin optimizasyonu için matematiksel bir model önerisi. *Pamukkale Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 25(4), 498-506.
- Evrencan Özcan, T. D. (2020). Hidroelektrik santrallarda bakım çizelgeleme için hibrid bir model önerisi. *Journal of the Faculty of Engineering and Architecture of Gazi University*, 35(4), 1815-1827.

- Evrencan Özcan, T. E. (2014). TOPSIS yönteminin bakım planlamasına uygulanması; Doğal gaz kombine çevrim santrali vaka çalışması. *Uluslararası Mühendislik Araştırma ve Geliştirme Dergisi*, 6(2), 26-38.
- Ezgi Dilan Urmak, Y. Ç. (2017). İllerin ormancılık faaliyetlerinin AHP temelli MAUT ve SAW yöntemleri ile değerlendirilmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(2), 301-325.
- Gözde Koca, Ö. E. (2020). Makine seçimi probleminin ENTROPİ ağırlıklı TOPSIS yöntemi ile değerlendirilmesi: Bir doğal taş işletmesi örneği. *BSEU Journal of Science*, 7(2), 714-729.
- Halim Kazan, A. E. (2007). Dağıtım stratejilerinin oluşturulmasında Tamsayılı Amaç Programlama: Türkiye genelinde bir uygulama. *Öneri Dergisi*, 7(27), 129-140.
- Hüseyin Gürbüz, E. C. (2012). Bakım planlama faaliyetlerinde Tamsayılı Doğrusal Programlama ve bir uygulama. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(7), 101-122.
- İrfan Ertuğrul, T. Ö. (2015). Giyim sektöründe Oran Analizi Yöntemi (MOORA) bazında Çok Amaçlı Optimizasyon ile dikiş makinesi seçiminin uygulanması. *Tekstil ve Konfeksiyon*, 25(1), 80-85.
- J. Ashayeri, A. T. (1996). Proses endüstrisi için bir üretim ve bakım planlama modeli. *International journal of Production Research*, 34(12), 3311-3326.
- K. Paul Yoon, C.-L. H. (1995). *Multiple Attribute Decision Making An Introduction*. New Delhi: Sage University Paper.
- Mahmut Kasap, E. Ç. (2021). An experimental evaluation of intelligent fault detection and classification for induction motors utilizing machine learning approaches. *ESOGÜ Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 29(2), 126-136.
- Mehmet Karahan, Ö. Ü. (2015). Monte Carlo Simülasyonu ile makine arızalarının tahmini: Döküm sanayisinde bir uygulama. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 7(3), 125-135.
- Min Liu, D. F. (2004). Optimal bridge maintenance planning based on probabilistic performance prediction. *Engineering Structures*, 26(7), 991-1002.
- Mustafa Yurdakul, S. E. (2009). Bir imalat sisteminin yerleşim düzeninin iyileştirilmesi. *TÜBAV Bilim Dergisi*, 2(4), 399-411.
- N. Papakostas, P. P. (2019). An approach to operational aircraft maintenance planning. *Decision Support Systems*, 604-612.
- Nuri Ömürbek, M. K. (2016). AHP-SAW ve AHP-ELECTRE yöntemleri ile Yapı Denetim firmalarının değerlendirmesi. *Journal of Administrative Sciences*, 14(27), 171-199.

Makine Bakım Planlaması Probleminin AHP ve SAW Yöntemleriyle Çözümünde Askeri Matbaa Örneği

- Oğuzhan Geyik, M. T. (2016). Kitap basımevi seçiminde AHP ve TOPSIS yöntemlerinin kullanımı. *International Journal of Social and Educational Sciences*, 3(6), 106-126.
- Öztürk, L. (2004). Monte-Carlo simülasyon metodu ve bir işletme uygulaması. *Fırat Üniversitesi Doğu Araştırmaları Dergisi*, 116-122.
- Saaty, T. (1994). How to Make A Decision: The Analytic Hierarchy Process. *The Institute of Manegement Sciences*, 24(6), 19-43.
- Saaty, T. L. (2008). Decision making with the Analytic Hierarchy Process. *International Jounal Services Sciences*, 83-98.
- Saty, T. L. (1980). *The AHP for Decsion Making*. Kobe/Japan.
- Serkan Erdem, C. G. (2013). Türkiye'de enerji santrallerinin AHP yöntemi ile seçimi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 243-252.
- Sevgi Felek, Y. Y. (tarih yok). Mobil iletişim sektöründe pazar paylaşımının tahmininde AHP ve ANP yöntemlerinin kıyaslaması. *Endüstri Mühendisliği Dergisi*, 18(1), 6-22.
- Sezgin Özdemir, E. Ö. (2020). AHP, COPRAS ve Tamsayılı Programlama entegrasyonu ile demiryolu araçlarında bakım planlaması. *Demiryolu Mühendisliği*, 1-12.
- Sima Nart, S. G. (2017). Otomotiv sektöründeki inovasyon yeteneği kaynaklarının AHP ile değerlendirilmesi. *International Journal of Economic and Administrative Studies*, 378-390.
- Süleyman Çakır, S. P. (2013). Çok Kriterli Karar Verme Teknikleriyle Lojistik Firmalarında Performans Ölçümü. *Ege Akademik Bakış*, 13(4), 449-459.
- Şeyma Cihan, E. A. (2017). Çok Ölçütlü Karar Verme yöntemleri ile Ekokardiyografi cihazı seçiminin yapılması. *Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi*, 4(1), 41-49.
- Şule Bayazıt Bedirhanoğlu, Ş. L. (2018). KOBİ'lerin banka tercihini etkileyen kriterlerin AHP yöntemi ile belirlenmesi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 101-207.
- T. Rosqvist, K. L. (2009). Value-driven maintenance planning for a production plant. *Reliability Engineering & System Safety*, 94(1), 97-110.
- Tolga Gedikli, B. Ç. (2021). Bulanık TOPSIS ve Bulanık AHP yaklaşımlarıyla en uygun bakım stratejisinin belirlenmesi: Bir gıda işletmesinde uygulama. *European Journal of Science and Technology*, 212-225.
- Yiğit Kazançoğlu, E. A. (2010). Perakende sektöründe tedarikçi seçiminin Bulanık AHP ile gerçekleştirilmesi. *Savunma Bilimleri Dergisi*, 9(1), 29-52.

Atıf/Citation:

Başçı, S. and Khan, A. U. I. (2023). Detecting Unknown Change Points for Heteroskedastic Data. *Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 24(2): 81-98. <https://doi.org/10.24889/ifede.1300907>

DETECTING UNKNOWN CHANGE POINTS FOR HETEROSKEDASTIC DATA

Sıdıka BAŞÇI*, Asad UI Islam KHAN**

ABSTRACT

In the realm of applied economics, models are created and predictions are derived based on available data. However, a crucial concern arises when structural changes are present within the dataset. Ignoring these changes during model development can lead to inaccurate estimates and predictions. Therefore, it is vital to identify these change points before building the model. In some cases, researchers may anticipate the presence of structural changes at specific points in time, such as during economic crises or significant events like the COVID-19 pandemic. When the change point is known, the widely accepted approach is to use the Chow test. However, if the change point is unknown, the detection of such points is typically achieved using tests like the Sup F test or CUSUM test. However, these tests assume homoskedasticity. In this paper, this assumption is relaxed and the presence of heteroskedasticity is considered as well. For this purpose, we employed the newly developed test of Sup MZ. In our application, we used weekly and daily returns data from Borsa İstanbul for the period 2003 – 2023. Our model consisted of a mean and a noise term, with occasional jumps in the level of mean or variance at unknown times. The main objective is to detect these jumps and adjust the model accordingly. We proposed a trading rule that utilized the forecasts from our procedure and compared its performance to the buy-and-hold strategy.

Keywords: Structural Change, Unknown Change Points, Sup MZ Test, Borsa İstanbul.

JEL Classification: C18, C58, G10.

HETEROSKEDASTİK VERİLERDE BİLİNMEYEN DEĞİŞİM NOKTALARININ TESPİT EDİLMESİ

ÖZ

Uygulamalı ekonomi alanında, modeller mevcut verilere dayalı olarak oluşturulur ve tahminler elde edilir. Ancak, veri içinde yapısal değişiklikler varsa önemli bir sorun ortaya çıkabilir. Modeli oluşturma sürecinde bu değişikliklerin göz ardı edilmesi, yanlış tahminlere ve kestirimlere yol açabilir. Bu nedenle, modele başlamadan önce bu değişim noktalarının tespit edilmesi önem arz etmektedir. Ekonomik krizler veya COVID-19 pandemisi gibi bazı durumlarda araştırmacılar yapısal değişikliklerin olabileceğini tahmin edebilirler. Değişim noktasının bilindiği durumlarda, geniş kabul gören yaklaşım Chow testini kullanmaktır. Ancak, değişim noktası bilinmiyorsa, genellikle Sup F testi veya CUSUM testi gibi testler kullanılarak değişim noktaları tespit edilebilir. Ne var ki, bu testler homoskedastisite varsayımı altında çalışmaktadırlar. Bu makalede verilerde heteroskedastisitenin olduğu durumu dikkate alınmaktadır. Bu amaçla, yeni geliştirilen Sup MZ testini kullanılmaktadır. Uygulamamızda, 2003-2023 dönemi için Borsa İstanbul haftalık ve günlük getiri verilerini kullanılmaktadır. Modelimiz ortalama ve gürültü teriminden oluşmaktadır ve bilinmeyen zamanlarda ortalamanın veya varyansın seviyesinde sıçramalar meydana gelmektedir. Hedef, bu sıçramaların yerlerini tespit etmek ve modeli uygun şekilde güncelleyerek bir al-sat kuralı önermektir. Ardından önerilen kuralın performansı al-tut stratejisiyle karşılaştırılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yapısal Değişim, Bilinmeyen Değişim Noktaları, Sup MZ Testi, Borsa İstanbul.

JEL Sınıflandırması: C18, C58, G10.

INTRODUCTION

During the course of the sample, the data's structure may undergo changes. In the field of economics, these changes can happen due to various factors, such as shifts in economic policy, alterations in the economy's structure, or advancements in specific industries. Neglecting to account for these changes can result in misleading

*Assoc. Prof., Ankara Yıldırım Beyazıt University, Faculty of Political Sciences, Department of Economics, Ankara, Türkiye. E-mail: sidika.basci@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-6749-9809>

** Asst. Prof., Ibn Haldun University, School of Humanities and Social Sciences, Department of Economics, Istanbul, Türkiye. E-mail: asad.khan@ihu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-5131-577X>

conclusions and inaccurate predictions. Thus, accurately identifying the points of change is crucial when conducting an econometric analysis

The literature consists of several theoretical papers that offer various techniques for detecting changes in data. These changes may be predictable in certain cases, such as economic crises or major events like the COVID-19 pandemic. However, there are instances where these change points occur unexpectedly at unknown times. The detection in such cases can be made by using unknown change point tests like Sup F or CUSUM. Many applied papers utilize these methods to address diverse economic challenges comprehensively. However, a notable limitation in this extensive body of work is the assumption of homoskedasticity, which implies that regression coefficients may change, but the variances remain constant in the data used. This assumption is puzzling because structural changes often involve alterations in variances, and in reality, heteroskedasticity is prevalent in many cases, particularly when dealing with financial data.

It is widely recognized that particularly stock exchange data often exhibits the characteristic of heteroskedasticity. Traders in the stock market must work with this data while formulating their trading rules. However, ignoring structural change points during this process can result in misleading predictions and potential financial losses for the traders. This paper introduces a novel technique Sup MZ test to identify unknown change points in the presence of heteroskedasticity. By doing so, it contributes to the econometric literature by acquainting econometricians and applied economists with this valuable technique.

Moreover, this paper applies the Sup MZ test to analyze the weekly and daily return data of Borsa Istanbul. The authors note that there is only one existing application of this technique, which is specifically for GDP data (Ahmed, Haider & Zaman, 2017, p. 6). The paper compares the performance of the Sup MZ test with the conventional Sup F test, which assumes homoskedasticity. Consequently, the paper makes a significant contribution to the econometric literature by demonstrating the practical application of considering heteroskedasticity, which leads to improved results.

This study employs the daily and Wednesday closing return values of the BIST 100 composite index denominated in US dollars, sourced from the Borsa İstanbul. The data is analyzed for the period spanning from April 30, 2003, to May 3, 2023. The research identifies estimated change points and their signaling times for a mean plus noise model. Additionally, the study proposes a buy and sell trading rule.

In the paper, we assess the effectiveness of the proposed trading strategy by contrasting it with the buy-and-hold strategy. The findings indicate that the proposed trading rule surpasses the buy-and-hold strategy solely when weekly data is considered, with statistical significance at the 10% level. This result arises from the fact that, in situations where the investor exits the stock market due to an anticipated negative return, no alternative investment is pursued, resulting in a return of zero percent.

The paper is structured as follows. Section 2 is the literature review. Section 3 provides a description of the model and the data used in the study. Section 4 outlines

the method and test statistics employed in the analysis. Section 5 presents the results of the study, while Section 6 provides a conclusion.

LITERATURE REVIEW

Let's begin with the three theoretical papers that hold significance for this paper. Andrews (1993) examines tests for parameter instability and structural change with an unknown change point. The findings are applicable to a broad range of parametric models that are amenable to estimation through the generalized method of moments procedures. The paper explores various tests, including Wald, Lagrange multiplier, and likelihood ratio-like tests, all of which implicitly rely on an estimated change point. This change point could be entirely unknown or known to lie within a restricted interval. The paper establishes asymptotic null distributions for these tests and provides tables of critical values based on these asymptotic null distributions. As tests of parameter instability, the discussed tests exhibit nontrivial asymptotic local power against all alternative hypotheses. However, a crucial point to note is that all of the tests studied in the paper assume homoskedasticity.

Maasouimi et al. (2010) introduced a test named MZ that assesses changes in both regression coefficients and variance simultaneously. Building on this work, Ahmed et al. (2017) developed a similar approach based on Andrews (1993) and named it Sup MZ. The primary contribution of their paper to the literature, as opposed to the widely used Sup F test of Andrews (1993), is the consideration of heteroskedasticity as an underlying assumption. Through Monte Carlo simulations, they demonstrated that the Sup MZ test incurs only a minimal cost in cases of homoskedasticity while exhibiting significantly better performance in the presence of heteroskedasticity. Furthermore, in a real-world dataset of GDP, they observed that the Sup F test failed to detect structural changes and yielded misleading results, whereas the Sup MZ test performed well. As a result, they concluded that the Sup MZ test outperforms the current methodology for detecting structural changes.

Let's proceed by exploring relevant applied papers that are significant for this study. Initially, our attention will be on research endeavors aimed at modeling volatility. Following that, we will delve into papers that formulate portfolio strategies and asset pricing models, taking into account structural changes in the data-generating process, respectively.

The first paper that should be mentioned is Başçı et al. (2000) since the setting in that paper is almost the same as this paper. They proposed a procedure for updating a model based on the detection of structural changes at unknown change points using the SupF test of Andrews (1993). The model used in the study consisted of a mean plus noise, with occasional jumps in the mean level at unknown times. The aim was to identify these jumps and update the model accordingly. The authors applied the procedure to Borsa İstanbul weekly data and found that a trading rule utilizing the forecasts from the suggested procedure performed better than a buy-and-hold strategy.

Eizaguirre et al. (2002) conducted a comprehensive investigation into the factors influencing changes in stock market volatility. They employed diverse methodologies, including the use of Andrews' (1993) Sup LR test, to identify change points and examine whether the volatility of the Spanish stock market experienced significant shifts between 1941 and 2001. Their analysis was specifically centered on volatility and did not encompass both mean and volatility, which is the main focus of our paper.

Two research papers investigating fluctuations in stock market return volatility are Abdennadher and Hallara (2018) and Sethapramote and Prukumpai (2012). Both studies employed the Bai and Perron technique to analyze multiple structural changes in volatility. The former paper focused on emerging markets, while the latter centered on the Thai market. Both studies found compelling evidence of significant structural changes in volatility, highlighting the importance of detecting such changes during the model-building process. Furthermore, Abdennadher and Hallara (2018) demonstrated an improvement in their modeling by incorporating structural change. This underscored the significance of considering structural changes when developing models. Notably, while both papers concentrated solely on volatility changes, our study sets itself apart by investigating both mean and volatility fluctuations in stock markets.

Garcia & Ghysels (1998) emphasized the significance of testing for structural changes in emerging markets. Their study revealed that, while standard chi-square tests did not lead to the rejection of the asset pricing factor model for many countries, the application of the Sup LM test proposed by Andrews (1993) for structural change allowed them to reject the model. This paper serves as an excellent illustration of how the inclusion of structural change considerations in the analysis can potentially alter the results obtained.

Despite the differences in the techniques employed to identify structural changes, Mills' 1998 study holds significance for our research. This is because Mills' study compares various trading rules with the buy-and-hold strategy, analyzing daily data on the London Stock Exchange FT30 index from 1935 to 1994. The findings of the study revealed that the buy-and-hold strategy clearly outperformed the other trading rules.

Now, let's shift our focus to the concept of modern portfolio theory. Markowitz's groundbreaking paper (1952) introduced the notion that returns are desirable, while risk, measured through the variance of returns, is considered undesirable. More recently, Ureche-Rangau and Speeg (2011) highlighted that financial literature often views volatility as a reliable proxy for risk, making it a crucial parameter in numerous financial techniques and strategies. In light of these perspectives, the beauty of the Sup MZ test lies in its ability to capture both returns and the variance of returns simultaneously.

Our model encompasses a mean and a noise term, with occasional jumps in the level of mean or variance at unknown times, making it essential to investigate studies utilizing this setting. Early investigations in this special case, focused on detecting unknown change points, were conducted by Hawkins (1977), Worsley (1979), James et al. (1987), and Chu (1990). These studies primarily sought to obtain the asymptotic distributions of the Likelihood Ratio (LR) test statistic, with the Sup F test, introduced in Andrews (1993), being equivalent to the LR test. Chernoff and Zacks (1964) developed

Detecting Unknown Change Points for Heteroskedastic Data

a Bayesian test for this problem by imposing a normal prior on the mean, while Hinkley (1970) examined the issue of inference about the location of the change point.

In more recent literature, numerous studies have referenced earlier works on this topic, including James et al. (1992), Bai (1993), Andrews et al. (1996), Kim and Ryu (2006), Li (2006), Hinich et al. (2010), Bautahar (2012), Lee and Wei (2017), Bautahar (2018), Wang et al. (2020), and Jewel et al. (2022). James et al. (1992) extended their earlier one-dimensional work to the multivariate case, Bai (1993) applied a simple least squares method, Bautahar (2012) and Wang et al. (2020) used the CUSUM test, Bautahar (2018) employed a Lagrange multiplier-type test while assuming heteroscedasticity similar to this paper. Lee and Wei (2017) applied the LR test, and finally, Jewel et al. (2022) adopted a newer technique known as LASSO (Least Absolute Shrinkage and Selection Operator).

THE MODEL AND THE DATA

For a homoscedastic regression model with a constant and a noise term, the following equation can be used:

$$R_t = \beta_0 + \varepsilon_t, t = 1, \dots, T$$

Here, R_t represents the return at time t , β_0 is the mean and $\varepsilon_t \sim iidN(0, \sigma^2), t = 1, \dots, T$ represents the error term assumed to be identically and independently distributed normal with mean 0 and variance σ^2 . However, if we relax the assumption about the error term and allow ε_t to follow a normal distribution with mean 0 and varying variances, i.e., $\varepsilon_t \sim iidN(0, \sigma_t^2), t = 1, \dots, T$, then the model becomes heteroskedastic.

In this paper, the weekly and daily returns of the BIST 100 composite index are modeled for the period April 30, 2003, to May 3, 2023 using an independently and normally distributed error term, which accounts for the possibility of changes in both mean and variance. The dataset encompasses a total of 1012 and 5030 observations for weekly and daily data respectively, all of which are denominated in dollars to mitigate the impact of fluctuations in exchange rates. In terms of the weekly data examined in this research, it specifically involves the closing values of the BIST 100 composite index on Wednesdays. This choice of day aims to circumvent any potential biases stemming from the day of the week effect (Kasman & Kirkulak, 2007).

Figure 1 depicts the natural logarithm of the level, which reveals several time points where the mean rate appears to have shifted. However, it is possible that these changes may be illusions. Therefore, a rigorous statistical testing procedure should be employed to ascertain their validity.

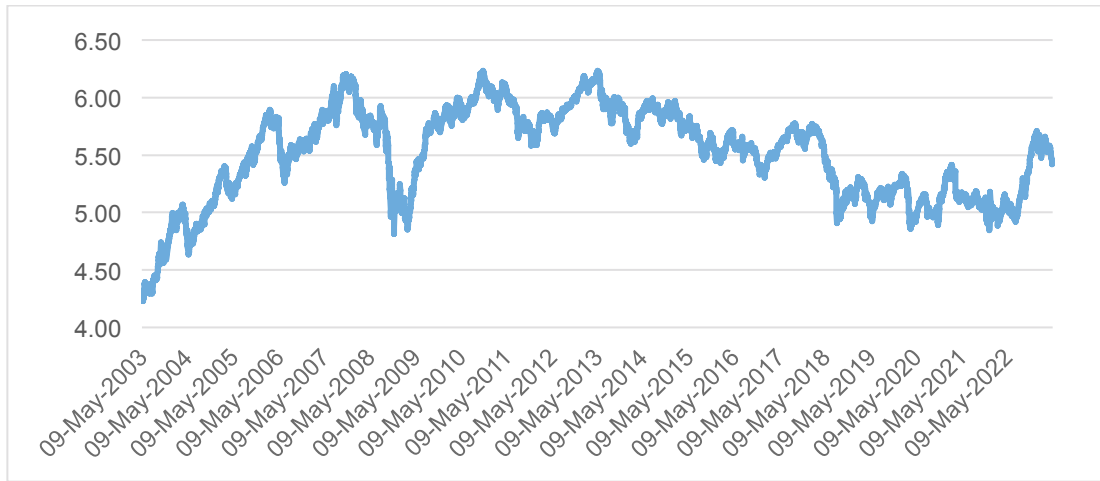

Figure 1: Natural logarithm of BIST 100 (\$)

Source: BIST 100 Database. Period: April 30, 2003 – May 3, 2023.

In Figure 2, the weekly continuously compounded rates of return, which are computed as the first differences of the natural logarithm of the index, are displayed. Unlike Figure 1, detecting mean changes in Figure 2 solely by visual inspection is not straightforward. However, it is possible to visually detect changes in volatility. Nonetheless, it is important to note once more that some of these changes may be illusions, and hence, a thorough statistical testing procedure should be employed to verify their authenticity.

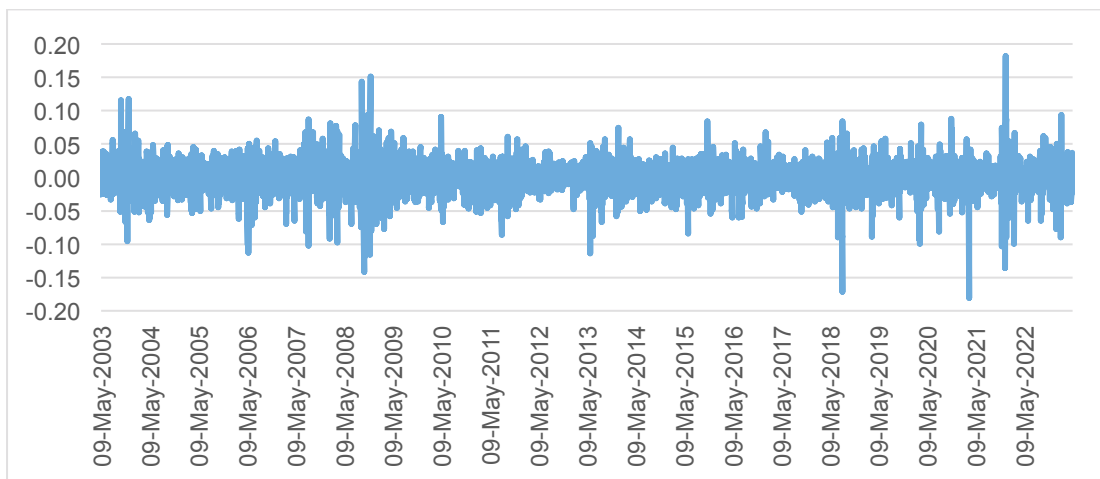

Figure 2: Weekly Continuously Compounded Rates of Return

Source: BIST 100 Database. Period: April 30, 2003 – May 3, 2023.

THE METHOD AND TEST STATISTICS

The primary objective of this paper is to extend the existing model update procedure to include the detection of changes in variance, alongside changes in mean. However, the Sup F test, which assumes homoskedasticity, is not appropriate for this purpose. To overcome this limitation, Ahmed et al. (2017) introduced a novel test,

Detecting Unknown Change Points for Heteroskedastic Data

called Sup MZ, which can detect jumps in both the regression coefficients and variance at unknown change points. This paper builds upon the work of Maasoumi et al. (2010), where the MZ test was initially introduced. The approach for producing the Sup MZ test is analogous to the Sup F test.

In the present study, we employ the Sup MZ test rather than the Sup F test. Although the Sup MZ test is relatively new and has only been used once by Ahmed et al. (2017) to analyze GDP data, our paper can contribute to the literature by introducing this test to researchers. This will help to familiarize researchers with this novel approach.

Let $(\beta_i, \varepsilon_i^2)$ $i = 1, 2$ represent parameters in each subgroup. The regression model for each subgroup is

$$\begin{aligned} R_1 &= \beta_1 + \varepsilon_1, \varepsilon_1 \text{ is i.i.d } N(0, \sigma_1^2 I_{T_1}) \\ R_2 &= \beta_2 + \varepsilon_2, \varepsilon_2 \text{ is i.i.d } N(0, \sigma_2^2 I_{T_2}) \end{aligned}$$

β_1 is the mean up to T_1 and β_2 is the mean from $T_1 + 1$ to T_2 , before and after the structural change. The null hypothesis of structural stability versus the alternative of simultaneous change in mean and variance is:

$$H_0: \beta_1 = \beta_2, \sigma_1^2 = \sigma_2^2 \text{ versus } \beta_1 \neq \beta_2 \text{ or } \sigma_1^2 \neq \sigma_2^2$$

The MZ test defined in Maasouimi et.al, (2010) is

$$MZ = (T - k) \log \hat{\sigma}_0^2 - \{(T_1 - k) \log \hat{\sigma}_1^2 + (T_2 - k) \log \hat{\sigma}_2^2\}$$

To adapt the test for use when the change point is unknown, Ahmed et.al (2017) propose the “sup” version of MZ and label it as sup MZ. When the change point is unknown, they calculate MZ for all potential change points j , $k < a \leq j \leq b < T - k$ and take the maximum value of these MZ_j values. This maximum value is defined to be “supMZ”, calculated as:

$$SupMZ = \max_{a \leq j \leq b} MZ_j \quad k < a \leq j \leq b < T - k$$

This method differs from the widely used sup F test in that it permits both regression coefficients and variance to change simultaneously at the change point. In contrast, the sup F test assumes that the variance of the regression error term remains constant before and after the structural change, which makes it optimal only if this assumption holds true. The null hypothesis is rejected if it is greater than the critical values for each sample size calculated by the bootstrap method.

The detection method involves the addition of new observations to the sample, in case the null of no change is not rejected. If there is a rejection, then the change point is estimated and the new starting point for the sample is set as the estimated change point. Then the regression model parameters to be used are estimated on this new

and smaller sample. A Window Length (WL) of 52 is chosen for weekly data and a WL of 250 is chosen for daily data. The test is conducted if and only if there are at least 52 (250) sample observations from the most recent estimated change point to the current week (day). The algorithm can be described as follows:¹

- 10 Let START=1;
- 20 Let T=1;
- 30 If T-START>=51(for weekly data), >=249 (for daily data), test for the null of no structural break on the most recent 52 (for weekly data), 250 (for daily data) return data;
- 40 If rejected set START=Estimated change-point;
- 50 MEAN=Average of returns from START to T;
- 60 Obtain the following week's return;
- 70 Let T=T+1;
- 80 Go to 30;

RESULTS AND DISCUSSION

The critical values obtained by the bootstrap method were utilized to apply the algorithm described in Section 3 to the stock index return data. Consequently, the algorithm generated a record of identified change points and their corresponding signalling time.

Weekly Wednesday Closing Prices

Table 1 lists the results for weekly Wednesday closing prices for significance levels of 5 % and 10 %. To illustrate, Table 1's left panel shows that the null hypothesis was first rejected in week 155, with an estimated change point in week 60 for significance level of 5%. In this scenario, a new mean would be used in the model for the period 60 to 153, the second estimated change point. The third column is the bootstrap critical values for the test.

Table 1: The Estimated Change Points and Their Signaling Times for Weekly Wednesday Closing Prices (\$)

Estimated Change Point (5%)	Signal Time (5%)	Critical Value (5%)	Estimated Change Point (10%)	Signal Time (10%)	Critical Value (10%)
60	155	3.46310	60	155	0.83468
153	276	16.7055	153	205	12.3799
272	324	20.2173	158	274	7.67239
280	751	18.0180	272	324	15.0634
418	752	26.4590	280	492	11.1735
667	759	7.32797	441	513	23.2262
			506	560	5.49503
			542	722	-0.12193
			667	723	5.68655

¹ The analysis in this study was conducted using the software MATLAB. The codes are available upon request.

Detecting Unknown Change Points for Heteroskedastic Data

		692	759	-1.75879
		756	881	-2.40002
		851	999	11.6820

Source: BIST 100 Database. Period: April 30, 2003 – May 3, 2023. Authors' Calculations.

Figure 3 and Figure 4 display the estimated change points for the natural logarithm of BIST 100 weekly Wednesday dollar closing prices at 5% and 10 % significance levels, respectively.

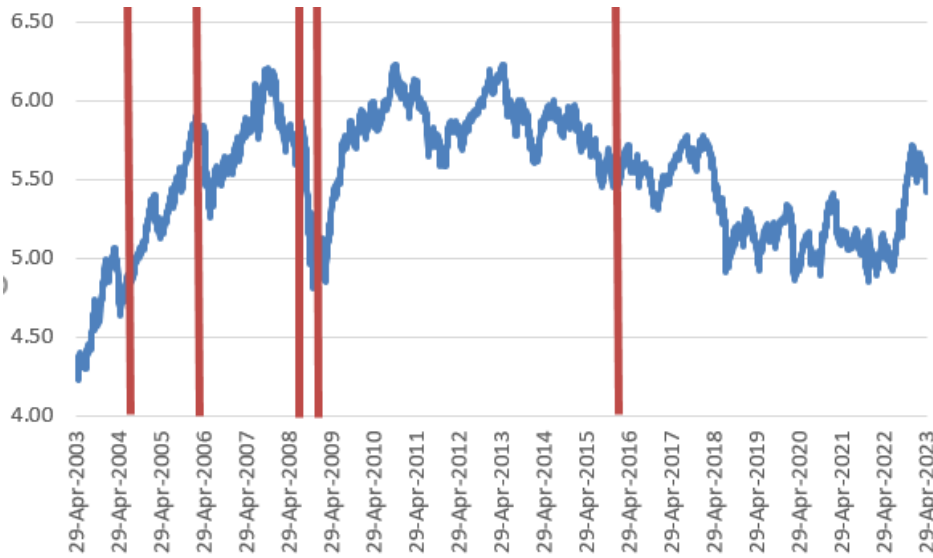

Figure 2: Natural logarithm of BIST 100 with estimated change points for weekly Wednesday closing prices located (5 % Significance Level) (\$)

Source: BIST 100 Database. Period: April 30, 2003 – May 3, 2023.

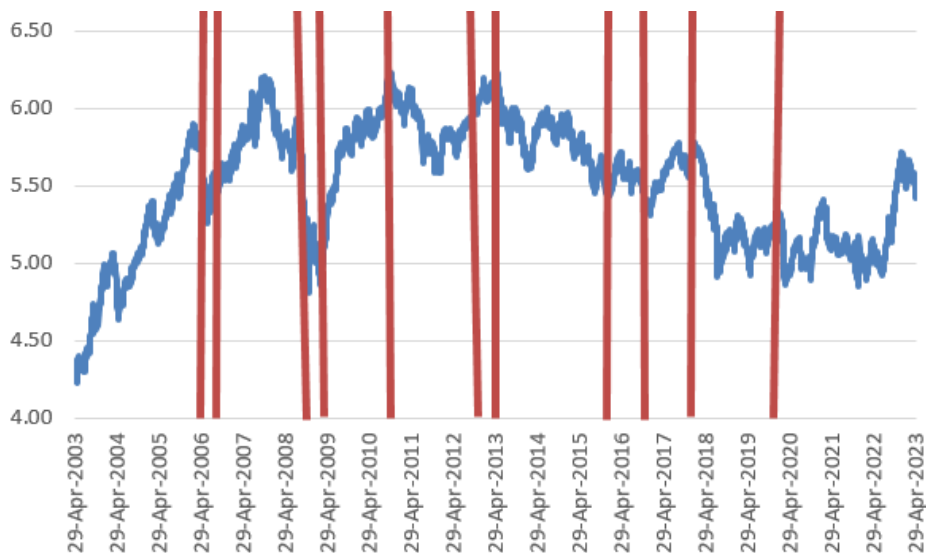

Figure 4: Natural logarithm of BIST 100 with estimated change points for weekly Wednesday closing prices located (10 % significance level) (\$)

Source: BIST 100 Database. Period: April 30, 2003 – May 3, 2023.

We evaluated the performance of our algorithm by implementing a trading strategy on the sample dataset. The strategy involved entering the market and obtaining the index return for the following weeks/days if the algorithm generated a positive expected weekly/daily return. In contrast, if the expected weekly/daily return was negative, we exited the market and remained in US dollars during the following weeks/days, resulting in a return of 0%. We assume a 0,02% commission for each transaction.

Table 2 and Table 3 display the outcomes of the analysis conducted on the buy and sell strategy, utilizing weekly Wednesday Closing Prices. This analysis was performed at significance levels of 5% and 10%, respectively. To elaborate on how the results are structured in these tables, consider the first row of Table 2 as an example. In this instance, for the time frame spanning from period 1 to period 60, a positive expected return was observed, indicating engagement in the stock market. The achieved return for this period stood at 0.77%, and after accounting for transaction costs, the net return equated to 0.73%.

The buy and hold strategy yields an annual return of 5.95%. At a significance level of 5%, the trading strategy demonstrates an annual return of 3.59%. At a significance level of 10%, the return increases significantly to 16.30%. Consequently, the buy and hold strategy outperforms our trading strategy at the 5% significance level, but this superiority diminishes when considering the 10% significance level. This outcome is attributed to the trading strategy's tendency, at the 5% significance level, to recommend staying out of the market for the majority of instances, which leads to a resulting return of 0% when not invested.

Table 2: In and out Periods of the Buy and Sell Strategy and the Returns Obtained During the Periods for Weekly Wednesday Closing Prices (\$) (5% Significance Level)

Period	Expected Return	In or Out	Return	Net Return
1 – 60	0.0097	In	0.7685	0.733128
61 - 153	0.0103	In	1.6435	1.590634
154 - 272	-0.0006	Out	0	0
273 - 280	-0.1141	Out	0	0
281 - 418	-0.0007	Out	0	0
419 - 667	-0.0004	Out	0	0
668 - 1012	-0.0005	Out	0	0

Source: BIST 100 Database. Period: April 30, 2003 – May 3, 2023. Authors' Calculations.

Table 3: In and out Periods of the Buy and Sell Strategy and the Expected Returns of the Periods for Weekly Wednesday Closing Prices (\$) (10% Significance Level)

Period	Expected Return	In or Out	Return	Net Return
1-153	0.0100	In	3.587792	3.4960
154-158	-0.0667	Out	0	0
159-273	0.0004	In	0.23495	0.2103
274-280	-0.0996	Out	0	0
281-441	0.0054	In	0.956971	0.9178
442-506	0.0067	In	0.39742	0.39742

Detecting Unknown Change Points for Heteroskedastic Data

507-542	-0.0127	Out	0	0
543-667	-0.0005	Out	0	0
668-692	-0.0133	Out	0	0
693-756	0.0043	In	0.217698	0.1933
757-851	-0.0051	Out	0	0
852-1012	0.0023	In	0.282814	0.2572

Source: BIST 100 Database. Period: April 30, 2003 – May 3, 2023. Authors' Calculations.

Figures 5 and 6 illustrates the in and out periods for natural logarithm and continuously compounded rates returns of BIST 100 for weekly Wednesday closing prices, respectively. In both figures, the colour green corresponds to the in periods, while the colour orange corresponds to the out periods. The significance level is 5% for both of the figures.

The middle part of the figures, approximately from May 2010 to May 2017, can be considered as an interesting period. If one considers just Figure 5, that's just the logarithm of BIST 100, the decision to be out of the market is reasonable but if one just considers Figure 6, that's continuously compounded rates of returns of BIST 100, the decision of being out of market can be questionable since the period can be considered as stable period. Since the Sup MZ test considers both mean return and volatility, trading rule recommends that we exit the market.

Figure 5: In and out Periods of the Trading Rule (Natural Logarithm of BIST 100) (5% Significance Level) (\$)

Source: BIST 100 Database. Period: April 30, 2003 – May 3, 2023.
Green: Inside the stock market. Orange: Outside the stock market.

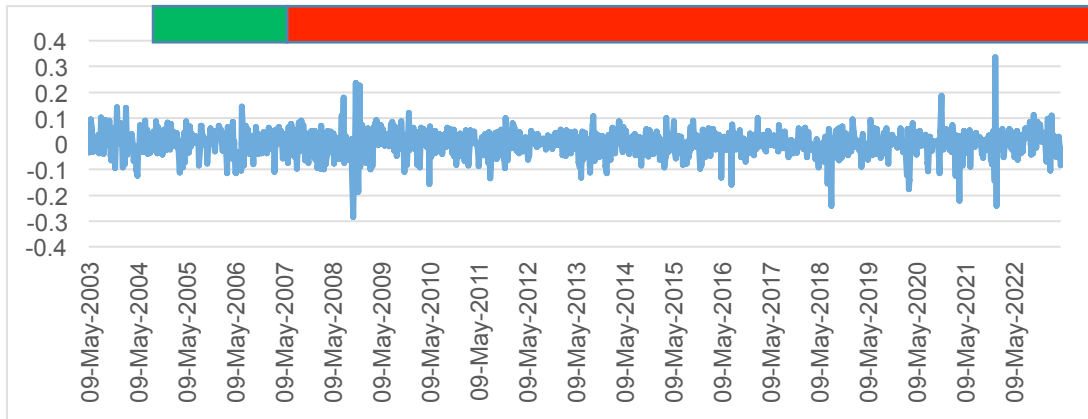

Figure 6: In and out Periods of the Trading Rule (Weekly Continuously Compounded Rates of Return, BIST 100) (5 % Significance Level) (\$)

Source: BIST 100 Database. Period: April 30, 2003 – May 3, 2023.
Green: Inside the stock market. Orange: Outside the stock market.

Figures 7 and 8 illustrates the in and out periods for natural logarithm and continuously compounded rates returns of BIST 100 for weekly Wednesday closing prices, respectively. In both figures, the colour green corresponds to the in periods, while the colour orange corresponds to the out periods. This time, the significance level is 10% for both of the figures.

The last part of the figures, approximately from May 2019 to May 2022, can be considered as an interesting period. If one considers just Figure 7, that's continuously compounded rates of returns of BIST 100, the decision to be in the market can be questionable since the period is an unstable one although there is an upward trend. Since the Sup MZ test considers both mean return and volatility, trading rule recommends that we should stay in the market.

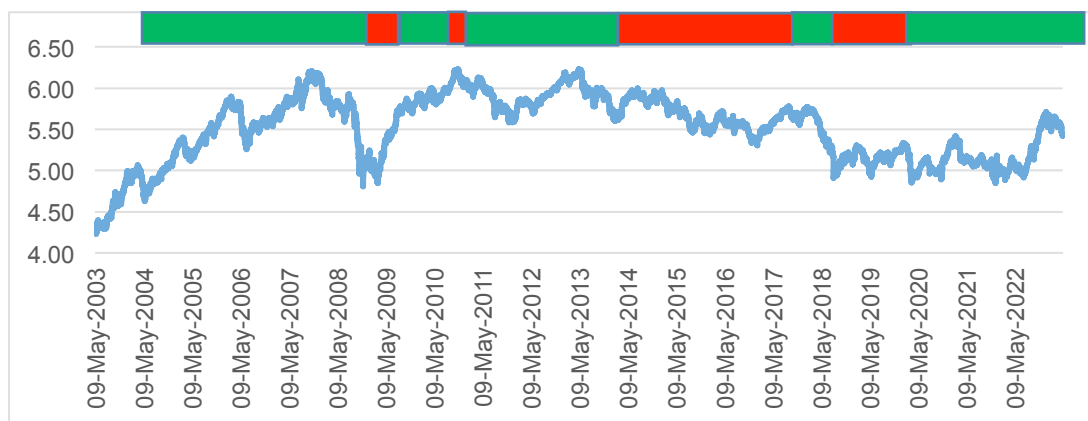

Figure 7: In and out Periods of the Trading Rule (Natural Logarithm of BIST 100) (10% Significance Level) (\$)

Source: BIST 100 Database. Period: April 30, 2003 – May 3, 2023.
Green: Inside the stock market. Orange: Outside the stock market.

Detecting Unknown Change Points for Heteroskedastic Data

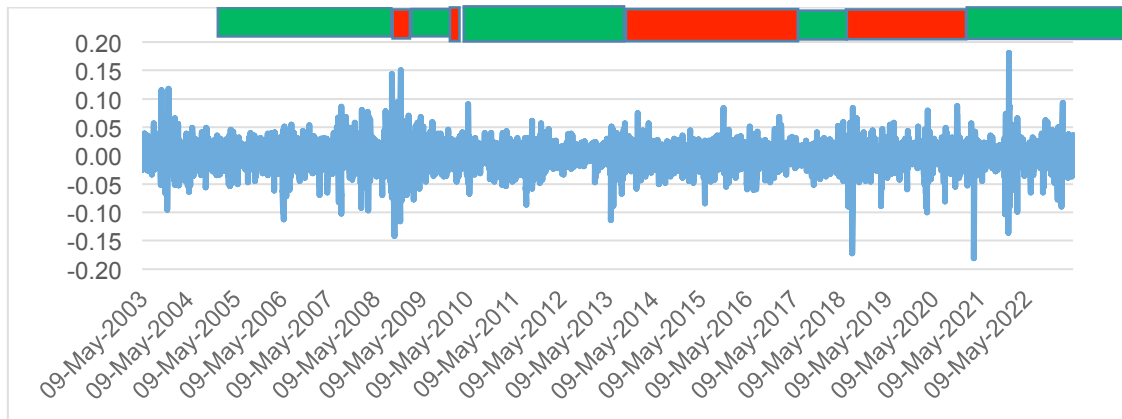

Figure 8: In and out Periods of the Trading Rule (Weekly Continuously Compounded Rates of Return, BIST 100) (5% Significance Level) (\$)

Source: BIST 100 Database. Period: April 30, 2003 – May 3, 2023.
Green: Inside the stock market. Orange: Outside the stock market.

Daily Closing Prices

Table 4 displays the outcomes pertaining to daily closing prices at significance levels of 5% and 10%. The format of this Table mirrors that of Table 1. As can be seen, there are numerous estimated change points for this case. Consequently, we have opted not to generate figures resembling Figures 3 through 8. Instead, we will solely compile a table presenting the periods of entry and exit, along with the expected returns associated with each of these periods.

Table 4: The Estimated Change Points and Their Signaling Times for Daily Closing Prices (\$)

Estimated Change Point (5%)	Signal Time (5%)	Critical Value (5%)	Estimated Change Point (10%)	Signal Time (10%)	Critical Value (10%)
113	364	16.59266	113	364	14.04471
146	397	13.2698	146	397	10.59357
279	530	1.803255	279	530	-0.21283
466	717	0.015022	466	717	-1.37985
499	762	2.801036	499	761	1.511247
760	1011	23.93069	713	964	3.505311
809	1076	15.29275	809	1066	11.74772
1061	1312	10.94567	1061	1312	8.266763
1238	1489	8.094667	1238	1489	5.481924
1353	1604	15.9906	1353	1604	12.77886
1401	1652	15.1098	1401	1652	12.26269
1533	1882	4.058882	1533	1784	2.561381
1773	2026	12.83444	1762	2013	7.653622
1884	2135	2.292327	1777	2028	12.99698
2079	2330	8.404988	1884	2135	0.444876

Sıdika BAŞÇI and Asad UI Islam KHAN

2202	2453	10.19218	2079	2330	5.895106
2450	2701	3.427521	2202	2453	7.812342
2539	2793	18.72557	2450	2701	1.254757
2742	3578	6.37755	2539	2790	15.14274
3458	3709	15.89112	2552	2810	4.593116
3631	3882	1.8676	2742	3568	1.532625
3824	4077	52.3632	3458	3709	13.38219
3848	4182	45.70648	3631	3882	0.128633
4142	4395	11.77131	3824	4075	46.79911
4226	4477	29.71957	3848	4179	42.51055
4249	4682	22.23543	4142	4393	10.25721
4663	4914	83.23277	4226	4477	25.2629
4731	4982	50.05921	4249	4637	18.58397
			4498	4749	86.86229
			4663	4914	52.65874
			4731	4982	46.69486

Source: BIST 100 Database. Period: April 30, 2003 – May 3, 2023. Authors' Calculations.

Table 5: In and out Periods of the Buy and Sell Strategy and the Expected Returns of the Periods for Daily Closing Prices (\$) (5% Significance Level)

Period	Expected Return	In or Out	Return	Net Return
1 -113	0.004	In	0.38190616	0.354268
114 - 146	-0.001	Out	0	-0.02
147 - 279	0.000	Out	0	0
280 - 466	0.003	In	0.89986495	0.861868
467 - 499	-0.003	Out	0	-0.02
500 - 760	0.002	In	0.92497224	0.886473
761 - 809	-0.008	Out	0	-0.02
810 - 1061	0.002	In	0.75641859	0.72129
1062 - 1238	-0.002	Out	0	-0.02
1239 - 1353	0.001	In	-0.04983337	-0.06884
1354 - 1401	-0.018	Out	0	-0.02
1402 - 1533	0.004	In	0.41747245	0.389123
1534 - 1773	0.002	In	0.69015647	0.690156
1774 - 1884	0.003	In	0.45003848	0.450038
1885 - 2079	-0.002	Out	0	-0.02
2080 - 2202	-0.001	Out	0	0
2203 - 2450	0.002	In	0.45078974	0.421774
2451 - 2539	-0.001	Out	0	-0.02
2540 - 2742	-0.002	Out	0	0
2743 - 3458	-0.000	Out	0	0
3459 - 3631	0.002	In	0.2631672	0.237904
3632 - 3824	-0.002	Out	0	-0.02
3825 - 3848	-0.017	Out	0	0

Detecting Unknown Change Points for Heteroskedastic Data

3849 - 4142	0.001	In	0.15	0.123702
4143 - 4226	0.002	In	0.12572213	0.125722
4227 - 4249	-0.018	Out	0	-0.02
4250 - 4663	0.000	Out	0	0
4664 - 4731	-0.002	Out	0	0
4665 - 5029	0.001	In	0.56013742	0.528935

Source: BIST 100 Database. Period: April 30, 2003 – May 3, 2023. Authors' Calculations.

Table 6: In and out Periods of the Buy and Sell Strategy and the Expected Returns of the Periods for Daily Closing prices (\$) (10 % Significance Level)

Period	Expected Return	In or Out	Return	Net Return
1-113	0.004	In	0.381906	0.354268
114-146	-0.001	Out	0	-0.02
147-279	0.000	Out	0.056723	0
280-466	0.003	In	0.899865	0.899865
467-499	-0.014	Out	0	-0.02
500-713	0.003	In	1.120823	1.078407
714-809	-0.005	Out	0	-0.02
810-1061	0.002	In	0.756419	0.72129
1062-1238	-0.002	Out	0	-0.02
1239-1353	0.001	In	-0.04983	-0.06884
1354-1401	-0.018	Out	0	-0.02
1402-1533	0.004	In	0.464572	0.435281
1534-1762	0.002	In	0.810625	0.810625
1763-1777	-0.011	Out	0	-0.02
1778-1884	0.004	In	0.44897	0.419991
1885-2079	-0.002	Out	0	-0.02
2080-2202	-0.001	Out	0	0
2203-2450	0.002	In	0.45079	0.421774
2451-2539	-0.001	Out	0	-0.02
2540-2552	-0.008	Out	0	0
2553-2742	-0.002	Out	0	0
2743-3458	0.000	Out	0	0
3459-3631	0.001	In	0.263167	0.237904
3632-3824	-0.002	Out	0	-0.02
3825-3848	-0.017	Out	0	0
3849-4142	0.001	In	0.146635	0.123702
4143-4226	0.002	In	0.12619	0.12619
4227-4249	-0.018	Out	0	0
4250-4498	0.002	In	0.523576	0.493104
4499-4663	-0.002	Out	0	-0.02
4664-4731	-0.002	Out	0	0
4665 - 5029	0.000	Out	0	0

Source: BIST 100 Database. Period: April 30, 2003 – May 3, 2023. Authors' Calculations.

The buy and hold strategy yields an annual return of 48.57%. At a significance level of 5%, the trading strategy demonstrates an annual return of 20.40%. At a significance level of 10%, the return increases to 25.20%. Consequently, the buy and hold strategy outperforms our trading strategy at both 5% and 10% significance levels. This outcome is attributed to the trading strategy's tendency, to recommend staying out of the market which leads to a resulting return of 0% when not invested.

CONCLUSION

This paper presents a mean plus noise model, which includes occasional jumps in the mean level and variance at unknown times. The research proposes a technique for updating the model by detecting structural changes at unknown change points. The Sup MZ test is utilized for this purpose, which assumes heteroskedasticity. This assumption is not applicable for the widely used Sup F structural change test (Andrews, 1993). The goal is to identify these jumps and adjust the model accordingly. Additionally, the study employs a trading rule that depends on the estimated times of the jumps.

The analysis is made both for weekly and daily data of BIST 100 composite index in US dollars. The data is downloaded from Istanbul Stock Exchange for the period April 30, 2003 to May 3, 2023. For weekly data, in order to avoid the day of the week effect we used Wednesday closing values.

The buy and hold strategy generates an annual return of 5.95% when examining the weekly data. Our trading rule exhibits an annual return of 3.59% at a 5% significance level. However, when the significance level is raised to 10%, the return significantly improves to 16.30%. Consequently, the buy and hold strategy outperforms our trading strategy at the 5% significance level, but this advantage diminishes when we shift our focus to the 10% significance level.

When analysing the daily data, the buy and hold strategy produces an annual return of 48.57%. In contrast, when we apply a 5% significance level to the trading rule, it yields an annual return of 20.40%. At a 10% significance level, the return improves to 25.20%. As a result, it is evident that the buy and hold strategy outperforms our trading strategy at both the 5% and 10% significance levels.

The main factor contributing to these outcomes is that when the investor exits the stock market due to a negative expected return, no alternative investment is pursued, leading to a zero percent return. Therefore, for future research, incorporating an alternative investment strategy that could potentially influence the findings would be advantageous.

An intriguing feature of the proposed approach is that when it does offer suggestions to either stay in or exit the market, the market's direction frequently corresponds with the advice provided. This suggests the potential utility of the method in facilitating profitable trades.

While conducting the analysis, intriguing periods were noted. For instance, there were instances where a boost in returns is detected, yet the trading rule advised staying out of the market during those intervals. This phenomenon can be attributed to

Detecting Unknown Change Points for Heteroskedastic Data

the high volatility characterizing those periods, and it's noteworthy that the Sup MZ test takes into account both shifts in the mean and the presence of volatility.

A potential area for future study could be to compare the performance of the Sup F test and the Sup MZ test. This could involve comparing the resulting trading strategies and returns. Such a comparison could help identify the strengths and weaknesses of each test and provide guidance on when each test may be more appropriate to use.

REFERENCES

- Andrews, D. W. (1993). Tests for Parameter Instability and Structural Change with Unknown Change Point. *Econometrica*, 61(4), 821-856.
- Andrews, D. W., Lee, I & Ploberger W. (1996). Optimal Change Point Tests for Normal Linear Regression. *Journal of Econometrics*, 70, 9-38.
- Ahmed, M., Haider, G., & Zaman, A. (2017). Detecting structural change with heteroskedasticity. *Communications in Statistics -Theory and Methods*, 46(21), 10446-10455.
- Basci, E., Basci, S., & Zaman, A. (2000). A method for detecting structural breaks and an application to the Turkish stock market. *METU Studies in Development*, 27(1-2), 35-45.
- Bai, J. (1994). Least squares estimation of a shift in linear processes. *Journal of Time Series Analysis*, 15(5), 453-472.
- Boutahar, M. (2012). Testing for change in mean of independent multivariate observations with time varying covariance. *Journal of Probability and Statistics*, 2012, 1-17.
- Boutahar, M. (2018). Testing for change in mean of heteroskedastic time series. *Cornell University*, <https://arxiv.org/abs/1102.5431>
- Chernoff, H., & Zacks, S. (1964). Estimating the current mean of a normal distribution which is subjected to changes in time. *The Annals of Mathematical Statistics*, 35(3), 999-1018.
- Chu, C., J. (1990). *The Econometrics of Structural Change*, Dissertation, University of California, San Diego.
- Hawkins, D. M. (1977). Testing a sequence of observations for a shift in location. *Journal of the American Statistical Association*, 72(357), 180-186.
- Hinich, M. J., Foster, J., & Wild, P. (2010). A statistical uncertainty principle for estimating the time of a discrete shift in the mean of a continuous time random process. *Journal of Statistical Planning and Inference*, 140(12), 3688-3692.
- Hinkley, D. V. (1970). Inference about the change-point in a sequence of random variables. *Biometrika*, 57(1), 1-17.
- James, B., James, K. L., & Siegmund, D. (1987). Tests for a change-point. *Biometrika*, 74(1), 71-83.
- James, B., James, K. L., & Siegmund, D. (1992). Asymptotic approximations for likelihood ratio tests and confidence regions for a change-point in the mean of a multivariate normal distribution. *Statistica Sinica*, 2(1), 69-90.

- Jewell, S., Fearnhead, P., & Witten, D. (2022). Testing for a change in mean after changepoint detection. *Journal of the Royal Statistical Society Series B: Statistical Methodology*, 84(4), 1082-1104.
- Kasman, A., & Kırkulak, B. (2007). Türk hisse senedi piyasası etkin mi? Yapısal kırılmalı birim kök testlerinin uygulanması. *Iktisat İşletme ve Finans*, 22(253), 68-78.
- Kim, J. H., & Ryu, J. E. (2006). Test and Estimation for Normal Mean Change. *Communications for Statistical Applications and Methods*, 13(3), 607-619.
- Lee, B. H., & Wei, W. W. (2017). The use of temporally aggregated data on detecting a mean change of a time series process. *Communications in Statistics-Theory and Methods*, 46(12), 5851-5871.
- Li, Y. X. (2006). Change-point estimation of a mean shift in moving-average processes under dependence assumptions. *Acta Mathematicae Applicatae Sinica*, 22(4), 615-626.
- Maasoumi, E., Zaman, A., & Ahmed, M. (2010). Tests for structural change, aggregation, and homogeneity. *Economic Modelling*, 27(6), 1382-1391.
- Wang, D., Yu, Y., & Rinaldo, A. (2020). Univariate mean change point detection: Penalization, cusum and optimality. *Electronic Journal of Statistics*, 14, 1917-1961.
- Worsley, K. J. (1979). On the likelihood ratio test for a shift in location of normal populations. *Journal of the American Statistical Association*, 74(366a), 365-367.

Atıf/Citation:

Kılıcı L, ve Köroğlu, Ö. (2023). Müzecilik Alanında Yayımlanan Makalelerin Bibliyometrik Analizi (2000-2022 Yılları). *Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 24(2): 99-114.
<https://doi.org/10.24889/ifede.1309332>

MÜZECİLİK ALANINDA YAYIMLANAN MAKALELERİN BİBLİYOMETRİK ANALİZİ (2000-2022 YILLARI)

Leyla KILICI*, Özlem KÖROĞLU**

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, müzecilik ile ilgili sürdürülebilir uygulamaların alan yazınındaki 2000-2022 yılları arası gelişiminin izlenmesidir. Bu amaç doğrultusunda araştırma, Web of Science (WoS) veri tabanında yayımlanan "müze ve müzecilik" konulu çalışmaları kapsamaktadır. WoS veri tabanında taranan indeksler, 160 disiplini kapsayan Science Citation Index Expanded (SCI-E), sosyal bilimler alanındaki Social Sciences Citation Index (SSCI), fen bilimleri, sosyal bilimler ve sanat alanındaki Arts & Humanities Citation Index (A&HCI/AHCI), fen bilimleri ve sosyal bilimler alanındaki dergileri kapsayan Emerging Sources Citation Index (ESCI) olarak belirlenmiştir. Araştırmada, 1118 akademik çalışmadan elde edilen veriler, VOSviewer yazılımı ile analiz edilmiş olup grafikler, haritalar ve tablolar halinde görselleştirilmiştir. Analizler sonucunda elde edilen bulgulara göre araştırmada müzecilik alanında yapılan çalışmalarda en fazla "müzecilik, müze ve müzeler" anahtar kelimelerinin kullanıldığı ortaya çıkmıştır. En fazla yayın yapan yazarın "Tisliar, P." olduğu, en fazla atıf alanların ise "Gray, C." ve "Mccall, V." adlı yazarlar olduğu belirlenmiştir. Müzecilik konulu en fazla makale yayınlayan derginin "Muzeologia a Kulturne Dedisctvo-Museology and Cultural Heritage"; en fazla atıf alanın ise "Museum Management and Curatorship" dergisi olduğu tespit edilmiştir. Kurumlar arası en çok çalışmaya sahip olan kurumun "Comenius Üniversitesi"; en fazla atıf alan kurumun ise "Warwick Üniversitesi" olduğu belirlenmiştir. Müzecilik alanında en fazla yayın yapan ülkenin ise "Slovakya" olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Müzecilik, Bibliyometrik Analiz, Web of Science, VOSviewer. Turizm
JEL Sınıflandırması: L83.

BIBLIOMETRIC ANALYSIS OF ARTICLES PUBLISHED IN THE FIELD OF MUSEOLOGY (2000-2022)

ABSTRACT

This study aims to trace the development of sustainable practices related to museology in the literature between 2000 and 2022. In line with this purpose, the study covers the studies on "museums and museology" published in the Web of Science (WoS) database. The indexes scanned in the WoS database are the Science Citation Index Expanded (SCI-E), which covers 160 disciplines; the Social Sciences Citation Index (SSCI) in the field of social sciences; the Arts & Humanities Citation Index (A&HCI/AHCI) in the field of natural sciences, social sciences, and arts, the Emerging Sources Citation Index (ESCI) in the field of natural sciences and social sciences. The study analyzed data from 1118 academic studies using VOSviewer software and visualized it in graphs, maps, and tables. According to the results of the analysis, it was found that the keywords "museology, museum, and museums" were most often used in the studies conducted in the field of museology. It was found that the author with the most publications was "Tisliar, P." and the most cited authors were "Gray, C." and "Mccall, V.". The journal that published the most articles on museology was "Muzeologia a Kulturne Dedisctvo-Museology and Cultural Heritage." The journal that received the most citations was "Museum Management and Curatorship." It was determined that the institution with the highest number of inter-institutional studies was "Comenius University" and the institution with the highest number of citations was "Warwick University." It was determined that the country with the highest number of publications in the field of museology is "Slovakia."

Keywords: Museology, Bibliometric Analysis, Web of Science, VOSviewer. Tourism
JEL Classification: L83.

GİRİŞ

Kültür turizmi kavramı içerisinde yer alan müzecilik, ülke gelirine olumlu katkısı ve farklı rekreasyon faaliyetlerini bir arada sunmasından dolayı önemli bir konuma sahiptir (Kervankıran vd., 2016). Pek çok unsuru bünyesinde barındıran müzeler, nesilden nesile aktarılan kültürel mirasın araştırılması, korunması ve sergilenmesi gibi

* Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği ABD, Balıkesir, Türkiye. E-mail: kilicileyla@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-2491-9172>.

** Prof. Dr., Balıkesir Üniversitesi Turizm Fakültesi Turizm Rehberliği Bölümü, Balıkesir, Türkiye. E-mail: okoroglu@balikesir.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-3974-6120>.

Müzecilik Alanında Yayımlanan Makalelerin Bibliyometrik Analizi (2000-2022 Yılları)

işlevleriyle kültür turizminin önemli bir bileşeni ve çekim unsurudur (Koroğlu vd., 2017, s. 30). Köken olarak oldukça eskiye dayanan müzeciliğin farklı zamanlarda farklı yazarlar tarafından yapılan pek çok tanımı bulunmaktadır. Müzeler, “*insanlığa ve çevresine ait soyut ve somut mirası eğitim, çalışma ve eğlence amacıyla bir araya getiren, koruyan, ileten ve sergileyen bunun yanı sıra topluma hizmet eden, halka açık, sürekliliği olan ve kar amacı gütmeyen kurumlar*” olarak tanımlanmaktadır (Hatton, 2012, s. 133). Milletlerarası Müzeler Konseyi’ne (ICOM- International Council of Museums) göre müze, “*toplumun ve gelişiminin hizmetinde olan, halka açık, insana ve yaşadığı çevreye dair tanıklık eden malzemelerin üzerinde araştırma yapan, toplayan, koruyan, bilgiyi paylaşan ve sonunda inceleme, eğitim ve beğeni doğrultusunda sergileyen, kâr düşüncesinden bağımsız sürekliliği olan bir kurumdur*”. Tanımlardan anlaşıldığı üzere müzelerin temel rol, görev ve sorumlulukları arasında insanlığa ait soyut ve somut mirası koruma, sergileme, araştırma, iletişim ve eğitim bulunmaktadır. Son yıllarda müzeler daha çok ziyaretçi odaklı hale gelmiş olsa da koleksiyonları korumak ve onlar üzerinde araştırma yapmak gibi ilksel görevlerinden de vazgeçmemişlerdir (Vecco ve Piazzai, 2015). Dolayısıyla müzeler hem ziyaretçilere hizmet sunan hem de eserleri koruyan ve çalışan iki yönlü kurumlar olmaya devam etmektedirler (Kamariotou vd., 2021).

Günümüzde müzeler, içerisinde yer aldığı toplumun değerlerini bünyesinde barındırıp onları koruyan ve sergileyen mekanlar olmasının yanı sıra oluşturduğu koleksiyonlar aracılığıyla da bireylerin ya da toplumun eğlenmesine ve eğitimine katkı sağlayan mekanlar haline gelmiştir (Buyurgan ve Mercin, 2005, s. 55). Diğer bir deyişle son yıllarda müzelerin çalışma faaliyetlerinde; toplama, belgeleme, koruma ve araştırma gibi temel işlevlerden ziyaretçi, hizmet ve pazarlama odaklı yaklaşıma doğru bir değişim meydana gelmeye başlamıştır (Burton ve Scott, 2007, s. 51). Buna ilaveten müzelerin işlevinin eserlerin saklandığı yerlerden, ziyaretçiler ve eserler arasındaki etkileşimin koleksiyonlar aracılığıyla gerçekleştiği etkileşimli kurumlara doğru kaydığı belirtilmektedir (Schubert, 2004). Son yıllarda müzeler popüler kültür kurumlarına dönüşmüştür.

Müze ziyaretçileri ile koleksiyonlar arasında artan etkileşim, müzelerin bilgi ve verilerle olan ilişkisini geliştirmiştir (Marty vd., 2003, s. 260). Müze eserleri hakkında bilgi ve araştırma, bibliyometrik analiz ve geleneksel bibliyografik yöntemlerle desteklenmeye başlanmıştır (Bozdoğan, 2020, s. 161). Bibliyometri, matematiksel ve istatistiksel yöntemleri bilim iletişimi bağlamında uygulayarak bilgiyi ölçen ve analiz eden bir araştırma yöntemidir (Masic, 2022, s. 60). Bu yaklaşımın, müzecilik konulu çalışmaların, yayımlarını ve etkileşimlerini anlamak için güçlü bir araç haline geldiği düşünülmektedir.

Literatür taraması ile pek çok disiplin, bilim insanı ve konu ile ilgili bibliyometrik çalışmaya rastlanmıştır. Bibliyometrik analiz yöntemi ile yapılan araştırmaların; ekonomi (Bonillo vd., 2015), bilim merkezleri/müzecilik (Bozdoğan, 2020), turizm (Bozok vd., 2017; Demirbulut ve Dinç, 2016; Dönbak, 2020; Düşmezkalender ve Metin, 2019), turizm ve istatistik (Palmer vd., 2005), muhasebe ve finans (Hotamışlı ve Erem, 2014), yönetim ve organizasyon (Zupic ve Cater, 2015), eğitim (Yurdakul ve Bozdoğan, 2022) ve sosyal bilimler (Nederhof, 2006; Thanuskodi, 2010) disiplinlerinde olduğu görülmektedir.

Müzecilik alanında yapılan araştırmaların bibliyometrik analizi ile ilgili literatürde bir boşluk olduğu görülmektedir. Bu araştırma, söz konusu boşluğu doldurmayı ve müzecilik alanında yapılan çalışmaların mevcut durumunu ortaya koymayı amaçlamaktadır. Literatürde yer alan bu boşluğu doldurabilmek adına ilgili çalışmada, 2000-2022 yılları arasında WoS veri tabanında yer alan “müzecilik (museumology)” konulu

Leyla KILICI ve Özlem KÖROĞLU

çalışmalar incelenmiştir. Filtreleme özelliklerinden 'Doküman Türü' (Document Type) bölümünden 'Makale' (Article) ve 'Yayın Yılı' (Publication Years) sekmeleri seçilerek taramanın alanı daraltılmıştır. Arama sonucunda 1118 makaleye ulaşılmıştır.

Araştırma, 2000 ile 2022 yılları arasında WoS veri tabanında yer alan müze ile ilgili çalışmalarını kapsamakta olup çeşitli dizinlerde araştırılmıştır. Analiz, anahtar kelimeler, yazarlar, dergiler, atıf sayıları, kurumlar ve ülkeler gibi verileri içermektedir. İlişkiler ve bağlantılar, VOSviewer yazılımını kullanarak görsel haritalarla gösterilmiştir. Araştırmanın kapsamı, sadece WoS veri tabanındaki makalelerle sınırlıdır ve diğer veri kaynaklarından yayınlar analiz edilmemiştir. Ayrıca, yalnızca yayımlanmış makalelerin verileri kullanıldığından, diğer yayın türleri çalışmaya dahil edilmemiştir. Bu nedenle, çalışmanın sonuçları sadece WoS veri tabanındaki makalelere yöneliktir ve diğer veri kaynaklarından ve yayın türlerinden yapılan çalışmaları içermemektedir.

YÖNTEM

Bu çalışmanın amacı, bibliyometrik analiz yöntemi kullanılarak müzecilik alanı ile ilgili sürdürülebilir uygulamaların mevcut durumunun ve yayın eğilimlerinin belirlenmesidir. Pritchard (1969, s. 348) tarafından ortaya konulan bibliyometri kavramı, "matematiksel ve istatistiksel yöntemlerin kitaplar ve diğer iletişim ortamlarına uygulanması" olarak ifade edilmektedir. Bibliyometrik yöntemler kullanılarak bilgi toplanan çalışmalar; konunun yıllara göre çalışılma sıklığı, yazar, kaynakça sayısı, yayının aldığı atıf sayısı, yayımlandığı dergi, çalışmada kullanılan araştırma yöntemi gibi pek çok kritere göre sınıflandırma imkanı sağladığı için son yıllarda bibliyometrik analiz yöntemiyle yapılan çalışma sayısında da artış meydana gelmektedir (Ulu ve Akdağ, 2015, s. 6). Bibliyometri; yöneticiler, karar vericiler, proje yürütücüleri, bilim uzmanları, kütüphaneciler ve bilimsel araştırma yürütenlerin her geçen gün daha fazla ilgi gösterdiği bir araştırma yöntemidir (Baytok, 2019, s. 289; Pendlebury, 2008, s. 2).

Araştırmada WoS veri tabanı kullanılmıştır. WoS, belirli bir kalitede bilimsel makale ve yayının özetlerine ve referanslarına erişim imkânı sağlayan ve sıklıkla tercih edilen bir veri tabanı olmasından dolayı, bibliyometrik çalışmalar için oldukça elverişli bir platformdur (Huang vd., 2022; Li ve Hale, 2016). Bu çalışmada, bibliyometrik analiz yöntemiyle müzecilik ile ilgili araştırmalarının mevcut durumu hakkında WoS'dan veri sağlanarak literatürde gözlemlenen boşluk doldurulmak istenmiştir. Araştırmada en çok kullanılan kelimeler, makalelerde en sık kullanılan anahtar kelimeler (Ding vd., 2001), en çok atıf yapılan yazarlar (Eck ve Waltman, 2008), dokümanlar, dergiler ve ülkeler (Bonilla vd., 2015) tespit edilmiştir. VOSviewer aracılığıyla elde edilen görsel haritalarda unsurlar arasındaki ilişkiler, birleşme noktaları arasındaki bağlantılarla ifade edilmektedir. Haritalarda yer alan dairenin boyutu, oluşum sayısının büyüklüğünü, renkler ise kaç sınıfa ayrıldıklarını göstermek amacıyla kullanılmaktadır (Khalil ve Crawford, 2015). Bu çalışmada, müzecilik ile ilgili potansiyel sonuçları yansıtmak ve müzecilikte ortaya çıkan bazı kilit konulara dikkat çekmek amaçlanmıştır. İlgili Araştırma ile literatüre katkıda bulunarak, müzelerin sosyal etkileşim ve bilimsel araştırma açısından gelişimine ışık tutmak hedeflenmektedir.

WoS veri tabanının bir diğer kullanılma nedeni, müzecilik konulu çalışmalarla ilgili dergilerin sosyal bilimler kategorisinde yer alması ve WoS veri tabanı günlükleri, etki faktörlerine göre Q kategorilerine ayrılmasıdır (Tosun, 2021). Shih vd. (2008)'e göre, yüksek etki faktörüne sahip dergilerdeki makaleleri incelemek, çalışma alanlarının daha etkili bir şekilde gelişimini sağlamaktadır. Yüksek atıf alan makaleler, ilgili alanın daha iyi tanınmasını ve diğer araştırmalar için daha yenilikçi fırsatlar oluşmasını sağlamaktadır.

Müzecilik Alanında Yayımlanan Makalelerin Bibliyometrik Analizi (2000-2022 Yılları)

Taramada "museum" ve "museology" anahtar kelimeleri kullanılmış; müzeciliğin geniş kavramsal çerçevesini kapsamak ve müzecilik alanındaki makalelerin etkinliğini belirlemek için ilgili anahtar kelimeler seçilmiştir. Araştırmada sadece ilgili alanda yayınlanmış makaleler incelenmiş, böylece yayın türleri arasındaki karşılaştırmalar önlenmiş ve veri seti sınırlandırılmıştır. Araştırmada müzecilik alanındaki literatürün sistematik incelemelerinin üç aşamayı takip etmesi önerilmektedir; araştırmada planlama, yürütme ve sonuçları raporlama aşamaları gerçekleştirilmiş ve ilgili araştırma için inceleme yöntemi benimsenmiştir. VOSviewer programı kullanılarak bağlantı ve atıf güçleri hesaplanmış, yayın eğilimleri, çalışma ağı ve ortak yazarlık analizleri yapılmıştır. Elde edilen veriler tablolar ve grafikler yardımıyla görselleştirilmiştir. Ortak yazar analizinde VOSviewer'ın yazar ağı parametreleri (association strength, YES) kullanılmıştır (Tranfield vd., 2003). VOSviewer programı, ilgili konu ile yapılmış çalışmaları kategori haritaları aracılığıyla verileri grafiksel olarak sunulmasına olanak sağlamaktadır (Cavalcante vd., 2021).

Veriler, Kasım 2022'de en önemli bibliyografik veri tabanlarından biri olan Web of Science'tan toplanmıştır. WoS veri tabanında yapılan araştırmaların sonuçlarına bakıldığında, müzecilik konulu çalışmaların en fazla makale (1118) şeklinde yapıldığı görülmektedir. WoS veri tabanında müzecilik konulu çalışmalar arasında makaleler dışında; kitap bölümü (104), bildiri (71), editör materyali (61) ve kitap incelemesi (58) gibi farklı türde çalışmalar da yer almaktadır. Bu sebeple araştırma yalnızca makale türü ile sınırlandırılmıştır. Araştırmada ülke ve kurum arasında yıllara göre yayınların eşzamanlı oluşumu, anahtar kelime eğilimleri, ortak alıntı ve ortak yazar analizi kullanılmıştır. Analizlere ilişkin bağlantı güçleri ve atıf güçleri incelenmiştir. Bağlantı gücü, bir ögenin diğer öğelerle olan bağlantılarının kalitesini ve yoğunluğunu göstermektedir. Bu sayede araştırmacıların ortak yazarlık bağlantılarının toplam gücü ölçülebilir. Ortak yazarlıkların önemine göre değişen bu güç, araştırmacılar ve kurumlar arasındaki ilişkileri ortaya koymada yararlı bir gösterge olarak kullanılabilir (Lis, 2020). Örneğin, bir araştırmacının diğer araştırmacılarla ortak yazarlık bağlantılarının toplam gücü, ortak yazarlıkların verilen önem derecesine göre değişebilmektedir. Atıf gücü ise bir çalışmada bir başka çalışma veya kaynaktan alınan düşüncelerin, bilgilerin veya yaklaşımların sayısını belirleyen bir ölçüttür. Atıf gücünün ölçülmesi, çalışmanın kalitesi veya önemi hakkında bir fikir verebilmektedir (Zupic ve Čater, 2015). Araştırmacılar ve kurumlar arasındaki ilişkileri ortaya koymak ve alanda önemli çalışmaları belirlemek amacıyla bağlantı güçleri ve atıf güçleri incelenmiştir. Bu iki ölçüt, müzecilik alanındaki mevcut durumun daha iyi analiz edilmesine katkı sağlayabilir nitelikte olduğuna inanılmaktadır.

İlgili bulgular, şekiller ve tablolar halinde görselleştirilmiştir. Tablolarda kategoriye göre yayın sayısı ve yayım yapılan dergilere göre makale sayısına yer verilmiştir. Araştırmada yer alan grafikte ise ilgili çalışmaların yıllara göre dağılımı gösterilmektedir. Aynı zamanda sosyal ağ analizi yöntemi kullanılarak araştırmaya ilişkin veriler görselleştirilmiştir.

Araştırmada üç tür analiz kullanılmış ve bu analizlerden:

Ortak yazarlık analizi, bir grup yazarın birlikte yazdığı belgelerin sayısını ve bu belgeler arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Bu analiz, yazarlar arasındaki ilişkileri ortaya çıkarmaya ve yazarların ortak çalışmalarının ne kadar sıklıkla gerçekleştiğini göstermeye yardımcı olmaktadır.

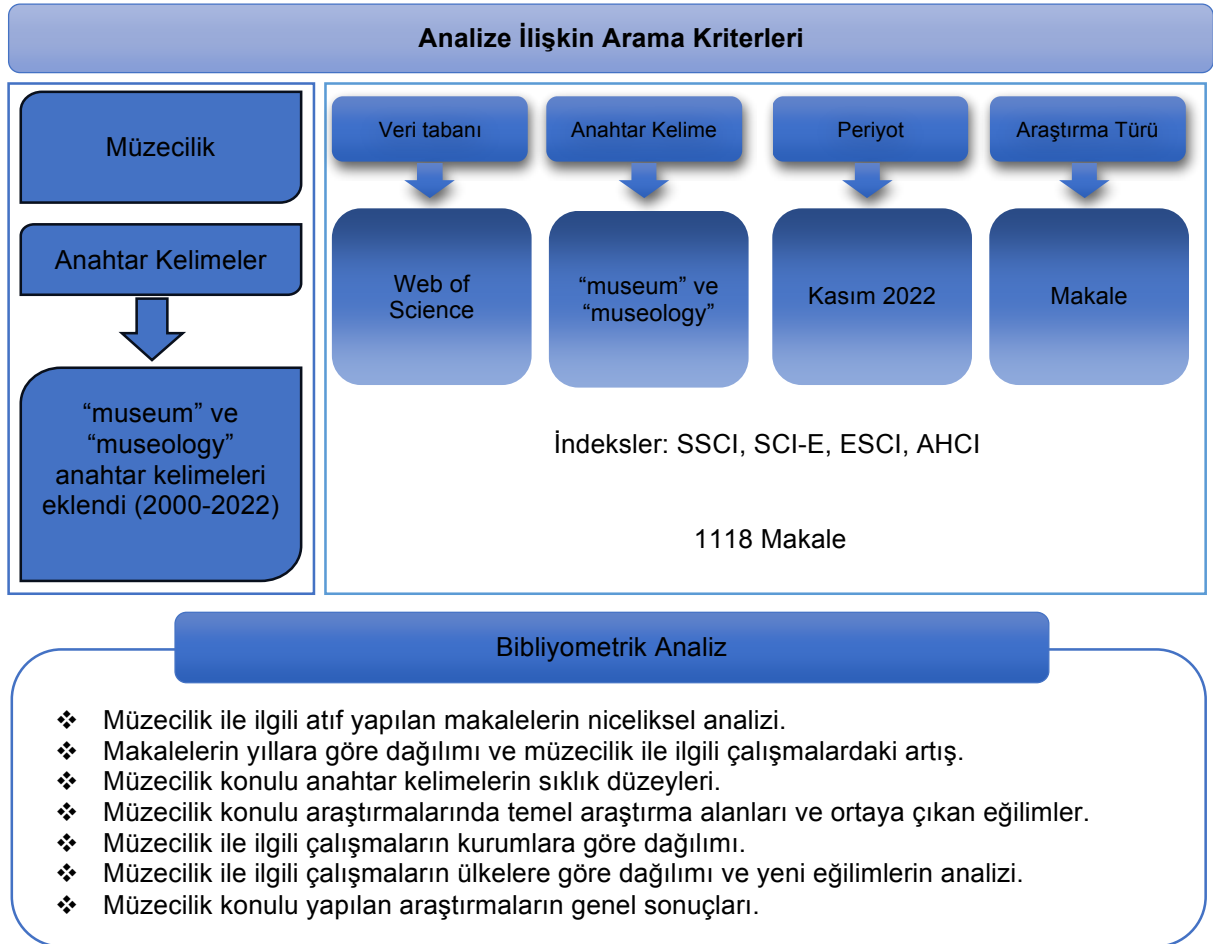
Eş-oluşum analizi, belirli bir konuda bir araya gelerek çalışan grupların ve bu gruplar arasındaki ilişkilerin incelenmesine yönelik bir yöntemdir. Bu analiz, bir konuda

Leyla KILICI ve Özlem KÖROĞLU

çalışan grupların ne kadar sıklıkla birlikte çalıştıklarını ve bu gruplar arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmaya yardımcı olmaktadır.

Atıf analizi ise bir yayının diğer yayınlar tarafından kaç kez alıntı yapıldığını ölçmeyi amaçlamaktadır. Atıf analizi, ayrıca bir yayının bir bilim dalı içerisindeki etkisinin ölçülmesinde de kullanılabilir.

Şekil 1: Araştırma Çerçevesi Arama Kriterleri

WoS veri tabanında taranan müzecilik konulu makalelerde bibliyometrik analiz aracılığıyla aşağıda yer alan sorulara yanıt aranmıştır.

S1. Müzecilik ile ilgili yayımlanan makale özetlerinde en sık kullanılan kelimeler nelerdir?

S2. Müzecilik ile ilgili yayımlanan makalelerde en sık kullanılan anahtar kelimeler nelerdir?

S3. Müzecilik ile ilgili yayımlanan makalelerde en çok alıntı yapılan yazarlar kimlerdir?

S4. Müzecilik ile ilgili yayımlanan makalelerde en çok atıf yapılan belgeler nelerdir?

S5. Müzecilik ile ilgili yayımlanan makalelerde en çok atıf alan dergiler hangileridir?

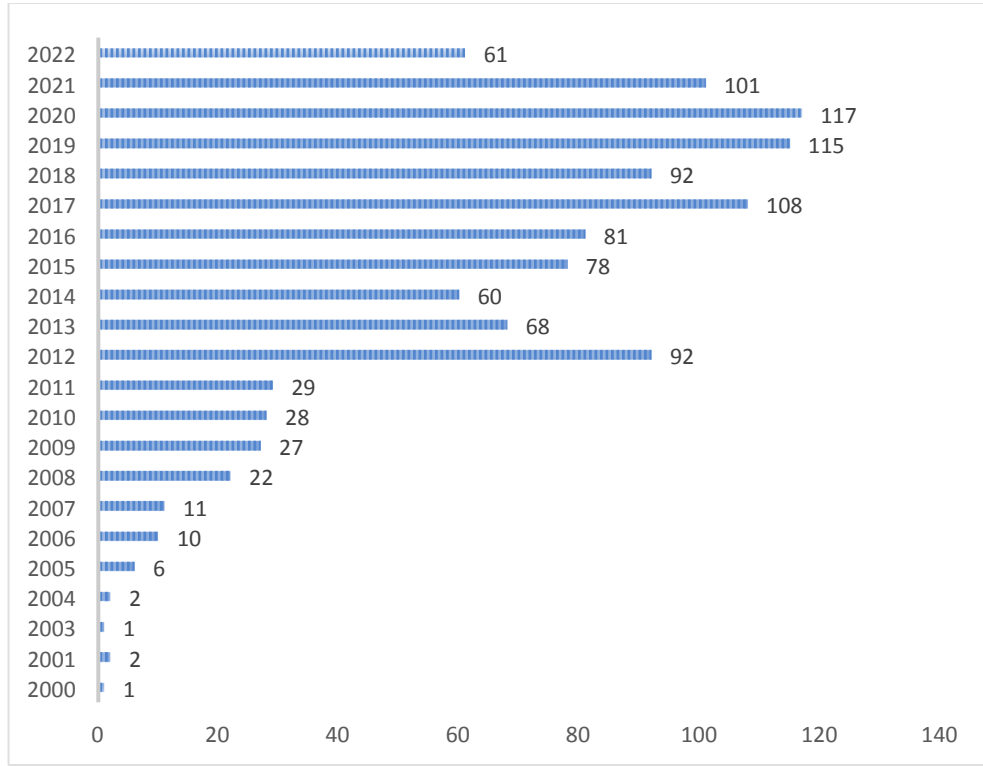
S6. Müzecilik ile ilgili yayımlanan makalelerde en çok alıntı yapılan kuruluşlar nelerdir?

S7. Müzecilik ile ilgili yayımlanan makalelerde en çok alıntı yapılan ülkeler hangileridir?

BULGULAR

Bu araştırma bibliyometrik analiz yöntemi kullanılarak müzeçilik konulu çalışmaların analizini içermektedir. İlgili araştırmada 1118 müzeçilik konulu çalışmaya ulaşılmış olup WoS veri tabanında yer alan endekslere yer verilmiştir. Çalışma bulgularına göre öncelikle yayınların yıllara göre dağılımı Grafik 1’de görselleştirilmiştir. Aşağıda yer alan Grafik 1’de müzeçilik alanında yayımlanan makalelerin 2000 ve 2022 yılları arasındaki dağılımı verilmektedir.

Grafik 1: Müzeçilik Alanında Yayımlanan Makalelerin Yıllara Göre Dağılımı (2000-2022)

Grafik 1’de yer alan müzeçilik ile ilgili olarak WoS veri tabanında yayımlanan makalelerin yıllara göre dağılımları incelendiğinde; 2000’li yıllardan önce 178 adet makalenin yayımlandığı, 2000’li yıllardan sonra ise 1118 makalenin yayımlandığı görülmektedir. İlgili veri tabanında en fazla 2020 yılında 117 adet makale yayımlandığı, en az ise 2000 ve 2003 yıllarında 1’er adet makalenin yayımlandığı tespit edilmiştir. COVID-19 pandemisinin etkileri, artan dijital dönüşüm ve teknoloji kullanımı, eğitim ve farkındalık araştırmalarındaki artış, aynı zamanda çevresel ve sosyal konuların öneminin artması, 2020 yılında müzeçilik alanında pek çok makale yayınlanmasına yol açtığı düşünülmektedir. Müzeler, pandemiyle birlikte eğitim potansiyellerini keşfetmiş ve dijitalleşme, sanal turlar ve çevrimiçi sunumlar gibi yeni yaklaşımlarla bu duruma yanıt vermiş görünmektedir. Ayrıca kültürel mirasın korunması ve toplumsal faydaları üzerine yapılan araştırmalar da bu dönemde önemli bir artış göstermektedir.

Leyla KILICI ve Özlem KÖROĞLU

Tablo 1: Kategoriye Göre Yayın Sayısı (2000-2022).

Araştırma Alanları	N
- Sanat ve Beşeri Bilimler–Diğer Konular	482
- Sanat	122
- Tarih	57
- Bilgi Bilimi ve Kütüphane Bilimi	54
- Antropoloji	39
- Sosyal Bilimler–Diğer Konular	31
- Arkeoloji	29
- Eğitim ve Eğitim Araştırması	24
- Bilim ve Teknoloji–Diğer Konular	17
- İletişim	16
- Sanat; Sanat ve Beşeri Bilimler–Diğer Konular	16
- Sanat ve Beşeri Bilimler–Diğer Konular; Sosyal Bilimler–Diğer Konular	15
- Edebiyat	10
- Bilim Tarihi ve Felsefesi	10
- Kültürel Çalışmalar	10
- Mimari	10
- Diğer	176
TOPLAM	1118

Kategoriye göre yayın sayıları (2000-2022) yer alan Tablo 1’de, aynı kategori içerisinde tekrar eden 10 ve üzeri yayın sayısı bulunan kategorilere yer verilmiştir. Buna göre WoS veri tabanında yayımlanan makalelerin kategorilerine göre yayın sayıları incelendiğinde, en fazla “Sanat ve Beşeri Bilimler–Diğer Konular” kategorisinde yer alan makalelerin (482 adet) yayımlandığı görülmektedir. Ayrıca araştırma alanlarına göre kategorize edilmiş 10’nun altında yer alan konular incelendiğinde ise 176 adet makalenin 96 ayrı kategoride incelendiği belirlenmiştir.

Tablo 2: Yayın Yapılan Dergilere Göre Makale Sayıları

Dergi Adı	Sayı
Muzeologia A Kulturne Dedicative-Museology and Cultural Heritage	213
Conservation of Easel Paintings	49
Vestnik Tomskogo Gosudarstvennogo Universiteta-Kulturologiya I Iskusstvovedenie-Tomsk State University Journal of Cultural Studies and Art History	34
Museum Management and Curatorship	27
Revista Eletronica Ventilando Acervos	23
Museum International	17
Images of the Art Museum: Connecting Gaze and Discourse in the History of Museology	16
Museologia Scientifica	16
Intervencion-Revista Internacional De Conservacion Restauracion Y Museologia	14
International Journal of Heritage Studies	13
Tomsk State University Journal	12
E-Rph-Revista Electronica De Patrimonio Historico	10
Em Questao	10
*Diğer	664
TOPLAM	1118

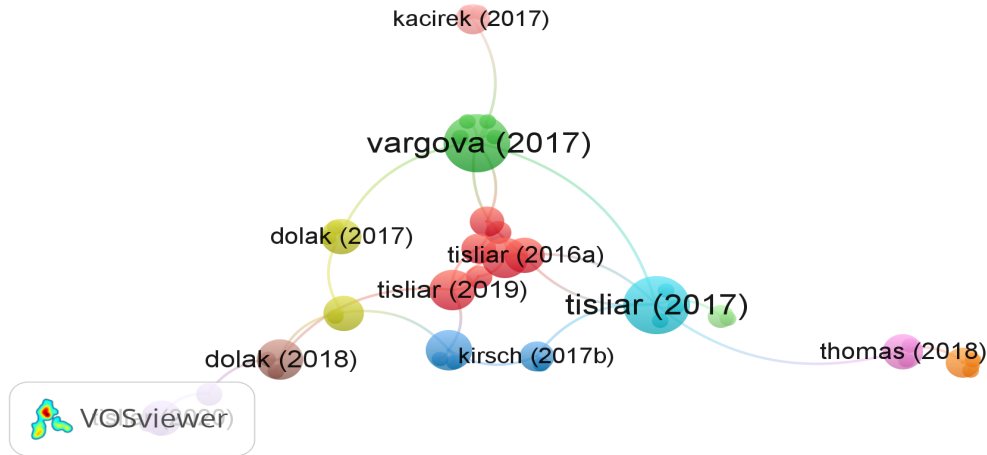
*Yayın yapan 432 dergi bulunmaktadır. Dergiler orijinal isimleriyle verilmektedir.

Tablo 2’de, WoS veri tabanında yer alan çalışmaların yayımlandığı dergilere göre makale sayıları verilmektedir. Buna göre en fazla 213 adet makale ile “Muzeologia a

Leyla KILICI ve Özlem KÖROĞLU

Yeni Müzecilik	32	34
Bellek	23	38
Sergi	20	38
Müze Çalışmaları	19	23
Müzografi	18	28
Müze Eğitimi	18	25
Tarih	16	29
Slovakya	16	15
Çağdaş Sanat	15	27
Eğitim	15	23
Eleştirel Müzecilik	15	10
Bilgi Bilimi	14	20
Eko Müze	13	25
İletişim	13	24

Şekil 3: Atıfların Araştırmalara Göre Dağılımının Bibliyometrik Ağ Analizi

Şekil 3'te WoS veri tabanında yayımlanan müzecilik konulu çalışmalardaki yazarların araştırmalara yönelik ilişki haritası oluşturulmuştur. Harita, makale sayısı en az "1" seçilerek oluşturulmuş ve toplamda 1118 makale içerisinde 483 makalenin en az 1 defa kullanıldığı tespit edilmiştir. Haritanın analizi sonucunda, Vargova (2017) ve Tisliar (2017) isimli yazarların makaleleri arasında en yüksek sayıda bağlantı olduğu tespit edilmiştir. Vargova (2017) ve Tisliar (2017) isimli yazarlar tarafından en fazla atıf yapılan çalışma ise Mccall (2014) isimli yazara aittir. Elde edilen bulgular ışığında, müzecilik alanındaki makaleler ve bu makalelerin yazarları arasında önemli ölçüde bir atıf ağı olduğu söylenebilir. Vargova (2017) ve Tisliar (2017) isimli yazarlar bu ağ içerisinde en fazla bağlantıya sahip olan yazarlar olarak dikkat çekmektedir. Mccall (2014) ise bu yazarlar tarafından en yüksek sayıda atıf alan çalışmaya ait yazardır.

Müzecilik Alanında Yayımlanan Makalelerin Bibliyometrik Analizi (2000-2022 Yılları)

Şekil 4: Atıfların Dergilerine Göre Dağılımının Bibliyometrik Ağ Analizi

Şekil 4'te, WoS veri tabanında yayımlanan müzecilik konulu makalelerin aldıkları atıfların dergilerine yönelik ilişki haritası oluşturulmuştur. Harita, dergi sayısı en az "1", atıf sayısı en az "1" seçilerek oluşturulmuş ve toplamda 445 makale içerisinde 229 atıfın en az 1 defa kullanıldığı tespit edilmiştir. Haritada dergiler arası bağlantı gücü en yüksek olan dergi 23 bağlantı ile "Muzeologia a Kulturne Dedicstvo-Museology and Cultural Heritage" dergisidir. En fazla atıf alan dergi ise 255 atıf ile "Museum Management and Curatorship" dergisidir. En sık kullanılan kaynak dergi 213 atıf ile "Muzeologia a Kulturne Dedicstvo-Museology and Cultural Heritage" dergisidir. Bu analiz sonuçları müzecilik alanındaki akademik yayınların atıf ağını göstermesi açısından önemlidir. Müzecilik çalışmalarını takip eden araştırmacılar için önemli bir referans olabilecek dergileri belirlemede faydalı olacaktır. Ayrıca müzecilik alanında önde gelen dergiler hakkında fikir vermesi açısından da önem arz etmektedir.

Şekil 5: Atıfların Yazarlara Göre Dağılımının Bibliyometrik Ağ Analizi

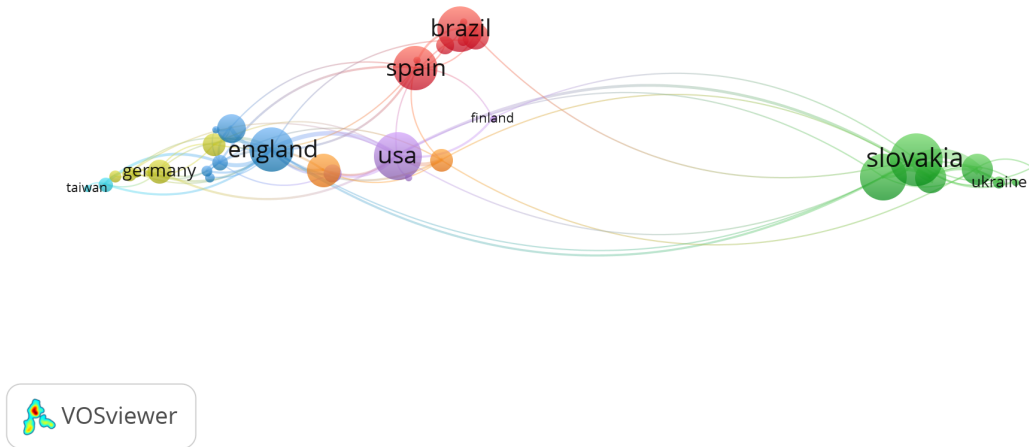
Şekil 5'te, WoS veri tabanında yayımlanan müzecilik konulu makalelerle ilgili atıfların yazarlara yönelik ilişki haritası oluşturulmuştur. Harita, yazar sayısı en az "1", atıf sayısı en az "1" seçilerek oluşturulmuş ve toplamda 1708 yazar içerisinde 858 yazara atıf yapıldığı tespit edilmiştir. Haritada yazarlar arasında birbirleri ile en yüksek bağlantı gücüne (35) ve çalışmaya (12) sahip olan "Tisliar, P." adlı yazar olduğu, en fazla atıfa sahip olan ise "Gray, C." ve "Mccall, V." (90) adlı yazarlar olduğu belirlenmiştir. Görselde gösterildiği gibi birbiriyle ilişkili olan yazarlar daire ve çizgilerle ağ haritası yapılarak tespit edilmiştir. Ağ haritası, ilişkili yazarları daire ve çizgilerle göstermektedir. Yazarların hepsi birbirleriyle benzer düzeyde ilişkili olduğundan tek bir küme oluşmuştur.

Şekil 6: Atıfların Kurumlara Göre Dağılımının Bibliyometrik Ağ Analizi

Şekil 6'da WoS veri tabanında yayımlanan müzecilik konulu makalelerle ilgili atıfların kurumlara yönelik ilişki haritası oluşturulmuştur. Harita, kurumlara yönelik makale sayısı en az "2", atıf sayısı en az "1" seçilerek oluşturulmuş. Toplam çalışmalarla bağlantılı 1708 üniversiteye ulaşılmış olup ulaşılan kurumlar içerisinde 191 üniversite analize tabii tutulmuştur. Kurumlar arasında en yüksek çalışmaya sahip olan "Comenius Üniversitesi" en fazla bağlantı gücüne (32) ve makaleye (24) sahip olduğu, en fazla atıf alan kurumun ise "Warwick Üniversitesi"ne (110) ait olduğu belirlenmiştir.

Şekil 7: Atıfların Ünelere Göre Dağılımının Bibliyometrik Ağ Analizi

Şekil 7'de WoS veri tabanında yayınlanan müzecilik konulu makalelerle ilgili atıfların ülkelere yönelik ilişki haritası görülmektedir. Şekilde daire renkleri aynı olan ülkelerin birbirleriyle ilişkili olduğu, atıf yapma durumlarının birliktelik oranları ve yayın sayılarına göre ilişkilendirilerek farklı noktalarda kümelenmişlerdir. Bu kümelemelerde birbirinden aynı renklerle belirtilerek daha anlamlı bir hale getirilmiştir. Harita, ülkelere yönelik makale sayısı en az "2", atıf sayısı en az "1" seçilerek oluşturulmuş ve toplamda 76 ülke içerisinde 51 ülkeye ait makaleye atıf yapıldığı tespit edilmiştir. Her bir ülke için farklı ülkelerle olan ortak yazarlık bağlantılarının en yüksek olduğu ülke 111 çalışmada 112 alıntı ile Slovakya olup, diğer ülkelerle olan bağlantılar sırasıyla; İngiltere, ABD, Brezilya şeklindedir. En fazla çalışma 464 makale ile İngiltere olduğu tespit edilmiştir. Diğer ülkelerin makale sayıları sırasıyla Kanada, ABD, Fransa şeklindedir. Yapılan kümeleme haritasında Türkiye'nin 33 çalışma, 39 alıntı sayısına sahip olduğu görülmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma, bibliyometrik yöntemler kullanarak müzecilik konulu makalelerin analizini gerçekleştirmiştir. Elde edilen bulgular, müzecilik alanında yapılan araştırmaların dikkate değer bir şekilde arttığını göstermektedir. Bu, müzecilik konusunun giderek daha fazla ilgi gördüğüne ve araştırmacıların bu alanda daha fazla çalışma yapmaya başladığına işaret etmektedir.

Araştırmanın sonucunda, müzecilik konulu makalelerde en sık kullanılan anahtar kelimelerin "Müzecilik", "Müze" ve "Müzeler" olduğu belirlenmiştir. Müzecilik konusunda araştırma yapan kişilerin bu terimlere odaklandığı, bu terimler üzerinde yoğunlaştığı ve bu kavramların üzerinde daha fazla çalışma yapma eğiliminde olduğu söylenebilir. Anahtar kelimelerin bu denli sık kullanılmasının altında yatan nedenler çeşitlidir. Bu terimlerin, müzecilik konulu araştırmaların temel odak noktalarını yansıttığı düşünülmekte ve araştırmacıların çalışmalarını bu temel kavramlar etrafında şekillendirmelerine yardımcı olmaktadır.

Müzecilik konulu makalelerdeki yazarlar arasındaki ilişki analizi sonucunda, Vargova (2017) ve Tisliar (2017) adlı yazarların öne çıktığı görülmektedir. Ayrıca, en fazla atıf alan yazarların "Gray, C." ve "Mccall, V." olduğu belirlenmiştir. Bu yazarların öne çıkma sebeplerinin; müzecilik alanında önemli katkılar yapmış olmaları ve bu alanda çok fazla yayın yaparak tanınırlığını artıran kişiler olmalarından kaynaklı olduğu düşünülmektedir. Örneğin Vargova (2017), müzecilik konusundaki çalışmaların son on iki yılını özetlemiş ve bu alandaki bilimsel yayınları sınıflandırmıştır. Bu tür çalışmalar, alanın gelişimini izlemek ve araştırmacılara yol göstermek açısından önemlidir. Aynı şekilde Gray ve Mccall (2013), müzecilik alanındaki önemli konuları ele almış ve bu alanda literatüre önemli katkılar sağlamışlardır. Bu yazarlar, diğer araştırmacılar tarafından sıkça atıf olarak müzecilik alanındaki etkilerini göstermişlerdir.

Müzecilik konusunda yayım yapan dergiler incelendiğinde, "Muzeologia a Kulturne Dedicstvo-Museology and Cultural Heritage" dergisinin en fazla bağlantı gücüne sahip dergi olduğu tespit edilmiştir. İlgili derginin yüksek bağlantı gücüne sahip olması, derginin müzecilik alanında önemli bir kaynak olduğunu ve araştırmacılar tarafından sıklıkla başvurulan önemli bir platform olduğunu göstermektedir. Ayrıca, atıf analizi sonucuna göre, en fazla atıf alan "Museum Management and Curatorship" dergisinin olduğu, bu derginin müzecilik araştırmalarında sıkça referans gösterildiği ve önemli bir kaynak olarak kabul edildiği tespit edilmiştir.. "Muzeologia a Kulturne Dedicstvo-Museology and Cultural Heritage" dergisinin ise en fazla kullanılan kaynak olduğu belirlenmiştir.

Ferreira vd. (2022) tarafından Scopus veri tabanında yapılan bir araştırmada, müzecilik konusundaki çalışmalar incelenmiş ve bu çalışmaların müzelerin evrensel bir bilim olarak değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Araştırma; İtalya, İspanya ve Birleşik Krallık gibi ülkelerin müzecilik literatüründe öne çıktığını tespit etmiştir. Ayrıca, "Sustainability", "Museum Anthropology" ve "Museum Management and Curation" dergilerinin önemli kaynaklar olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kuo ve Yang (2015) tarafından müzecilik konulu uluslararası literatürün uygulama eğilimleri, bibliyometrik analiz ile incelenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre ülkelerden ABD, İngiltere ve Almanya'nın müzecilik alanında diğer ülkelere göre daha yüksek bağlantı gücüne sahip olduğu, en üretken kurumların Metropolitan Sanat Müzesi, British Museum ve Smithsonian Enstitüsü olduğu ve başlıca konu alanlarının ise sanat, mimari ve sanat ve beşeri bilimler olduğu belirlenmiştir.

Sonuç olarak, bu çalışmadan elde edilen bulgular, müzecilik alanındaki araştırmaların temel odak noktalarını, önde gelen yazarları ve önemli kaynakları

Leyla KILICI ve Özlem KÖROĞLU

vurgulamaktadır. Bu netice ile müzecilik alanında mevcut olan literatür boşluğunun doldurulması hedeflenmiştir.

TEORİK VE PRATİK ÇIKARIMLAR

Araştırma ilk olarak müzecilik konulu makalelere kapsamlı bir bakış sunmaktadır. Araştırmada, çok sayıda makale analiz edilerek, araştırma eğilimlerinin yanı sıra gelecekte yapılacak çalışmalara yönelik bir yol haritasının oluşturulması hedeflenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre müzecilik konulu araştırmaların zaman içinde önemli bir artış gösterdiği tespit edilmiştir. Bu durum, müzecilik konusunun giderek daha fazla ilgi gördüğünü ve akademik dünyada büyüyen bir alana dönüştüğünü göstermektedir. Bu, müzelerin toplumsal ve kültürel öneminin arttığını ve bu alanda daha fazla araştırmanın yapılmasının gerekliliğini vurgulamaktadır. Aynı zamanda ilgili çalışmaya yönelik anahtar kelimeler, araştırmacıların müzecilik araştırmalarının temel odak noktalarına vurgu yaparak çalışmalarını daha belirgin ve odaklı hale getirdiklerini göstermektedir.

Pratik çıkarımlar incelendiğinde ilgili bulgular, müzecilik konulu araştırma yapmayı planlayan akademisyenlere ve öğrencilere rehberlik edebilir nitelikte olduğu düşünülmektedir. Araştırma, müzecilik konusuna ilgi duyan araştırmacıların iş birlikleri ve ağlarını oluşturmalarına yardımcı olabilir. Önde gelen yazarlar ve üniversiteler arasındaki ilişki analizinin, araştırmacıların potansiyel iş birliği fırsatlarını belirlemelerine yardımcı olacağı düşünülmektedir. Bu çalışma, müzecilik alanındaki araştırmaların gelişimini ve önemli temalarını vurgulamakla kalmayıp aynı zamanda araştırmacılara pratik yönlendirmeler sunmaktadır. Bu bilgiler, alanın daha fazla büyümesine ve toplumsal katkı sağlamasına yardımcı olabilir.

Bu araştırma, müzecilik alanındaki önemli temaları ve çalışmalarını vurgulayarak toplumsal farkındalığı artırabilir ve toplumun bu önemli kurumları daha iyi anlamasına ve desteklemesine yardımcı olabilir.

ARAŞTIRMA SINIRLILIKLARI VE GELECEKTEKİ ÇALIŞMALARA ÖNERİLER

Müzecilik konulu makalelerin gelişimini ortaya koymak amacıyla gerçekleştirilen araştırmanın birtakım sınırlılıkları bulunmaktadır. Bu araştırmada, müzecilik konulu makalelerin, yıllara göre dağılımına, anahtar kelimelerine, atıflarına, ortak yazarlıklarına, ülkelerine ve kurumlarına ilişkin sosyal ağ analizleri yapılmıştır. Araştırmada yalnızca WoS veri tabanında yer alan 2000-2022 yılları arasında yayınlanan makaleler ile sınırlandırılmıştır. Bundan sonra yapılacak araştırmalarda Scopus, Science Direct (Elsevier), DergiPark, EBSCO vb. veri tabanlarında yer alan kitap, bildiri, makale ve tezlerin de dahil edilmesi önerilebilir. İlgili araştırma yalnızca VOSviewer programı ile analiz edilmiş olup bundan sonraki araştırmalarda farklı veri görselleştirme programları (Tableau, PowerBI ve R) aracılığı ile analizler yapılabilir. Ayrıca araştırmada yalnızca “müzecilik” kavramı ele alınmış olup gelecekteki çalışmalarda müzecilikle bağlantılı olan farklı kavramlar da çalışmaya dahil edilerek araştırma alanı genişletilebilir.

Araştırmada müzecilik ile ilgili veriler, grafik ve görsel ağ haritası kullanılarak analiz edilmiş olup, bir sonraki çalışmalarda meta analiz ile birlikte sayısallaştırılarak analiz edilebilir. Bu sayede çalışmanın müzecilik ile ilgili çalışma yapmak üzere planlanmış araştırmalara rehberlik edeceği zaman ve kaynak tasarrufu sağlayacağı öngörülmektedir. En sık kullanılan anahtar kelimeler ve atıf analizi sonuçlarıyla bilgilendirilmiş olan yazarlar, gelecekteki çalışmalarını şekillendirmek ve daha etkili araştırma yapmak için bu verileri kullanabilir. Aynı şekilde müzecilik alanında çalışmayı

Müzeçilik Alanında Yayımlanan Makalelerin Bibliyometrik Analizi (2000-2022 Yılları)

planlayan yeni araştırmacılar da bu araştırmadan faydalanabilir ve ilgi duydukları konular hakkında daha fazla bilgi sahibi olabilirler. Bu sayede çalışmanın müzeçilik alanındaki araştırmalara yön vererek zaman ve kaynak tasarrufu sağlaması beklenmektedir. Müzeçilik ile ilgili konuları çalışan yazarların yayımları tespit edilerek yazarlar, bundan sonraki çalışmalarını şekillendirmek için kullanabilirler. Ayrıca yapılan araştırmada, müzeçilik çalışmalarında en çok atıf alan dergiler ortaya konularak literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ek olarak, müzelerin toplumdaki rolü ve etkisi analiz edilerek, müzeleri sosyal açıdan daha anlamlı ve etkili kılacak stratejiler geliştirilebilir.

KAYNAKÇA

- Baytok, A., Boyraz, M., ve Pelit, E. (2019). Turizm İşletmeciliği Alanında Yapılan Yüksek Lisans Tezlerinin Değerlendirilmesi: Afyon Kocatepe Üniversitesi Örneği, *Afyon Kocatepe University Journal of Social Sciences*, 21(1), 287-305.
- Bonilla, C. A., Merigó, J. M., ve Torres-Abad, C. (2015). Economics in Latin America: a Bibliometric Analysis. *Scientometrics*, 105(2), 1239-1252.
- Bozdoğan, A. E. (2020). Web of Science Veri Tabanına Dayalı Bibliyometrik Analizi Bilim Merkezleri/Müzeleri Üzerine Yapılan Eğitim Araştırmaları Makaleleri. *Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 14(31), 174-191.
- Bozdoğan, K. (2020). A bibliometric analysis of educational studies about "museum education. *Participatory Educational Research*, 7(3), 161-179.
- Bozok, D., Kılıç, S. N., ve Özdemir, S. S. (2017). Bibliometric Analysis of Rural Tourism On Tourism Literature, *Journal of Human Sciences*, 14(1), 187-202.
- Burton, C., ve Scott, C. (2007). Museums: Challenges for the 21st century. *In Museum Management and Marketing*, 49-66.
- Buyurgan, S., Özsoy, V., ve Mercin, L. (2005). *Görsel sanatlar eğitiminde müze eğitimi ve uygulamaları*. Görsel Sanatlar Eğitimi Derneği.
- Cavalcante, W., Coelho, A., ve Bairrada, C. M. (2021). Sustainability and tourism marketing: A bibliometric analysis of publications between 1997 and 2020 using vosviewer software. *Sustainability*, 13(9), 4987.
- Demirbulat, Ö. G., ve Dinç, N. T. (2017). Sürdürülebilir Turizm Konulu Lisansüstü Tezlerin Bibliyometrik Profili. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 14(2), 20-30.
- Ding, Y., Chowdhury, G. G., ve Foo, S. (2001). Bibliometric Cartography of Information Retrieval Research By Using Co-Word Analysis. *Information Processing & Management*, 37(6), 817-842.
- Dönbak, E. R. (2020). Kültür ve Turizm Araştırmalarının Bilim Haritalama Teknikleri ile Bibliyometrik Analizi. *Journal of Travel and Tourism Research*, 1(15), 52-78.
- Düşmezkalender, E., ve Metin, M. (2019). Alternatif Turizme Yönelik Bibliyometrik Bir Araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 22(2), 813-824.
- Eck, N. J. ve Waltman, L. (2008). Appropriate Similarity Measures For Author Co-Citation Analysis. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 59(10), 1653–1661.
- Ferreira, J., Silvério, A. C., Vaz, M., & Fernandes, P. O. (2022). *Analysis of oleo tourism and museology: bibliometric analysis and systematic literature review*. In 5th International Conference on Tourism Research.
- Hatton, A. (2012). The Conceptual Roots of Modern Museum Management Dilemmas. *Museum Management and Curatorship*, 27(2),129-147.

Leyla KILICI ve Özlem KÖROĞLU

- Hotamışlı, M., ve Erem, I. (2014). Muhasebe ve Finansman Dergisi'nde Yayınlanan Makalelerin Bibliyometrik Analizi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 1(63), 1-20.
- Huang, Y. J., Cheng, S., Yang, F. Q., ve Chen, C. (2022). Analysis and Visualization of Research on Resilient Cities and Communities Based on VOSviewer. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(12), 7068.
- Kamariotou, V., Kamariotou, M., ve Kitsios, F. (2021). *Digital transformation strategy initiative in cultural heritage: The case of Tate Museum*. In *Digital Heritage. Progress in Cultural Heritage: Documentation, Preservation, and Protection*, 8th International Conference, EuroMed 2020, Virtual Event, November 2–5, 2020, Revised Selected Papers 8 (pp. 300-310). Springer International Publishing.
- Kervankiran, I., Temurcin, K., ve Yakar, M. (2016). The Development of Museology in Turkey, A Spatial Analysis of Museums and Their Contribution to Tourism in Turkey. *Almatourism-Journal of Tourism, Culture and Territorial Development*, 7(13), 1-22.
- Khalil, G. M., ve Crawford, CAG. (2015). A Bibliometric Analysis of Us-Based Research on The Behavioral Risk Factor Surveillance System. *American Journal of Preventive Medicine*, 48(1), 50-57.
- Köroğlu, Ö., Dumanlı, Ş., Şalk, S., İnanir, İ., Gürsoy, H., Bahar, A. K., ve Özgöller, G. (2017). Müzelere Yönelik Olumsuz Kullanıcı Güdümlü İçerik Çözümlemesi: Tripadvisor Örneği. *Journal of Recreation and Tourism Research*, 4(3), 29-48.
- Kuo, C. W., & Yang, Y. H. (2015). The bibliometric analysis of literature on museum studies. *ISPRS Annals of the Photogrammetry, Remote Sensing and Spatial Information Sciences*, 2, 159-164.
- Li, J. ve Hale, A. (2016). Output Distributions And Topic Maps of Safety Related Journals. *Saf. Sci.* 82, 236–244.
- Lis, A. (2020). Sport management: Bibliometric study of key source titles in the research field. *Journal of Physical Education and Sport*, 20(4), 2423-2430.
- Marty, P. F., Rayward, W. B., ve Twidale, M. B. (2003). Museum informatics. *Annual review of information science and technology*, 37(1), 259-294.
- Masic, I. (2022). Scientometrics: The Imperative for Scientific Validity of the Scientific Publications Content. *SAR*, 1(1), 56-80.
- McCall, V., ve Gray, C. (2014). Museums and the 'new museology': theory, practice and organisational change. *Museum Management and Curatorship*, 29(1), 19-35.
- Nederhof, A. J. (2006). Bibliometric Monitoring of Research Performance in The Social Sciences and The Humanities: A Review. *Scientometrics*, 66(1), 81-100.
- Palmer, A. L., Sese, A., ve Montano, J. J. (2005). Tourism and Statistics: Bibliometric Study 1998–2002. *Annals of Tourism Research*, 32(1), 167-178.
- Pendlebury, D. A. (2008). *Using Bibliometrics: A Guide to Evaluating Research Performance with Citation Data* (White Paper). Research Department, Thomson Reuters: Philadelphia, PA USA.
- Pritchard, A. (1969). Statistical Bibliography or Bibliometrics? *Journal of Documentation*, 25(4), 348-349.
- Schubert, K., ve Smith, R. (2004). *Küratörün Yumurtası: Müze Kavramının Fransız İhtilalinden Günümüze Kadar Olan Evrimi*. İstanbul Sanat Müzesi Vakfı.
- Shih, M., Feng, J., ve Tsai, C. C. (2008). Research and Trends in The Field of E-Learning From 2001 to 2005: A Content Analysis of Cognitive Studies in Selected Journals. *Computers & Education*, 51(2), 955-967.

Müzecilik Alanında Yayımlanan Makalelerin Bibliyometrik Analizi (2000-2022 Yılları)

- Thanuskodi, S. (2010). Journal of Social Sciences: A Bibliometric Study. *Journal of Social Sciences*, 24(2), 77-80.
- Tišliar, P. (2017). Museology as a University Subject in Slovakia: History, Program and Course Design. *European journal of contemporary education*, 6(1), 159-166.
- Tosun, C. (2021). Trends of WoS Educational Research Articles in The Last Half-Century. *Review of Education*, 10(1), 1-25.
- Tranfield, D., Denyer, D., ve Smart, P. (2003). Towards a Methodology for Developing Evidence-Informed Management Knowledge by Means of Systematic Review. *Br. J. Manag.*, 14, 207–222.
- Ulu, S. ve Akdağ, M. (2015). Dergilerde Yayımlanan Hakem Denetimli Makalelerin Bibliyometrik Profili: Selçuk İletişim Örneği, *Selçuk İletişim*, 9(1), 5-21.
- Vargová, L. (2017). Vedecko-publikačná, edičná a projektová činnosť odboru Muzeológia a kultúrne dedičstvo v Bratislave. *Muzeológia a kultúrne dedičstvo*, 5(2), 183-189.
- Vecco, M., ve Piazzai, M. (2015). Deaccessioning of museum collections: What do we know and where do we stand in Europe? *Journal of Cultural Heritage*, 16(2), 221-227.
- Yurdakul, M., ve Bozdoğan, A. E. (2022). Web of Science Veri Tabanına Dayalı Bibliyometrik Değerlendirme: Fen Eğitimi Üzerine Yapılan Makaleler. *Türkiye Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 7(1), 72-92.
- Zupic, I., ve Čater, T. (2015). Bibliometric methods in management and organization. *Organizational Research Methods*, 18(3), 429-472.

Atıf/Citation:

Bektaş, S. (2023). MEREC ve MABAC Yöntemleri İle BİST 100'de İşlem Gören Enerji Firmalarının Finansal Performanslarının Değerlendirilmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 24(2): 115-128. <https://doi.org/10.24889/ifede.1340829>

MEREC VE MABAC YÖNTEMLERİ İLE BİST 100'DE İŞLEM GÖREN ENERJİ FİRMALARININ FİNANSAL PERFORMANSLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Selahattin BEKTAŞ*

ÖZ

Enerji, birincil ve ikinci enerji kaynağı bakımından ikiye ayrılmaktadır. Birincil enerji kaynağı, doğada kendiliğinden meydana gelerek hiçbir şekilde dönüşüme uğramamış olan enerji kaynaklarıdır. İkincil enerji kaynakları ise söz konusu birincil enerji kaynaklarının dönüşüm geçirmesinden elde edilen enerji kaynağı türüdür. Bu çalışmanın amacı Bist 100 endeksinde işlem gören enerji firmalarının 2022 yılı için finansal performanslarının değerlendirilmesidir. Bu doğrultuda çalışmada analizin yapılması için 7 adet finansal performans kriteri belirlenmiştir. Karar alternatifleri olarak ise endekste işlem gören 14 adet enerji sektörü firması analize dahil edilmiştir. Çalışmada analiz için ÇKKV yöntemlerinden yararlanılmıştır. Bu yöntemler MEREC ve MABAC yöntemleridir. MEREC yöntemi ile kriterlerin önem ağırlıkları tespit edilirken, MABAC yöntemiyle de performans skorları hesaplanmış ve sıralaması yapılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre 2022 yılı için en iyi finansal performansa sahip üç firma sırasıyla ENJSA, AKSEN, ZOREN olarak tespit edilmiştir. Ayrıca çalışmada analiz için en önemli üç kriter ise sırasıyla HBKO, TDUV ve TÖZK olarak belirlenmiştir. Çalışmadan elde edilen sonuçların konu itibarıyla literatüre katkı yapacağı beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: MEREC Yöntemi, MABAC Yöntemi, Finansal Performans, BIST 100, Enerji.

JEL Sınıflandırması: G1, G10, Q4.

EVALUATION OF FINANCIAL PERFORMANCE OF ENERGY COMPANIES TRADED IN BIST 100 WITH MEREC AND MABAC METHODS

ABSTRACT

Energy is divided into primary and secondary energy sources. Primary energy sources are energy sources that occur spontaneously in nature and are not transformed in any way. Secondary energy sources are the type of energy sources obtained from the transformation of these primary energy sources. The aim of this study is to evaluate the financial performance of energy firms traded in the BIST 100 index for the year 2022. In this direction, 7 financial performance criteria were determined for the analysis in this study. As decision 14i alternatives, the energy sector companies traded in the index are included in the analysis. In the study, MCDM methods were used for the analysis. These methods are MEREC and MABAC methods. While the importance weights of the criteria were determined with the MEREC method, performance scores were calculated and ranked with the MABAC method. According to the results obtained, the three companies with the best financial performance for 2022 are ENJSA, AKSEN and ZOREN, respectively. In addition, the three most important criteria for the analysis in the study were determined as HBKO, TDUV and TÖZK, respectively. It is expected that the results obtained from the study will contribute to the literature on the subject.

Keywords: MEREC Method, MABAC Method, Financial Performance, BIST100, Energy.

JEL Classification: G1, G10, Q4.

GİRİŞ

Enerji, toplumsal açıdan bireylerin yaşamlarında ekonomik ve sosyal açıdan önemini her geçen gün artıran yagâne unsurlardan biridir. Ayrıca şirketler ve ülkeler nezdinde de hem ulusal hem de uluslararası arenada rekabet açısından gerek üretim gerekse gelişmişlik ve kalkınmışlık seviyeleri açısından önemliliğini arttırmaktadır. Ayrıca enerji üretim, ısınma, hayatın devamlılığını sağlama ve aydınlatma gibi daha sayamadığımız bir sürü faaliyet açısından ise olmazsa olmazdır.

* Dr. Öğr. Üyesi, KTO Karatay Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, İslam İktisadı ve Finans Bölümü, Konya, Türkiye. E-posta: selahattin.bektas@karatay.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-6285-8318>

MEREC ve MABAC Yöntemleri İle BİST 100'de İşlem Gören Enerji Firmalarının Finansal Performanslarının Değerlendirilmesi

Dünyada enerjiye olan ihtiyaç giderek artan bir ivme sergilemektedir. Haliyle küreselleşmenin getirmiş olduğu etkiyle sınırların ortadan kaybolmasıyla enerjiye duyulan ihtiyaç hem devletler nezdinde hem de şirketler nezdinde önemli oranda artmaktadır. Ayrıca enerjinin üretilmesinin yanı sıra arz ve talep dengesinin hem iç hem dış dünyaya sağlanması bakımından devletler için özel bir önem arz etmektedir.

Enerji, birincil ve ikinci enerji kaynağı bakımından ikiye ayrılmaktadır. Birincil enerji kaynağı, doğada kendiliğinden meydana gelerek hiçbir şekilde dönüşüme uğramamış olan enerji kaynaklarıdır. Bunlara örnek olarak ise, petrol, kömür, doğal gaz, rüzgâr, jeotermal ve hidroenerji şeklinde belirtilebilir. İkincil enerji kaynakları ise söz konusu birincil enerji kaynaklarının dönüşüm geçirmesinden elde edilen enerji kaynağı türüdür. Bunlara örnek olarak ise, ısınma, petrol ürünleri, biyogaz ve elektrik şeklinde ifade edilebilir (Akgün, 2022, s.338).

Türkiye'de 20 Şubat 2021'de enerji ve kaynaklarının etkin ve verimli bir şekilde kullanılabilmesi için Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu (EPDK) kuruluşur (Metin vd., 2017, s.373).

Enerji firmalarının ulusal ve uluslararası ortamlarda rekabet edebilmeleri ve ayakta kalabilmeleri için firmaların finansal performanslarının periyodik takibi giderek önemini artırmaktadır. Söz konusu alanlarda rekabet koşullarına ayak uyduran firmaların bir yandan ayakta durabilmeleri ve faaliyetlerini gerçekleştirmeleri kolaylaşırken öte yandan söz konusu duruma ayak uydurmakta zorlanan firmaların ise ayakta kalmaları ve faaliyetlerini sürdürebilmeleri zorlaşmaktadır. Dolayısıyla küresel açıdan yerel ve uluslararası boyutta enerji gibi önemli bir alanda faaliyet gösteren firmaların finansal performanslarının belirli dönemlerde takibi hem rekabet güçlerinin belirlenmesi hem de ne durumda olduklarını ortaya koymak bakımından önemli bir durumdur (Karcioğlu vd., 2020, s.361).

Yukarıda bahsi geçen söz konusu durumlardan hareketle bu çalışmanın amacı BİST (Borsa İstanbul) 100'de işlem gören enerji firmalarının finansal performanslarının analiz edilmesidir. Bu amaçla giriş niteliği taşıyan bu bölüm birinci bölümü oluşturmaktadır. İkinci bölümde çalışmanın amacı ve konusu minvalinde olan önceki çalışmalardan özet tablo halinde sunulan literatür taraması bölümüne yer verilmiştir. Ardından gelen üçüncü bölümde ise çalışmada kullanılan veriler, yöntemler ve yapılan analizden elde edilen sonuçların detaylı ve mukayeseli olarak tartışması sunulmuştur. Sonuçlara ve genel değerlendirmelerde en son kısımda yer verilmiştir.

LİTERATÜR TARAMASI

Çalışmada literatürde yer alan çeşitli güncel çalışmalara yer verilmiştir. Enerji firmalarının performanslarını belirleme üzerine literatürde ÇKKV yöntemleri ile yapılmış çokça çalışmaya rastlanmıştır. Bu çalışmanın diğer çalışmalardan temel farkı ise hem kullanılan veri seti hem de literatürde kullanılmayan iki farklı yöntemi ele alarak bir performans analizi gerçekleştirmesi şeklinde belirtilebilir. Böylelikle çalışmanın bu haliyle literatüre de katkı sunacağı düşünülmektedir. Tablo 1'de literatür tablo olarak gösterilmiştir.

Selahattin BEKTAŞ

Tablo 1: Konuyla İlgili Tablo Özet Literatür

Yazar/Yıl	Konu	Yöntem	Sonuç
Kılıçarslan (2023)	BİST'te yer alan enerji firmalarının performanslarının değerlendirilmesi	Bulut Endeksi, Aras ve Topsis yöntemleri	En iyi şirketler Gesan, Smart ve Sayas olarak belirlenmiştir.
Özdemir ve Parmaksız (2022)	BİST'te bulunan enerji firmalarının performanslarının analizi	Topsis ve Edas yöntemleri	ESEN firmasının 2019-2020 yıllarında en iyi performansa sahip olduğu saptanmıştır.
Sönmez vd. (2022)	BİST 100'deki enerji firmalarının performanslarının incelenmesi	Topsis yöntemi	IPEKE firmasının en başarılı olduğu tespit edilmiştir.
Akgün (2022)	BİST'te kote olan enerji firmalarının finansal performanslarının tespiti	Critic ve Copras yöntemleri	2020 yılında en iyi performans gösteren şirket Natural Gaz olarak belirlenirken, 2021 yılında ise en iyi firmanın Doğu Aras Enerji şeklinde olduğu belirlenmiştir.
Terzioğlu (2022)	BİST 100'de bulunan enerji sektörü firmalarının finansal performanslarının araştırılması	Swara, Vikor ve Waspas yöntemleri	Waspas ve Vikor yöntemlerinden elde edilen sonuçlara en başarılı firmanın ENJSA olduğu bulunmuştur.
Babacan ve Tuncay (2022)	Finansal performans ve Çalışma sermayesi arasındaki ilişkinin incelenmesi	Swara Topsis ve AHP yöntemleri	İncelenen periyotta analiz sonuçlarına göre şirketlerin performans sıralamalarının değişkenlik gösterdiği ortaya konmuştur.
Yaşar ve Terzioğlu (2022)	Enerji sektöründeki firmaların finansal performanslarının analizi	Entropi, Aras ve GRI yöntemleri	En iyi performansın enerjisa, en kötü performansın ise PAMEL firmasına ait olduğuna ulaşılmıştır.
Topal (2021)	Forbes 500 listesine girmiş 10 enerji firmasının finansal performanslarının analizi	Entropi ve Cocoso yöntemleri	Analiz sonuçlarına göre en iyi firmanın ENKA olduğu saptanmıştır.
Keleş vd. (2021)	Covid-19 Döneminde Elektrik Enerjisi Üreten Firmalarının Finansal Performanslarının değerlendirilmesi	Rock ve Smart yöntemleri	Performans derecesi bakımından en iyi firmanın AKSA Enerji olduğu saptanmıştır.
Çiftçi vd. (2021)	BİST enerji sektörü firmalarının finansal performanslarının araştırılması	Cocoso, Critic ve WSM yöntemleri	Analiz sonuçlarına göre en iyi performansa sahip olan firma AYEN Enerji olarak belirlenmiştir.
Kendirli vd. (2021)	BİST Elektrik, Gaz ve Buhar sektörü endeksinin finansal performans analizi	Topsis yöntemi	2016 yılında en iyi performans AYEN firması sağlarken, 2017, 2018 ve 2019 yıllarında ise Ak Enerji firmasının olduğu bulgulanmıştır.
Karcıoğlu vd. (2020)	Enerji şirketlerinin performanslarının incelenmesi	Sezgisel Bulanık Mantık ve Topsis yöntemleri	En iyi performansın ODAŞ şirketine ait olduğu belirlenmiştir.
Mercan ve Çetin (2020)	BİST elektrik endeksinde bulunan şirketlerin finansal performanslarının incelenmesi	Copras ve Vikor yöntemleri	En iyi performansı sergileyen firma olarak ENJSA saptanmıştır.
Çiftçi ve Yıldırım (2020)	BİST enerji sektöründe bulunan firmaların finansal performanslarının belirlenmesi	GİA yöntemi	Aksa Enerji firmasının en iyi firma olduğu belirlenmiştir.
Bağcı ve Yiğiter (2019)	BİST enerji sektörü firmalarının finansal performanslarının incelenmesi	SD ve Waspas yöntemleri	Analiz sonuçlarına göre incelenen dönemler bazında ilk sırada gelen firmaların sıralamalarında farklılıklar olduğu tespit edilirken, son sırada Ak enerjinin hep yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır.
Yalçın ve Karakaş (2019)	Enerji sektörüne kurumsal performans analizi	Critic ve Edas yöntemleri	Firmaların istikrarsız performans sergilediği fakat 2018 yılından sonra toparlanmaya başladığı belirlenmiştir.
Orçun (2019)	BİST elektrik endeksinde yer alan firmaların finansal performanslarının analizi	Waspas yöntemi	Analiz sonuçlarına göre en başarılı şirketin AYEN firması şeklinde belirtilmiştir.
Karakul ve Özyayın (2019)	BİST elektrik endeksi firmalarının finansal performanslarının değerlendirilmesi	Topsis ve Vikor yöntemleri	Topsis sonuçlarına göre ENJSA en iyi firma olurken, Vikor sonuçlarına göre ENJSA ve AKSEN olarak tespit edilmiştir.
Öznel vd. (2018)	Ak Enerji firması üzerine kurumsal sürdürülebilirlik performans analizi	Entropi ve Topsis yöntemleri	Ekonomik sürdürülebilirlik performansında artış yaşanırken, çevresel ve sosyal sürdürülebilirlik endekslerinde düşüşlerin meydana geldiği

MEREC ve MABAC Yöntemleri İle BİST 100'de İşlem Gören Enerji Firmalarının Finansal Performanslarının Değerlendirilmesi

			bulunmuştur.
Metin vd. (2017)	BİST enerji firmalarının finansal performanslarının değerlendirilmesi	Topsis ve Moora yöntemleri	Topsis ve Moora'ya göre sadece üç firmanın performans sıralaması birbirine eşit olarak saptanmıştır. Ayrıca finansal performans sıralamalarında tüm yıllarda en iyi veya en kötü performansı sergileyen tek bir firmanın olmadığı şeklinde belirtilmiştir.
Sakarya vd. (2015)	BİST enerji firmalarının finansal performanslarının araştırılması	Topsis yöntemi	2010 yılında en iyi performansı AVTUR gösterirken, 2011-2012'de ise AKSUE en iyi performansı göstermiştir. 2013 ve 2014'te sırası ile IPEKE ve TUPRS en iyi performansı gösteren firmalar olarak saptanmıştır.

VERİ SETİ VE YÖNTEM

Çalışmanın bu kısmında analiz için kullanılan veri seti ve uygulamada kullanılan yöntemler hakkında detaylı bilgiler verilmiştir. 2022 yılı için BİST 100'de bulunan enerji şirketlerinin finansal performanslarını değerlendirmek için iki farklı çok kriterli karar verme yöntemine başvurulmuştur. Bu yöntemlerden ilki kriterlere ilişkin önem ağırlık düzeylerini belirleyen objektif yöntem olan MEREC yöntemidir. Ardından ikinci yöntemde ise elde edilen kriter ağırlıklarıyla beraber performans skoru hesaplaması ve sıralaması yapılmıştır. Bu yöntem ise MABAC yöntemidir. Çalışmada analize dahil olan 14 firma yer almaktadır. Bu firmalara ilişkin performans ölçümü yapılabilmesi için 6 adet performans kriteri belirlenmiştir. Firmalara ilişkin bilgiler ve kriterlere ilişkin bilgiler sırası ile Tablo 2 ve Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 2: Analize Dahil Edilen Enerji Firmaları

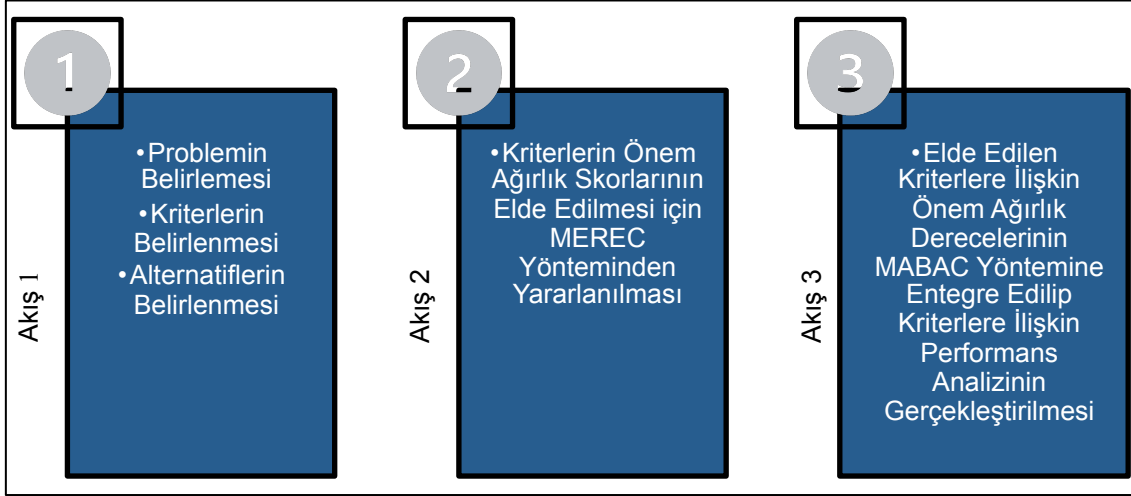
Firma İsmi	Kısaltması
Ahlatıcı Doğal Gaz Dağıtım Enerji ve Yatırım A.Ş.	AHGAZ
Aksa Enerji Üretim A.Ş.	AKSEN
Alfa Solar Enerji Sanayi ve Ticaret A.Ş.	ALFAS
Astor Enerji A.Ş.	ASTOR
Aydem Yenilenebilir Enerji A.Ş.	AYDEM
Biotrend Çevre ve Enerji Yatırımları A.Ş.	BIOEN
Çan2 Termik A.Ş.	CANTE
Enerjisa Enerji A.Ş.	ENJSA
Galata Wind Enerji A.Ş.	GWIND
Girişim Elektrik Sanayi Taahhüt ve Ticaret A.Ş.	GESAN
İpek Doğal Enerji Kaynakları Araştırma ve Üretim A.Ş.	IPEKE
Odaş Elektrik Üretim Sanayi Ticaret A.Ş.	ODAS
Smart Güneş Enerjisi Teknolojileri Araştırma Geliştirme Üretim Sanayi ve Ticaret A.Ş.	SMRTG
Zorlu Enerji Elektrik Üretim A.Ş.	ZOREN

Kaynak: <https://www.kap.org.tr/tr/Endeksler>

Tablo 3: Çalışmada Kullanılan Veriler Hakkında Bilgiler

Veri İsmi	Kısaltma	Kaynak
Toplam Dönen Varlıklar	TDÖV	https://www.finnet2000.com/
Toplam Duran Varlıklar	TDUV	
Toplam Öz kaynaklar	TÖZK	
Esas Faaliyet Kârı	ESFK	
Toplam Hasılat	THAS	
Hisse Başına Kâr Oranı	HBKO	

Ayrıca yine çalışmanın ampirik kısmının işleyişinin adım adım nasıl ilerlediğini gösteren sistematik akış şeması ise Şekil 1'de gösterilmiştir.

Şekil 1: Çalışmanın Analiz Kısmının Sistematik Akış Şeması

MEREC Yöntemi

MEREC (A New Method Based On The Removal Effects of Criteria) Keshavarz-Ghorabae vd., (2021) tarafından literatüre kazandırılmıştır. Objektif bir kriter ağırlıklandırma metodudur. MEREC yöntemin aşamaları aşağıda gösterilmiştir (Keshavarz-Ghorabae vd., 2021, s.7- 9).

Adım 1: Karar Matrisinin Oluşturulması

$$X = \begin{bmatrix} x_{11} & x_{12} & \cdots & x_{1m} \\ x_{21} & x_{22} & \cdots & x_{2m} \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ x_{n1} & x_{n2} & \cdots & x_{nm} \end{bmatrix} \quad (1)$$

Adım 2: Normalize Karar Matrisinin Oluşturulması

$$n_{ij}^x = \begin{cases} \frac{\min x_{ij}}{x_{ij}} & \text{eğer } j \text{ Faydalı Kriter} \\ \frac{x_{ij}}{\max x_{ij}} & \text{eğer } j \text{ Faydasız Kriter} \end{cases} \quad (2)$$

Adım 3: Toplam Performans Değerinin (S_i) Bulunması

$$S_i = \ln \left(1 + \left(\frac{1}{m} \sum_j |\ln(n_{ij}^x)| \right) \right) \quad (3)$$

Adım 4: Alternatiflerin Performansının (S'_{ij}) Belirlenmesi

$$S'_{ij} = \ln \left(1 + \left(\frac{1}{m} \sum_{k, k \neq j} |\ln(n_{ik}^x)| \right) \right) \quad (4)$$

Adım 5: Sapmaların Toplamı (E_j) nin Belirlenmesi

MEREC ve MABAC Yöntemleri İle BİST 100'de İşlem Gören Enerji Firmalarının Finansal Performanslarının Değerlendirilmesi

$$E_j = \sum_i |S'_{ij} - S_i| \quad (5)$$

Adım 6: Kriter Ağırlıklarının Hesaplanması

$$w_{j,merec} = \frac{E_j}{\sum_k E_k} \quad (6)$$

MABAC Yöntemi

Pamučar ve Čirović (2015) tarafından geliştirilen MABAC metodu bir, çok kriterli karar verme yöntemidir. MABAC yönteminin aşamaları aşağıda verilmiştir (Pamučar ve Čirović, 2015, s.3016–3020).

1 Adım: Karar Matrisinin (X) Belirlenmesi:

$$X = \begin{matrix} & & C_1 & C_2 & \dots & C_n \\ \begin{matrix} A_1 \\ A_2 \\ \dots \\ A_m \end{matrix} & \begin{bmatrix} x_{11} & x_{12} & \dots & x_{1n} \\ x_{21} & x_{22} & & x_{2n} \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ x_{m1} & x_{m2} & \dots & x_{mn} \end{bmatrix} \end{matrix} \quad (7)$$

2. Adım: Normalize Karar Matrisinin Oluşturulması:

$$X = \begin{matrix} & & C_1 & C_2 & \dots & C_n \\ \begin{matrix} A_1 \\ A_2 \\ \dots \\ A_m \end{matrix} & \begin{bmatrix} n_{11} & n_{12} & \dots & n_{1n} \\ n_{21} & n_{22} & & n_{2n} \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ n_{m1} & n_{m2} & \dots & n_{mn} \end{bmatrix} \end{matrix} \quad (8)$$

Denklem 9, Maksimum olan kriterler için kullanılır. Denklem 10 ise, Minimum olan kriterler için kullanılır.

$$n_{ij} = \frac{x_{ij} - x_i^-}{x_i^+ - x_i^-} \quad (9)$$

$$n_{ij} = \frac{x_{ij} - x_i^+}{x_i^- - x_i^+} \quad (10)$$

3. Adım: Karar Matrisinin Ağırlıklandırılması İşlemi:

$$v_{ij} = w_i \cdot (n_{ij} + 1) \quad (11)$$

4. Adım: Sınır Yakınlık Alanı Matrisinin (G) Hazırlanması:

$$g_i = \left(\prod_{j=1}^m v_{ij} \right)^{\frac{1}{m}} \quad (12)$$

$$G = \begin{bmatrix} C_1 & C_2 & \dots & C_n \\ g_1 & g_2 & \dots & g_n \end{bmatrix}$$

Selahattin BEKTAŞ

m : Karar alternatif sayısı.

v_{ij} : Ağırlıklandırılmış değerler.

5. Adım: Sınır Yakınlık Alanına Uzaklık değerlerinin (Q) belirlenmesi:

$$Q = \begin{bmatrix} q_{11} & q_{12} & \cdots & q_{1n} \\ q_{21} & q_{22} & \cdots & q_{2n} \\ \cdots & \cdots & \cdots & \cdots \\ q_{m1} & q_{m2} & \cdots & q_{mn} \end{bmatrix} \quad (13)$$

Burada elde edilen q_{ij} değerleri, ağırlıklı matris değerleri ve sınır yakınlık değerleri arasındaki farktan elde edilmektedir.

$$Q = V - G = \begin{bmatrix} v_{11} - g_1 & v_{12} - g_2 & \cdots & v_{1n} - g_n \\ v_{21} - g_1 & v_{22} - g_2 & \cdots & v_{2n} - g_n \\ \cdots & \cdots & \cdots & \cdots \\ v_{m1} - g_1 & v_{m2} - g_2 & \cdots & v_{mn} - g_n \end{bmatrix} \quad (14)$$

6. Adım: Alternatiflerin Sınır Yakınlık Alanına Göre Durumlarının Belirlenmesi: Denklem 15'ten yararlanarak her alternatif için bir önceki hesaplanan (q_{ij}) skorlarına göre (A_i) ile temsil edilen sınır yakınlık alanına göre durumları hesaplanır.

$$A_i \in \begin{cases} G^+ & \text{eğer } q_{ij} > 0 \\ G & \text{eğer } q_{ij} = 0 \\ G^- & \text{eğer } q_{ij} < 0 \end{cases} \quad (15)$$

Denklem 16'dan anlaşılacağı üzere alternatifler ya sınır yakınlık üst alanında (G^+) veya sınır yakınlık alanında (G) ya da sınır yakınlık alt alanında (G^-) yer alabilmektedir. (G^+) alanında kriter değerlerinin çoğunu barındıran alternatif en iyi alternatif olarak belirtilir.

7. Adım: Nihai Performans Değerlerinin Belirlenmesi (S_i) ve Alternatiflerin Sıralanması:

$$S_i = \sum_{j=1}^n q_{ij}, \quad j = 1, 2, \dots, n, \quad i = 1, 2, \dots, m \quad (16)$$

Analiz Sonuçları

Çalışmanın bu bölümünde 2022 yılı için BİST 100'de yer alan enerji şirketleri için MEREK ve MABAC yöntemleriyle yapılan finansal performans analizlerinin sonuçları mukayeseli olarak tartışılmıştır. Öncelikle MEREK yöntemine ilişkin elde edilen kriterlerin önem ağırlıklarına ilişkin analiz sonuçları tablolar halinde gösterilmiştir. Sonrasında ise MABAC yönteminden elde edilen performans başarı dereceleri ve sıralamalarına yönelik sonuçlara yer verilmiştir. Tablo 4'te hem MEREK hem de MABAC yönteminde ortak kullanılan karar matrisi gösterilmiştir.

MEREC ve MABAC Yöntemleri İle BİST 100'de İşlem Gören Enerji Firmalarının Finansal Performanslarının Değerlendirilmesi

Tablo 4: Karar Matrisi (Milyar TL)

	TDÖV	TDUV	TÖZK	ESFK	THAS	HBKO
AHGAZ	6,535	10,829	10,035	738,696	12,105	1,50
AKSEN	11,416	21,816	18,958	5,371	45,638	3,72
ALFAS	1,691	278,735	956,689	392,705	2,297	11,80
ASTOR	5,028	1,389	3,310	2,192	7,392	1,83
AYDEM	3,047	32,341	17,078	2,700	3,807	1,44
BIOEN	1,167	2,039	707,733	371,354	1,230	0,62
CANTE	2,097	5,495	4,409	1,993	5,812	6,68
ENJSA	21,990	37,198	21,572	8,348	84,449	12,28
GWIND	908,306	1,558	1,890	1,106	1,187	1,95
GESAN	4,183	1,489	2,406	1,139	4,224	5,58
IPEKE	11,745	2,882	12,961	2,370	5,940	3,22
ODAS	4,231	7,217	6,452	3,066	7,640	1,68
SMRTG	2,284	310,720	781,665	296,803	2,199	0,81
ZOREN	13,561	53,866	17,608	5,391	30,067	0,04

Kaynak: Finnet2000 (2023).

Tablo 4'te görüldüğü üzere çalışmada analizin gerçekleştirilebilmesi için oluşturulan karar matrisi yer almaktadır. Karar matrisinde ele alınan finansal performans kriterleri ve bu kriterleri içeren karar birimleri mevcuttur. Tablo 5'te MEREC yöntemine göre normalize edilmiş değerleri içeren normalize edilen karar matrisi gösterilmiştir.

Tablo 5: Normalize Karar Matrisi

	TDÖV	TDUV	TÖZK	ESFK	THAS	HBKO
AHGAZ	0,1390	0,0257	0,0705	0,4018	0,0981	0,0267
AKSEN	0,0796	0,0128	0,0373	0,0553	0,0260	0,0108
ALFAS	0,5368	1,0000	0,7398	0,7558	0,5168	0,0034
ASTOR	0,1806	0,2007	0,2138	0,1354	0,1606	0,0219
AYDEM	0,2980	0,0086	0,0414	0,1099	0,3118	0,0278
BIOEN	0,7778	0,1366	1,0000	0,7992	0,9646	0,0645
CANTE	0,4330	0,0507	0,1605	0,1489	0,2043	0,0060
ENJSA	0,0413	0,0075	0,0328	0,0356	0,0141	0,0033
GWIND	1,0000	0,1789	0,3744	0,2682	1,0000	0,0205
GESAN	0,2171	0,1872	0,2941	0,2605	0,2810	0,0072
IPEKE	0,0773	0,0967	0,0546	0,1252	0,1999	0,0124
ODAS	0,2147	0,0386	0,1097	0,0968	0,1554	0,0238
SMRTG	0,3975	0,8971	0,9054	1,0000	0,5398	0,0494
ZOREN	0,0670	0,0052	0,0402	0,0550	0,0395	1,0000

Kaynak: Yazarın hesaplamalarıdır.

Tablo 5'ten anlaşılacağı üzere karar matrisinde bulunan elemanlarının MEREC yöntemine göre normalize edilmiş değerlerini içeren normalize edilmiş karar matrisi görülmektedir. Tablo 6'da Toplam performans değerleri (Si) ve vektörü yer almaktadır.

Tablo 6: Toplam Performans Değerleri (Si)

Karar Birimleri	(Si)
AHGAZ	1,2596
AKSEN	1,5135
ALFAS	0,8147
ASTOR	1,1267
AYDEM	1,3040
BIOEN	0,6280
CANTE	1,2168
ENJSA	1,6366
GWIND	0,8406
GESAN	1,0975
IPEKE	1,2938

Selahattin BEKTAŞ

ODAS	1,2498
SMRTG	0,5836
ZOREN	1,3572

Kaynak: Yazarın hesaplamalarıdır.

Tablo 6'da MEREC yönteminden elde edilen toplam performans değerlerinin sonuçları gösterilmiştir. Yöntemin bir sonraki adımında ise alternatiflerin performanslarındaki değişiklikleri içeren (Sij) matrisi yer almaktadır.

Tablo 7: Alternatiflerin Performanslarının Değişiklik Değerleri (Sij) Matrisi

	TDÖV	TDUV	TÖZK	ESFK	THAS	HBKO
AHGAZ	1,1616	1,0695	1,1255	1,2155	1,1432	1,0715
AKSEN	1,4161	1,3392	1,3850	1,4012	1,3698	1,3317
ALFAS	0,7677	0,8147	0,7922	0,7938	0,7647	0,2705
ASTOR	1,0297	1,0359	1,0396	1,0123	1,0226	0,8953
AYDEM	1,2477	1,0619	1,1485	1,1988	1,2499	1,1272
BIOEN	0,6054	0,4331	0,6280	0,6078	0,6247	0,3485
CANTE	1,1746	1,0576	1,1222	1,1181	1,1352	0,9256
ENJSA	1,5275	1,4637	1,5191	1,5220	1,4877	1,4311
GWIND	0,8406	0,7084	0,7673	0,7411	0,8406	0,5127
GESAN	1,0087	0,9996	1,0270	1,0197	1,0243	0,7764
IPEKE	1,1694	1,1809	1,1512	1,1940	1,2174	1,0700
ODAS	1,1735	1,0809	1,1382	1,1315	1,1567	1,0531
SMRTG	0,4940	0,5735	0,5744	0,5836	0,5246	0,2556
ZOREN	1,2340	1,1013	1,2089	1,2244	1,2080	1,3572

Kaynak: Yazarın hesaplamalarıdır.

MEREC yönteminin adımlarına göre hesaplanan ve alternatiflerin performanslarındaki değişiklik değerlerini içeren (Sij) matrisi Tablo 7'de gösterilmiştir. Yöntemin son adımından ise E_j ve W_j değerlerini içeren değerler Tablo 8'de gösterilmiştir.

Tablo 8: Kriterlere İlişkin E_j Ve W_j Değerleri

	TDÖV	TDUV	TÖZK	ESFK	THAS	HBKO
E_j	1,0721	2,0020	1,2953	1,1583	1,1530	3,4959
W_j	0,1054	0,1967	0,1273	0,1138	0,1133	0,3435
Sıra	6	2	3	4	5	1

Kaynak: Yazarın hesaplamalarıdır.

Tablo 8'e göre MEREC yöntemi ile kriterlere ilişkin yapılan ağırlıklandırma işleminin sonuçlarına göre en önemli olan kriter HBKO olarak belirlenmiştir. Önem ağırlığına göre ikinci en önemli kriterin ise TDUV şeklinde tespit edilmiştir. Üçüncü en önemli kriterin ise TÖZK olduğu analiz sonucundan anlaşılmaktadır. MEREC yönteminden elde edilen sonuçlar MABAC yöntemine entegre edilerek hibrit bir hesaplama yapılmıştır. Çalışmanın analiz kısmının ikinci aşamasında MABAC yöntemi sonuçları yer almaktadır. Tablo 9'da MABAC yöntemine göre normalize değerleri içeren normalize karar matrisi gösterilmiştir.

Tablo 9: Normalize Karar Matrisi

	TDÖV	TDUV	TÖZK	ESFK	THAS	HBKO
AHGAZ	0,2669	0,1969	0,4471	0,0549	0,1311	0,1193
AKSEN	0,4984	0,4019	0,8747	0,6303	0,5339	0,3007
ALFAS	0,0372	0,0000	0,0119	0,0119	0,0133	0,9608

MEREC ve MABAC Yöntemleri İle BİST 100'de İşlem Gören Enerji Firmalarının Finansal Performanslarının Değerlendirilmesi

ASTOR	0,1955	0,0207	0,1248	0,2355	0,0745	0,1462
AYDEM	0,1015	0,5983	0,7846	0,2985	0,0315	0,1144
BIOEN	0,0123	0,0329	0,0000	0,0093	0,0005	0,0474
CANTE	0,0564	0,0973	0,1774	0,2107	0,0556	0,5425
ENJSA	1,0000	0,6890	1,0000	1,0000	1,0000	1,0000
GWIND	0,0000	0,0239	0,0567	0,1006	0,0000	0,1560
GESAN	0,1554	0,0226	0,0814	0,1047	0,0365	0,4526
IPEKE	0,5140	0,0486	0,5873	0,2576	0,0571	0,2598
ODAS	0,1576	0,1295	0,2754	0,3440	0,0775	0,1340
SMRTG	0,0653	0,0006	0,0035	0,0000	0,0122	0,0629
ZOREN	0,6002	1,0000	0,8100	0,6328	0,3469	0,0000

Kaynak: Yazarın hesaplamalarıdır.

Tablo 9'da görüldüğü üzere karar matrisinin elemanları MABAC yöntemine göre edilmiştir. Tablo 10'da ise ağırlıklandırılmış normalize karar matrisi ve değerleri görülmektedir.

Tablo 10: Ağırlıklandırılmış Normalize Karar Matrisi

	TDÖV	TDUV	TÖZK	ESFK	THAS	HBKO
AHGAZ	0,1335	0,2355	0,1842	0,1201	0,1282	0,3845
AKSEN	0,1579	0,2758	0,2386	0,1856	0,1738	0,4468
ALFAS	0,1093	0,1967	0,1288	0,1152	0,1148	0,6736
ASTOR	0,1259	0,2008	0,1432	0,1406	0,1217	0,3938
AYDEM	0,1160	0,3144	0,2271	0,1478	0,1169	0,3828
BIOEN	0,1067	0,2032	0,1273	0,1149	0,1134	0,3598
CANTE	0,1113	0,2159	0,1499	0,1378	0,1196	0,5299
ENJSA	0,2107	0,3323	0,2546	0,2276	0,2266	0,6871
GWIND	0,1054	0,2014	0,1345	0,1253	0,1133	0,3971
GESAN	0,1217	0,2012	0,1376	0,1257	0,1174	0,4990
IPEKE	0,1595	0,2063	0,2020	0,1431	0,1198	0,4328
ODAS	0,1220	0,2222	0,1623	0,1530	0,1221	0,3896
SMRTG	0,1122	0,1968	0,1277	0,1138	0,1147	0,3651
ZOREN	0,1686	0,3935	0,2304	0,1858	0,1526	0,3435

Kaynak: Yazarın hesaplamalarıdır.

Tablo 10'da ağırlıklandırılmış normalize değerleri içeren matris yer almaktadır. Burada MEREC metodundan hesaplanan ağırlık skorları, MABAC yöntemine entegre edilmiş ve normalize matris elemanlarının ağırlıklı değerleri elde edilmiştir. Tablo 11'de Gi matrisi, diğer bir ifade ile sınır yakınlık alanı matrisi değerleri yer almaktadır.

Tablo 11: Sınır Yakınlık Alanı (Gi) Değerleri

gi	2,83756E-14	1,20809E-10	1,14018E-12	1,00106E-13	2,71695E-14	6,84E-07
----	-------------	-------------	-------------	-------------	-------------	----------

Kaynak: Yazarın hesaplamalarıdır.

Tablo 11'den görüldüğü üzere her bir performans kriterine ait sınır yakınlık alanı değerleri (Gi) gösterilmiştir. Tablo 12'de ise sınır yakınlık alanına uzaklık matrisi gösterilmiştir.

Tablo 12: Sınır Yakınlık Alanına Uzaklık Matrisi

	TDÖV	TDUV	TÖZK	ESFK	THAS	HBKO
AHGAZ	0,1335	0,2355	0,1842	0,1201	0,1282	0,3845
AKSEN	0,1579	0,2758	0,2386	0,1856	0,1738	0,4468
ALFAS	0,1093	0,1967	0,1288	0,1152	0,1148	0,6736
ASTOR	0,1259	0,2008	0,1432	0,1406	0,1217	0,3938
AYDEM	0,1160	0,3144	0,2271	0,1478	0,1169	0,3828
BIOEN	0,1067	0,2032	0,1273	0,1149	0,1134	0,3598

Selahattin BEKTAŞ

CANTE	0,1113	0,2159	0,1499	0,1378	0,1196	0,5299
ENJSA	0,2107	0,3323	0,2546	0,2276	0,2266	0,6871
GWIND	0,1054	0,2014	0,1345	0,1253	0,1133	0,3971
GESAN	0,1217	0,2012	0,1376	0,1257	0,1174	0,4990
IPEKE	0,1595	0,2063	0,2020	0,1431	0,1198	0,4328
ODAS	0,1220	0,2222	0,1623	0,1530	0,1221	0,3896
SMRTG	0,1122	0,1968	0,1277	0,1138	0,1147	0,3651
ZOREN	0,1686	0,3935	0,2304	0,1858	0,1526	0,3435

Kaynak: Yazarın hesaplamalarıdır.

Tablo 12'den anlaşılacağı üzere MABAC yönteminin bir aşaması olan sınır yakınlık alanına olan uzaklık değerlerini içeren matris değerleri yansıtılmıştır. Tablo 13'de yöntemin son aşaması olan performans kolları ve sıralamaları yer almaktadır.

Tablo 13: Alternatiflerin Performans Sıralamaları

	Si	Sıralama
AHGAZ	1,1858	9
AKSEN	1,4784	2
ALFAS	1,3384	4
ASTOR	1,1260	11
AYDEM	1,3051	5
BIOEN	1,0252	14
CANTE	1,2643	6
ENJSA	1,9388	1
GWIND	1,0770	12
GESAN	1,2027	8
IPEKE	1,2635	7
ODAS	1,1711	10
SMRTG	1,0304	13
ZOREN	1,4744	3

Kaynak: Yazarın hesaplamalarıdır.

Tablo 13'de 2022 yılında BİST 100'deki enerji firmalarının finansal performans analiz sonuçları yer almaktadır. Buna göre yapılan analiz sonucunda 2022 yılında en başarılı firma ENJSA olarak tespit edilmiştir. Ardından ikinci en başarılı olanın AKSEN olduğu belirlenmiştir. Üçüncü en başarılı ise ZOREN olduğu analiz sonuçlarından anlaşılmaktadır.

SONUÇ

Sanayileşme, teknolojik gelişmeler ve nüfus artışı enerji talebini fazlasıyla arttırmaktadır. Tüm toplumların refah düzeyini artırmak adına temel girdilerden birisi olan enerjiye, günlük yaşamımızın her yerinde ihtiyaç duyulmaktadır. Ülkelerin ekonomik kalkınma ve gelişmeleri için zorunlu temel girdilerinden birisi enerji kaynaklarıdır. Enerjinin sürdürülebilir halde tutulması, arz güvenliğinin temini ve enerji sağlamada kaynaklarının farklılaşması ile enerjinin ucuz bir şekilde elde edilip talep edilen miktarda topluma arz edilmesi çok önemlidir.

Bu çalışmada 2022 yılı için, Borsa İstanbul 100 endeksinde yer alan enerji şirketlerine yönelik finansal performans analizi yapılması amaçlanmıştır. Bu amaca yönelik söz konusu endekste bulunan 14 firma, analize toplamda 6 performans kriteri üzerinden dahil edilmiştir. Analizi gerçekleştirmek üzere 2 farklı ÇKKV yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntemler MEREK ve MABAC ÇKKV yöntemleridir. MEREK yöntemi ile seçilen 6 performans kriterinin önem ağırlık dereceleri objektif bir şekilde

MEREC ve MABAC Yöntemleri İle BİST 100'de İşlem Gören Enerji Firmalarının Finansal Performanslarının Değerlendirilmesi

belirlenmiştir. MABAC yöntemiyle de alternatiflerin performans skorları hesaplanmış ve sıralanmıştır.

Yapılan analiz sonuçlarına bakıldığında MEREC yöntemi bulgularına göre analiz için en önemli performans kriterinin Hisse Başına Kâr Oranı olduğu anlaşılmıştır. İkinci en önemli kriterin ise Toplam Duran Varlıkların olduğu analiz neticesinde tespit edilmiştir. Üçüncü en önemli kriter olarak ise Toplam Öz kaynaklar olarak belirlenmiştir. Söz konusu yöntem aracılığıyla elde edilen önem ağırlık skorlarının MABAC yöntemine entegre etmek suretiyle bir performans skoru elde edip bu skorları sıralamaya tabi tutularak alternatiflerin başarı dereceleri hesaplanmıştır.

Buna göre 2022 yılı için 14 adet enerji şirketi içinde en iyi finansal performansı gösteren firmanın ENJSA firması olduğu ortaya çıkmıştır. Analiz sonuçlarına göre yine en iyi ikinci finansal performansı sergileyen şirketin ise AKSEN firmasının olduğu şeklinde belirlenmiştir. Son olarak üçüncü en iyi finansal performansı elde eden firmanın da ZOREN olduğu tespit edilmiştir. En kötü performansın ise BIOEN firmasına ait olduğu tespit edilmiştir.

Bu çalışmadan elde edilen sonuçların en iyi performansı gösteren şirketlere göre Terizoğlu (2022), Yaşar ve Terzioğlu (2022), Mercan ve Çetin (2020) ve Karakul ve Özaydın (2019) ile benzer sonuçlar gösterdiği anlaşılmaktadır. Ayrıca bu çalışmadan elde edilen sonular Çiftçi vd. (2021), Keleş vd. (2021) ve Akgün (2022) ile farklılaştığı anlaşılmaktadır.

Literatürde çok kriterli karar verme yöntemleri ile ulusal çapta enerji firmalarına yönelik çalışmalara fazlaca mevcuttur. Bu çalışmada kullanılan model önerisine yönelik (MEREC-MABAC) literatürde çalışmaya rastlanmamıştır. Dolayısıyla çalışma bu yönüyle hem mevcut konu bakımından hem de literatüre katkı bakımında fayda sağlayacağı düşünülmektedir. İleride bu alanda yapılacak çalışmalarda farklı modeller ve farklı veri seti kullanılarak farklı sonuçların elde edilmesi bakımından çalışmanın faydalı olacağı beklenmektedir.

Çalışmanın çıktılarının bu sektöre yatırım yapan, yatırım yapma düşünce içinde olan ayrıca sektördeki firmaların yöneticileri ve karar vericiler içinde önemli sonuçlar içerdiği düşünülmektedir. Bu çalışmanın gelecekte söz konusu alanda yapılacak yeni çalışmalara ışık tutması ve fikir vermesi beklenmektedir. Ayrıca ileride yine bu alanda yapılacak çalışmalarda kullanılacak farklı veri setleri ve farklı model önerileriyle (ÇKKV Hibrit Yöntemlerle) yapılacak çalışmalarda da sonuçların farklılaşması muhtemel çıktı olarak düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akgün, A. (2022). BİST Enerji Şirketlerinin CRITIC ve CODAS Bütünleşik Yaklaşımı ile Finansal Açından Değerlendirilmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (48), 338-356. <https://doi.org/10.52642/susbed.1111547>
- Babacan, A. ve Tuncay, M. (2022). Türk Enerji Sektöründe Çalışma Sermayesi ve Finansal Performans Arasındaki Etkileşim: SWARA, AHP ve TOPSIS Yöntemleriyle Karşılaştırmalı Bir Araştırma. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(3), 1976-2005. <https://doi.org/10.30798/makuiibf.1097378>

- Bağcı, H. ve Yüksel Yiğiter, Ş. (2019). BİST'te Yer Alan Enerji Şirketlerinin Finansal Performansının SD ve WASPAS Yöntemleriyle Ölçülmesi. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(18), 877-898. <https://doi.org/10.29029/busbed.559885>
- Çiftci, H. N. ve Yıldırım, B. F. (2020). BİST Enerji Sektöründe Faaliyet Gösteren İşletmelerin Finansal Performanslarının İncelenmesi: Gri Sayılara Dayalı Zaman Kesiti Örneği. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 22(3), 384-404. <https://doi.org/10.31460/mbdd.723322>
- Çiftci, H. N., Kuzu Yıldırım, S. ve Yıldırım, B. F. (2021). Nakit Akış Oranlarına Dayalı Finansal Performansların Kombine Uzlaşık Çözüm Yöntemi ile Analizi: BİST'te İşlem Gören Enerji Firmaları Üzerine Bir Uygulama. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (92), 207-224. <https://doi.org/10.25095/mufad.947737>
- Finnet2000 (2023). <https://www.finnet2000.com/> (Erişim Tarihi: 05/07/2023).
- Karcıoğlu, R., Yalçın, S. ve Gültekin, Ö. F. (2020). Sezgisel Bulanık Mantık ve Entropi Tabanlı Çok Kriterli Karar Verme Yöntemiyle Finansal Performans Analizi: BİST'de İşlem Gören Enerji Şirketleri Üzerine Bir Uygulama. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(1), 360-372. <https://doi.org/10.33206/mjss.535211>
- Kayahan Karakul, A. ve Özaydın, G. (2019). TOPSIS ve VİKOR Yöntemleri ile Finansal Performans Değerlendirmesi: XELKT Üzerinde Bir Uygulama. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (60), 68-86. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/dpusbe/issue/44857/457775>
- Keleş, M. K., Armağan, İ. Ü. ve Özdağoğlu, A. (2021). Elektrik Enerjisi Üreten Şirketlerin Covid-19 Salgın Ortamındaki Finansal Performanslarının ROC ve SMART Bütünleşik Yaklaşımı ile Analizi. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2), 227-235. <https://doi.org/10.33905/bseusbed.1005798>
- Kendirli, S., Çıtak, F. ve İşleyen, A. (2021). Finansal Performansın TOPSIS Yöntemi ile Belirlenmesi: BİST Elektrik Gaz ve Buhar Şirketlerinde Uygulanması. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 56(4), 2321-2334. doi:10.15659/3.sektor-sosyal-ekonomi.21.10.1644
- Keshavarz-Ghorabae, M., Amiri, M., Zavadskas, E. K., Turskis, Z. ve Antucheviciene, J. (2021). Determination of Objective Weights Using a New Method Based on the Removal Effects of Criteria (MEREC). *Symmetry*, 13, 1-20. <https://doi.org/10.3390/sym13040525>
- Kılıçarslan, A. (2023). Yenilenebilir Enerji Sektörü Şirketlerinin Finansal Performans Analizi: Borsa İstanbul'da Bir Uygulama. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 25(1), 232-253. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iibfdkastamonu/issue/78208/1191441>
- Mercan, Y. ve Çetin, O. (2020). Copras ve Vikor Yöntemleri ile BİST Elektrik Endeksindeki Firmalarının Finansal Performans Analizi. *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi*, 5(9), 123-139. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijar/issue/52793/692350>
- Merkezi Kayıt Kuruluşu Kamuyu Aydınlatma Platformu (MKK, KAP), (2023). <https://www.kap.org.tr/tr/Endeksler> (Erişim Tarihi: 05/07/2023).

MEREC ve MABAC Yöntemleri İle BİST 100'de İşlem Gören Enerji Firmalarının Finansal Performanslarının Değerlendirilmesi

- Metin, S., Yaman, S. ve Korkmaz, T. (2017). Finansal Performansın TOPSIS ve MOORA Yöntemleri ile Belirlenmesi: BİST Enerji Firmaları Üzerine Karşılaştırmalı Bir Uygulama. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(2), 371-394. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ksusbd/issue/31599/319321>
- Orçun, Ç. (2019). Enerji Sektöründe WASPAS Yöntemiyle Performans Analizi. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(2), 439-453. <https://doi.org/10.11616/basbed.v19i47045.537839>
- Özdemir, O. ve Parmaksız, S. (2022). BİST Enerji İşletmelerinin Finansal Performanslarının Çok Kriterli Karar Verme Teknikleri ile Karşılaştırılması: TOPSIS ve EDAS Yöntemleri ile Analiz. *Başkent Üniversitesi Ticari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(1), 34-56. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/jcsci/issue/69018/1060661>
- Öznel, A., Aydın, B. ve Köse, M. S. (2018). Entropi Tabanlı TOPSIS Yöntemi ile Enerji Sektöründe Kurumsal Sürdürülebilirlik Performansının Ölçümü: AK Enerji Örneği. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(24), 1-24. <https://dergipark.org.tr/en/pub/gumus/issue/40078/374945>
- Pamuçar, D., ve Ćirović, G. (2015). The Selection of Transport and Handling Resources in Logistics Centers Using Multi-Attributive Border Approximation Area Comparison (MABAC). *Expert Systems with Applications*, 42(6), 3016-3028. <https://doi.org/10.1016/j.eswa.2014.11.057>
- Sakarya, Ş., Yıldırım, H. H. ve Akkuş, T. H. (2015). BİST'te İşlem Gören Enerji Şirketlerinin Finansal Performanslarının Topsis Çok Kriterli Karar Verme Yöntemi ile Belirlenmesi. 19. Finans Sempozyumu, 21-24 Ekim, Çorum, TÜRKİYE. <https://l24.im/KyCI>
- Sonmez, F., Baysal, G., Baysal, İ. A. ve Bademcioğlu, M. (2023). BİST100'de İşlem Gören Enerji Şirketlerinin Topsis Yöntemiyle Finansal Performanslarının Belirlenmesi. *Press Academia Procedia*, 16(1), 149-155. <https://doi.org/10.17261/Pressacademia.2023.1680>
- Terzioğlu, M. K., Kurt, E. S., Yaşar, A. ve Köken, M. (2022). BİST100-Enerji Sektörü Finansal Performansı: SWARA-VIKOR ve SWARA-WASPAS. *Alanya Akademik Bakış*, 6(2), 2439-2455. <https://doi.org/10.29023/alanyaakademik.1079820>
- Topal, A. (2021). Financial performance analysis of electricity generation companies with multi-criteria decision making: Entropy-based Cocos method. *Business & Management Studies: An International Journal*, 9(2), 532-546. <https://doi.org/10.15295/bmij.v9i2.1794>
- Yalçın, N. ve Karakaş, E. (2019). Kurumsal Sürdürülebilirlik Performans Analizinde CRITIC-EDAS Yaklaşımı. *Çukurova Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 34(4), 147-162. <https://doi.org/10.21605/cukurovaummfd.704167>
- Yaşar, A. ve Terzioğlu, M. K. (2022). Financial Performance Analysis of Enterprises in The Energy Sector with The Entropy Based Aras and GRI Method. *BİLTÜRK Journal of Economics and Related Studies*, 4(3), 145-159. <https://doi.org/10.47103/bilturk.1131295>

Atıf/Citation:

Özdikmenli Çelikoğlu, İ. (2023). Merkezci-Teknokratik Popülizm Örneği Olarak Emmanuel Macron: 2023 Emeklilik Reformu Sonrası Bir Değerlendirme. *Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 24(2): 129-154. <https://doi.org/10.24889/ife.1346244>

MERKEZCİ-TEKNOKRATİK POPÜLİZM ÖRNEĞİ OLARAK EMMANUEL MACRON: 2023 EMEKLİLİK REFORMU SONRASI BİR DEĞERLENDİRME

İlkim ÖZDİKMENLİ ÇELİKOĞLU*

ÖZ

Bu çalışma Fransa'da 2022 yılında ikinci kez başkanlık seçimlerini kazanan Emmanuel Macron'un "popülist" olarak kategorize edilip edilemeyeceğini tartışmayı amaçlamaktadır. Literatürde Macron'u anti-popülist olarak tanımlayan yaklaşımlar kadar onun söylem ve stratejisini popülist bulanlar da yer almaktadır. Bu ikinci yaklaşım Macron'u "merkezci popülist", "teknokratik popülist" gibi adlarla tanımlamaktadır. Bunlar, liberal ana akım eğilimlere sahip olmakla birlikte yerleşik partilere anti-elitist söylemlerle meydan okuyan, ideolojik pozisyona değil uzmanlık, yeterlilik ve performans kriterlerine vurgu yapan, halkla aracısız iletişim kurma iddiasında olan, karizmatik lider-merkezli hareketleri ifade eder. Çalışmada mevcut literatür incelenerek Macron'un reformcu ilericiler ile hareketi ve değişimi reddeden muhafazakârlar arasındaki kurduğu ikilik çerçevesinde popülist bir söylem inşa ettiği öne sürülmektedir. Ayrıca çalışmada Macron'un 2023 yılında halkın tepkisine rağmen emeklilik yaşını 62'den 64'e çıkaran reformu parlamentoyu devre dışı bırakarak yasalaştırmasının merkezci popülizm adlandırmasının altını oypu oymadığı da Macron'un kamuya açık konuşmaları analiz edilerek değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Emmanuel Macron, Popülizm, Merkezci Popülizm, Teknokratik Popülizm, Emeklilik Reformu.

JEL Sınıflandırması: D72, J26, F66.

EMMANUEL MACRON AS AN EXAMPLE OF CENTRIST-TECHNOCRATIC POPULISM: AN ASSESSMENT AFTER 2023 PENSION REFORM

ABSTRACT

This study aims to discuss whether Emmanuel Macron, who won the presidential elections for the second time in 2022 in France, can be categorized as a "populist". In the literature, there are scholars who define Macron as anti-populist, as well as those who find his rhetoric and strategy populist. The latter group defines Macron as "centrist populist", "technocratic populist" etc., referring to charismatic-leader-centred movements that, despite having liberal mainstream tendencies, challenge established parties with an anti-elitist rhetoric, emphasize expertise, competence and performance criteria rather than ideological position, and claim to communicate directly with the public. In the study, by examining the existing literature, it is argued that Macron has built a populist discourse within the framework of the dichotomy he established between forward-marching progressives and immobile conservatives. In addition, by analyzing Macron's public speeches, it will be discussed whether his unpopular pension reform in 2023 that increased the retirement age from 62 to 64, enacted by bypassing the parliament, undermines the naming of centrist populism.

Keywords: Emmanuel Macron, Populism, Centrist Populism, Technocratic Populism, Pension Reform.

JEL Classification: D72, J26, F66.

GİRİŞ

Fransa'da 2022 Nisan ayında gerçekleşen başkanlık seçimlerini kazanarak ikinci kez başkan olan Emmanuel Macron ve partisi – önceki adıyla Cumhuriyet Yürüyüşü (*La République En Marche*, LREM), yeni adıyla Rönesans (*Renaissance*) – Fransız siyasetinde yeni bir olgu olarak tartışma konusu olmaya devam ediyor. Son seçimler yalnızca Macron'un iktidardaki pozisyonunu teyit etmekle kalmadı, Fransız siyasetinde bir yeniden şekillenmenin de belli bir olgunluğa ulaştığını gösterdi. İlk turda yarışın

* Dr. Öğr. Üyesi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, İzmir, Türkiye.
E-posta: ilkim.ozdikmenli@deu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-0061-4382>

Merkezci-Teknokratik Popülizm Örneği Olarak Emmanuel Macron: 2023 Emeklilik Reformu Sonrası Bir Değerlendirme

yerleşik partilerden olmayan üç aday (Macron, Le Pen ve Mélenchon) arasında geçmesi Fransa siyasetindeki güncel eğilimleri anlama çabasının merkezine popülizm kavramını yerleştirdi.

Siyasi iktidarın sosyal demokratlarla (Sosyalist Parti, *Parti Socialiste*, PS) merkez sağ (Cumhuriyetçiler, *Les Republicains*, LR – önceki adıyla Halk Hareketi için Birlik, *Union pour un mouvement populaire*) arasında el değiştirdiği yerleşik Fransız siyasetine aykırı olarak yükselen Macron olgusunu anlamak üzere yapılan akademik çalışmalar doğal olarak onu bir siyasi/ideolojik kategori içinde tanımlamaya çalışmaktadır. Cas Mudde'nin (2004) deyimiyle bir "popülist Zeitgeist" içinde yaşadığımız için, şaşırtıcı olmayan şekilde, bu çalışmalarda popülizm ana eksenini teşkil etmektedir. Kimilerince Macron yerleşik düzen karşıtı söylemlere başvursa da popülist olmayan, merkezde bir siyasetçi olarak ele alınırken (De Cleen vd., 2018; Evans ve Ivaldi, 2018; Gilmore, 2022; Ivaldi, 2019; Marcos-Marne et al., 2021; Maurer ve Diehl, 2020; Ribera ve Diaz, 2020) bir o kadar da onu bir popülist olarak niteleyen yaklaşımlar (Bickerton ve Accetti, 2021; Fougère ve Barthold, 2020b; Norris ve Inglehart, 2019; Perottino ve Guasti, 2020; Surel, 2019) mevcuttur. Macron'un popülist olarak tanımlanmasının altında geleneksel siyasi yapının "dışından" seslenen, genç ve karizmatik lider figürüne yaslanması, yerleşik siyasi fay hatlarına ve siyasi elitlere meydan okuması yatmaktadır. Her ne kadar liberal ekonomik ve sosyal politikalar izlemesi ve Avrupa entegrasyonu yanlısı olması Macron'u siyasi yelpazenin merkezinde kılssa da, popülizm üzerine incelemeler giderek popülist siyasetin merkezci varyantlarından söz etmektedir.

Popülizmin ana akım siyasete etkisi genellikle "bulaşma etkisi" (Spanje, 2010) bağlamında, yani popülist partilerin artan seçmen gücü nedeniyle ana akım siyasette kullanılan dili ve temaları belirlemesi, özellikle muhafazakâr partileri Avrupa-şüpheliği ve göçmen karşıtlığı konularında kendine benzetmesi açısından ele alınsa da, akademi, basın ve siyaset çevrelerinde bunun ötesine geçen bir durum olup olmadığı sorgulanmaktadır. Bir diğer deyişle, şu soru sorulmaktadır: Popülizmin diğer partilere seçimlerde işe yarar bir kelime hazinesi sunmasının, oportünizmin yarattığı olanakları ortaya sererek örnek teşkil etmenin ötesinde ana akım siyasete sızması ve aşırı uçların dışında bir popülizm tipi ortaya çıkması durumu söz konusu mudur?

Daha çok post-Sovyet Orta ve Doğu Avrupa ülkelerindeki kimi partileri tanımlamak üzere ortaya atılmış ancak kullanımı farklı coğrafyalara da yaygınlaşmış olan "merkezci popülizm" kavramı; sağ ve sol ideolojik uçlardan uzak, liberal ana akım eğilimlere sahip olmakla birlikte yerleşik partilere anti-elitist söylemlerle meydan okuyan, yeni, halkla doğrudan temas kurma iddiasında olan, karizmatik lider-merkezli hareketleri ifade eder. Benzer şekilde "valans popülizmi" kavramı öne sürülmüş, sağ veya solda yer alan çeşitli ideolojilerle alışverişi olmayan, ideolojik pozisyona değil yeterlilik ve performans kriterlerine vurgu yapan saf popülizm olarak tanımlanmıştır. Bunun yanı sıra, ilk bakışta birinin halka diğerinin uzmanlara dayanması nedeniyle karşılıklı olarak birbirini dışlayacağı düşünülen popülizm ve teknokrasi söylemlerinin birlikte gözlemlendiği örneklerden hareketle geliştirilen "teknokratik popülizm" kavramı da yeni bir çerçeve sunmaktadır. Teknokratik popülizm, sıradan kişiler olarak tanımlanan

İlkin ÖZDİKMENLİ ÇELİKOĞLU

halkın kötü yönetimden kaynaklanan sorunlarını çözmek üzere, bir liderin orkestrasyonunda yönetimde uzmanlık ve seçmenlerle aracısız iletişim önerir.

Söz konusu kavramsallaştırmalar sağ ve sol popülizmin dışında kalan ve giderek daha fazla siyasal hareketi ve partiyi tanımlar hale gelen bir yeni popülizm tipine işaret etmektedir. Bu kavramlar farklı yönlerini öne çıkarsalar da aynı olguyu ifade etmektedirler. Hem bu kavramsal zenginlikten yararlanmak hem de ortaklıklarına binaen merkezde yeni bir popülizm tipine dikkat çekmek üzere bu çalışmada “merkezci-teknokratik popülizm” ifadesi kullanılmaktadır¹. Valans popülizmi kavramı sağ ve sol ideolojik pozisyonların yerine performans kriterine vurgu yapan hareketleri ifade ettiği için merkezci ve teknokratik tipler arasında bir köprü niteliği taşımaktadır. Ancak bu kavramsallaştırma “merkez” kavramının da bir pozisyon olduğunu öne sürerek merkezci popülizm kavramını dışlar. Öte yandan bu popülist hareketler ailesi, söylemlerinde “merkez”de olmayı sağ ve soldaki rakiplerine karşı etkin bir şekilde kullandıkları için bu çalışmada valans yerine merkezci popülizm kavramı öne çıkarılmıştır.

Bu çerçevede çalışmada Macron’un siyasi söyleminin popülist olarak adlandırılıp adlandırılmayacağı ilişkin tartışmalar ele alınacaktır. Öte yandan, 2023 yılında halkın %68-72 arasında değişen ezici bir çoğunlukla istememesine (IFOP, 2023a; 2023b) rağmen Macron’un emeklilik yaşını 62’den 64’e çıkaran emeklilik reformunu tamamlamasının bu adlandırmanın altını oyup oymadığı da analiz edilecektir. Emeklilik reformuyla ilgili kamuya sık hitap etmemeyi tercih ettiğinden bu analizde 22 Mart 2023 tarihli televizyon röportajında ve 17 Nisan 2023 tarihli halka sesleniş konuşmasındaki söylemleri dikkate alınacaktır.

Macron’un popülizmini ele alırken popülizme ilişkin genişletilmiş bir perspektifin kavramın açıklayıcı gücünü azaltıp azaltmadığına ilişkin tartışmaya da değinilecektir. Popülizmin bir “moda sözcüğe” dönüştüğüne, yerleşik düzeni ve ana akım partileri eleştiren, anti-elitist söylemlerle halkı etkilemeye çalışan tüm yeni partilerin “popülist” olarak tanımlanamayacağına dikkat çeken görüşte haklılık payı olmakla birlikte, bundan kaçınmanın yolu popülizmi katı sınırları olan, sabit bir düşünce seti ve repertuarı olarak ele almak değildir. Popülizmi bir ideoloji, söylem, dil, çerçeve vs. olarak tanımlayan, popülistlerin halk ve elit hakkında sahip oldukları belirgin bir düşünce sistemine işaret eden düşünsel yaklaşım (Mudde, 2017a) temel alınmalıdır. Öte yandan, politik-stratejik yaklaşım da çoğu örnekte bir kişisel plebisiter liderlik pratiğiyle özdeş olan popülizmin yukarıdan-aşağıya niteliğini ortaya koyabilme avantajına sahiptir (Weyland, 2017). Böylece halk egemenliği ve anti-elitizm söylemlerine başvurmakla birlikte siyaseti ideolojısizleştiren ve teknikleştiren farklı popülizm formlarını da incelemek mümkün olacaktır. Bu nedenlerle çalışmada Buštíková ve Guasti’nin (2019) popülizme bir ideoloji ve bir politik strateji olarak yaklaşan eğilimleri bir araya getirme önerisi takip edilmektedir.

¹ Çeşitli çalışmalarda (Naxera, 2023; Stulik ve Naxera, 2022) bu kavramlar aralarına eğik çizgi (/) koyularak kullanılsa da, “veya” yerine “ve”nin ifade edildiğini vurgulamak üzere tire (-) tercih edilmiştir. İki kavramı birleştirerek bu kapsayıcılıktan yararlanmak isteyen başka çalışmalar da mevcuttur. Örneğin alanın öncü isimlerinden Havlik (2019) “centrist technocratic populism” kavramını kullanmaktadır.

Merkezci-Teknokratik Popülizm Örneği Olarak Emmanuel Macron: 2023 Emeklilik Reformu Sonrası Bir Değerlendirme

Bu çerçevede ilk bölümde popülizmin birer varyasyonu olarak “merkezci popülizm”, “valans popülizmi” ve “teknokratik popülizm” kavramsallaştırmaları tarif edilecektir. İkinci bölümde Macron’un Fransız siyasetindeki yerine ilişkin tartışmalar ele alınarak, literatürde onu (merkezci-teknokratik) popülist veya anti-popülist olarak ele alan yaklaşımlar incelenecektir. Son bölümde ise, güncel emeklilik reformu tartışmaları üzerinden Macron’un merkezci-teknokratik popülizm için bir örnek teşkil etmeyi sürdürüp sürdürmediği tartışılacaktır.

POPÜLİZMİN KATEGORİZASYONUNDA YENİ KAVRAMLAR: MERKEZCİ VE TEKNOKRATİK POPÜLİZM

Popülizm üzerine çalışmalar ağırlıklı olarak sağ kanat popülizme, özelde de radikal sağ popülizme odaklanmaktadır. Sağ popülizm “halk”ı daha dışlayıcı bir çerçevede, millet-etnisite ile özdeş olarak tanımlayan, “yerlici”, yabancı/göçmen karşıtı, ekonomik korumacılık yanlısı, Avrupa-şüphescisi partileri ifade eder. Sol popülizm ise halk-elit ikiliğine yaslanmakla birlikte halkı kapsayıcı sosyoekonomik bir kategori olarak ele alan, eşitlikçi popülist hareketlere denk düşer. Bununla birlikte literatürde farklı kategorizasyon arayışları da göze çarpmaktadır. Bu arayış geleneksel sağ-sol spektrumunun merkezinde kalan partilerdeki popülist söylem ve stratejileri ifade etmek için olduğu kadar, sağ-sol spektrumunun dışına ve ötesine geçme çabasıyla da ilişkilendirilebilir. Örneğin, popülizmi dünya ölçeğinde değerlendirdiği çalışmasında Norris tek-eksenli/çizgisel değil iki-eksenli bir sınıflandırma yapmış; sağ veya sol ekonomik değerler ve liberal veya muhafazakâr sosyal değerler eksenlerinde oluşturmuş olduğu tabloda popülist partilerin tek bir kadranda toplanmadığını, her kadranda popülist partilerin bulunduğunu öne sürmüştür (Norris, 2020, s. 705-706).

Bu bölümde “merkezci popülizm” ve onun bir alt türü olarak değerlendirilebilirse de son birkaç yılda yaygın olarak kendi başına da ele alınan “teknokratik popülizm” kavramları tanıtılacaktır. Macron örneğini anlamak üzere teknokratik popülizme atıf yapan çok sayıda çalışma olması da çalışmanın amacı açısından bu kavramı daha detaylı incelemeyi gerekli kılmaktadır. İşletmeci (managerial) popülizm (Havlik, 2019) veya girişimci (entrepreneurial) popülizm (Saxonberg ve Heinisch, 2022) gibi kavramlar da ortaya atılmış olmakla birlikte bunlar genellikle tekil bir hareketi ifade etmek üzere geliştirilmiş, merkezci popülizmin varyantları şeklinde düşünülmektedir. Merkezci popülizme geçmeden önce, onun bir alt türü değil de alternatifi olarak Zulianello ve Larsen tarafından öne sürülmüş olan “valans popülizmi” kavramına biraz daha yakından bakmakta fayda bulunmaktadır.

33 Avrupa ülkesinden 66 popülist partiyi incelediği çalışmasında Zulianello, söz konusu partileri 3 ana gruba ayırmış, 45’ini sağ-kanat popülizm, 11’ini sol-kanat popülizm, 10 tanesini de valans² popülizm olarak adlandırmıştır. Valans popülizmin basitçe sağ ve sol dışında kalanları ifade eden karışık bir “diğerleri” kategorisi

² Valans (değerlik) kavramı siyaset bilimi literatüründe daha çok rasyonel tercih/kamu tercihi yaklaşımının oy verme davranışı için geliştirdiği açıklamalar bağlamında kullanılmaktadır. Donald Stokes (1963) pozisyon konuları ile valans konuları arasında ayırım yaparak, ikincisinin yolsuzluk gibi seçmenin üzerinde geniş bir uzlaşıya vardığı konular olduğunu belirtir.

olmadığını vurgulayan Zulianello, sağ ve sol varyantları “pozisyonel popülizmler” olarak tanımlarken, valans popülist partilerin ideolojik kutuplara işaret eden pozisyonları değil, yeterlilik/ehliyet ve performans kriterlerini öne çıkardıklarını ortaya koyar. Siyasi rekabette “valans konuları”; şeffaflık, yolsuzlukla mücadele, siyasi ahlak, demokratik reform, sosyal refah gibi seçmenlerin ortak beklentilere sahip oldukları konulardır. Valans popülist partiler bu nedenle sıklıkla teknokrasiyi de vurgularlar; teknik uzmanlık ve buna bağlı performans halkın beklentilerini karşılayacağı için halkla doğrudan bağlantı kurmayı destekler niteliktedir. Valans popülizm merkezci popülizm tanımlamasına da benzerlik gösterse de Zulianello’ya göre merkezci popülizm kavramı yanıltıcıdır çünkü “merkez” de bir ideolojik pozisyonudur; valans popülizmi ise ideolojik unsurların marjinal veya ikincil bir rol oynadığı “katıksız/saf” popülizmdir. Saf popülizmdir çünkü popülizmin yerlilik gibi ince-çekirdekli veya sosyalizm gibi kalın-çekirdekli diğer ideolojilerle etkileşim halinde olmayan “jenerik” halidir (Zulianello, 2020, s. 329-332; Zulianello ve Larsen, 2021).

Valans ve merkezci popülizm kavramsallaştırmaları önemli ölçüde örtüşmektedir. Zulianello’nun incelediği 10 valans partinin 8’i post-Sovyet Orta ve Doğu Avrupa’da yer alan ve merkezci popülist olarak da tanımlanan partilerdir. Bu bölgede pek çok siyasi hareket klasik sol-sağ ayrımı çerçevesinde kendini tanımlamaktan kaçındığı için merkezci popülizm üzerine çalışmalarda bölgeye bir yoğunlaşma bulunmaktadır (Kukovič ve Just, 2022, s. 2). Orta ve Doğu Avrupa’daki yerleşik düzen karşıtı partileri ele aldığı çalışmalarında Učeň (2004; 2007) “yeni popülizm” ve “yeni merkezci popülizm” kavramlarını ilk kez kullananlardandır. Bu kavram düşük performanslı, ahlaken zayıf, halka ihanet etmiş olduklarını iddia ettikleri yerleşik düzen partilerine meydan okuyan, radikal/sistem-karşıtı/aşırı-uçlarda olmayan partileri kapsamaktadır. Demokrasi, kapitalizm veya Batı karşıtı değildir. Öte yandan, kendilerini yeni, politika-dışı, ideolojik-olmayan aktörler olarak tanımlayıp sağ-sol spektrumunda sınıflandırılmayı reddederler. Sosyalizmin çözülüşü sürecinde bölgede ideolojik unsurlar, özde milliyetçilik bir süre öne çıkmışsa da yeni popülizm bir mobilizasyon aracı olarak milliyetçilikten de büyük ölçüde uzaktır. İdeolojik vaatleri demokrasiye zararlı görünürken, karar alma süreçlerinin temelinde sağduyu ve rasyonel çözümlerin yer alması gerektiğini söylerler. Halkla yarı-kişisel iletişim içindeki baskın lider profili yaygındır. Zulianello ve Larsen’e benzer şekilde Učeň de bu partileri saf popülist partiler olarak görür, zira ideolojik sınırlarla engellenmiş olmadıkları için tamamen serbest şekilde yerleşik düzen eleştirisine odaklanır ve halkın duymak istedikleri ve istemediklerine göre söylemlerini şekillendirirler. Post-komünist dönemin beklentileri karşılamaması ve büyük ölçekli yolsuzluklar nedeniyle ortaya çıkan temsil krizinin parçası olarak, ihmal edilmiş veya ihanete uğramış hisseden kitleler için bir çıkış yolu olarak görünmüşlerdir (Učeň, 2004, s. 47-49; Učeň, 2007, s. 54-55).

Pop-Eleches de post-komünist dönemin “ortodoks olmayan” partilerini sınıflandırırken “yeni/merkezci popülist” partilerden söz ederek kavramı ortaya atan isimler arasındadır. Ona göre, ideolojik-olmayan ve anti-politik oluşumlar olma iddiasındaki bu partiler, genellikle seçimlerden hemen önce güçlü bir liderin kişisel hırslarının bir aracı olarak ortaya çıkarlar; çok kısa sürede yarı-anonimlikten kurtulup ulusal öneme kavuşurlar. Bu yükselişin altında ekonomik reformların yaşam

Merkezci-Teknokratik Popülizm Örneği Olarak Emmanuel Macron: 2023 Emeklilik Reformu Sonrası Bir Değerlendirme

standartları üzerindeki olumsuz sonuçlarına ve yolsuzluğa duyulan tepki yatmaktadır; öte yandan, milliyetçi, Batı-karşıtı veya anti-kapitalist pozisyonlardan kaçınırlar. Pop-Eleches bu partilerin iktidara geldiklerinde ideolojik renklerine kavuştuklarını ve ana akım veya radikal kategorilere geçiş yaptıklarını ya da seçmen desteğini yitirdiklerini öne sürer. Yeni/merkezci popülizm kavramının post-komünist bağlam dışında kalan ülkelerde de dikkate değer bir katkı sunabileceğine işaret etmiştir (Pop-Eleches, 2010, s. 231-32, 238, 244, 256).

Popülizmi ince çekirdekli bir ideoloji olarak tanımlayan yazarlar arasında önde gelenlerden biri olan Stanley de merkezci popülizmi incelemiştir. Ona göre, Orta ve Doğu Avrupa'da sosyalizmin mirası ve sonrasında kapitalizme geçiş dönemlerinin özgün özellikleri nedeniyle (siyasi partiler ve ideolojilere yönelik bir sinizm, patolojik ekonomik kuruluş nedeniyle yolsuzluk ve ehliyetsizlikle özdeşleştirilen elitlere karşıt olma vs.) popülizmin merkezci varyantlarının güçlü olduğu gözlenmektedir. Merkezci popülizmin ideolojik içeriği zayıftır; yeterlilik, dürüstlük ve yenilik niteliklerini öne çıkaran bir söylem kullanmaktadır. Merkezci popülist partiler ilk kez 1990'larda Slovakya, Letonya, Bulgaristan ve Polonya'da ortaya çıkmış, 2000'lerde özellikle Bulgaristan ve Baltık ülkelerinde yerleşik partilerden tatminsizliğin artması üzerine ise yükselişe geçmişlerdir. 2010'lara gelindiğinde ise 2008 kriziyle birlikte derinleşen kurumlara güvensizlik halinin istismarı, popülistlerin egemenliğinde liberal-olmayan demokrasilerin yükselişine payanda olmuştur (Stanley, 2017).

Havlik ve Voda'ya göre merkezci popülist partiler ideolojik olmayan bir alternatif sunduklarını iddia ederler. Yozlaşmış elite karşı mücadele, becerikli lider, sağduyuyu egemen kılma, halkın çıkarlarını savunma ve siyasi karar alma süreçlerine halkın katılımını artırma sözleri ile seçmene hitap ederler (Havlik ve Voda, 2018, s. 162-63) Havlik bir diğer çalışmasında "merkezci popülizmin teknokratik varyantı" ve "teknokratik politik-olmayan popülizm" gibi çeşitli şekillerde andığı teknokratik popülizmi Çek Cumhuriyeti'ndeki Memnuniyetsiz Vatandaşlar Hareketi (Akce nespokojenich občanů, ANO) örneği üzerinden incelemiştir ve bunun Macaristan ve Polonya'daki popülist yükseliş ve demokrasiden uzaklaşma eğilimden daha az tehlikeli olmadığına dikkat çekmiştir. Teknokratik popülizm, sağ veya solda yer alan tutarlı bir ideolojinin ev sahipliği olmaksızın, becerikli, etkin, iyi yönetimi garanti edecek, politikayı kariyer edinmemiş bir liderle özdeşleştirilen valans niteliklere vurgu yapar (Havlik, 2019).

Teknokrasi, uzmanların etkin ve rasyonel yönetimine dayanması itibarıyla halkı denklemden çıkarmakta, bu nedenle elitler tarafından çalınan egemenliğin halka geri verilmesini savunan popülizm ile ilk bakışta uyumsuz görünmektedir. Ancak yukarıda ele alındığı üzere merkezci popülizm valans konuları ve performansı öne çıkarması ve ideolojiyi geri plana atması ile, teknokratik söylemin popülist söylemle buluşabileceği bir zemin yaratmıştır. Popülizm ve teknokrasinin çoğulculuğa/pluralizme yaklaşımında örtüşme gözlenebilir. Bunun için popülizm literatürünün kurucu isimlerinden Mudde'ye dönecek olursak, Mudde popülizme dair yaptığı klasikleşen tanımdan birbirini destekleyen iki sonuç çıkarmaktadır. Birincisi, popülizm tekçi ve ahlakçıdır; halkı ve elitleri homojen şeyler olarak ele alır ve onları ahlaki olarak (iyi/saf halk-kötü/yozaşmış elit) olarak etiketler. İkincisi popülizm, Manişt bir dünya görüşünü paylaştığı,

aynadaki karşı-görüntüsü olan elitizmin karşıtı olduğu kadar çoğulculuğun da karşıtıdır. Zira toplumu farklı çıkar ve isteklere sahip bireylerin ve grupların heterojen bir birliği olarak gören çoğulculuk popülizmin homojenlik iddiasını reddeder (Mudde, 2004, s. 543-544). Bu çerçevede teknokratik popülizm akla yatkın bir kavramsal evlilik olarak görünmektedir; ideolojik yüklerden de azade olarak, halkçı bir liderin tek ve bölünmez bir ortak iyiyi etkin ve pragmatik biçimde gerçekleştirmeye çalıştığını iddia ettiği bir modele işaret eder. Nitekim Mudde kimi sağ popülizm örneklerinde tespit ettiği teknokratik fikir ve pratiklere referans vererek popülizmin zorunlu olarak teknokrasiyi dışlamadığını ifade eder. Uzmanların halkın isteklerinin olabilecek en iyi şekilde hayata geçirilmesini sağlaması koşuluyla, uzmanlara güven, siyasetçilere ise güvensizlik üreten bir dilin popülistlerin yerleşik düzen politikacılarından kurtulma stratejilerine destek olabileceğini belirtir (Mudde, 2004, s. 547).

Bu tartışmayı derinleştiren Caramani'ye göre teknokrasi ve popülizmin örtüştüğü birbiriyle bağlantılı dört husus bulunmaktadır. Birincisi, her ikisi de toplumu homojen ve organik bir bütün olarak ele alarak tek bir ortak/genel çıkar olduğunu varsayar. İkincisi ikisi de çoğulcu anlayışa sahip değildir ve bu yüzden görev yetkisi (mandate) değil kayyum (trustee) temsil modelini izler. Her ikisine göre de halk genel çıkarı tespit edecek yeteneğe sahip değildir, popülizmde bunu halk adına, halkın kendisinde cisimleştiği, "halktan biri" olan lider yapar. Bu ikisinin bir sonucu olarak, üçüncüsü, halkla karar alıcılar arasındaki ilişki aracısız bir ilişki olarak tarif edilir; araya giren unsurlar genel çıkarı tahrif edeceğinden liderin geniş bir manevra alanı olmalıdır. Bu nedenle, son olarak, her iki yaklaşım da hesap verebilirliği ortadan kaldırır. Karar vericilerin dikey (seçmenin temsilci üzerindeki yaptırım) veya yatay olarak (kontrol-denge mekanizmaları, uluslararası anlaşmalar vs.) sınırlandırılmasının genel çıkarın uygulanmasını zorlaştıracığı iddia edilir (Caramani, 2017, s. 60-61). Her ne kadar Caramani iki yaklaşımın büyük oranda uyumsuz olduğu başlıklara değinse de, teknokratik popülizm literatürünün sıklıkla atıf yaptığı örtüşme noktalarını ortaya koymuştur.

Benzer şekilde Bickerton ve Accetti (2015) de "Popülizm ve Teknokrasi: Karşıt mı Tamamlayıcı mı?" başlıklı makalelerinde bu iki söylemin birbirine değil rekabetçi demokrasiye karşıt olduklarını, kendilerini aynı tarafta bulduklarını öne sürmüşlerdir. Yine birlikte kaleme aldıkları *Teknopopülizm: Demokratik Siyasetin Yeni Mantığı* kitabında (Bickerton ve Accetti, 2021, s. 6) da popülizmin sağ-sol spektrumunun geneline yayılan bir siyasi mantığa dönüştüğünü, popülist söylemlerin siyasi yelpazenin her tarafından liderlerce kullanıldığını ortaya koymaktadırlar. İtalya'da Beş Yıldız Hareketi ve Fransa'da LREM örneklerini inceleyerek günümüzde pek çok siyasi aktörün ideolojik "yüklerinden" arınarak popülizm ve teknokrasinin bir tür kombinasyonunu benimseme yönünde yapısal bir eğilim gösterdiklerini ifade etmektedirler.

Buštíková ve Guasti teknokratik popülizmi, "sağ ve soldaki geleneksel partileri reddeden ve 'sıradan insanlara' fayda sağlayacak apolitik uzman çözümleri öneren 'ince çekirdekli' bir ideoloji" olarak tanımlarlar. Bu düşünsel tanımın yanı sıra kavramı "geleneksel siyasi partilerin ve sivil toplumun meşruiyetini zayıflatmak üzere kullanılan bir strateji" olarak da ifade etmektedirler. Siyasetin dışından, çoğunlukla iş dünyasından

Merkezci-Teknokratik Popülizm Örneği Olarak Emmanuel Macron: 2023 Emeklilik Reformu Sonrası Bir Değerlendirme

gelen aktörlerin devleti bir işletmeymiş gibi yönetmeleri, siyasi müzakereyi önemsizleştirmeleri ve siyaseti etik temellerinden yoksun bırakmaları, liderle yurttaş arasında kalan kurumları saf dışı etmeleri; yurttaşların siyasetten uzaklaşması eğilimini beslemekte, seçilmişler üzerindeki kontrolü gevşeterek siyasetçilerin gücü ellerinde toplaması için fırsat yaratmaktadır. Teknokratik popülizmin liberal demokrasi için yarattığı tehditten hareketle bu popülizm formunun daha fazla üzerinde durulması ve karşılaştırmalı analizlere konu olması gerektiğini öne sürmüşlerdir (Buštková ve Guasti, 2019, s. 3, 17, 21).

Buštková ve Guasti'ye göre “teknokratik popülizm yerlici hoşnutsuzluğa veya toplumun en korunmasız kesimlerinin müşkül durumuna değil, seçmenin kötü yönetim konusundaki hayalkırıklığına bir yanıt teşkil eder” ve teknokratik popülizmde “yeni bir toplum sözleşmesiyle, seçmenin siyaset ve siyasi partilerle bağını koparması ve teknokratik elitlerin nasıl ‘sıradan halkın’ yararına çözümler hayata geçirdiklerini izleyen seyircilere dönüşmesi beklenir” (Buštková ve Guasti, 2020). Gerek halkın ve gerekse halkın sıkıntılarının nasıl tarif edildiği teknokratik popülizmi diğer popülizmlerden ayıran önemli bir noktadır. Buštková ve Baboš'a göre dışlayıcı popülizm halkı “ulus”, kapsayıcı popülizm “ezilenler”, teknokratik popülizm ise “sıradan kişiler” olarak tanımlarken, onların sorunlarını da sırasıyla etnik çeşitlilik kaynaklı memnuniyetsizlikler, ekonomik eşitsizlik ve kötü yönetimin hayatlarında yarattığı olumsuz sonuçlar olarak ifade eder. Bu üçüncü grup sorunlara karşı teknokratik popülizm yönetimde uzmanlık ve seçmenlerle doğrudan bağ kurmayı vaat eder. (Buštková ve Baboš, 2020, s. 497)

Ağırlıklı olarak Orta ve Doğu Avrupa üzerine çalışmalarda kullanılan bir çerçeve olmakla birlikte teknokratik popülizm farklı bağlamlarda da incelenmeye başlamıştır. Örneğin de la Torre, Ekvador'da Correa'nın popülist bir retorikle yukarıdan aşağı teknokratik politikaları birleştirmesi olgusu üzerine çalışmış (de la Torre, 2013), İtalya örneğinde gerek Berlusconi'nin 1990'larda kurulan Forza Italia'sı gerekse 2009'da kurulan Beş Yıldız Hareketi “teknokratik popülizm” kavramı çerçevesinde incelenmiştir (Bickerton ve Accetti, 2018; Castaldo ve Verzichelli, 2020). Politics and Governance dergisinin 2020 yılında yayınlanan “Dünya Genelinde Çeşitli Teknokratik Popülizm Örnekleri” başlıklı özel sayısında yukarıda sayılan örneklerin yanı sıra Fransa, İspanya, Birleşik Krallık gibi Batı Avrupa ülkelerindeki teknokratik popülist hareketler de incelenmiştir.

Merkezci ve teknokratik popülizm kavramsallaştırmasının bu şekilde yaygınlaşması beraberinde sorunlar ve tartışmalar getirmektedir. Örneğin Snegovaya teknokratik popülist partiler olarak tek bir analitik kategoriden söz edilemeyeceği görüşündedir. Görece az sayıda olmaları, belirgin bir ideolojik profile sahip olmamaları, sosyal tabanlarındaki demografik ve düşünsel farklılıklar vb. nedeniyle bunların ayrı bir parti ailesi olarak sınıflandırılmasına temkinli yaklaşmak gerektiğini söyler (Snegovaya, 2020). Dahası, kimi araştırmacılar ana akım partileri eleştiren, anti-elitist söylemleri olan tüm yeni partilerin “popülist” olarak tanımlanamayacağını vurgularlar. Hanley ve Sikk Orta ve Doğu Avrupa'da yaygınlaşan, “yerleşik düzen karşıtı reform partileri” olarak kavramsallaştırdıkları partilerin ortak özelliklerini ana akım liberal demokratik reformculuk, kendilerini düzene meydan okuyan bir unsur olarak takdim etme ve

geçmişteki herhangi bir partinin ardılı olmayıp tamamen yeni bir örgütsel yapı olma olarak sıralarlar. Onlara göre bunlar popülist olarak adlandırılmazlar zira içlerinden yalnızca bazıları yozlaşmış siyasi elit ile saf halk arasında ahlakçı ayrımlar yaparlar (Hanley ve Sikk, 2016, s. 523). Engler de bunları merkezci popülizm yerine “merkezci yerleşik düzen karşıtı partiler” olarak tanımlama taraftarıdır ve bu biçimiyle Fransa gibi örneklere yayılma eğiliminde olduğunu belirtir (Engler, 2020).

Mudde popülizmin demagoji (duygulara hitap eden, basit, sloganvari söylemler kullanma) veya oportünizm (seçmeni memnun ederek desteğini satın alma) ile karıştırılmaması gerektiğini vurgular. Popülizmin stratejik değil düşünsel tanımını bu nedenle gerekli görmektedir; karizmatik liderlik ve araçlar olmaksızın iletişimin popülizmi kolaylaştırdığı ancak onu tanımlamadığı görüşündedir (Mudde, 2004: 542-545). Her şeye popülizm lensinden bakmanın her yerde popülizm görmeye neden olduğu uyarısını yapan Mudde’ye göre her yerleşik düzen karşıtı siyaset popülizm olmadığı gibi popülist partiler de yalnızca popülist değildir. Popülizm ince çekirdekli bir ideoloji olduğundan, örneğin Trump’ı anlamak için popülizm kadar yerlilik ve otoriterlikten bahsetmek gerekir. Hakeza, otoriter eğilimler de popülist partilerle sınırlı değildir; anti-popülizm adına liberal demokrasiye sistemin içinden gelen tehditler ihmal edilmemelidir (Mudde, 2017b).

Popülizmin bir “moda sözcüğe” dönüşmüş olmasının ve bir dizi tekil örneğin “x popülizmi” olarak tanımlanmasının kavramın analitik gücünü azaltabilecek olduğu dikkate alınmalıdır. Öte yandan, yukarıda ele alınan, merkezci ve teknokratik popülizm üzerine özellikle son yıllarda geliştirilmiş olan literatür, hem birkaç ülkeyle sınırlı olmayan daha genelleştirilebilir bir olgudan bahsedildiği izlenimini vermekte hem de popülizmin sağ ve sol versiyonlarının ötesinde jenerik bir versiyonu olup olmadığı konusunda teorik bir açılım sunmaktadır. Bu popülizm türü, düşünsel tanımla sınırlı kalmayan politik-stratejik bir popülizm tanımını da zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle Buštíková ve Guasti’nin popülizme bir ideoloji ve bir politik strateji olarak yaklaşan eğilimleri bir araya getirme önerisi önemli bir katkıdır. Popülizmin içeriği kadar popülist “özne”ye, yani “popülist hareketlerin takipçilere araçsal biçimde seslenme, lider ve takipçiler arasında doğrudan bir ilişkiyi sürdürme ve mevcut kurumsal zayıflıkları istismar etme becerilerine” de odaklanılmalıdır (Buštíková ve Guasti, 2019, s. 6). Bu çerçevede, sonraki bölümde Macron’un bir popülist ve bir merkezci-teknokratik popülist olarak adlandırılıp adlandırılmayacağına ilişkin tartışmalara yer verilecektir.

MACRON’UN MERKEZCİ-TEKNOKRATİK POPÜLİZMİ ÜZERİNE TARTIŞMA

Fransa’da 2017’de gerçekleşen başkanlık seçiminin ilk turunda Emmanuel Macron %24 oy alırken onu %21,3 ile Ulusal Birlik (*Rassemblement National*, RN) lideri radikal sağ/sağ popülist Marine Le Pen, %20 ile geleneksel merkez sağ LR adayı François Fillon, %19,58 ile radikal sol/sol popülist Boyun Eğmeyen Fransa (*La France Insoumise*, LFI) lideri Jean-Luc Mélenchon ve %6,36 ile Sosyalist Parti adayı Benoît Hamon izlemiştir. 2022’deki seçimin ilk turunda ise Macron %27,85, Marine Le Pen %23,15, Mélenchon %21,95, bir diğer radikal sağ popülist Eric Zemmour ise %7 oy almışlardır. Görüldüğü gibi, son iki seçimde Fransız siyasetinin iki ana partisi LR ve PS

Merkezci-Teknokratik Popülizm Örneği Olarak Emmanuel Macron: 2023 Emeklilik Reformu Sonrası Bir Değerlendirme

dışından üç isim birlikte yükselişe geçmiştir. Bu isimlerin her biri kendi tarzında halkın sözcülüğüne soyunmuş, Mestre ve Soullier'nin (2019) deyimiyle popülizm “yeni siyasi gramer” haline gelmiştir. Öte yandan özellikle Batı medyası ise Macron'un seçilmesini popülist dalgaya karşı kazanılmış bir zafer olarak görmüştür (Barkin, 2017; Witte ve Birnbaum, 2017).

39 yaşında bu makama seçilerek Fransa tarihinin en genç cumhurbaşkanı olan Macron, doktor bir çiftin çocuğu olarak 1977'de Amiens'de doğmuş, Paris'te kamu yönetimi ve felsefe okuduktan sonra kamu ve özel sektöre üst düzey yönetici yetiştiren Ulusal İdare Okulu'ndan (*L'École nationale d'administration*, ENA) 2004'te mezun olmuştur. 4 yıl Maliye Teftiş Kurulu'nda uzman olarak görev yaptıktan sonra özel sektöre geçmiş ve Rothschild&Cie'de yatırım bankacısı olarak çalışmıştır. Sosyalist Partili Hollande'ın cumhurbaşkanı seçildiği 2012 yılında onun genel sekreter yardımcısı olmuş, 2014'te bu görevden istifa ettiyse de aynı yıl Manuel Valls hükümetinde Ekonomi, Sanayi ve Dijital Ekonomi Bakanı görevine getirilmiştir. 2016 Nisan ayında En Marche! hareketini kurmasından birkaç ay sonra bakanlık görevinden istifa etmiştir. Bu kısa biyografiden bile onun popülizmle karmaşık ilişkisine dair sonuçlar çıkarmak mümkündür. ENA mezunu olması, yatırım bankacısı olması, bakanlık yapması itibarıyla yerleşik düzenin içinden bir isim olarak görünmektedir. Öte yandan genç yaşı, seçim deneyimi olmaması, Sosyalist Parti ile yaşadığı fikir ve yol ayrılıkları kendisini yerleşik düzenin dışından bir aday olarak ortaya koyabilmesini sağlamıştır.

Macron'un merkezci popülist nitelikte olduğunu ilk ortaya atan isimlerden Godin henüz 2016'da “Macronizm”in gerek Manişeist olması gerekse duygulara hitap etmesi nedeniyle popülizmi tüm unsurlarıyla örneklediğini öne sürmüştür. Ona göre Macronizm harekete dayalı bir Manişeizm içerir: basitçe hareket eden iyi iken, yerinde sayan, dahası hareketi bloke eden kötüdür. Ekonomik olarak sıkıntılar yaşayan halka “bu sıkıntılardan kurtulmak için harekete geçmek zorundayız” mesajı verilmektedir. 16 Kasım 2016 tarihli bir konuşmasında Macron Fransa'nın korporatizm tarafından bloke edildiğini söylerken bu blokajla “eski rejim” arasında paralellik kurarak kendisini de 1789'un büyük isimlerinin mirasçısı bir devrimci olarak ortaya koymaktadır. Sistemden faydalandığı için değişimi engelleyenlere karşı savaşaacağını ilan etmektedir. Sağ popülistler göçmenleri, sol popülistler zenginleri hedef alırken merkezci popülizmin günah keçisi ise “iyi insanların” refahına engel olan “reformları istemeyenler”dir (Godin, 2016).

Benzer şekilde, Barthold ve Fougère'e göre Macron'un iktidara gelişi; Brexit ve Trump iktidarında sembolleşen popülizmin yükselişine karşı liberal demokrasinin bir başarısı olarak görülse de, popülizm biz/halk ve onlar/elitler ikiliği üzerine kurulu bir siyaset mantığı olarak anlaşıldığında pekala Macron'un da benzer bir yaklaşım izlediği görülmektedir. Macron, reformcu ilericiler ile geriye bakan muhafazakârlar arasındaki fay hattını vurgulamakta ve elitlere karşı bir “devrim”den söz etmektedir. Bunun dışında adeta her kesime göz kırparak çeşitli toplumsal talepleri kimi zaman tutarsız bir biçimde eklemleyen bir tarz izlemekte, örneğin önde gelen çevreci figürlerden Hulot'yu ekoloji bakanı yaparken piyasa yanlısı Bruno Le Maire'i ekonomi ve finans bakanı atayarak da iki konuyu bağdaştırmaya çalışmaktadır. Barthold ve Fougère'in Macron'un popülist

stratejisinin adını koymayı “liberallerin kimin popülist olarak adlandırılıp kimin adlandırılmayacağı konusundaki ahlaki üstünlük iddiasına bir meydan okuma” olarak da önemsedikleri görülür (Barthold ve Fougère, 2020a).

Macron’un akademik literatürde nasıl tanımlandığına geçmeden önce kendisi ve yakın çevresi tarafından nasıl tanımlandığına kısaca bakmak yerinde olacaktır. Macron 2017 seçimlerinden önce *Le Journal du Dimanche*’a verdiği röportajda “Kendinizi partilere ve sisteme karşı olarak sunuyorsunuz, bunu popülizm olarak görüyor musunuz?”, “Popülist olarak adlandırılmak sizi rahatsız ediyor mu?” sorularına yanıt verirken popülist olarak tarif edilmekten rahatsız olmadığını belirterek “Popülist olmak halkla aracı olmadan anlaşılır biçimde iletişim kurmaksa ben popülist olmak isterim. Bu açıdan bakarsak General de Gaulle de popülistti. Ancak bunu en ucuz şekilde halkı pohpohlamak anlamına gelen demagoglukla karıştırmamalıyız.” demiştir. Bir yandan kendini popülizmden ayırtmaya çalışırken diğer yandan popülist söylemlere başvuran merkez sağ rakibi LR adayı Fillon’u eleştirerek “Ben tutarlıyım: parti sistemine meydan okudum ve yeni bir siyasi hareket kurdum” diyerek de anti-sistemik niteliğini vurgulamayı ihmal etmemiştir (Le Journal du Dimanche, 2017). Balogea ve Hubé, Macron’un eski bakanlarından biriyle yaptıkları mülakatta bu kişinin Macron’un 2017 seçim kampanyasını değerlendirirken şöyle söylediğini aktarmaktadırlar: “LREM popülist bir parti değil ancak Macron Fransa’da var olan popülist zeminin gerçekliğini açıkça kavradı ve her ne kadar söyleminin özü popülist değilse de bu popülist dalga üstünde sörf yaptı” (Balogea ve Hubé, 2022, s. 76).

En Marche hareketinin kurucularından olan Amiel ve Emelien’in yazdığı *Yeni İlericilik: Çağımızın Popülizmine Tabandan Bir Alternatif* kitabında ise, kitabın isminden de anlaşılacağı üzere, ilericilik ve popülizm birbirinin karşıtı olarak ortaya konmuş; Macroncu hareketin amacı, daha iyi fırsatlar ve politikalar sunularak ve tabandan katılım teşvik edilerek yurttaşların güçlendirilmesi olarak özetlenmiştir (Amiel ve Emelien, 2020). Macron’un Avrupa’da yayılan sağ popülizmi kast ederek “cüzam” ifadesini kullandığı görülmektedir (Rose ve Jones, 2018). Bununla birlikte Macron’un açıkça anti-popülist bir söyleme başvurduğu örneklerde dahi popülizmin izleri bulunması, kendini siyaset dışı/üstü bir yerde konumlandırması dikkat çekicidir. Örneğin COVID-19 döneminde, AB’nin pandeminin olumsuz finansal sonuçlarına ortak bir yanıt üretmemesi, ülkelerin ekonomik büyüklüğüne göre değil ihtiyaçlarına göre borç alabildikleri bir fon oluşturulmaması, dayanışma ruhunun egemen olmaması halinde insanların Avrupa projesinden uzaklaşacaklarını, “popülistlerin kazanacağını” ve AB’nin parçalanacağını dile getirmiştir. Ona göre “AB bir siyasi proje mi yoksa yalnızca bir piyasa projesi mi olduğuna karar vermelidir” (CNN, 2020).

Macron’un kendisine yerleşik siyasal düzenin dışından bir lider imajı çizmek istediği akademik literatürde genel olarak kabul görmektedir. Ancak bunun onu popülist olarak tanımlamaya yetmeyeceğini öne süren pek çok yazar Macron’u Le Pen ve Melénchon gibi popülist isimlerin karşısında merkezde bir siyasetçi olarak ele alır (Ivaldi, 2019; Marcos-Marne et al., 2021; Ribera ve Diaz, 2020). Evans ve Ivaldi’ye göre o geleneksel parti siyasetinin popülist eleştirisinden önemli ölçüde esinlenmekle birlikte söylemi anti-elitist ve anti-plüralist öğeler içermez; bir ayağı sistemin

Merkezci-Teknokratik Popülizm Örneği Olarak Emmanuel Macron: 2023 Emeklilik Reformu Sonrası Bir Değerlendirme

dışındayken diğeri ise içindedir. Bu nedenle onu “yumuşak yerleşik düzen karşıtı” olarak adlandırırken onun “kapsayıcı merkezçiliğini” Le Pen’in “dışlayıcı popülizminin” karşısına koyar (Evans ve Ivaldi, 2018, s. 179, 187). De Cleen ve diğerlerine göre de popülizm “siyasetin dışından gelen” demek değildir. Geleneksel partilere alternatif olduğunu iddia eden ve değişim öneren her proje popülist değildir. Macron’a yakıştırılan ve belirli koşullarla kendisi tarafından da benimsenen popülist etiketi bu nedenle doğru değildir; onun alternatif olma iddiası sistematik bir “sıradan halk-elit” ikiliğine dayanmamaktadır (De Cleen vd., 2018).

Ribera ve Diaz 2017 başkanlık seçimlerinde önde gelen adayların kullandıkları söylemleri inceledikleri çalışmada Macron’un iddia edildiği gibi bir tür “ana akım popülist” olmadığını ve seçimlerin popülist ruhunun dışında kaldığını iddia etmişlerdir. Popülizmin ikilik ve çatışma üzerine kurulu anlatısının tersine Macron’un bütünleştirici ve kapsayıcı bir dil kullandığını ifade etmişlerdir (Ribera ve Diaz, 2020, s. 22-24, 32-33). Maurer ve Diehl (2020) de Macron’u mevcut yönetime “başkaldıran” diğer adaylarla kıyaslayarak popülist olmadığı sonucuna varmaktadırlar. Siyasi spektrumun uçlarındaki adayların merkezdeki Macron’a göre elitler konusunda daha negatif, halk konusunda daha pozitif bir söyleme sahip oldukları bulgusunu ortaya koymuşlardır. Benzer şekilde Gilmore da (2022, s. 42-43, 58) Macron’un 2017 kampanyasında kullandığı retoriğin Le Pen ve Mélenchon’dan büyük oranda farklı olduğunu, Macron’un Fransız parti sistemine uymayan “başına buyruk” bir niteliği olsa da elit karşıtı ve sıradan halk yanlısı popülist bir strateji izlemediğini öne sürmüştür.

Öte yandan, literatürde Macron’u popülist olarak tanımlayan çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Norris (2020, s. 705-706) popülist partilerin ideolojik yelpazeye yayıldığını öne sürdüğü küresel ölçekli çalışmasında Macron’u da örnekler arasında sayarak, ılımlı merkezci ekonomi politikalarını ve AB yanlısı bir pozisyonu savunmakla birlikte onun popülist olduğunu öne sürmüştür, ayrıca Inglehart ile kaleme aldığı çalışmada da Macron’u “merkezci popülist” olarak adlandırmıştır (Norris ve Inglehart, 2019, s. 308). Bu adlandırmaların ardında yatan temel neden Macron’un valans konulara eğilmesi, geleneksel ideolojik pozisyonları ve yerleşik partileri karşısına almasıdır. LREM’in kuruluşu esnasında 4000 gönüllü ile yürütülen “Büyük Yürüyüş” (*la Grande Marche*) adı verilen Fransa çapında büyük bir kamuoyu araştırmasıyla yaklaşık 100.000 vatandaşa ulaşılmıştır. Macron’a göre bu araştırmadan çıkan iki temel bulgu seçmenin yerleşik siyasi düzenden memnuniyetsizliği ve ideolojik önermelerden ziyade hayat standartlarının yükselmesi, kamu düzeni ve güvenliğinin korunması gibi üzerinde uzlaşılan politika hedefleriyle ilgili olduğudur (Bickerton ve Accetti, 2021, s. 5). LREM programını bu araştırma sonucu, “aşağıdan yukarıya” bir şekilde belirlediğini, “sözü halka verdiğini” iddia etmiştir. Halkla doğrudan ilişki kurma ve isteklerine yanıt verebilir olma iddiasının diğer örnekleri arasında; 2018’deki Sarı Yelekliler protestolarını takiben, 4 ana konuya (ekolojik geçiş, maliye ve kamu harcamaları, demokrasi ve vatandaşlık, devletin ve kamu hizmetlerinin organizasyonu) ilişkin 10.000’in üzerinde yerel toplantı ve bu toplantılardan toplanan 2 milyondan fazla öneriyi ifade eden Büyük Ulusal Tartışma (*Le Grand Débat National*) ve 2019-2020’de rastgele belirlenen 150

vatandaş ile iklim değışiklięi üzerine tartiřma yűrűtűlen Yurttař Meclisi (*Convention Citoyenne pour le Climat*) sayılabilir (Perottino ve Guasti, 2020, s. 550-51).

Perottino ve Guasti'ye gűre Macron'u siyasi haritaya sokan yerleřik dűzen karřıtı tutumu olsa da ona seęimi kazandıran teknokratik yeterlilik sűylemine bařvurmasıdır. Bu nedenle Macron'u "teknokratik popűlizm" ile tanımlamaktadırlar. Macron Fransız siyasi elitlerini yerleřik dűzen karřıtı bir strateji ile hedef alırken, bu stratejiyi izleyen dięer adaylardan kendini ayırmak ięin hem kamu hem de űzel sektűrdeki deneyimini űne sűrerek teknokratik yetkinlięine vurgu yapmıřtır. Bunu tamamlayıcı bir unsur olarak, farklı bařkanlık arketiplerinden "Jűpiteryen bařkan" modelini izleyerek gűndelik ulusal siyasete mesafeli, kűresel sahnede etkin, siyasi itię kakıřın űzerinde, halk tarafından sevilen bir bařkan imajı geliřtirmeye ęalıřmıřtır (Perottino ve Guasti, 2020). Bickerton ve Accetti de LREM'i "yukarıdan teknopopűlizm" olarak nitelermekte, bu alt kategoride popűlist ve teknokratik niteliklerin sentezinin liderin kiřilięinde geręekleřtięini űne sűrmektedir: "Macron bir yandan Fransız halkının siyasi deęiřim isteęinin cisimleřmiř hali olarak sunulmakta, dięer yandan da iyi politikalar ortaya koymak ięin gereken dinamizm ve uzmanlıęa sahip, ideolojik űnyargılarla baskılanmamıř, yetenekli ve etkin bir 'iřbitirici' olarak yorumlanmaktadır." Onlara gűre LREM'in ilk adı olan EM'in Macron'un ilk harfleri olması tesadűf deęildir ve lider odaklılıęın aęık bir gűstergesidir (Bickerton ve Accetti, 2021, s. 5). Buřtkov ve Guasti'ye gűre de tıpkı Berlusconi, Trump, Ivanishvili gibi Macron da devletin řirket gibi yűnetilmesini savunmaktadır. Bu liderlerin hepsi kendilerini bunu bařaracak dıřarıdan bir gűç gibi sunmakta, popűlizmi kullanma dereceleri ise farklılařmaktadır (Buřtkov ve Guasti, 2019, s. 3).

Popűlizmi "keskin sınırları olan bir fenomen olarak deęil bir derece meselesi olarak ele alma" (Surel, 2019, s. 1235) eęilimi Caiani ve Graziano'nun (2016) "popűlizmin ęeřitlilięi" yaklařımında da gűrűlűr. Caiani ve Graziano popűlizmin tek bir tanımını kabul ederek ona statik ve genellikle patolojik bir statű vermek yerine, popűlizmin dűrt farklı tanımını (halk-elit ikilięi temelinde bir ideoloji, eski aktűrlere karřı yeni aktűrlerin meřruluęunu vurgulayan bir retorik, enformel ve kolay ęűzűmler űneren bir iletiřim stili ve gűçlű ve karizmatik liderle karakterize olan bir űrgűtlenme olarak popűlizm) operasyonalize ederek ve bir dizi gűsterge ortaya koyarak tűm partileri bu ęeręevde incelemeyi saęlayacak bir popűlizm indeksine ulařmayı űnerirler (Caiani ve Graziano, 2016, s. 245-47). Bu ęeręeveyi temel alan Surel'e gűre, Macron FN veya FI'den oldukęa farklı tűrde bir popűlisttir. Macron'un geleneksel siyasi elitlere karřı yeni, karizmatik ve tabu yıkan lider rolűnű oynadıęı ve bir start-up gibi geliřtirdięi LREM hareketi, kampanyasında big data analizi, semantik analiz gibi dijital tekniklerden yararlanması, Facebook, Twitter, Snapchat gibi kanallardaki siber-aktivizmi vs. ile gelenekselin dıřında bir organizasyona sahip olduęu aęıktır. Ancak ideolojik ve retorik boyutları eksik kalmaktadır. űrneęin halkı veya onun bir kısmını yűceltmeye rastlanmaz. Kutuplařma eskilerle yeniler arasındadır; Surel ęeřitli sűylem analizi ęalıřmalarına atıfla Macron'da vurgunun "yenilenme, yeniden kurma" űzerinde olduęunu ifade eder. Fransa'nın klasik saę-sol ayırımına dayalı partizan siyasete saplandıęı teřhisini koyan Macron, partilerin ařılması ve "ilericilerin" birlięini űnermektedir (Surel, 2019, s. 1250-51).

Merkezci-Teknokratik Popülizm Örneği Olarak Emmanuel Macron: 2023 Emeklilik Reformu Sonrası Bir Değerlendirme

Popülizme söylemsel bir yaklaşım geliştiren Laclau'nun popülizm kavramsallaştırmasından esinlenen Fougère ve Barthold (2020b) da Macron'un bir tür "aşırılık karşıtı seçim popülizmi" geliştirdiğini öne sürmüşlerdir. Laclau'ya (2005, s. 76-77) göre popülizm birbiriyle bağlantılı üç yapısal unsur içermektedir: çoğul taleplerin ve kimliklerin bir eşdeğerlik zinciri (equivalential chain) ile tek bir hegemonik projede eklemlenmesi, toplumu iki karşıt kampa bölen bir iç sınırın inşası ve eşdeğerlik zincirinin bir popüler kimlik inşasıyla konsolidasyonu. Macron'da bu unsurların bulunduğunu öne süren Fougère ve Barthold, onun siyasi sınırı ilerici reformcular ve geriye bakan muhafazakârlar arasına çizdiğini, kendisini hepsi "muhafazakâr" olan sağ, aşırı sağ, sol ve aşırı sol rakiplerinden farklı olarak tek reformcu aday olarak ortaya koyduğunu, siyasetçiler ve üst düzey bürokratlardan oluşan Fransız yönetici elitinin dışından olma, genç olma, sıradan bir aileden gelme özelliklerini öne çıkardığını ifade ederler. Macron Laclau'nun sözünü ettiği hegemonyayı kurmak üzere belirsizliği ve gerektiğinde kip değiştirmeyi bir söylemsel strateji olarak kullanmış, mümkün olduğunca çok talebi bir araya getirerek kapsayabilmek için örneğin siyasi programını seçimlere iki aydan az bir süre kala yayınlamış, sık sık kullandığı "ve aynı zamanda (*et en même temps*)" kalıbıyla farklı görüşlerin, çıkarların, taleplerin bağdaştırılabilir olduğunu ortaya koymaya çalışmış, kendisi için kullandığı "ne sağ ne sol" ifadesini yeniden formüle edip onun yerine "hem sağ hem sol"u temsil ettiğini söyleyerek merkezin sağ ve solundaki geniş bir kesimi bir araya getirmeyi başarmıştır (Fougère ve Barthold, 2020b).

Macron'un popülizmini kararsız, hafif, çelişkili bir popülizm olarak niteleyenler mevcuttur. Örneğin Macron'u merkezci popülist olarak adlandıran Vachudova'ya göre LREM kozmopolitan, Avrupa yanlısı ve teknokratik bir parti olmakla birlikte aşırı sağa "light" popülist bir karşı saldırı niteliği taşımaktadır. Ancak sol ve sağdaki popülist rakipleri karşısında güçsüzdür zira yerleşik düzenle bağlantısı güçlü, AB yanlısı tutumu nettir (Vachudova, 2021, s. 485-486). Adler ve Ansell'e (2020, s. 350) göre de Macron'un siyasi tarzı, popülist ruhu yakalamayı hedefleyen ancak Fransız elitiyle ve siyasi düzeniyle barışık bir "anti-popülist popülizm" olarak tanımlanabilir. Yine Fougère ve Barthold (2020b, s. 422), onun eliti "siyasi elit" olarak tanımladığını, büyük burjuvaziyi hiçbir şekilde resme dahil etmediğini vurgularlar. Macron'un popülist bir söylem ve strateji izlediği ama gerçekte elit karşıtı veya halk yanlısı olmadığı öne sürülebilirse de sonuçta sağ popülistlerin pek çoğu için de aynı durum geçerlidir. Bu nedenle, bu çalışmada "samimi" görüşlerinin ne olduğu tartışmasına girmeksizin, mevcut literatürün Macron'u popülist olarak tanımlamaya yetecek bulgular ortaya koyduğu kabul edilmektedir.³ Son bölümde, Macron'un emeklilik reformu sürecindeki

³ Çalışmanın Türkçe literatüre de katkı sunabileceği düşünüldüğünde konuyla ilgili bu literatürdeki duruma da bakmak yerinde olur. Türkçe literatürde Fransa'da popülizmin güncel siyasetteki merkezi yeri üzerinde duran çalışmalara rastlanırken (Kara, 2019; Özdemirkıran-Embel, 2017; Yıldırım, 2023), özelde Kara'nın çalışması, tek başına Macron'a odaklanmamakla birlikte, bu çalışmanın temel sorusuyla örtüşen önemli değerlendirmelere yer vermektedir. Macron'un kriz söylemi, "anti-sistemik" tutumu, halka yakınlık iddiası vb. yaklaşımlarının popülist bir tutumun göstergeleri olarak okunabileceğini belirtmiştir (Kara, 2019). Fransa bağlamında merkezci/teknokratik/valans popülizm kavramlarının herhangi bir incelemesine ise Türkçe literatürde rastlanmamıştır. Daha genel bir çerçevede, Uslu'nun (2022) teknopopülizm

tutumunun onun bir (merkezci-teknokratik) popülist olarak değerlendirilmesini destekleyen mi yoksa zayıflatan bir nitelik mi taşıdığı tartışılacaktır.

EMEKLİLİK REFORMU SÜRECİNDE MACRON'UN SÖYLEMLERİNDE POPÜLİZM

Avrupa Birliği özellikle 2010'dan itibaren üye devletlerin sosyal politikaları üzerinde artan bir etkiye sahip olmuştur. AB yönergeleri özellikle emeklilik sistemi, sağlık sistemi ve istihdam politikaları alanlarında reformlar yapılması, bu alanlarda kamu harcamalarının azaltılması ve deregülasyonun genişletilmesine odaklanmaktadır (Hassenteufel ve Palier, 2016, s. 182). Bu çerçevede Sarkozy döneminde (2007-2012) emeklilik yaşını 60'tan 62'ye çıkaran düzenlemeler yapılmıştı. Bu düzenleme zaten henüz tam olarak yürürlüğe girdiği için Macron'un 2017 seçim manifestosu emeklilik yaşı konusunda bir değişiklik yapmamayı vaat ederken odağı daha çok istihdam politikalarının deregülasyonuna yönelikti (En Marche!, 2017).

Macron ekonomik reformlar konusunda hızlı bir başlangıç yaptı. Bütçe açığını ilk bir yılda %3,4'ten %2,3'e düşüren refah harcamaları kesintilerinin yanı sıra servet vergisini kaldırması kendisine "zenginlerin başkanı" lakabını getirse de (France 24, 2022), 2018 sonuna kadar önemli bir meşruiyet sorunu yaşamadı. Ancak mazota getirilen çevre vergisine ve hayat pahalılığına tepki olarak Kasım 2018'de Sarı Yelekliler hareketi ortaya çıktı ve Macron'a ve partisine olan destek düşen bir ivme takip etti. Eylemlerin sonucunda çevre vergisi ertelenirken planlanan gaz ve elektrik zamlarının da durdurulduğu açıklandı. 2019'da sağlık harcamalarında kesintiler Macron'u sağlık çalışanlarıyla, işsizlik sigortasındaki değişiklikler ve emeklilik reformunun gündeme gelmesi de çalışanlar ve sendikalarla karşı karşıya getirdi. Perottino ve Guasti'ye göre Macron bu süreçte etkin bir iletişim stratejisi kullanarak ideologlara karşı uzmanlar, sorumsuz statüko güçlerine karşı reformun gerekliliği ikiliklerini kurdu. Protestoculara karşı sert bir tavır takındı, onları gayrimeşru, azınlık çıkarlarını düşünen, karmaşık konuları anlayabilecek yeterlilikten yoksun olarak etiketledi (Perottino ve Guasti, 2020, s. 551).

Haziran 2019'daki Avrupa Parlamentosu seçimlerinde RN %23,3 ile birinci parti olurken Yeşiller partisi EELV de büyük bir artışla %13,5 oy aldı. Partiden kopuşlar nedeniyle 2020 baharında LREM 2017 parlamento seçimlerinde elde ettiği çoğunluğu kaybetti. Bununla birlikte COVID krizi, popülerliğini artırmak için beklediği fırsatı Macron'a verdi. Grossman'ın ifadeleriyle pandemi adeta savaş veya doğal afet durumlarında olduğu gibi partilerüstü bir siyaset beklentisi ve algısı yaratarak mevcut hükümete desteği artırdı, kamu hastaneleri için harcamaların artırılması ve ücretsiz izne çıkarılan çalışanlara ve zor durumdaki şirketlere verilen devlet desteği de bu "bayrak etrafında toplanma" etkisini güçlendirdi. 2021'e gelindiğinde popülerlik anketlerinde memnuniyet oranları 2017-18 seviyesine dönerek %40 civarına yükselmişti (Grossman, 2021, s. 12-14). Nisan 2021'de, kendisi dahil pek çok üst düzey yönetici ve siyasetçinin mezun olduğu, elitizmin simgelerinden olan ENA'yı kapatacağını ve fırsat eşitliği ve sosyal hareketliliği güvence altına alacak bir eğitim

kavramsallaştırmasını eleştiren kuramsal çalışmada ve Kaya-Karabulut'un (2022) Çekya üzerine çalışmada teknokratik popülizm kavramını ele aldıkları görülmektedir.

Merkezci-Teknokratik Popülizm Örneği Olarak Emmanuel Macron: 2023 Emeklilik Reformu Sonrası Bir Değerlendirme

sistemi için çalışacağını açıklaması (France 24, 2021), bu süreçte önemli bir sembolik hamle idi.

Macron 2022 seçimlerinde pozisyonunu korumayı başardı ancak Le Pen'in yükselişi devam etti; 2017'de ikinci turda oy oranları %66-%34 iken 2022'de fark azalarak oy oranları %58,5-41,5 olarak gerçekleşti. LREM meclis çoğunluğunu da elde edemedi ve Élisabeth Borne başbakanlığında azınlık hükümeti kuruldu. Macron seçim kampanyasında bir yandan Ukrayna-Rusya savaşının belirleyiciliğindeki uluslararası ortamda Fransa'nın gücü ve bağımsızlığına odaklanan Jüpiteryen başkan modelini izlemeye devam ederken diğer yandan bütçe açığını azaltmak üzere reformlara kaldığı yerden devam edeceğini ilan etmişti. Seçim manifestosunda emekli maaşlarının yükseleceği, buna karşılık, bunun finansmanını sağlayabilmek üzere emeklilik yaşının 65'e çıkarılacağını vaat ediyordu (CNCCEP, 2022). Nitekim 2023 başına gelindiğinde emeklilik reformu için gaza bastı. Ocak-Mayıs arası ülke genelinde büyük protestolar ve grevler gerçekleşti. Emeklilik yaşını 2030 yılı itibarıyla 62'den 64'e çıkaran tasarının Ulusal Meclis'te kabul edilmeyeceğinin anlaşılması üzerine başbakan Borne, meclisin onayına ihtiyaç duymadan tasarının yasalaşması için 16 Mart'ta anayasanın tartışmalı 49.3 maddesine başvurdu. Çoğunlukla bütçe tasarılarını geçirmek için kullanılmış olan, belirli konular ve şartlarla sınırlı olarak yürütmeye yasamayı devre dışı bırakma yetkisi veren ilgili maddeye başvurulması da tepkileri artırdı. Borne hükümeti bu madde uyarınca gerçekleşen iki güven oylamasından az oy farkıyla kurtuldu. Anayasa Mahkemesi'nin de düzenlemenin referanduma götürülmesine ilişkin talepleri reddetmesi sonrası 14 Nisan'da Macron'un yasayı onaylamasıyla sonbaharda yürürlüğe girmek üzere emeklilik reformu yasalaştı.

Kimilerince, örneğin 1995'te Jacques Chirac emeklilik reformunu protestolar nedeniyle iptal etmişken Macron'un etmemesi onun popülist olduğu iddiasının altını oymaktadır (Väisänen, 2022, s. 223). Bu sava karşı teorik olarak söylenebilecek şey, önceki bölümlerde ortaya konduğu üzere, merkezci-teknokratik popülizmin "halk için" ama "halksız", hatta "halka rağmen" politika yapmayı mümkün kıldığıdır. Caramani'nin (2017) belirttiği gibi teknokrasi ve popülizm tek ve bölünmez bir genel çıkar olduğunu iddia etmeleri, çoğulcu olmamaları, genel çıkarı tespit etme ve gerçekleştirme işini lidere bırakmaları ve hesap verebilirliği neredeyse ortadan kaldırmaları açılarından örtüşmektedir. Söz konusu savı ampirik açıdan değerlendirmek üzere ise Macron'un emeklilik reformu sürecinde nasıl bir söylem inşa ettiğine bakmak uygun olacaktır. Gündelik siyasetin dışında/üstünde, güçlü ve karizmatik lider imajını korumak üzere Macron halka sadece yasalaşma sürecinin önemli dönemeçlerinden sonra hitap etmiştir; bu nedenle inceleme, hükümetin güven oylamasını savuşturmasının akabinde 22 Mart 2023 tarihinde TF1-France 2 ortak yayını olan bir televizyon röportajı ve Anayasa Mahkemesi yasayı onayladıktan kısa bir süre sonra 17 Nisan 2023 tarihinde yaptığı halka sesleniş konuşmasının nitel analiziyle sınırlı tutulacaktır.

22 Mart'taki röportajda (Élysée, 2023a) parlamentoyu devre dışı bırakmasının yarattığı tepkilerin henüz çok yeni oluşu ve yasalaşma sürecinin tamamlanması için Anayasa Mahkemesi kararının beklenmesi nedeniyle daha temkinli bir pozisyonda olduğu söylenebilir. Tasarının hazırlık sürecinde masaya oturan sendikalarla istişare

İlkin ÖZDİKMENLİ ÇELİKOĞLU

süreçlerine, önerilen emeklilik yaşının 65'ten 64'e indirilmesine, Ulusal Meclis'te ve Senato'da günler süren tartışma ve değişikliklere dikkat çekerek bir meşruiyet krizinden kaçınır görünmektedir. "Yeniden büyük bir ulus olma", "2030 Fransa'sı" gibi şekillerde tarif ettiği büyük hedeflere ulaşmak için toplumsal paydaşlarla somut politikalar üzerinde birlikte çalışma, mecliste sağ, sol ve yeşillerden iyi niyetli politikacılarla ortak bir zemin bulma ve genişletilmiş bir çoğunluk oluşturma niyetlerini vurgulamıştır. Yine, daha önce benzer zorunluluklar nedeniyle emeklilik reformu yapmak zorunda kalan seleflerine atıf yapması da meşruiyet arayışını yansıtmaktadır. Öte yandan, kendisinden önceki siyasi elitleri eleştirmekten de geri durmamıştır. Buraya nasıl geldik sorusunun yanıtını sanayisizleşme sürecinde üretmeden harcamanın alışkanlık haline gelmesinde, politikacıların topluma refah konusunda tutulamayacak sözler vermesi ve yalanlar söylemesinde aramıştır.

22 Mart tarihli röportajın çeşitli yerlerinde toplumun "genel çıkar"ını gerçekleştirmek için "sorumluluk" taşıdığını söylemiştir. Yine birkaç kez bu değişiklikten mutlu olmadığını, yapmak zorunda olmamayı isteyeceğini ama "yapılması gerekeni yaptığını" ifade etmiştir. Daha sonra halka sesleniş konuşmasında çizeceği çerçeveye benzer şekilde, 2030'da sayısı 20 milyona çıkacak olan emeklilerin maaşını finanse edebilmek için emekli maaşlarını düşürmenin veya çalışanların katkısını artırmanın mevcut ekonomik koşullarda birer seçenek olmadıkları gibi, ortaya çıkan bütçe açığını vergilerle kapatarak yeniden-sanayileşmeye ket vurmanın veya kamu kaynaklarını sağlık ve eğitim gibi hizmetler yerine emeklilik sistemine harcamanın da sonraki neslin hayatını zorlaştırmak anlamına geleceğini vurgulamıştır. Halk için cesur bir karar vermek gerektiğini söylerken bu kararı verebilecek kişi olarak kendini öne çıkarmıştır. "Kamuoyu yoklamaları ve kısa erimli olan ile halkın genel çıkarı arasında tercih yapmam gerekiyorsa ikinciye seçiyorum. Bugün popüler olmamayı göze alıyorum." ve "Reformun gerekliliği konusunda insanları ikna edemediğim için üzgünüm ama ben pişmanlıklarla yaşamıyorum; irade, kararlılık ve sorumlulukla yaşıyorum" ifadelerini kullanmıştır.

Röportajda şiddete dayalı ve gündelik hayatı felç eden eylemleri mahkûm etmiş ancak meşru öfkeyi anladığı ve buna yanıt üretmeyi hedeflediğinin üzerinde durmuştur. Çalışanların emeklilik fonuna katkısını artırma seçeneğinin mümkün olmadığını ifade ettiği kısımda bunun yerine işverenlerin katkısını artırma seçeneği sorulduğunda konuyu geçiştirmiş ama eylemlerdeki adalet talebini duyduğunu söylerken çok yüksek kârlar elde eden şirketlerden istisnai bir katkı alınması konusunda hükümetin bir çalışma yapmasını isteyeceğinden bahsetmiştir. Böylece bir yandan söz konusu katkıyı sürekli değil istisnai bir şey olarak tarif ederek neoliberalizmin ana prensiplerine bağlı kalırken, anti-elitist duygulara hitap etmeyi de ihmal etmemiştir. Benzer şekilde, adalet talebinin diğer ayağını, çalışanların, çalışmayanların aldığı işsizlik maaşlarından duydukları rahatsızlığa bağlayarak bir yandan bu harcama kaleminin azaltılmasının önünü açarken diğer taraftan sürece ikna için toplumun alt kesimleri arasındaki rekabetçi tutumdan ve adresi belirsiz öfkeden faydalanmaktadır.

Anayasa Mahkemesi kararının ardından 17 Nisan 2023'te yaptığı halka sesleniş konuşmasında (Élysée, 2023b) da yine emeklilerin sayısının ve ortalama yaşam süresinin arttığı koşullarda emeklilik reformunun kaçınılmaz bir biçimde "gerekli" olduğu

Merkezci-Teknokratik Popülizm Örneği Olarak Emmanuel Macron: 2023 Emeklilik Reformu Sonrası Bir Değerlendirme

vurgusunu yapmıştır. Avrupa'daki emeklilik yaşı düzenlemelerine atıf yaparak, Avrupalı komşuların yaptığı gibi biraz daha uzun süre çalışmanın; ulusun zenginliğini artırma, böylece daha güçlü olma, bugünkü ve gelecekteki yaşantılar için daha fazla yatırım yapma imkânı vereceğini ifade etmiştir. Sendikaların ve muhalif uzmanların farklı değerlendirme ve önerilerini tartışma konusu bile yapmamıştır. Değişikliğin alternatifinin ne olabileceğine dair kurduğu söylem yalnızca üç olasılıklıdır: emekli maaşlarının düşürülmesi, çalışanların sisteme katkısının artırılması veya gelecek nesillerin ödeyeceği borçları artıracak şekilde "hiçbir şey yapılmaması". İlk iki alternatifi reddederek halkın talepleriyle paralellik inşa etmeye çalışırken üçüncüsünü de kesin bir dille reddetmesi, Macron'un hareket/ilericilik-hareketsizlik/muhafazakârlık ikiliğiyle kurduğu popülist stratejiyle uyumludur. Benzer şekilde, halkın sosyal adalet taleplerini duymazlıktan gelemeyeceğini ifade ettiği bölümde yine alternatifin hareketsizlik (*immobilisme*) veya aşırılık (*extrémisme*) olamayacağını vurgulamıştır. Gerekli olan bu reformların aylar süren müzakerelere rağmen kabul edilmediğini, bir uzlaşmaya varılmadığını belirterek üstü kapalı biçimde muhalefeti hareketi engelleyici bir pozisyonla özdeşleştirmişse de, bu süreçte ortaya çıkan destek kaybı ve bölünmüşlüğü telafi etmek üzere diğer siyasi ve sosyal aktörlere yönelik kapsayıcı bir görüntü çizdiği, yeni ittifaklar ve koalisyonlar sözü verdiği belirtilmelidir.

Yine aynı konuşmada, altı yıllık başkanlığında her zaman "ulusun çıkarı"nı rehber edindiğini söylemiş; Fransız halkının, özellikle de gençlerin, adalet, refah ve demokratik yenilenme taleplerini duyduğunu ve buna yanıt vereceğini söyleminin merkezine koymuştur. Çalışma hayatına erken başlayan veya güç işlerde çalışanlar gibi kişiler için adaleti sağlayacak somut iyileştirmelerin de yasaya eşlik ettiğini vurgulamış ama, daha önemlisi, yapılan eylemlerde yalnızca emeklilik reformuna muhalefet değil, çalışma ve yaşam koşullarından kaynaklanan bir öfkeyi ve bunların iyileştirilmesine dair bir isteği gördüğünü ifade etmiştir. Enflasyon koşullarında gündelik yaşamın ne kadar zorlaştığını, Fransız halkının üzerine düşeni yaptığı halde gerek devlet destekleri gerekse etkin kamu hizmetleri yoluyla bunun karşılığını alamadığını gördüğünü, bu nedenle ortaya çıkan eski yaşam koşullarını kaybetme, terk edilmişlik ve öfke duygularını anladığını söylemiştir. Konuşmadaki zamir seçimlerinde neredeyse tamamen "ben" ve "Fransız halkı"nı kullanarak da halkıyla empatisi ve iletişimi güçlü lider imajını desteklemektedir.

Bu konuşmada, yapılması gereken şeyin, bağımsızlık ve adalet hedefleri için tüm bölünmeleri aşarak birlikte hareket etmek olduğunu öne sürmektedir. Bağımsızlık hedefini hem Avrupa hem Fransa için koyarak milliyetçi/AB-karşıtı söylemden kendini ayırma da, spekülasyon güçlerine, dış güçlere vs. atıf yaparak popülist yaklaşımı yeniden ürettiği söylenebilir. Bağımsızlığın sağlanmasının sözle olmayacağını, yapılacak şeyin; bilgi, araştırma, yatırım çekme, teknoloji, sanayi ve savunma alanlarında öne geçebilmek için kolektif olarak çalışmak olduğunu söyleyerek dolaylı olarak emeklilik yaşının artmasının önemine işaret etmektedir. Ona göre bağımsızlık adalet hedefinin de koşuludur; herkesin çabasının karşılığını alması, eşitsizliğin, engellenmişliğin ve yoksunluğun azaltılması buna bağlıdır.

İlkin ÖZDİKMENLİ ÇELİKOĞLU

Halka sesleniş konuşmasının yalnızca üçte birlik kısmı yasayla ve ona karşı tepkilerle ilgili iken, esas ağırlığı bundan sonra neler yapacağı oluşturmaktadır. Halkın önüne koyduğu “büyük proje” yine hareket/ilerleme ile ilişkilendirilmektedir: “ulusumuzun canlılığını/eyleme gücünü (*élan*) yeniden keşfetmek ve yeniden inşa etmek”. Bu projenin üç ayağı olacaktır. Birincisi çalışma alanıdır. Geçtiğimiz altı yılda 1.600.000 kişiye istihdam sağlanması, asgari ücretin artırılması, kapanan 200 kadar fabrikanın yeniden açılması gibi başarılarını hatırlattıktan sonra, meslek liseleri reformu, işsizlik yardımı alanların işe dönmesi için daha somut biçimlerde desteklenmeleri, işçi ve işveren örgütlerinin sosyal diyalogu ile ücretler ve iş koşullarına dair çeşitli konularda yeni bir çalışma yaşamı paktının oluşturulması, üretken ve ekolojik bir modelle sanayisizleşmenin tersine çevrilmesi hedeflerini ortaya koymuştur. İkinci proje hukuk devletinin, adaletin, cumhuriyetçi ve demokratik düzenin tesisi konusundadır. Bu çerçevede hâkimlerin ve adli memurların sayısının artırılması, yeni jandarma birimleri kurulması, yolsuzlukla mücadele, yasadışı göçün kontrolü ve göçmen entegrasyonu konularında ilerleme, yurttaşların siyasete katılımı için yeni yollar oluşturulması önerilmiştir. Sonuncu projeyi “daha iyi bir yaşam için ilerleme” olarak ortaya koymuş ve eğitim sisteminin Avrupa’nın en iyilerinden biri haline getirilmesi, öğrenci ve öğretmenler için olanakların iyileştirilmesi, kronik hastalığa sahip kişilerin uzman doktora erişiminin sağlanması, acil servislerdeki yoğunluğun azaltılması, en dezavantajlı bölgelerde yaşayan yurttaşların gündelik hayatlarının iyileştirilmesi vaat edilmiştir. Bu üç projeyi birer şantiyeye benzeterek Fransa’nın önemli sembollerinden Notre Dame de Paris katedralinin yeniden inşasıyla paralellik kurmuştur. Yangından sonra Notre Dame’ı beş yıl içinde yeniden inşa etme sözü verdiğinde kendisine yapamayacağını söylediğini hatırlatmış, bir yandan “bunu yapacağız çünkü karar verildi” diyerek kendi kararlılığına ve iradesine işaret ederken, diğer yandan da halkın seferberliğine, birliğine ve azmine vurgu yapmıştır. Etkili, yetkin ve sorumluluk sahibi lider ihtiyacını destekleyen bir diğer unsur olarak da geçmişteki ve gelecekteki krizlere (COVID, jeopolitik sorunlar, iklim değişikliği vs.) işaret ettiği görülmektedir.

İki konuşmanın çerçevesinde ve içeriğinde önemli benzerlikler bulunması Macron’un konuyla ilgili belirgin bir söylem inşa etmek istediğini göstermektedir. Mevcut demografik ve ekonomik koşullarda emeklilik reformunun gerekli ve alternatifsiz olduğu, halkın kısa ve uzun vadeli çıkarlarının gözetildiği, halkın haklı öfkesine yanıt üretileceği, bu yanıtın yeniden sanayileşme/istihdam, düzen ve adalet, hayat koşullarının iyileştirilmesi ayaklarına sahip olacağı vurguları ortaktır. Dahası, bu içeriği ortaya koyarken, kendisinden önceki siyasi elitleri sorunları halının altına süpürmekle, sorumluluk almamakla ve hatta halka yalan söylemekle eleştirmesi; reformu ideolojik-siyasi bir tercih değil gerekli ve alternatifsiz teknik bir konu haline getirmesi; toplumun genel çıkarını hayata geçirmeye muktedir bir lider olarak kendi kararlılık, yetkinlik ve iradesine işaret etmesi ve kurumları devre dışı bırakması; halkın öfke gibi duygularına ve bağımsızlık gibi hassasiyetlerine hitap etmesi; toplumun önüne hareket/ilerleme ile ilişkilendirdiği ve herkesin üzerinde ortaklaşacağı istihdam, adalet, bağımsızlık, yaşam koşullarının iyileştirilmesi gibi valans konular içeren bir “büyük proje” koyarak birlik ve rıza inşa etmeye çalışması; Macron’un popülist olarak tanımlanmasına yol açan önceki

Merkezci-Teknokratik Popülizm Örneği Olarak Emmanuel Macron: 2023 Emeklilik Reformu Sonrası Bir Değerlendirme

söylemleriyle de tutarlılık sergilemektedir. Bu süreçte popülist bir strateji izleme konusunda başlıca kısıtları; halkın çok büyük bir çoğunlukla reforma karşı olmasının önceki bölümde sözü edilen Büyük Yürüyüş, Büyük Ulusal Tartışma benzeri halkla doğrudan iletişim kanalları kurmasına veya reformcu ilericiler-reform karşıtı muhafazakârlar gibi bir ikilik inşa etmesine izin vermemesi ve azınlık hükümeti ile dört yıl devam etmenin oldukça güç olması nedeniyle ittifaklar kurması gerekebileceğinden yerleşik partiler/siyasi elitler konusunda daha yumuşak bir dil izlemesidir. Öte yandan, Fougère ve Barthold'un (2020b) belirttiği gibi, bir söylemsel strateji olarak belirsizlik ve esnekliğin popülizme içkin olduğu düşünülduğünde bu kısıtlar göz ardı edilebilir.

SONUÇ

Uyguladığı politikalar itibariyle liberal ana akım siyasetin içinde yer almakla birlikte yerleşik düzen eleştirisi yapan ve sıradan halkın yararına olduğunu iddia ettikleri uzman çözümleri öneren, çoğunlukla “dışarıdan” bir liderin kişiselleştirilmiş aygıtı olarak faaliyet gösteren hareketleri ifade eden merkezci-teknokratik popülizm kavramı son yıllarda daha yaygın olarak incelenmekte ve tartışılmaktadır. Kavram, bir yandan çok yaygın bir olgu haline gelen popülizmi anlama ve kategorize etme çabalarına katkı sağlarken, diğer yandan popülizmi illiberalizm ve aşırılıkla özdeşleştirme yanılığını gideren bir etki yaratmaktadır.

Popülizmin yükselişi yoksullaşma ve güvencesizleşme ile ilişkili olduğu kadar küresel ölçekte siyasetten uzaklaşma, sinizm ve hatta siyaset-karşıtlığı eğilimlerinin güçlenmesiyle de yakından ilişkilidir. Siyasal partilere ilginin azalması ve demokratik katılımın düşmesi bir tür süreklileşmiş meşruiyet krizi hali yaratmakta ve bunun karşısında etkinliği tartışmalı bir çözüm olarak “halk” vurgusunun artması siyasal yelpazenin tamamına yayılmaktadır. Ana akım siyasette siyaset-karşıtlı eğilimlerin tersine çevrilmesi amacı güdülmemekte, bilakis bu eğilimlere yaslanan bir yerleşik siyaset ve siyasi elit eleştirisi güçlenmektedir. Merkezci popülizm bir yandan 2015-16 terör saldırıları ile başlayan ve COVID-19 sonrası yerleşiklik kazanan, denge ve denetleme kurumlarını devre dışı bırakma eğilimlerini gerekçelendirirken, diğer yandan liberal ekonomi politikalarının teknokratik bir “iyi yönetim” hedefi adına savunulabilmesini mümkün kılmaktadır.

Emmanuel Macron, *En Marche!* hareketini kurduğu 2016'dan itibaren giderek artan biçimde merkezci ve/veya teknokratik popülist olarak adlandırılmıştır. Macron'u bu şekilde tanımlayan araştırmacıların savlarının birbiriyle bağlantılı dört temel noktada yoğunlaştığı görülmektedir: ilericilik/hareket-muhafazakârlık/hareketsizlik ikiliği üzerinden halk iradesini temsil etme ve geleneksel elitlere/yerleşik düzene karşı olma iddiası; sağ ve sol ideolojik pozisyonlar yerine birleştirici valans konulara odaklanması; politika kriteri olarak yeterlilik, performans ve uzmanlığı öne çıkarması; halkla zaman zaman aracısız iletişim kuran, değişimci, cesur ve güçlü lider görüntüsü çizmesi. Macron, bu unsurları destekleyen politikalar (Büyük Yürüyüş, Büyük Ulusal Tartışma gibi doğrudan iletişim araçları, ENA'yı kapatması vs.) ve söylemsel stratejilere (hareket, değişim ve yenilenmeye vurgu yapan parti ismi seçimleri, “ve aynı zamanda” ya da “hem sağ hem sol” gibi esnek ve birleştirici ifadeler kullanması vs.) başvurmuştur.

İlkin ÖZDİKMENLİ ÇELİKOĞLU

Macron'un popülizmini oportünistçe bir "seçim popülizmi" olarak görmek ve yankıları halen süren emeklilik reformu sürecinde halktan rağbet görmeyen bir politikada ısrarcı olmasını anayasal olarak bir daha seçilme şansı olmayan liberal bir siyasetçinin özüne dönmesi olarak değerlendirmek olasıdır. Ancak bu, 2023'ün ilk aylarında gerçekleşen emeklilik reformu sürecindeki yaklaşımı ile geçmiş yaklaşımları arasındaki sürekliliği gözden kaçıran bir değerlendirme olacaktır. Bu çalışmada görüldüğü gibi, Macron rıza ve meşruiyet inşasında, Fransız halkının "genel çıkar"ını tespit etme yeteneğine ve gerçekleştirme iradesine sahip, halkın istek ve duygularını anlayan ve onlara yanıt veren bir lider olma iddiasını merkeze koymaya devam etmektedir. Halkın üçte ikisinden fazla kısmının yeni emeklilik yasasına karşı olması, meclis çoğunluğuna sahip olunmadığı koşullarda Rönesans hükümetlerinin ayakta kalabilmesi ve Macron'un derin bir meşruiyet krizinden kaçınması için yerleşik düzen partilerinin desteğine ihtiyaç duyulması gibi kısıtlar kimi popülist politika ve söylemleri geriye çeken bir etki yaratsa da, bir söylem ve strateji olarak popülizm bu esnekliğe izin vermektedir.

Macron'un kalan dört yıllık iktidarında önemli krizler ve meydan okumalarla karşılaşacağı ancak merkezci-teknokratik popülizmi devam ettireceği öngörülebilir. Bu konuda yapılacak yeni çalışmalar, aynı zamanda, ekonomi yönetimi ve diğer sosyal meselelerde "ideolojiler-üstü" ve "profesyonel" çözümler öneren, genel çıkarın kendisinde cisimleştiği plebisiter lidere dayalı merkezci-teknokratik popülizmin Fransız siyasetine Macron'un siyasi ömrünü aşan bir miras bırakıp bırakmayacağı sorusuna da yanıt üretecektir.

KAYNAKÇA

- Adler, D. ve Ansell, B. (2020). Housing and populism. *West European Politics*, 43(2), 344-365. doi: 10.1080/01402382.2019.1615322
- Baloea, M. ve Hubé, N. (2022). How populist are populist parties in France? Understanding parties' strategies within a systemic approach. *European Journal of Cultural and Political Sociology*, 9(1), 62-82. doi: 10.1080/23254823.2021.2016455
- Barkin, N. (2017, Nisan 24). Europe's populist wave stalls as Macron storms into French runoff. *Reuters*. <https://www.reuters.com/article/uk-france-election-europe-analysis-idUKKBN17P0ZY> adresinden 20 Nisan 2023 tarihinde edinilmiştir.
- Barthold, C. ve Fougère, M. (2020a, Mart 5). How you can tell Emmanuel Macron is actually a populist – and why it matters. *The Conversation*. <https://theconversation.com/how-you-can-tell-emmanuel-macron-is-actually-a-populist-andwhy-it-matters-130496> adresinden 20 Nisan 2023 tarihinde edinilmiştir.
- Barthold, C. ve Fougère, M. (2020b). Onwards to the new political frontier: Macron's electoral populism. *Organization*, 27(3), 419-430. doi:10.1177/1350508420910567

**Merkezci-Teknokratik Popülizm Örneği Olarak Emmanuel Macron: 2023 Emeklilik Reformu Sonrası
Bir Değerlendirme**

- Bickerton, C. ve Accetti, C. I. (2015). Populism and technocracy: opposites or complements? *Critical Review of International Social and Political Philosophy*, Çevrimiçi versiyon. doi: 10.1080/13698230.2014.995504
- Bickerton, C. J. ve Accetti, C. I. (2018). 'Techno-populism' as a new party family: the case of the Five Star Movement and Podemos. *Contemporary Italian Politics*, 10(2), 132-150. doi: 10.1080/23248823.2018.1472919
- Bickerton, C. ve Accetti, C. I. (2021). *Technopopulism: The new logic of democratic Politics*. London: Oxford University Press.
- Buštíková, L. ve Baboš, P. (2020). Best in Covid: Populists in the time of pandemic. *Politics and Governance*, 8(4), 496-508. doi:10.17645/pag.v8i4.3424
- Buštíková, L. ve Guasti, P. (2019). The state as a firm: Understanding the autocratic roots of technocratic populism. *East European Politics and Societies and Cultures*, 33(2). doi: 10.1177/0888325418791723
- Buštíková, L. ve Guasti, P. (2020). A marriage of convenience: Responsive populists and responsible experts. *Politics and Governance*, 8(4), 468-472. doi: 10.17645/pag.v8i4.3876
- Caiani, M. ve Graziano, P. R. (2016). Varieties of populism: insights from the Italian case. *Italian Political Science Review*, 46(2), 243-267. doi:10.1017/ipo.2016.6
- Caramani, D. (2017). Will vs. Reason: The populist and technocratic forms of political representation and their critique to party government. *American Political Science Review*, 111(1), 54-67. doi:10.1017/S0003055416000538
- Cleen, B. de, Glynos, J. ve Mondon, A. (2018). Critical research on populism: Nine rules of engagement. *Organization*, 25(5). doi: <https://doi.org/10.1177/1350508418768053>
- CNCCEP [Commission Nationale de Contrôle de la Campagne Électorale en vue de l'Élection Présidentielle]. (2022). *Nous tous*. <https://www.cnccep.fr/pdfs/Candidat-07-Emmanuel-Macron-Declaration.pdf> adresinden 25 Haziran 2023 tarihinde edinilmiştir.
- CNN. (2020, Nisan 17). *The EU is facing a 'moment of truth' as it tackles mammoth economic crisis, Macron warns*. <https://edition.cnn.com/2020/04/17/europe/emmanuel-macron-coronavirus-response-populism-intl/index.html> adresinden 20 Nisan 2023 tarihinde edinilmiştir.
- Élysée. (2023a, Mart 22). *13h: l'interview du Président Emmanuel Macron sur TF1 et France 2*. <https://www.elysee.fr/emmanuel-macron/2023/03/22/13h-linterview-du-president-emmanuel-macron-sur-tf1-et-france-2> adresinden 25 Haziran 2023 tarihinde edinilmiştir.
- Élysée. (2023b, Nisan 17). *Adresse aux Français*. <https://www.elysee.fr/emmanuel-macron/2023/04/17/adresse-aux-francais-2> adresinden 25 Haziran 2023 tarihinde edinilmiştir.
- En Marche! (2017). *Programme*. <https://storage.googleapis.com/en-marche-fr/COMMUNICATION/Programme-Emmanuel-Macron.pdf> adresinden 20 Nisan 2023 tarihinde edinilmiştir.

- Engler, S. (2020). Centrist anti-establishment parties and their protest voters: more than a superficial romance? *European Political Science Review*, Çevrimiçi versiyon, 1-19. doi:10.1017/s1755773920000132
- Evans, J. ve Ivaldi, G. (2018). *The 2017 French presidential elections: A political reformation?* Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- France 24. (2021, Nisan 8). *Macron announces closure of ENA, the elite 'school for presidents' that France loves to hate.* <https://www.france24.com/en/france/20210408-macron-announces-closure-of-ena-the-elite-school-for-presidents-that-france-loves-to-hate> adresinden 20 Nisan 2023 tarihinde edinilmiştir.
- France 24. (2022, Mart 23). *Five years of Macron.* <https://www.france24.com/en/france/20220323-yellow-vest-protests-covid-19-stymied-macron-s-plans-for-social-welfare-cuts> adresinden 25 Haziran 2023 tarihinde edinilmiştir.
- Gilmore, E. (2022). *Is France having a populist moment?* Yayınlanmamış bitirme tezi, Colby College, Waterville. <https://digitalcommons.colby.edu/honorstheses/1349> adresinden 20 Nisan 2023 tarihinde edinilmiştir.
- Godin, R. (2016, Kasım 16). Emmanuel Macron ou le populisme d'extrême-centre. *La Tribune*. <https://www.latribune.fr/economie/presidentielle-2017/emmanuel-macron-ou-le-populisme-d-extreme-centre-617015.html> adresinden 20 Nisan 2023 tarihinde edinilmiştir.
- Grossman, E. (2021). Emmanuel Macron and France's 'frozen' politics. *Political Insight*, 12(3), 12-15. doi: 10.1177/20419058211045128
- Hanley, S. ve Sikk, A. (2016). Economy, corruption or floating voters? Explaining the breakthroughs of anti-establishment reform parties in eastern Europe. *Party Politics*, 22(4), 522-533. doi: 10.1177/1354068814550438
- Hassenteufel, P. ve Palier, B. (2016). Still the sound of silence? Towards a new phase in the Europeanization of welfare state policies in France. C. de la Porte ve E. Heins (Ed.), *The sovereign debt crisis, the EU and welfare state reform* içinde (s. 181-205). London: Palgrave Macmillan.
- Havlík, V. (2019). Technocratic populism and political illiberalism in central Europe. *Problems of Post-Communism*, 66(6), 369-384. doi: 10.1080/10758216.2019.1580590
- Havlík, V. ve Voda, P. (2018). Cleavages, protest or voting for hope? The rise of centrist populist parties in the Czech Republic. *Swiss Political Science Review*, 24(2), 161-86. doi: 10.1111/spsr.12299
- IFOP [Institut d'études opinion et marketing en France et à l'international] (2023a, Ocak 16). *Le regard des français sur la réforme des retraites.* <https://www.ifop.com/publication/le-regard-des-francais-sur-la-reforme-des-retraites/> adresinden 25 Haziran 2023 tarihinde edinilmiştir.
- IFOP [Institut d'études opinion et marketing en France et à l'international] (2023b, Şubat 16). *Le regard des français sur la réforme des retraites – focus sur les syndicats – vague 5 balise d'opinion #212.* <https://www.ifop.com/publication/le->

Merkezci-Teknokratik Popülizm Örneği Olarak Emmanuel Macron: 2023 Emeklilik Reformu Sonrası Bir Değerlendirme

- regard-des-francais-sur-la-reforme-des-retraites-focus-sur-les-syndicats-vague-5-balise-dopinion-212/ adresinden 25 Haziran 2023 tarihinde edinilmiştir.
- Ivaldi, G. (2019). Populism in France. D. Stockemer (Ed.), *Populism around the World: A comparative perspective* içinde (s. 27-47). Cham: Springer.
- Kara, Y. (2019). Kriz-sonrası Fransa'da popülizmin yükselişi: Bir değerlendirme (2008-2018). *Alternatif Politika, Aralık 2019 - Özel Sayı*, 29-62.
- Karabulut, S. K. (2022). AB üyeliği sonrası Çekya ve değişen siyasal dinamikler. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24(3), 1385-1398.
- Kukovič, S. ve Just, P. (2022). *The rise of populism in Central and Eastern Europe*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
- Laclau, E. (2005). *On populist reason*. London ve New York: Verso.
- Le Journal du Dimanche. (2017, Mart 18). *Macron: 'Appelez-moi populiste si vous voulez'*. <https://www.lejdd.fr/Politique/Macron-appelez-moi-populiste-si-vous-voulez-855110> adresinden 20 Nisan 2023 tarihinde edinilmiştir.
- Marcos-Marne, H., Llamazares, I. ve Shikano, S. (2021). Left-Right radicalism and populist attitudes in France and Spain. *Journal of Contemporary European Studies*, Çevrimiçi versiyon. doi: 10.1080/14782804.2021.1918650
- Maurer, P. ve Diehl, T. (2020). What kind of populism? Tone and targets in the Twitter discourse of French and American presidential candidates. *European Journal of Communication*, 35(5), 453-468. doi: 10.1177/0267323120909288
- Mestre, A. ve Soullier, L. (2019, Şubat 12). Le populisme, nouvelle grammaire politique. *Le Monde*. https://www.lemonde.fr/politique/article/2019/02/12/le-populisme-nouvelle-grammaire-des-leaders-politiques_5422257_823448.html adresinden 20 Nisan 2023 tarihinde edinilmiştir.
- Mudde, C. (2004). The populist zeitgeist. *Government and Opposition*, 39(4), 541-563. doi:10.1111/j.1477-7053.2004.00135.x
- Mudde, C. (2017a). Populism: An ideational approach. C. R. Kaltwasser, P. Taggart, P. O. Espejo ve P. Ostiguy (Ed.), *The Oxford Handbook of Populism* içinde. Oxford, New York: Oxford University Press.
- Mudde, C. (2017b, Mart 20). We are thinking about populism wrong. *Huffington Post*. https://www.huffpost.com/entry/populism-wrong-cost_b_58cf6b03e4b0be71dcf63e6c adresinden 1 Mayıs 2023 tarihinde edinilmiştir.
- Naxera, V. (2023). 'Let us blow them down!': Corruption as the subject of (non-)populist communication of the Czech Pirate Party. *Politics*, 43(4), 457-471. doi: 10.1177/02633957211010984
- Norris, P. (2020). Measuring populism worldwide. *Party Politics*, 26(6), 697-717. doi: 10.1177/1354068820927686
- Norris, P. ve Inglehart, R. (2019). *Cultural Backlash: Trump, Brexit, and Authoritarian Populism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Özdemirkıran-Embel, M. (2017). 2017 Fransa Cumhurbaşkanlığı Seçimleri. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 72(3), 805-813.

- Perottino, M. ve Guasti, P. (2020). Technocratic populism à la Française? The roots and mechanisms of Emmanuel Macron's success. *Politics and Governance*, 8(4), 545-555. doi: 10.17645/pag.v8i4.3412
- Ribera, P. ve Díaz, J. I. (2020). Framing populism in France through the 2017 presidential election speeches by the leading candidates. *Revista Española de Ciencia Política*, 52, 13-36. doi: <https://doi.org/10.21308/recp.52.01>
- Rose, M. ve Jones, G. (2018, Haziran 21). France's Macron warns of populism "leprosy," Italy hits back. *Reuters*. <https://www.reuters.com/article/us-france-macron-idUSKBN1JH1NM> adresinden 20 Nisan 2023 tarihinde edinilmiştir.
- Pop-Eleches, G. (2010). Throwing out the bums: Protest voting and unorthodox parties after communism. *World Politics*, 62(2), 221-60. doi: 10.1017/S0043887110000043
- Saxonberg, S. ve Heinisch, R. (2022). Filling the demand gap: The success of centrist entrepreneurial populism in the Czech Republic. *Europe-Asia Studies*, Çevrimiçi versiyon. doi: 10.1080/09668136.2022.2136624
- Snegovaya, M. (2020). Different strokes for different folks: Who votes for technocratic parties? *Politics and Governance*, 8(4), 556-567. doi: 10.17645/pag.v8i4.3482
- Spanje, J. van. (2010). Contagious parties: Anti-immigration parties and their impact on other parties' immigration stances in contemporary Western Europe. *Party Politics*, 16(5), 563-586. doi: 10.1177/1354068809346002
- Stanley, B. (2017). Populism in Central and Eastern Europe. C. R. Kaltwasser, P. Taggart, P. O. Espejo ve P. Ostiguy (Ed.), *The Oxford Handbook of Populism* içinde. Oxford, New York: Oxford University Press.
- Stulik, O. ve Naxera, V. (2022). "One flew over the stork's nest": Neo-patrimonial populism of Czech Prime Minister Andrej Babiš. *Journal of Comparative Politics*, 15(2), 39-55.
- Stokes, D. E. (1963). Spatial models of party competition. *The American Political Science Review*, 57(2), 372-373. doi:10.2307/1952828.
- Surel, Y. (2019). How to stay populist? The Front National and the changing French party system. *West European Politics*, 42(6), 1230-1257. doi: 10.1080/01402382.2019.1596693
- Torre, C. de la. (2013). Technocratic populism in Ecuador. *Journal of Democracy*, 24(3), 33-46. doi:10.1353/jod.2013.0047
- Učeň, P. (2004). Centrist populism as a new competitive and mobilization strategy in Slovak politics. O. Gyarfasova ve G. Meseznikov (Ed.), *Party government in Slovakia: Experience and perspectives* içinde (s. 45-73). Bratislava: Institute for Public Affairs.
- Učeň, P. (2007). Parties, populism, and anti-establishment politics in East Central Europe. *The SAIS Review of International Affairs*, 27(1), 49-62.
- Uslu, H. F. (2022). Çağdaş Demokrasilerin Siyasal Mantığı ve Tarzı Olarak Teknopopülizm: Düşünceler, Eğilimler ve Açmazlar. M. Ercan, K. E. Yıldırım ve M. Karaca (Ed.), 21. *Uluslararası Kamu Yönetimi Forumu Tam Metinler Kitabı* içinde (s. 703-712). İstanbul: Efe Akademi Yayınları.

**Merkezci-Teknokratik Popülizm Örneği Olarak Emmanuel Macron: 2023 Emeklilik Reformu Sonrası
Bir Değerlendirme**

- Vachudova, M. A. (2021). Populism, democracy, and party system change in Europe. *Annual Review of Political Science*, 24, 471-98. doi: 10.1146/annurev-polisci-041719-102711
- Väisänen, P. E. J. (2022). *Beyond ideologies? Risk society in Emmanuel Macron's reformist politics*. Yayınlanmamış doktora tezi, Tampere University, Tampere. <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/137372/978-952-03-2312-7.pdf?sequence=2&isAllowed=y> adresinden 25 Haziran 2023 tarihinde edinilmiştir.
- Weyland, K. (2017). Populism: A political-strategic approach. C. R. Kaltwasser, P. Taggart, P. O. Espejo ve P. Ostiguy (Ed.), *The Oxford Handbook of Populism* içinde. Oxford, New York: Oxford University Press.
- Witte, G. ve Birnbaum, M. (2017, Nisan 24). Macron's strong finish in the French election shows populist wave may be ebbing. *Washington Post*. https://www.washingtonpost.com/world/after-french-vote-european-leaders-come-out-against-le-pen-but-what-if-she-wins/2017/04/24/47848a0e-251f-11e7-928e-3624539060e8_story.html adresinden 20 Nisan 2023 tarihinde edinilmiştir.
- Yıldırım, G. E. (2023). 2022 Fransa başkanlık seçimlerindeki temel dinamik: Popülizm. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 11(1), 120-153. Doi: 10.14782/marmarasbd.1209245
- Zulianello, M. (2020). Varieties of populist parties and party systems in Europe: From state-of-the-art to the application of a novel classification scheme to 66 parties in 33 countries. *Government and Opposition*, 55, 327-347. doi:10.1017/gov.2019.21
- Zulianello, M. ve Larsen, E. G. (2021). Populist parties in European Parliament elections: A new dataset on left, right and valence populism from 1979 to 2019. *Electoral Studies*, 71. doi: 10.1016/j.electstud.2021.102312

YAZARLARA DUYURU

DERGİ HAKKINDA

İşletme Fakültesi Dergisi yılda iki kez yayımlanan hakemli bir dergidir. Dergide işletme, iktisat, siyaset bilimi, uluslararası ilişkiler ile turizm işletmeciliği alanlarında, farklı metodolojik ve kuramsal bakış açıları sunan bilimsel nitelikte özgün çalışmalar yayımlanmaktadır. Derginin yayın dili Türkçe ve İngilizce'dir. Dergiye gönderilen çalışmaların başka bir yerde yayımlanmamış veya yayımlanmak üzere değerlendirilmeye alınmamış olması zorunludur.

DEĞERLENDİRME SÜRECİ

Dergiye gönderilen çalışmaların öncelikle Dergi Editörlüğü tarafından yayın ilkelerine uygunluğu değerlendirilir. Bu aşamada ayrıca dergiye gönderilen bütün çalışmalar bir intihal tespit programında orijinalite yönünden kontrol edilir. Bu aşamaya ilişkin değerlendirme sonuçları yazarlara çalışmanın dergi editörlüğünün eline geçmesini izleyen 15 gün içerisinde bildirilir. Hakem incelemesine değer bulunan çalışma ilgili alanda uzmanlaşmış en az iki hakeme gönderilir. Bu süreçte hakem ve yazar kimlikleri gizli tutulur. Dergi editörlüğü hakemlerden gelen bilgiler doğrultusunda son değerlendirmeyi yapar ve hakem raporlarını yazarlara en geç 15 gün içerisinde gönderir. Son değerlendirme aşamasında düzeltme isteminde bulunan çalışmalar için değerlendirme süreci yeniden başlar. Çalışmaların yayımlanması, hakem değerlendirme sonuçları ve dergi editörlüğünün görüşleri doğrultusunda gerçekleşir. Değerlendirme süreci için hedeflenen toplam süre 75 gündür.

YAZIM KURALLARI

Aşağıda yer alan biçimsel özellikleri taşımayan çalışmalar, değerlendirme sürecine alınmaz. Derginin son sayısının referans amaçlı incelenmesi önerilmektedir.

Genel Sayfa Düzeni

Dergiye gönderilecek çalışmanın tüm metninde, 1,15 satır aralığı, Arial 11 punto fontu (A4 kağıdına) kullanılmalı, 4 cm üstten, 3 cm alttan, 3 cm sağdan, 3 cm soldan boşluk bırakılmalı; kapak sayfası, şekiller, tablolar, kaynakça, notlar, ekler ve özet kısımları dahil olmak üzere metin toplam 25 sayfayı geçmemelidir. Sayfa sınırını aşan çalışmalar değerlendirmeye alınmayacaktır. Çalışmada üst ve alt-bilgi için 1,5 cm mesafe bırakılmalı ve Arial 9 punto fontu kullanılmalıdır.

Kapak Sayfası

Yazar/yazarların adı, soyadı, kurumu, ORCID bilgisi, adresi, telefon numarası ve e-posta bilgileri kapak sayfasında yer almalıdır. Yazar/yazarlar, kapak sayfası dışında, ana metin içerisinde herhangi bir yere yazar kimliğini ortaya çıkarabilecek ifadeler yazmamalıdır.

Öz (Abstract) Sayfası

Kapak sayfasını Öz sayfası izlemelidir. Bu sayfada çalışmanın başlığı ve özeti, çalışmanın yazıldığı dil önce olmak üzere hem Türkçe hem de İngilizce olarak yer almalıdır. Öz çalışmanın amaç, kapsam, yöntem ile sonuç ve bulguların açık bir özeti olmalı ve 150-250 sözcüğü geçmemelidir (tek satır aralıklı). Her bir Öz'ün altına çalışmanın içeriğine uygun 5 adet anahtar kelimeler her iki dilde eklenmelidir. Çalışma konusuna uygun Jel Kodları eklenmelidir. Link için tıklayınız: <https://www.aeaweb.org/econlit/jelCodes.php>

Ana Metin

Çalışmanın ana metni Öz sayfasını izleyen sayfadan başlamalıdır. Öz sayfasından başlamak üzere sağ alt köşeye gelecek biçimde sayfa numarası konulmalıdır. Paragraf başlıkları 1 cm içeriden başlamalı, paragraflar arasında boşluk bırakılmamalıdır.

Ana başlıkların tamamı büyük harflerle satır ortasına koyu fontla yazılmalıdır. İkinci düzey başlıklar sözcüklerin ilk harfleri büyük, sola hizalı ve koyu fontla yazılmalıdır. Üçüncü düzey başlıklar 1 cm içeriden başlamalı, sözcüklerin ilk harfleri büyük olmalı ve koyu fontla yazılmamalıdır. Ana başlıklardan önce ve sonra 12 nk aralık bırakılmalıdır. İkinci düzey başlıklardan önce 12, sonra 6 nk aralık bırakılmalıdır. Üçüncü düzey başlıklardan önce ve sonra ise 6 nk aralık bırakılmalıdır.

Tablo ve Şekiller

Her tablo başlığı tablonun üstünde; her şekil başlığı şeklin altında sola yaslı yalnızca ilk harfleri büyük olacak şekilde, tablo/şekil numarası ve başlığı verilerek koyu fontla yazılmalıdır (Örneğin; Tablo 1: Örneklemin Özellikleri). Renklendirme için yalnızca siyah ve grinin tonları kullanılmalıdır. Tablo/şekil büyüklüğü 1 sayfayı ve yukarıda belirtilen sayfa ölçülerini aşmamalıdır. Tablo/şekil içerisinde 8-10 punto kullanılabilir. Yatay tablola eklenecek ise dergi yayın formatına uygun şekilde konulmalıdır.

Tablo/şekil altlarında yer alan açıklamalar için 8 punto, normal düz yazı karakteri kullanılmalıdır. Tablo/şekil altında yer alan dipnotlar küçük harflerle üst simge (a,b,c,d...) başlıkları kullanılarak verilmelidir. İstatistiksel anlamlılık düzeyleri (*) işaretinin üst simge kullanımıyla belirtilmelidir (p<0.05 için *, p<0.01 için ** ve p<0.001 için ***). Alıntılanan tablo/şekil için sayfa numarası da dahil metin-içi atıf verilmelidir. Metin içinde sunulan tablo, formül veya şekiller resim olmamalıdır.

Atıf ve Kaynakça

Dergide APA-5 kapsamında metin-içi atıf yöntemi kullanılmaktadır. Dipnot veya sonnot yöntemleri kullanılmamalıdır. Sadece metinde açıklayıcı bilgiye ihtiyaç duyulursa dipnot kullanılabilir. Bu şekilde kullanılan dipnotlar 9 punto ile yazılmalıdır.

Metin-içi atıf ve kaynakça gösterimi için tıklayınız: https://drive.google.com/file/d/1w5zEQEHNDcbHk8GtMLVy_f9ybMO7WfCI/view

Uygun formatı taşımayan çalışmalar değerlendirme sürecine alınmaz.

Doğrudan alıntılanma aşağıdaki biçimde sunulmalıdır. Maksimum 3 satır, italik, Arial 10 font, 1 cm sağ / sol girintili.

Ön değerlendirme aşamasında Dergi Yayın Kurulu tarafından düzeltme talep edilmesi durumunda yazarların 1 ay içerisinde ilgili düzeltmeleri yapması gerekmektedir. İlgili düzeltmeler yapılmadığı takdirde RET kararı verilir.

Yasal/Özel İzin Belgeleri

Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar için Etik Kurulu Kararının makaleyle beraber sisteme yüklenmesi gerekmektedir. Ayrıca makale içerisinde Etik Kurulu Kararı bilgisine yer verilmesi (izin hangi kurumdan, hangi tarihte ve hangi karar veya sayı numarası ile alındığı açıkça sunulmalıdır) zorunludur. Son olarak olgu sunumlarında "Aydınlatılmış Onam Formu"nun alınması; başkalarına ait ölçek, anket, fotoğrafların kullanımı için sahiplerinden izin alınması ve yine makalede belirtilmesi gerekmektedir.

İntihal Raporu

Dergiye ilk gönderim aşamasında makale ile birlikte intihal raporunun sisteme eklenmesi gerekmektedir.

Yayın hakları saklıdır. Dergide yayımlanan çalışmaların bütünü veya bir kısmı, yayımlayan kuruluşun ve yazar/yazarların yazılı izni alınmaksızın, elektronik, mekanik, fotokopi, kayıtlama veya benzeri bir araçla herhangi bir şekilde basılamaz, çoğaltılamaz, fotokopi veya teksir edilemez, özetlenemez ve yayımlanamaz.

İşletme Fakültesi Dergi Editörlüğü, yayın formatına uygun hazırlanmayan çalışmalarını hakem değerlendirmesine göndermeksizin yayımlamama hakkını saklı tutar.

Yazışma Adresi

İşletme Fakültesi
Fakülte Dergi Editörlüğü
Dokuz Eylül Üniversitesi
Tınaztepe Yerleşkesi
35390 Buca-İZMİR
Tel: (232) 301 81 01
Faks: (232) 453 50 62
E-posta: ifede@deu.edu.tr